

АНТО ЛОГІЯ

сучасної австрійської прози

АНТОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ АВСТРІЙСЬКОЇ ПРОЗИ

УДК 82-3

А 72

Антологія сучасної австрійської прози / упор. Вольфганг Мюллер-Функ, Вера Фабер, Іван Мегела; перекл. Марія Іваницька, Микола Ліпівіцький, Іван Мегела та ін. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2020. – 256 с.

ISBN 978-617-614-291-1

Твори, зібрані в антології, здатні задовольнити смаки різної читацької аудиторії: і тих, хто у людському житті шукає психологізм і драматизм; і тих, кого цікавить сюжетна проза, базована на взаєминах у сучасному суспільстві, суспільно політичних конфліктах, проблемах глобалізації, еміграції, травмах історичного минулого і такому багатозначному австрійському комплексі, як «ненависть – любов»; і тих, хто захоплюється красою художнього слова та прихильний до мовно-інтенсивної експериментальної прози й еротично забарвлених фантазувань.

Видано за підтримки Австрійського культурного форуму у Києві

© Книги – ХХІ, 2020, видання українською мовою

© Вольфганг Мюллер-Функ, 2020, передмова

© Наталія Олійник, 2020, дизайн та обкладинка

ЗМІСТ

- 5 **Передмова для українських читачів**
Вольфганг Мюллер-Функ
- 12 **ДІМІТРЕ ДІНЕВ**
Світло над головою
- 24 **ОЛЬГА ФЛОР**
Королева мертва
- 34 **БАРБАРА ФРІШМУТ**
Видра
- 44 **НОРБЕРТ ҐШТРАЙН**
Другий Яків. Про вундеркінда, яким я не був
- 56 **ПАУЛЮС ГОХґАТТЕРЕР**
День, коли мій дід був героєм
- 76 **ЕЛЬФРІДЕ ЄЛІНЕК**
Зимова подорож
- 90 **АННА КІМ**
Сліди картин
- 114 **ЄВА МЕНАССЕ**
Звірі для впевнених користувачів

ЗМІСТ

- 138 РОБЕРТ МЕНАССЕ**
Кожен може сказати «я». Оповідання про кінець
повоєнного ладу
- 156 ЮЛІЯ РАБІНОВИЧ**
Розщеплена голова
- 184 РОБЕРТ ЗЕЄТАЛЕР**
Поле
- 198 МІХАЕЛЬ СТАВАРІЧ**
Дні вогнищ
- 210 АНДРЕА ВІНКЛЕР**
Три, чотири звуки, не більше. Одинадцять вигуків
- 237 Довідка про авторів**
- 249 Довідка про упорядників**
- 253 Довідка про перекладачів**

Вольфганг Мюллер-Функ

ПЕРЕДМОВА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЧИТАЧІВ

Визначення «Австрійська література» і досі, незважаючи на деякі оглядові праці — маю на увазі спеціалізовані книги Клауса Цейрінгера, Венделіна Шмідт-Денглера та збірку статей «Комплексна Австрія», яку автор цієї передмови видав у 2009 р., — не завжди є само собою зрозумілим. Нерідко у німецькому контексті, зокрема в історії літератури, авторів класичної австрійської модерни (Герман Брох, Роберт Музіль, Франц Кафка, Йозеф Рот, Еден фон Горват та ін.), а також канонічних письменників після 1945 р. (Томас Бернгард, Петер Гандке чи Ельфріде Єлінек) названо німецькими, так, немовби між німецькомовністю і політичною приналежністю до Федеративної Республіки Німеччини не існує жодної різниці. До такого узагальнення належить, наприклад, твердження німецьких германістів, які, здебільшого ретроспективно, говорять про якусь німецьку літературу Богемії та Моравії, хоча йдеться все ж, цілком очевидно, про авторів, які проживали на території колишньої Габсбургської монархії, писали свої твори в її контексті, а їхня творчість тривалий час позначалася її впливом. У такому класичному національному поєднанні — одна мова, одна нація — з поля зору випадає та обставина, що деякими мовами, разом із їхніми

варіантами, створювалися різні національні літератури, в основі яких є різні історичні та культурні контексти. Йдеться, насамперед, про мови, пов'язані з колоніальним та імперським минулим. Французькою, англійською, російською, іспанською і португальською, а також арабською писали авторки й автори різних країн. У культурних зв'язках, об'єднаних цим моментом, стає помітно, що концепція національних літератур, яка мала велику вагу в процесах націотворення XIX і XX ст., застаріла.

Якщо визначення «австрійськість» розглядати історично, то у своєму розумінні воно зазнало чималих змін. Австрія є означенням для стрижневої (ядрової) країни династійної імперії. Водночас тогочасна Австрія була промінентною частиною німецької нації колишньої Священної Римської імперії, а до 1866 р. — інтегрованою частиною в Союзі німецьких держав, який, зокрема використовуючи країни, що тоді перебували під управлінням Габсбургів, містив і численне ненімецьке етнічне населення, представників різних слов'янських мов (зокрема українців, які в офіційній німецькій мові означалися як рутенці, угорців, румунів та італійців). Аж до першої половини XX ст. поняття «німецький» та «австрійський» не обов'язково були взаємовиключними поняттями. «Німецький» функціонувало як спільний термін. Навряд чи якийсь німець бажав бути ще й австрійцем, а от навпаки... Приналежність до Австрії тривалий час не виключала приналежності до Німеччини. Отож ідея аншлюсу є давнішою, ніж націонал-соціалізм, який спритно скористався нею у власних цілях. Сьогодні вона, за винятком правоекстремістських маргіналів, є застарілою і вже віджила своє.

Спільна мова, що, як стверджує відомий дотеп, передусім відрізняє австрійців від німців¹, у сучасному європейському контексті більше не є ознакою національної винятковості. Німецькомовна

1 «Ніщо так не відрізняє австрійців від німців, як їхня спільна мова» — відомий афоризм австрійського актора та кабареїста Карла Фаркаша (1957 р.), що вказує на значні відмінності між німецькою мовою та її австрійським національним варіантом. Існує багато версій цього жартівливого вислову. — *Прим. перекл.*

література створюється в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Ліхтенштейні, Люксембурзі, Бельгії, Польщі й навіть у Франції. Сьогодні німецькою пишуть також авторки й автори з емігрантським минулим, для яких двомовність стала літературною нормою. Відрізняються ці літератури — наративним матеріалом, який і визначає їхню приналежність та ідентичність.

Із 1945 р. «австрійськість» вказує на ту малу центральноєвропейську країну, що систематично, як національна держава, підлаштовує свою конституцію до прав тих меншин, котрі залишилися проживати на її території (хорвати, словенці, угорці та чехи). У цьому націотворенні значну роль відіграла специфічно австрійська, здебільшого німецькомовна, проте не лише (федеральна) німецька література. Самостійна австрійська література є невід'ємним елементом творення нації, яке відбувалося вже пізніше.

Авторки й автори, представлені у цьому виданні, народилися в період між 1941 і 1977 р. й у своєму самовизначенні «австрійськості» соціологізовані на всіх рівнях — політиці, культурі, побутовій культурі, історії, спорті, засобах масової інформації. Символічні рамки такої «австрійськості» формують унікальні елементи й історичні фактори, як-от: маргінальність колись великої Австрії; спадщина націонал-соціалізму; політико-військова нейтральність країни; певні культурні спорідненості з північними, східними та південними країнами-правонаступницями (Угорщиною, Чехією, Словаччиною, Словенією, Хорватією, а також Україною та Румунією); незмінний стиль життя зі своєрідним способом комунікації, специфічною кухнею та побутовою культурою; певні форми політичного життя (наприклад, тривале існування соціального партнерства як концесійної моделі політичної кооперації). Австрійська література має і привілей, і проблему — поділяти свою мову з країною, населення якої вдсятеро більше і яка у видавничій сфері та медійному просторі володіє незрівнянно більшими й ефективнішими структурами. Так Австрія є простором, який підлягає різноманітним впливам: цілком неприхованому федеральному німецькому протистоїть менш помітний вплив колишніх постімперських держав

правонаступниць. Це цілком очевидно у творах Роберта Музіля, Йозефа Рота, Франца Верфеля, Стефана Цвайга й Артура Шніцлера. Для багатьох авторок та авторів середньоєвропейська німецька мова аж до кінця XX ст. слугує своєрідною *lingua franca*. Як і спільна історія під дахом *Casa de Austria*, або ж суспільно-політичні потрясіння, що відбувалися після 1918-го. Багато письменників та інтелектуалів з пізніших країн-правонаступниць також розмовляють і пишуть німецькою.

Підбір творів, здійснений у цьому виданні, звісно, суб'єктивний, але не безсистемний чи довільний. Антологія вміщує твори тринадцятих сучасних письменників, серед яких семеро жінок. Водночас ми зважали на певну репрезентативність, а також обшир і різноманітність текстів. Більшість текстів зібраних тут особистостей належать до чіткого канону сучасної австрійської літератури. Важливими критеріями для нашого відбору стали тяглість австрійської літературної традиції та визнання авторок і авторів.

Різноманітність текстів, а це прозові твори, створені впродовж останніх двох десятиріч, засвідчує багатство тем і мотивів, визначальних для австрійської літератури пізніх 1980-х років. Традиційне звернення до націонал-соціалістичного минулого в антології літературно озвучене у текстах Паулюса Гохгаттерера (це уривок із роману «День, коли мій дідусь був героєм») та Роберта Менасце. Роман Гохгаттерера є своєрідним документом розгубленості наприкінці Другої світової війни, зі сценами з життя. В оповіданні Роберта Менасце («Кожен може сказати "я"») у центрі уваги перебуває абсурдна та водночас хвилююча історія родини єврейського мігранта в Амстердамі, котра пережила Голокост у тамтешньому зоопарку.

Глобалізація та міграція з 2000-х років стали великими темами австрійської літератури. У пропонованому виданні вони представлені балканською оповіддю («Світло над головою»), своєрідним алкоголізованим танком смерті Дімітре Дінева, народженого у Пловдиві (Болгарія), а також однією главою з першого роману Юлії Рабінович «Розколота голова», героїня якого постає для своїх

батьків модераторкою між старою російською і новою австрійською культурами.

Південна кореянка Анна Кім, яка доволі пізно звернулася до тематики країни свого походження, виступила як представниця вартої уваги мовно-інтенсивної та експериментальної прози, в якій тема чужинства з'являється насамперед на межі подієвості. І тут також героїня — дочка, що мов «тіньовий шпигун» супроводжує батька, який прощається з чужинством. Водночас уже сама назва художнього полотна Кім «Сліди картин» сприймається як програмна настанова.

Подібний сюжет стосується і творчості «автохтонної» авторки Андреї Вінклер, у герметичному творі якої зображена сама поетична мова, яка й породжує відчуженість. Музикально структурована мова і принцип повторювання створюють особливий, майже казковий світ, за яким «реальність» виявляється прихованою.

До традиції критичної літератури рідного краю примикають і два тексти Міхаеля Ставаріча, родина якого походить із міста Брно, та Норберта Ґштрайна, який нині мешкає у Гамбурзі. «Дні вогнищ», у творчості чесько-австрійського автора Ставаріча, є ритуалом сільського життя, коли знищують усе, що видається зайвим. У тексті Ґштрайна «Другий Яків» згадується рідний тірольський край і катання на лижах, а як контраст до Тіролю, — перебування в американській провінції Вайомінг.

Німеччина знову стає помітною у двох авторів, які мешкають у Берліні, — в Роберта Зеєталера та Єви Менассе. Німецьке оточення в їхніх текстах постає чимось чужим і водночас чимось близьким. Місце дії у творі Зеєталера під назвою «Поле» — кладовище, місце минулих життів, що знову постають у вервечці історій, оповіданих оживленими іменами на епітафіях і надмогильних стелах.

Оповідання Єви Менассе «Змії» з циклу оповідань «Звірі для впевнених користувачів» починається з утрати ніжки стола, а чоловічий протагоніст у цьому творі, замисленому як підведення проміжного балансу життя, очевидно, втратив власну стійкість. Фінал тексту залишається відкритим: чи зможе герой відновити свою стійкість?

Любовна історія, яку розкриває Барбара Фрішмут в оповіданні «Видра», атмосферно споріднена зі стриманою розповіддю Єви Менассе, хоч і сповнена деякими романтичними елементами. Її герой — зовні успішний, розчарований чоловік середнього віку, чутливий і з вираженою посередністю. На його шляху зустрічається незнайомка, котра приводить його у свій будинок. Однак еротично забарвлене фантазування не отримує продовження. В кінці твору будні повертають героя в офіс, ніби нічого й не відбулося.

Натомість без аури, прохолодно і діловито йдеться в оповіданні «Королева мертва» Ольги Флор, яка представляє пізніше покоління. Сценою її обсервації є світ готелів та їхнього персоналу. Тут з'являються два чоловіки, Петер і Дункан, котрі так само зонduються з позиції «жіночого Я», як і власна нав'язлива одержимість героїні, про що сказано вже у першому реченні роману, в акті самодістанціювання, — дозволити «трахнути» себе «воякові». Відчуженість між статями — велика тема класичної модерністської літератури, не виключно австрійської, та все ж інтенсивно представленої в австрійському контексті й розширеної новою главою.

«Зимова подорож» Ельфріде Єлінек — це драматичний текст із явним монологізованим обрамленням, яке порушує жанрові межі між драмою та прозою. Поставлений у Відні та Мюнхені як театральна вистава, зазначений текст є водночас і твором для читання, в якому висвітлено тему «Іншого», як це тематизують Шуберт і Мюллер. Ідеться не лише про романтику в літературі та музиці чи долю батька, а й про Австрію і тертя за відсутності безперервної ідентичності, що об'єднує багатьох австрійських авторів і авторів.

Відношення «ненависть — любов» у цьому контексті сприймається як ключове. Воно стосується того багатозначного «комплексу», який настільки характерний для Австрії та її літератури. Це відношення важке не лише внаслідок своєї поетичної згущеності, а й через історію самої країни: зрештою, вона складна, не проста і гетерогенна. І на цьому зайве наголошувати, коли йдеться про країну, що відкрила психоаналіз — комплекс, який створив і плідний ґрунт для літератури, котра помітно відрізняється від

творчості великого західного сусіда. Цей комплекс породжений водночас величчю і незначністю, поразками та конфліктами, цензурами і травмами, а також драмами модерни в центрі Європи, двома світовими війнами, ситуаціями з безжалісними національними конфліктами, націонал-соціалізмом і Голокостом, а після 1945-го — втечею в ідилію, яка, щоправда, дещо радикально змінила обличчя літератури після 1968 р.

© Переклад із німецької Івана Мегели

ДИМИТРЕ ДИНЕВ

Dimitré Dinev, Ein Licht über dem Kopf
© Deuticke im Paul Zsolnay Verlag, Wien 2005

СВІТЛО НАД ГОЛОВОЮ

Чатування біля покійника

Павліна Страврева мешкала у Відні не відучора, тож насамперед оповістила всіх своїх сусідів. Вона вчиняла так напередодні кожних іменин чи святкування дня народження, а також із нагоди хрестин обох своїх дітей. Лише раз вона пропустила це зробити, при своєму першому дні народження, який відзначила у цій країні. Вона саме збиралася задмухати двадцять п'ять свічок, коли прийшла поліція. Відтоді жінка знала, що тут без відомості сусідів не можна ні гасити свічок, ні надто голосно веселитися.

Коли останній сусід зник за її дверима, Павліна повернулася до помешкання, дістала великий пакунок носовичків, зайшла у кімнату, в якій лежав її чоловік, і почала голосно його оплакувати. Сльози котилися її щокими. Жінка поглядала крізь них, немов крізь ґрати, що мали назавжди закрити частину її життя.

Никодим Страврев, так звали її чоловіка, вчора цілком несподівано покинув білий світ. А разом із ним з помешкання у шістнадцятому районі міста відлетіла на спочинок і його душа, що вже ніколи більше не повернеться. Аби не витворяти, як за життя, жарти із сусідами, Павліна хотіла провести ритуал поховання за всіма правилами.

Щастя привело її довгими звивистими шляхами з Болгарії, через Югославію та Угорщину, до Австрії, щоб там покорити серце

емігранта Никодима Страврева. Однак смерть обрала коротший шлях. На короткий час вона з'явилася після обідньої перерви в будівельній фірмі «Покорні», глянула на погані умови страхування праці, вибрала собі веселого робітника, довго гладила його по голові, поки той не зняв каску, щоб пошкребти своє тім'ячко. Так трапилося, що з риштування на нього впало відро з будівельним розчином й обірвало життя Никодима на сорок першому році. Чоловік досі відчував у роті смак булочки з вареною ковбасою, коли покидав цей світ, щоб насолодитися найдовшою обідньою перервою, перед тим як постати перед очима у наймогутнішого з усіх будівельників.

Никодим жартував усе своє життя. Через це Павліна сприйняла повідомлення про його смерть не цілком серйозно. Спочатку вона не повірила, коли побачила, як він, свіжопричесаний, незворушно лежить у лікарні. Жінка лише сказала лікареві: «Він невдовзі встане», — і почала поплескувати мерця по обличчю. «Це не весело!» — гукала вона до мертвого Никодимового тіла, поки спільними зусиллями її від нього не відтягли. «Хто мене тепер смішитиме?» — подумала вона перед тим, як знепритомніти.

Отож Павліна була змушеною подбати про все сама, щоб належно організувати проводи свого чоловіка в останню путь. Вона хотіла, щоб його душа вознеслася на небо без жодних перешкод, а тіло було віддане землі. Для цього вона вже позавішувала рядном усі дзеркала в помешканні, повиливала воду з усіх ваз, заставила стіл їжею та напоями для тих, хто чатуватиме біля покійника. Для цього ж запросила на завітравне поховання Сахарину Стребреву, професійну плакальницю, котра, якщо їй гарно заплатити, настільки викладалася, що в нікого з присутніх очі не залишалися без сліз. Подейкували, що завдяки своїм сльозам вона вже побудувала собі будинок на березі Чорного моря. А так, в інший час, вона працювала в одній із пралень.

Сахарина утримувала свого невдатного чоловіка і вдатного сина, мала достатньо сил щосереді ошчасливлювати ще якогось третього чоловіка, мріяла про пенсію і той час, який бажала провести у будинку, збудованому на власні сльози. На поховання вона

мала прийти лише завтра, тому сьогодні чатування біля покійника покладене на найближчих друзів Никодима. Павліна була цим дуже потішена, оскільки могла залишити своїх дітей у подруги, де і сама збиралася заночувати. Діти були ще малими: одній дочці шість рочків, інша — лише недавно зробила перші кроки. Тому Павліна хотіла вберегти їх, аби вони не бачили домовини, в якій завершується земний шлях їхнього батька. Тож вона забрала їх до подруги ще до того, як домовину з мерцем висадили на ослін. Увечері вона мала відвідати їх, укласти спати, а коли ті позасинають, повернутися до покійника. Тим часом друзі Никодима мусили залишатися біля покійника, адже мрець ні на мить не повинен бути на самотині. Вона чула це від своєї матері й бабусі, яка особливо охоче розповідала історії про заблукалі душі. Зокрема історію душі одного партсекретаря, котра щоночі поверталася до будинку його родини, розкочувала на горищі горіхи, підмінювала сіль і борошно, наспівувала у димарі й, узагалі, робила все, що звикла робити заблукала душа.

Найближчих друзів у її чоловіка було п'ятеро. Троє з них іще недавно розмішували разом із ним бетонний розчин, до того, як доля втрутилася, щоби продемонструвати, що люди в її руках не що інше, як піщинка, камінчик і вода. Саме той матеріал, із яким вона працює. Трьох друзів, які найближче спостерігали прояв дії долі, звали Йозеф, Віргіл і Бора.

Йозеф Шутт був муляром. Він народився у Відні й під дією ляпасів, яких йому надавали батьки, наставлений на розум, із великими зусиллями закінчив школу і за інерцією здобув робітничу професію. У Пратері² він пережив перший поцілунок і згодом, через власну легковажність, одружився та зробив дитину. Це була людина м'якої вдачі, з крихкими нігтями і вусиками, що від багатьох викурених цигарок узялися по-осінньому жовтим кольором. Найохочіше він читав гороскопи. Зірки обіцяли йому великий заробіток.

2 Пратер — центральний парк у Відні. Улюблене місце відпочинку містян і гостей столиці. — Тут і далі прим. перекл., якщо не вказано інше.

Через те він охоче вдивлявся у них, набагато охочіше, ніж в обличчя свого роботодавця, який, мов злий чарівник, перетворював усі їхні космічні зусилля на скромні робочі наряди.

Віргіл Містріану вперше побачив зірки над Бая-Маре. Він, як і його батько, був шахтарем, а потім, разом з іншими шахтарями, подався до Бухареста, щоб відбити кошти, які держава заборгувала їм за кілька місяців роботи. Через те, що там він нічого не домогся, чоловік помандрував далі, із надією, що десь усе ж щось знайде. Так він і потрапив до Відня. Віргіл уже десять років користувався одним і тим самим гребінцем і тими самими висловами, ставив на одні й ті самі цифри, граючи в лото, і так само не мав успіху в жінок. «Мені все байдуже», — такою була його улюблена відповідь.

Бора Зоріч — серб. Його очі мали колір розсипчастої землі його рідного села, його тіло до самих пучок пальців буйно заросло волоссям, наче якесь покинуте, заросле бур'яном подвір'я. У своєму серці він носив тепло рідного дому, під дахом якого гніздилися почуття, що порхали, мов ластівки. Одна така ластівка залетіла якось до сусіднього двору та знайшла собі там, на ярмарку в ятці зі смаженим гарбузовим насінням, майбутню дружину. Згодом інша ластівка, всього через три будинки, вибрала йому коханку. Він приїхав до Відня як гастарбайтер і ставив би риштування, якими лазив двадцять років, одне за одним, як сам жартував, щоб сягнути місяця. Та для пенсії цього не вистачало.

Усі троє рівно о сімнадцятій годині прийшли до помешкання Павліни, щоб за власним бажанням чатувати біля тіла покійного приятеля. Вони були не першими. Біля мерця навколішки вже стояли Зеко і Владо, два болгар з поглядами покірних собак, гладко виголені, у пом'ятих костюмах і з нечистими видами своїх занять. Усе ж неважливо, чим саме їм доводилося займатися, та, певно, їхня робота була напруженою та виснажливою, адже зі змарнілих тіл чоловіків віяло, мов крізь відчинені двері, самотністю багатьох безсонних ночей.

П'ятеро чоловіків привіталися один з одним. Вони знали між собою з багатьох святкувань, які за своє життя відзначав Никодим.

— Дякую за те, що прийшли провести разом зі мною цю важку ніч. Мій чоловік дуже б... — тут Павліна витерла сльози. — Зараз мушу йти до моїх бідолашних діток. Але щонайпізніше о пів на одинадцяті я повернуся. Те, що на столі, все ваше. Не чекайте на мене. Обслуговуйте себе спокійно, — сказала вона, коли вдягала пальто.

— Я ще ніколи не був присутнім при такому. Ви маєте пояснити мені, що необхідно робити, — промовив Йозеф після того, як Павліна покинула помешкання.

— Нічого. Просто чекати, розмовляти і бути на чатах, — пояснив Зеко тоном експерта.

— Найкраще — давайте спершу щось вип'ємо, — запропонував Віргіл і взявся за пляшку зі шнапсом. Усі погодилися і випили.

— Безглузда смерть, — розмірковував Бора. Інші теж так уважали, й оскільки всі думали про смерть, усім захотілося ще чогось випити.

— Тільки цокатися не можна, коли п'єш за покійника, — застеріг Вlado. Тож келихи підняли без звуку, однак випили одним махом.

— Його батька, — почав згадувати Вlado, — теж спіткала безглузда смерть. Він, як тільки отримав саркому, хотів її видалити. Його відвезли до лікарні, і той став покірно чекати на операцію. Гаразд. Цього ж дня лікарі отримали якийсь новий лазерний апарат. Вони саме розпакували його, роздивлялися, натискали то на одну, то на іншу кнопку, а потім затребували якийсь об'єкт для випробування. Окинули поглядом лікарняну палату, і тим, хто лежав у ній, випадково виявився, звісно, його батько. Саркому видалили, та лазерний промінь щось пошкодив у мозку. Його батько завжди мав гарний зір. Але після експерименту перестав упізнавати членів родини. Мене, Вlado, наприклад, він, через уніформу поштаря, приймав за кондуктора і подовгу розпитував, коли нарешті поїзд прибуде до Бургаса. А через два місяці помер у легкому помішанні. Бора свого часу розповідав про трьох друзів з його рідного села у Сербії, які збиралися заколотися свиню. Та зробити це вони хотіли гуманніше, ніж використати агрегат для удару струмом. Що там відбувалося, ніхто точно не знає. Проте врешті-решт усі троє виявилися мертвими,

крім свині. Вона рила собі землю десь неподалік і рохкала. Ось що виходить, якщо використовувати новітні технології, а не дотримуватися традиційних способів забою. Після того він з протесту не брав у рот жодного шматка м'яса, не попробував жодного чевапчи-чі³ зі свинини.

— Жодна свиня не хоче вмирати, — мудро зауважив Віргіл зі шматком солоного огірка у роті, від чого його щоки постійно роздувалися, що надавало його обличчю такого вигляду, ніби він підбирає і сортує всі слова, які збирається використовувати впродовж ночі.

Кожен пригадував якийсь зайвий, непотрібний, безглуздий смертельний випадок і розповідав про нього. Тільки Зеко дещо відхилився від теми і розповів про свій перший похід у бордель, який пройшов дуже по-дурному. Все ж під кінець усі чоловіки були єдині в тому, що смерть і ще декілька інших подій — це щось непотрібне, зайве та безглузде. І їхні склянки знову були наповнені та вихилені із зітханням, а очі стали дедалі сильніше злипатися, щоб іще міцніше втримувати життя.

— Він був чудовим парубком! І насамперед його вуса! Диви, які шикарні. Такі вуса я й сам завжди хотів мати, — промовив Йозеф і вказав одним із пепероні⁴ на труп. — І все це тепер мають поїдати черви, які не мають жодної уяви про те, що таке добро і зло. Я завжди ненавидів хробаків, а його любив, дуже любив. За нього я віддав би навіть свою нирку, якби він потребував її. Я справді так думаю.

Йозеф ляснув себе по тому місці, де, як він гадав, була його нирка.

— Я хочу поцілувати його, — він підвівся, погладив своєю рукою мерця спершу по голові, а тоді поцілував його.

— Я не зробив нічого неправильного, авжеж? — запитав він укінці.

3 Чевапчичі — страва народів Балканського півострова. Являє собою невеличкі фаршові ковбаски, заправлені цибулею та спеціями. — *Прим. ред.*

4 Пепероні — гострий італійський перець. — *Прим. ред.*

— Жодним чином. Можна робити все, що охоче зробив би сам мрець, — озвався Зело.

— Поглянь, його шнурки на черевиках не зав'язані. Я негайно їх зав'яжу.

— Ні. Вони мають залишатися розв'язаними! Жодних зашнурованих черевиків чи застебнутих пасків. Інакше його душа залишиться тут, — пояснив Зеко.

— Ну, отак-от, — Йозеф шкрябав себе по голові та намагався активізувати у своєму мозку центри, відповідальні за такі невіршені справи. — Делікатна річ, ця душа, — констатував він.

Віргіл кивнув на знак згоди.

— Він одягнений у весільний костюм, — продовжував Зеко своє роз'яснення, — щоб потім дружина могла його впізнати на тому світі.

— Добре, що ти мені це кажеш. Я ще вдосвіта спалю свій весільний одяг, — зітхнув Йозеф.

Усі засміялися, а їхні очі налилися сльозами, мовби їх уже роз'їдав дим від спаленого весільного костюма Йозефа.

— Було би гарно, якби пляшки були як душі. Тоді їх можна було б зашнурувати, і їхній вміст постійно залишався би всередині, — розмірковував Владо, показав на порожню пляшку і відкоркував наступну.

Інспірований цією думкою, Віргіл витягнув шнурок зі свого правого черевика й обв'язав ним пляшку. Він хотів у цьому переконатися. Інші теж. Але з'ясувалося, що друга пляшка спорожніла ще швидше, ніж перша. Це було дивовижно. Це було страшно. Йозеф став гикати від явного подивування. Та Бора все ж мав для цього якесь власне пояснення. Мрець, мовляв, теж відчував спрагу і подав про це знак. Він теж охоче випив би, посидів би з друзями та повеселився. А що роблять вони? Вони сидять собі за столом, їдять і п'ють без нього.

— Ми повинні перенести його до нашого столу, — запропонував хтось. Інші були в захопленні.

Отож труп Никодима витягли з домовини і поставили на стілець за столом. На стіл обережно виклали руки, а між ними поставили

тарілку з їжею. Виявилось важкувато сунути йому в ліву руку виделку, а у праву — склянку. Та навіщо тоді існують друзі. Настрій одразу піднявся, й усі були одностайними в тому, що третя пляшка смакувала найкраще. Всі розхвалювали Бору за його ідею та були переконаними, що зуміли розгадати містерію.

І тут несподівано підводиться Віргілій і заявляє:

— Це я мав померти замість нього. У мене немає ні дружини, ні дітей. Ніхто не сумуватиме за мною, навіть ви. Ви несправжні друзі. Тільки він був моїм справжнім другом. Я хочу вмерти за нього, — заявив він, зняв свої черевики, заліз у труну й уместився в ній.

— Не чіпайте мене! Ви не друзі. Я хочу померти, — лиш устиг він проказати і тут же заснув.

Усі вирішили, що не перешкоджатимуть йому це зробити. Краще відкупорять наступну пляшку. Говорили за життя, і невдовзі вже всі знали, що це не зовсім правильно; що вважати безглуздішим, життя чи смерть? Одностайності в цьому не було. Єдиний, хто мав би це знати, — покійник. Його запитували, та він мовчав. Пляшку вже наполовину випили, але проблема все ще залишалася невирішеною. Тут Зеко спало на гадку, що покійник на кожне свято запрошував музик. Поруч із Зеко саме мешкали двоє таких — роми з Болгарії. Раніше вони здебільшого ночували на Вестбангофі⁵, час від часу грали у сербських і турецьких корчмах, однак набагато частіше — на вулиці. На гроші, які вони збиралися заробити, мали намір побудувати церкву на своїй батьківщині. Однак, очевидно, Бог у той час не потребував жодної нової церкви, тому Його подаяння обмежувалося щоденним шматком хліба й уночі — лавицею десь на вокзалі. Саме тому одного дня Він послав музикам Зеко. Той спрямував свою ходу, розслаблену глінтвейном, і своє серце, розчулене тугою за батьківщиною, на вулицю Марієнгілфер-штрассе⁶. Там ті обоє музик саме звеселяли натовп. Зеко

5 Вестбангоф — західний залізничний вокзал і станція метро у Відні. — *Прим. ред.*

6 Одна з центральних вулиць Відня, на якій розташована велика кількість крамниць і кав'ярень. Зазвичай багатолюдна. — *Прим. ред.*

послухав їх якусь хвилю і врешті забрав із собою додому. Тут він звернувся до них із поясненням. Цього вечора вони, власне, мали грати в сауні «Міамі», зодягнені тільки в рукавички і зі своїми інструментами. Проте на заклик Зеко вони поскидали рукавички й вирішили, що краще паритимуться десь в іншому місці. Через пів години чоловіки вже стояли біля дверей. Хутко перехрестилися, зажурено видудлили дві склянки, провели пучками пальців по своїх тоненьких вусиках, дістали акордеон, скрипку та стали награвати. Спочатку Бора захотів чогось сербського, затим Владо — чогось болгарського, Йозеф відчув бажання почути щось угорське та румунське, оскільки саме думав про Дунай, у якому колись хотів утопитися. Завжди, коли він був напідпитку, то пригадував темні води Дунаю і бачив свій труп, як той пливе аж до Чорного моря, повз усі міста, котрі приховували в собі епізоди його життя. Коли зазвучала румунська мелодія, Віргіл прокинувся, вистрибнув із домовини та став підспівувати, що дуже налякало музик, оскільки вони подумали, що то і був покійник. Але тут вони зрозуміли, що покійник сидить за столом. Як же вони могли його розпізнати? Від інших він відрізнявся хіба тим, що не їв, не пив і не замовляв чергову мелодію. Інакше він видавався цілком задоволеним. Таких чоловіків музики знали чимало. Більшість із них мали ще мертвіший вигляд.

Окрім того, Владо досяг такого стану сп'яніння, в якому він уже не був упевненим, хто ж був покійником, що спричинило додаткову плутанину:

— Можливо, це я покійник, — розмірковував він про себе.

Йозеф був радісно збудженим. Він швидко витягнув шнурки Владо з його черевиків, щоб його душа не повісилася у цьому несправедливому світі, і пообіцяв, що і для нього стоятиме на чатах, коли той упокоїться. Тим часом музики заспокоїлися, і Йозеф зміг замовити знову угорську мелодію і знову побачити Дунай, темний, безмежний і бурхливий, мов печаль пролетаря. А тоді ліг у домовину, мов у човен, щоб відчувати, як же це воно буде, коли він лежатиме як покійник. Але домовина виявилася для нього замалою. Його спітніла голова визирала з неї.

— Неприємною, дуже неприємною подією має бути смерть, — повідомив він і знову ступив на землю.

Аж тут хтось грізно постукав у двері:

— Це точно хтось із сусідів. Ми знову дещо надто галасливі, — промовив Бора.

— Я все владнаю, — промовив Йозеф.

Він пояснив, що австрієць, народився тут, у Відні, у Відні він і помре. Тому знається на всьому, що тут відбувається у період між народженням і смертю, і пішов відчиняти двері.

За якихось п'ятнадцять хвилин Йозеф повернувся, тримаючи в руках зубний протез.

— Я елегантно залагодив справу, — пояснив він. — Це був сусід. Це жахливо, якими старими можуть бути деякі люди. Він постійно погрожував, що викличе поліцію. Хай викликає! Мені цікаво, чи зможуть вони тепер зрозуміти його, — промовив він і вкинув протез у порожню труну.

Зробити це краще навряд чи було можна. Всі похвалили дипломатичні здібності Йозефа, і музики продовжили грати мелодії. Серця переповнювалися радістю, і щастя огортало їхні тіла з голови до п'ят. Зеко зняв із себе сорочку, стрибнув на стіл і почав танцювати. Невдовзі всі в кімнаті танцювали. Всі, крім Никодима. Це впало у вічі Борі, і він пригадав, що померлий теж охоче станцював би, і було б дуже сумно передавати його на споживу хробакам, не давши йому востаннє потанцювати. Друзі негайно стали в коло, взяли труп Никодима всередину, замовили його улюблені мелодії і почали підстрибувати разом із ним по всій кімнаті.

Музику і галас Павлина почула вже з вулиці й розізлилася, що саме сьогодні в одного із сусідів знайшлась якась підстава для святкування. Невдовзі вона змушена була з подивом констатувати, що весь цей галас вилітав саме з її помешкання. Через це вона дуже обережно зайшла у кімнату. Паркет під її ногами був липким. На столі дзеленькотіли порожні пляшки, тарілки та консерви. Склянки дрижали, понадкушувані мариновані огірки котилися столом і падали на підлогу. Вона побачила порожню домовину, двох музик із

грайливо підведеними бровами та шістьох чоловіків, які танцювали в колі. Поміж п'ятьма спітнілими всміхненими обличчями погойдувалася голова її чоловіка. Одна монета випала з його вестки⁷ і покотилася до її ніг. Це та монета, якою він мав би оплатити свою дорогу в потойбічний світ.

© Переклад із німецької Івана Мегели

⁷ Вестка — жилетка.

ОЛЬГА ФЛОР

Olga Flor, Die Königin ist tot
© Paul Zsolnay Verlag, Wien 2012

КОРОЛЕВА МЕРТВА

Вестибюль

1

Я завжди із задоволенням трахаюся з вояками. Ось про що я подумала, побачивши кутастий мундир Петера, саме так я помітила невеличке кільце в його вусі — воно, хоч і дещо зміщене, було єдиною прикрасою на його гладко виголеному черепі під кашкетом швейцара. Та зі швейцаром навряд чи. Я вивчала його ретельніше, поки він вдивлявся у сутінки за моєю спиною, у суміші вогнів (наполовину від денного світла, наполовину від штучного освітлення), що заливали собою округлий вхід між вестибюлем і майданчиком для паркування.

Рухи Петера були різкішими та виразнішими, ніж перед тим. Хоча мені все ж потрібно було здійснити перерахунки, щоби сказати, скільки часу минуло відтоді, як я покинула будівлю через ці обертові двері у формі турбіни, в які зайшла тоді з іншого боку (процес, за якого повітря щоразу проникає в будівлю), а Петер тим часом удавав, що не помічає мене. Проте цього разу я не хотіла, аби він мене не помітив.

— Рада тебе бачити, — промовила я і глянула на нього так рішуче, що він, після деякого спротиву, все ж відповів на мій погляд.

Пам'ятаю, як подумала, що це, напевне, наслідок еволюційного розвитку, звісно, нічого нового я не відкрила, адже майже кожен акт поведінки людини пов'язаний із пристосуванням. Очевидним є вплив культурної еволюції, що тривала мільйони років: чоловік у військовому однострої, готовий до бою, викликає сексуальне бажання, особливо якщо він хоч трохи привабливий. Водночас, зізнаюся, такий образ викликає бажання кудись утікати або ж агресію, а почасти обидва ці відчуття у співвідношенні, що залежить від власної налаштованості, й у будь-якому разі активізує і сексуальне бажання. Ось так усе просто, — сказала я собі, зайшовши у ліфт із боку Дункана, залишивши позаду себе порт'є та швейцара. Як безглуздо, що Дункан наполіг на тому, щоб супроводжувати мене, — подумала я, дивлячись на нього у дзеркалі. Відображення чоловіка складалося з двох майже рівних половинок, які сходилися на його білому волоссі на голові, проділ посередині проходив саме по лінії краватки, вздовж якої Дункана можна ідеально поділити.

Ще абсурднішим було те, що Дунканів супровід не здався мені таким вже і незручним: начебто він був моїм батьком, який повинен передати мене до рук нареченого, хоч це вже і застарілий звичай. Гадаю, я просто хотіла ще хоч трохи потриматися за нього, адже, незважаючи на все, що між нами відбулося, він був добре знайомою територією, а той, із ким я зв'язалася (Александр), — ні. Дивовижно, що Дункан і Александр добре ладнали й мали спільні погляди на безліч речей. Це означає, що і стосовно мене також? Я не робила покvapливих висновків і дозволила собі плисти за течією.

Кабіна ліфта почала підніматися, тут усе просто: визначити мету, досягненню якої навряд чи щось могло завадити (новий шлюб та Александр). Жінки, котрі вбачали подружнє щастя у продовженні роду та покорі чоловікові, знайшли його і передали це своїм нащадкам аж до сьомого коліна. Врешті-решт ці жінки найрозумніші. Так я сказала собі, щоб підняти свій настрій. Я залюбки стала би перевдягненою терористкою-смертницею з непохитною вірою, горіла би помстою за свого чоловіка, — подумала я і нагородила витонченого Дункана, мого теперішнього колишнього,

усмішкою, що відбилася у дзеркалі (ми вже доїхали до неба, — подумала я, коли ліфт почав розгойдуватися. — До неба, на якому його не хотіли надто довго чекати). Це надає всьому відтінок вічності. Проте з позиції еволюції — це недолік, коли людина губить себе, не народивши нащадка. Біля кутика Дунканового рота сіпнувся невеличкий мускул.

— Ти в гуморі, — промовив він. — Це добре.

Я погодилася, а що ще залишалося робити. Він правий, беззастережно у щось вірити справді чудово. Навіть якщо мене саму дещо дивував мій гарний настрій. Коли екран над дверима ліфта показав відображену у дзеркалі позначку сорокового поверху, я придумала собі гру: обирала такі комбінації цифр, які разом утворювали певний сенс, якщо читати їх у зворотному напрямку. Тоді ж я побачила руку Дункана, що лежала біля навігаційної панелі ліфта, ніби ненароком, а ніби й ні, адже Дункан рідко покладався на випадковість. Щоправда, збіги він усвідомлено не сприймав, а покладався на інстинкт: надто глибокі роздуми шкодять дії. Тож я дивилася на руку Дункана, на зовнішній стороні якої проступали вени, що спліталися, мов мережа з кабелів, і це завжди здавалося мені сильним і привабливим, адже краса, якщо хочеш її відшукати, проявляється у деталях. Я подумала, що сорок шостий поверх (цифра, яку, до речі, не можна перевернути, у відображенні вона сенсу не має) мені таки про щось говорить. Завжди починати здаля, підготувати момент — і ось: я ведуся на це, нічого іншого мені не залишається.

Він знає, як дістати мене, і моє тіло проймає хвиля сорому (так кажуть, і ось як я це уявляю: всередині трубчастих кісток наростає бурління), коли на мить згадую, як портє Жерем'є, цей розпорядник вестибюля, дав мені зрозуміти, що вони з Петером бачили, що відбувалося у ліфті. Я мала б це передбачити, про що я тільки думала? Ні про що, або ж навпаки: про те, що Дункан управляє не лише ліфтом, який підіймає нас на шістдесят восьмий поверх, що цілком належить Дунканові й увійти куди можна лише за допомогою таємного коду, — а й системою безпеки. Цілком імовірно, що я так думала, і те, що ця думка була помилковою, раптом зрозуміла, поки марно намагалася сказати щось таке, що могло би зняти напругу

з похмурого обличчя Жерем'є. До речі, Жерем'є тут уже немає, тепер у вестибюлі порядкує інший чоловік; і чому на цю посаду завжди беруть тільки літніх людей? Імовірно, через серйозний вигляд: літні люди випромінюють щось таке, що змушує їм довіритися. Таке «щось» було і в Жерем'є, і, гадаю, я йому подобалася.

Незважаючи на час, який минув відтоді, упродовж якого я не думала про вежу, попри наше спільне проживання у будиночку на березі моря, Дункану достатньо було одного невеликого жесту, щоб повернути мене до тієї сцени, про яку я і хотіла забути, і ні. Я театрално всміхнулася у вічко камери, що відлискувало чорним.

Краще думати про Петера. У моїх спогадах я можу бродити (безперестанку блукати) всюди, де захочу. Я впевнена, що за інших обставин Петер міг би мені сподобатися, бо я могла би працювати поруч із ним, наприклад, на вході біля дверей — ні, скоріше провідницею в ліфті, це більше відповідає сфері зайнятості жінок — і взагалі, постійно всміхатися та кивати головою, що саме входить у перелік моїх умінь. Але це все неправда, все вигадка. Одного разу після сцени у ліфті (ми з Дунканом самі у скляній кабіні ліфта, я — на колінах перед розстібнутою ширінкою: позиція, яку не дуже схваляють, до того ж вона ще й незручна), Петер потягнув би мене до кутка, мовби чогось од мене хотів, і те, чого він хотів, було не чим іншим, як вираженням зневаги: його коліно поміж моїми ногами, рука стискає мої перса, я притискаюся спиною до стіни підземного поверху (підземні поверхи будівлі призначені для хробаків у формі та передусім для хробаків без форми, більшість із яких чорні, мов охоронці з вестибюля; ліхтарі евакуаційного виходу, немов крихти хліба, які збирають і по можливості з'їдають, аж поки не знайдуть вихід), крупнозерниста структура стіни навпроти віддзеркалює приглушене неонове світло, а затим — Петер відхиляється, світлі долоні його рук залиті променями: «Ти ж не думаєш серйозно, що я водитимуся з такою, як ти?» — «Просто заздрощі», — думаю я сьогодні. І все ж сцена у ліфті насправді була.

Вона справді відбулася і якоюсь мірою поклала початок моїм серйозним стосункам із Дунканом, містером Дунканом, який наказав мені зробити щось для нього, а потім притримав ліфт; коли

ми були на сорок шостому поверсі, він зауважив, що ліфт, якщо натиснути на шістдесят восьмий поверх, більше не реагує на жодне натискування кнопок. Повернімося до початку, хоч одразу ж виникає питання: «Що таке початок?» Спеціально означене місце, що є витокком? І як його віднайти у цьому клубкові спогадів? Якщо розповідати всю правду, аби не загубити червону нитку фабули, потрібно чітко поєднати зав'язку та розв'язку через причинно-наслідкові зв'язки, та кому це зараз потрібно? У будь-якому разі свобода вже втратила свій захопливий присмак.

І тепер, на шляху до іншого (кращого) життя, я знову поглянула на руку Дункана, і цього разу вона не схопилася за аварійний вимикач, яким можна було би змусити ліфт зупинитися. «Початок, — подумала я, — вода піднялася і понесла мене з собою, можна сказати, змила мене, як бруд у стічну трубу каналізації; можна також сказати, що підйом рівня води помітили не тоді, коли затопило неважливі країни третього світу, а тоді, коли справа дійшла до важливих цивілізованих країн. (Між іншим, стосовно країн третього світу, в такий природний спосіб можна регулювати ріст населення.) Це можна уявити й так, ніби я мчу верхи на спині бика, міцного бика з доглянутою білою шерстю. І не те щоб бик не запитає мене. Ми завжди у той чи інший спосіб питаємо одне одного, хоча більшість цього не помічає, а якщо й помічає, то тільки через тривалий проміжок часу, коли давно вже отримали ствердну відповідь. (Той, кого халепа оминула, фільмує халепу, що трапилася з іншим: це збільшує шанси на власне виживання, яке доти було сумнівним)».

У будь-якому разі той момент промайнув без вороття, як цифри над дверима ліфта. Переді мною біле волосся Дункана, і я навчилася міцно його триматися. (Так ніби закладено у нас, немов батьки казали нам: «Стривай, почекай, поки з'явиться той самий із рогом достатку, а тоді хапай його і тримайся!» Така батькова настанова, передана вустами матері, і так воно завжди було. І тоді вже не потрібно жодних церемоній.)

Я проймаю Дункана своїм поглядом. Я не церемонюся. Він пальцями прочісує своє волосся, розпушує біля коренів і автоматично

пригладжує пасма на тому місці, де його не так багато; проте насправді густота його волосся вражає. Доньки королів не можуть дозволити собі церемонитися. Хоч це часто їм приписують. «Мій характер абсолютно нефільтрований», — кажу Дунканові, можливо, щоб пояснити усмішку на моєму обличчі, а може, просто так. Він піднімає праву брову, ні, ліву, звісно ж, і його гримаса виражає сумнів. Я хапаю його за обличчя, щоби змусити врешті-решт подивитися мені в очі. Я проводжу долонею по лінії його підборіддя, пучками пальців по його блідій шкірі навколо розширених ніздрів, які сподобалися мені від самого початку, можливо, через сувору елегантність, так би мовити; волоски у ніздрях акуратно підрізані. Іноді я бачу одне з двох очей, зіниці яких немов плавають у морській воді, тому мені важко зрозуміти, куди спрямовано погляд. «Морська вода, — замислилась я, — звідкіля вона тут узялася». Очі, що, здається, викликають довіру. А якщо увімкнути всю свою злостивість, то його очі можна описати, що вони мов у бика. Отакої. Надто глибокі роздуми шкодять дії, я це знаю. Він завжди так говорить. А ми тим часом минаємо шістдесят перший поверх. Підйом поступово сповільнюється, ми ж не хочемо пробити дах.

2

Запис сцени у ліфті, зроблений із міркувань техніки безпеки, звісно, з'явився в інтернеті. Цікаво, що відео вплигло одразу після розлучення. Хоч на записі було неможливо щось розгледіти, крім силуету жінки, яка стояла на колінах перед чоловіком, притуленим до кутка скляної стіни кабіни; кадр був знятий згори навкіс, тому неможливо було помітити і збудженої частини тіла (вона надійно і глибоко ховалася у моєму роті й, незважаючи на мої побоювання, була молодою і чистою, а шкіра гладкою та м'якою на піднебінні, адже рідше піддається впливу сонячного випромінювання; тож я могла обмірковувати свободу власних дій, і, як я уже казала, вона втратила свій захопливий присмак). Та й у віддзеркаленні мало що можна було помітити. Тож я цілком мала рацію, вважаючи, що

справа владналася б сама собою. Але ми — маю на увазі себе й Александра (з моменту мого передання біля дверей квартири) — потурбувалися, щоби «вистріл» все ж повернувся у зворотний бік. Але на той час ми вже більше пристосувалися одне до одного.

Назад до підйому ліфта: моє передання біля дверей квартири ще попереду, і я туди не хочу. В мене немає ні найменшого бажання згадувати про це. Бачу перед собою кремово-білий диван, на який ми троє неквапом всідаємося. Дункан і Александр садять мене поміж собою, немов обрамляючи з обох боків, так принаймні я це уявляю; форма дивана дечим нагадує вигин зовнішньої стіни будинку. За величиною його можна порівняти з вестибюлем перед ліфтом.

Коли я вперше стала поряд із Дунканом, притулившись до віконної шибки, за якою виднілося сіре озеро під сірим небом, він запитав у мене, чи мені подобається цей вигляд (прибиральницю, яка ввійшла у кімнату, він випровадив проханням щось передати, можливо, кухареві). Я запевняла, що мені все подобається, хоч досі перебувала під враженням від того, на що здатні мої рука та рот. «Дякую тобі», — сказав він пізніше у вітальні недбалим тоном, яким мав свідчити про його англійське виховання у вищих колах, а тоді подав мені склянку й упав поруч на диван. Шкіра під ним чавкнула.

— Виночерпій, — подумала я й засміялася.

У відповідь на здивований погляд Дункана я вибачилася та продовжила сміятися.

— Ти дивачка, — промовив він.

— Знаю, — сказала я, поки мої перса спазматично то здіймалися, то опускалися.

Він поклав свою голову на мої коліна і заплющив очі, мовби натомився після тривалої дороги, а я почала бавитися з його коротким волоссям на потилиці, яке не слухалося пучок моїх пальців; прибиральниці, котра з'явилася на порозі, я знаками показала, що він спить, і випровадила її. При цьому я, звісно ж, наслідувала його рухи. І річ не в тому, що вони були не властивими мені. Я високоосвічена. Та це байдуже, коли спонтанно вирішуєш змінити місце

проживання. (Коли рвуться всі зв'язки, всі знайомства, які ти так сумлінно напрацювала, і з'ясовується, що вони нетривкі й пусто-порожні.) Та наразі не хочу про це думати. Через туман шибка вікна стала мов дзеркало, в якому, поки я тихо сиділа, захищаючи голову Дункана, відобразилися дві постаті в яскравій водонепроникній одежі, котрі швидкими рухами водили швабрами по склу, животи тісно притиснуті до корзини, що викликало в моїй голові асоціацію з дирижаблем.

Наряд прибиральників закінчив свій щотижневий вишкіл. Тепер я знаю, дуже добре знаю, що лише у деяких неосвітлених куточках помешкання його не було видно. Та незалежно від місця перебування можна було спостерігати за вибудовою на вікнах мийних візерунків, і це добре, бо не знаєш, що робити з усім отим простором. Хутрянні насадки швабр синхронно рухалися по склу назустріч одна одній, вимальовуючи умовний меандровий орнамент; що другого кола вони сходилися у центрі вікна, але не стикалися: одна з них завжди елегантно пропускала вперед іншу, і вони лише зрідка вибивалися з ритму. Якщо траплялись якісь неохайності, то прибиральники негайно їх усували; прибиральників завжди двоє, здається, в природі вони ходять тільки парами, навіть схожі між собою; і можна спостерігати, як вони переміщуються своїми траєкторіями, знизу нагору і зверху донизу, щоразу зміщуючись убік на ширину майже саморушної корзини-контейнера (необхідний поворотний маневр відбувається вгорі поза моїм видноколом, тому я так і не зрозуміла, як він функціонує).

Я міркувала, як мені чинити, щоби вразити Дункана (марно-славство піднімає голову та вправляється, дещо награно, та все ж, очевидно, в радісному очікуванні майбутніх здобутків). Тим часом мої підігнуті набік ноги почали німіти, а темрява, що дедалі гущішала, змусила забути, що за вікном хтось є. Зовнішні скляні стіни блищатимуть у променях ранкового сонця, якщо постаратися це помітити, та для цього було б необхідно дивитися на них із великої відстані, від озера, щоб оцінити скляну будівлю в усій її красі. На той час я мала інші інтереси і дійшла висновку, що мені необхідно якомога швидше покинути це місце, віддалитися. У Дункана,

звісно, було багато жінок на будь-який смак, мені ж потрібно зробити щось чітке, зрозуміле та переконливе. Я злегка підняла його голову, яка зблизька вже не здавалася такою старою, колір волосся, сліпучо-білий і настільки однорідний, що здавався неприродним, уводив в оману. Я прошепотіла Дунканові на вухо, що вдячна йому, що він був чудовим, але мені необхідно йти.

© Переклад із німецької Івана Мегели

БАРБАРА ФРИШМУТ

Barbara Frischmuth, Bindungen und andere Erzählungen
© Residenz Verlag GmbH, Salzburg – Wien 2013

ВИДРА

Він досяг усього, чого тільки було можна.

Роками, десятиліттями вони йшли разом іще зі шкільних років і могли би сприйматися як двійники один одного. Вони не шкодували змагатися і завжди доходили до тієї самої межі, сповнені розчарування. Між ними пролягала дружба, тілесна стіна, що відводила будь-який умисний протиудар. Цього разу їхнє суперництво могло стати цілком серйозним, лише один із них міг дійти до мети.

— Цим призначаю Вас... — промовив тоді генеральний директор; але чого ці слова вартували тепер, не даючи жодного відчуття тріумфу, жодного примирення, неприємний, сковувальний дискомфорт.

Секретарки занесли шампанське і традиційні пишні бутерброди, та він відмовився від будь-якого святкування, хоча б з огляду на те, що минув лише тиждень після того трагічного випадку.

— Цим призначаю... — потиск руки, і в очах генерального директора, коли той описував переваги та недоліки призначення, вищої точки кар'єри, що означало тільки те, що відтепер уже не буде жодного подальшого просування по службі, якусь мить жевріло явне, непритлумлене запитання.

Чи справді він винен у смерті Йорга? Погляд удови після поховання змусив і його на мить замислитися над цим питанням. Мареса ніколи не ставилася до нього прихильно. Вона не розуміла, як він і Йорг витримували все це і за такого тривалого суперництва

могли залишатися друзями. Так, вони пиячили разом, як колись. І голосно й чітко говорили, що думають один про одного, зрештою, і самі над цим сміялися. Затим вони обидва по-дитячому, нерозсудливо, безвідповідально поїхали додому на своїх автомобілях. Кожен своїм. Уже це мало стати достатнім доказом. Це могло відбутися і з ним. Але з ним нічого не трапилося.

Йорг, розповідають, висів, мов на шибениці. Гілляка зайшла йому під комір сорочки і задавила його, вже непритомного, адже від зіткнення з іншим авто через відчинений кузов він вилетів назовні. Це ідіотизм — їхати вночі, о цій порі року, отак, із відкритим дахом.

Сцена аварії нагадувала страту. Не дивно, що це фото з'явилося в усіх газетах.

Він сумував і за першого гіркого усвідомлення закинув своє спорядження аквалангіста: обидва були спортивними водолазами і, ще коли були студентами, проводили разом багато вакацій у Греції.

Просто взяв і вмер. Він розбив молотком скло окулярів для дайвінгу. І чи не звучало геть смішно те «призначаю Вас...».

Він мав із собою купу грошей — в обідню перерву зняв їх у банку. Так, він хотів віддати їх Маресі. Витрати на похорон, податок на спадщину і все, що звалилося на неї. Та чи не було б це визнанням його провини? Можливо, Мареса послала би його разом з усіма його грішми, звичайно, не звинувачуючи, проте він міг би одразу почути те «дякую, я сама впораюся, а про дітей потурбуються».

Його дружина відреагувала би геть інакше: «Я звинувачую тебе, тож зникни з моїх очей, поки я не дала волю своїм рукам». Але його дружина вже багато років не була йому дружиною.

Колеги привітали його і повідомили, що вже завтра він зможе перебратися у свій офіс.

— Жодного поспіху, — відмахувався він, а в очах, принаймні половини з них, міг прочитати, що вони вважали Йорга кращим кандидатом.

Він пішов, не попрощавшись, інші ж продовжували святкувати. Згодом виник настрій, який не вимагає жодної спеціальної нагоди, лише певної кількості виставлених пляшок.

Він закрокував у напрямку парку, не роздумуючи, куди йде. Був кінець березня, зеленіла травичка, а на деяких деревах уже набухли бруньки. Зараз падав мокрий сніг, який негайно танув, і вода простувалася крізь підшви черевиків.

Через деякий час йому вперше прийшло в голову, що це парк, біля якого зазвичай стоять повії, та тепер там нікого не було видно.

— Сьогодні погана погода, — промовив він голосно.

Отакої, повія. Саме її бракувало у цій ситуації, це притому, що вдома на нього чекала подружка.

— Чи не знайдеться часинки для мене? — він уже ледь не кричав.

Він здався собі таким дріб'язковим і самоіронічним, що він такий бідолаха, якого оминула смерть і з яким не пішла б навіть повія. Він ніяк не міг пригадати, коли востаннє був із повією. Можливо, це відбулося раз, суто з цікавості, і ще раз — як забаганка. Проте, звісно, це було вже давно.

Коли він хотів було вернутися, перед ним із летючого снігу тихенько виринула чиясь постать. У щільному білому пластиковому дощовику, білих гумових чоботях і з білою парасолькою з довгим руків'ям. Вона підійшла до нього, і йому не одразу спало на гадку, що в такому разі варто казати.

— Ви вільні?

Вона подала йому руку й узяла його під свою парасольку. Він ступав поруч і більше не опирався, дозволяв вести себе. Коли вони опинилися біля її автомобіля, чоловік повільно зайшов у салон, зіщулився на задньому сидінні, поклав голову на руки та задрімав. Він не прокинувся і тоді, коли вона неправильно перемикала швидкість, йому хотілося одного: якнайшвидше прибути на місце та заснути в теплому ліжку.

Коли вони нарешті добралися і він вийшов із автомобіля, то більше не усвідомлював, де перебуває.

— Ми біля річки, — пояснила вона, вказуючи на сходи, що вели до дерев'яного будинку. Була темна-темнісінька ніч, і він чув лише шелестіння.

— Він стоїть попереду, на сваях, — пояснила вона після того, як увімкнула світло. Він торкнувся дерев'яних стін пучками пальців.

— У воді? — він підійшов до великого, немов на веранді, вікна, проте нічого не побачив.

— Ні. Там унизу є місце для човна, для перезимування. Ділянка тягнеться ще на кілька метрів, поки не сягне води, — її обличчя поволі ясніло.

Він скинув свій плащ:

— Як тебе звати?

Вона вперше до нього обернулася і при світлі, з відкритим обличчям, промовила:

— Видра!

Обоє засміялися.

Він дістав усі свої кошти, які збирався витратити, і передав їй. Затим зняв свої черевики, шкарпетки й увесь мокрий одяг. Вона порахувала гроші й поклала їх у чорну лаковану та розмальовану китайську шкатулку.

— Я приготую тобі ванну, щоб ти, бува, не застудився.

Ванна була маленькою, тому він не міг як слід випростати ноги. Це була прибудована лазничка⁸ і більше нічого. Дерево в окремих місцях взялося пліснявою, яка влітку, можливо, і висихає, якщо кімнатку довго і регулярно провітрювати. Закінчивши митися, він залишив бойлер увімкненим на той випадок, якщо і вона захоче прийняти ванну.

Вона налила йому трошки віскі та запитала, скільки він бажає, щоб долили води. Сама ж не пила нічого, перепросила і сказала, що все хутко підготує.

Він уже лежав у ліжку, віскі зігріло зсередини, й опісля його зморив сон.

Він чув, як із крана у ванній кімнаті ллється вода, кипіння чайника у крихітній кухоньці — може, вона хотіла заварити ще й чаю? — плескіт дощу, в який перейшов снігопад і який од поривів вітру періщив у велику шибку, немов із відра. Понад усім цим і позад усього цього було чути, як шумить річка, що тече зовні й несе

8 Лазничка (гал.) — ванна кімната. — Прим. ред.

свої хвилі у безкінечній послідовності, підпорядкована колообігу всієї води, і все ж у своєму плині є чимось певним, наче ріка, яку можна розрізнити, означити.

Коли він прокинувся, то побачив її біля себе такою ж бадьорою, головою і теплою; вже сутеніло. Він обережно ліг на неї своїм тілом і помітив, що вона одіта в набедрений пояс і панчохи. Це її особливість, вона ніколи не показує свої голі ноги. Така ось примха, якщо він уже так хоче, та вона залишиться при своєму, і годі говорити про це.

Йому здалося, що кохати її легко. У неї було таке тіло, яке йому подобалося, і він почувався бадьорим і сильним. Він не наважувався поцілувати її уста, лише легенько провів губами по спині; вона його погладила. Тут чоловік відчув, що без жодних застережень може увійти в неї, можливо, навіть зробити її щасливою своїми енергійними рухами. Він підвівся, розвів її ноги і знову зауважив її чорні шовкові панчохи, від дугоподібного загостреного чорного стегового пояса до чорних шовкових панчіх, які вели до цупкого верхнього краю. Вона віддалася йому, але тоді його сім'я вже витекло, і він упав на неї, із зітханням, що звучало і як утіха, і як жаль.

Вона залишилася дружньо налаштованою, дозволила йому притиснути обличчя поміж своїми персами, а затим підвелася, коли він перевернувся на інший бік.

— Я хотів би залишитися, — промовив він, коли вони снідали — він у ліжку, вона скраю, уже вдягнена.

Вона встала, відкрила китайську шкатулку, взяла трохи грошей і засунула у кишеню своїх штанів.

— Гаразд, — промовила вона і спакувала різні речі, зокрема і маленьку флейту, у свою подорожню сумку. — Але тепер я мушу йти на урок.

Вона віднесла тачу на кухню, ще раз зайшла у своєму білому дощовику, пояснила, де він може знайти собі щось їстівне, а по обіді вона повернеться.

Він забув запитати, на який саме урок їй потрібно зараз іти. Вона робить візити і на дому? Ця думка здалася йому дріб'язковою, ба навіть абсурдною. І він знову заснув, а річка з шумом пропливала

крізь його сні, посилена бульканням, у деяких місцях бурлінням і бушуванням, яке завжди супроводжувало його сні на чужому місці, без островів — що далі, то більше без берегів і якихось видимих обривів.

Він кілька разів прокидався з якогось довгого повторюваного підводного сну, в якому плавав за рибками поміж замшілими деревами та водоростями, що чіплялися до нижніх частин тіла, поміж камінням і легко затуленою тванню⁹, поміж громаддям затонувлих річкових кораблів, звідки вир вихопив його і виплюнув нагору.

Як тільки він прокинувся, то прихилився до підвіконня і крізь дощ, який досі падав, утупився на річку, поки не зміг виокремити її поверхню, що стала шорсткою від краплин, які періщили по ній, межа якої безперервно віддалялася. Інший берег розплився настільки, що чоловік хоч і вихопив його поглядом, але по-справжньому не вирізнив; а одного разу він навіть почув гудок пароплава, і йому здалося, що він бачив, як біле промокле судно пробивається річкою вгору.

Невеличкий моріжок, який збігав до річки, високий очерет обабіч вузької смужки, горобина і дві плакучі верби були настільки напосні водою, що створювалося враження, мовби з них виливається зелень.

Він знову заснув, поки голод не змусив прокинутися і не підштовхнув на пошуки чогось їстівного. Весь будинок був малесеньким. Чоловік довго жував зачерствілий хліб, знайшов каву й обшукував, із горням у руці, полички; шукав сліди, які могли би щось підказати про створіння, в ліжку якого він спав. Прикраси лежали вгорі у великій мушлі, пофарбованій зсередини під перламутр; він не знав, чи це справжні, чи штучні перлини, проте не наважувався торкатися їх, ніби побоювався, що пучки пальців залишать якісь темні плями. Магнітофонні касети з нерозбірливими написами — він не міг одразу знайти касетний програвач, потім приніс його сюди з кухні без думки щось на ньому програвати.

9 Твань — тонкі густі водорості. — Прим. ред.

Книги, їх тут було небагато, затиснуті між відполірованими закам'янілими амонітами, немов підпірками. Там, серед інших, були твори Патріції Хайсміт, Ясусі Інуе, Карсон Маккаллєрс, Гайне і то-ненький, кишенькового формату томик «Вірші та проза» Ернста Штадлера. Штадлер, він міг пригадати це ім'я лише за звучанням.

*...ніби ясным було темне, ніби не життя носило тисячі
наглухо зачинених воріт...*

У стані бадьорості він гортав книги, зворушений голосом, який долинав до нього крізь річку з цієї книги, голос, якого він досі не чув.

*...Ти наче дзеркало, через край якого
Великі озєрця проходять все життя,
І позаду них золоті ґрунти набухають,
Мертві тіла мерехтливо воскресають...*

Опісля він знову заснув, поринув у товщі сну, які вже більше не оживали у спогадах, прокрадався крізь річку і день, і бажав залишитися, нічого іншого, крім залишитися.

Коли вона повернулася, то принесла з собою все необхідне для великого частування. Ще у плащі вона підійшла до нього і стала біля ліжка. Вона була мокрою, чоловік зняв із неї одяг, і коли вони кохалися, вимогливо поторсав підв'язки її панчіх, але вона затримала його руки і заявила:

— Усе, тільки не це.

Вони їли, спали та кохалися. І він більше не знав, чи продовжува-лося так годинами, чи днями, чи тижнями. Час від часу він намагався дізнатися, як її насправді звати... «Видра!» — і які уроки вона давала, і які курси щодня відвідувала. Вона відповідала, що вдосконалює свою майстерність, заробляє на прожиття, якщо це його цікавить.

Ні, він думав про це щиро і хотів довідатися про неї більше. Вона із задоволенням мешкає на березі річки, навіть якщо тут усе таке

маленьке, любить музику і гарну їжу. Мідії, наприклад, і відкрила банку. І раки. Звісно. Омари, а також шампанське. Тому вона і прихопила ці наїдки з собою.

І щодня вона діставала з чорної китайської лакованої шкатулки гроші й поверталася ввечері з вишуканою їжею, тоді як він мріяв, читав і дивився на дощ, який не припинявся.

З одного боку, він був задоволений тим, що жодної відповіді не отримав. Так він міг прямо звернутися до неї, до її теперішнього, а не відволікатися на якісь уявні картини, які перед тим, коли її не було поруч, мусив сам собі створювати. З іншого, була та ситуація з панчохами. Вона залишалася невблаганною, хоч він усе ж кохав її, на свій лад. Усе інше могло залишатися її таємницею, але те інтимне?

Одного вечора вони так палко кохалися, що вона захотіла ще раз прийняти ванну. Або ж, насправді, змінити панчохи? Ще текла вода. Спокуса була великою, він не міг перед нею встояти. Через світловий люк — принісши перед цим стільця — він міг подивитися на неї, коли вона, зіщулившись, сиділа у наповненій піною ванні; затим, щоби глибше занурити верхню частину тіла, вона виклала на краєчок своєї голі ступні.

Вона мала білі, гарно сформовані ноги, і він не помітив на ступнях нічого особливого, лише тоді, коли вона розчепірила пальці ніг і шкіру, що розтягнулася поміж ними, щоби потерти, він подумав, що тепер знає її таємницю.

Йому було зрозумілим, що це якось по-дитячому, що дорослу людину це не могло дратувати, але все ж це викликало в нього огиду.

Коли вона зайшла до кімнати, він удав, що спить, та все ж, оскільки вона притиснулася до нього, він спробував іще раз. Саме тому в цю ніч він більше не торсав підв'язки її панчіх і для кохання був надто втомленим.

Уранці йому не хотілося прокидатися. Вона поторсала його.

— Пішли, — наказала вона. — Ти більше не можеш тут залишатися, — вона вказала йому на порожню чорну лаковану шкатулку та перекинула її, щоб він побачив, що всередині нічого немає.

Саме тоді, як вона готувала сніданок, він одягнувся. Все ще дощило, хоч не так сильно, як раніше; і серце у нього стискалося від думки, що він змушений покинути цей будинок, цю річку. Він хотів тихенько підійти до неї та поцілувати її у шию ззаду, проте вона відчула його кроки й ухилилася, підставивши йому своє обличчя. Та в нього вже не було жодного бажання її цілувати.

Коли вона відвозила його, погляд чоловіка впав на її білі гумові чоботи, він почувався винним. Вона зупинилася за якихось п'ятнадцять метрів від головного входу до його фірми. Які в неї витончені вушка, яке блискуче чорне волосся. Його охопила млість, йому хотілося взяти її на руки. Вона схилилася над ним і відчинила дверця.

— Зараз ти маєш вийти.

Він підкорився і ненавидів себе за це.

Порт'є не сидів у своїй будці, що він сприйняв як щасливий випадок. Коли він нерішуче та соромлячись піднімався сходами, то напружено міркував, як має перепросити за свою тривалу відсутність.

У коридорі біля його кабінету чоловіка зустріла секретарка. Вона здалася йому дещо невиспаною, та все ж дружньо запитала, чи він добре виспався. Здивований, він кивнув головою, мовляв, так.

— Якби ж то я пішла раніше, — зітхнула вона. — А я, звісно, знову зависла, і тепер голова розколюється.

Він запропонував їй аспірин, але вона сказала, що вже випила пігулку. Крім того, вони тепер повинні перенести речі у його новий кабінет, і рух може піти їй на користь.

На його письмовому столі, як зазвичай, лежала вранішня газета, і він швидко пробіг її очима. Кинув погляд на дату і зрозумів, що не могло трапитися нічого, за що йому треба було б вибачатися.

Без особливої радості за якусь хвилю він почав прибирати свій письмовий стіл.

Саме тоді дощ припинився.

НОРБЕРТ ГШТРАЙН

Norbert Gstrein, Der zweite Jakob, erschienen in der NZZ
© Norbert Gstrein

ДРУГИЙ ЯКІВ. ПРО ВУНДЕРКІНДА, ЯКИМ Я НЕ БУВ

**Спогад про дитинство у Тіролі¹⁰,
протівне прізвисько і візит до старого
тірольського лижника в Джексоні¹¹,
Вайомінг**

Якийсь час я розповідав усім, що минулого грудня їздив у Вайомінг на пошуки власного дитинства, на пошуки снігу, начебто одне не можна було б уявити без іншого. Що ж, я казав правду, та речення це в багатократному повторенні набуло надто гладенького і гарного звучання, щоразу втрачаючи частинку твердого зерна істини. А воно таки було, це правдиве зерно; по суті, ще на шляху з Денвера до Джексона — так називалося місто у Вайомінгу — я відчув,

10 Тіроль — федеральна земля на заході Австрії. Її столиця, Інсбрук, є знаменитим на весь світ європейським центром зимових видів спорту.

11 Джексон — містечко у штаті Вайомінг (США), відоме своїми лижними трасами, перша з яких відкрита у 1937 р.

як на пустій трасі посеред прерії час вислизає мені з рук, ба більше, яким проникним став час, адже на безкрайї місцевості розгорталось дедалі більше простору.

Я вирушив до Джексона, бо це місто — хоч тоді я й не знав його назви — пов'язане з одним із найраніших моїх спогадів. Це була історія про емігранта, яку мені, чотирнадцяти- чи п'ятнадцятирічному, розповідав батько, історія про австрійського лижника, який у шістдесятих роках минулого сторіччя переїхав до Америки і заснував там гірськолижну школу¹².

Для мого батька, також власника лижної школи, це була, вочевидь, найпрекрасніша і найвеличніша доля, яку тільки можна було здобути. І тепер, п'ятдесят років по тому, я був у Скелястих горах¹³ і, сидячи навпроти вісімдесятирічного чоловіка на його кухні, намагався пояснити, що привело мене до нього. Мої спроби сконтактувати з ним із Гамбурга були марними, тож врешті я просто прилетів у Денвер, узяв напрокат автівку, кілька годин їхав через прерію, а тоді розпитував старого цілий день.

«I love you»

Ослаблий після нещасного випадку, він узяв собі доглядальницю, і в її присутності ми здебільшого говорили англійською, але вряди-годи в нашій бесіді проскакував тірольський говір¹⁴, його говір, який був мені дуже близьким, бо багато в чому нагадував говір мого дитинства. Ще юнаком він став олімпійським чемпіоном зі слалому, в шістдесят почав вивчати літературу в університеті

12 Вочевидь, ідеться про Йозефа Пені Штіґлера — багаторазового олімпійського чемпіона з гірськолижного спорту, уродженця Тіролю.

13 Скелясті гори — велике гірське пасмо на заході Північної Америки.

14 Тірольський говір — говір південноавстрійської підгрупи баварсько-австрійських діалектів, який використовують жителі історичної місцевості Тіролю в повсякденному спілкуванні.

й випустився з нього; він мав власну Цесну¹⁵, показав мені знімки гір, зроблені ним із літака, і сказав: «*I had a good life*»¹⁶.

Доглядальниця запевнила мене, гостя з Європи, який, утім, і на думці не мав подібних упереджень, що минулого року на останніх президентських виборах він голосував за правильного кандидата¹⁷, і це у містечку, котре має найвищий чи, принаймні, один із найвищих показників доходу на душу населення у США, а це таки не зовсім норма. І додала: «Пепі завжди був хорошою і гідною людиною».

Пізніше підійшла його донька, вони трішки поговорили, він наполягав, щоб вона порозмовляла зі мною німецькою, але дівчина відмовилась і попрощалася з ним фразою «*I love you, Papa*»¹⁸. Звісно, можна сказати, що це такий американський стиль спілкування, навіть назвати це американською поверховістю, але я негайно подумав: у Тіролі, на тому говорі, серед якого вирости я і він, серед якого вироста б і його донька, якби він не вирішив емігрувати, таке речення було б неможливим: для нього просто не було передбачено слів. Можливо, вже тільки це виправдовувало його еміграцію, можливо, лише заради цього мені варто було здійснити подорож на захід Америки.

Ті кілька днів, які я провів у Джексоні, сніг не йшов, і на землі снігу також не було, та коли після завершення візиту я вийшов на свіже повітря, на лижній трасі працювали снігові гармати. Я попрощався зі старим, спершу англійською, а тоді він сказав мені «*Pfiat di*»¹⁹, як кажуть у Тіролі, і я теж відповів «*Pfiat di*». Потім я стояв на морозі, і десь мінус 20 градусів, якщо я правильно перевів градуси з Фаренгейта у Цельсій, два півконтиненти й море лежали між домом (назвімо це місце так) і мною.

15 Цесна — американський легкий літак, одна з наймасовіших моделей в історії авіації.

16 «Я прожив гарне життя» (англ.).

17 58-мі президентські вибори у США 2016 р., перемогу на яких здобув кандидат від Республіканської партії Дональд Трамп.

18 «Я люблю тебе, тату» (англ.).

19 Скорочений діалектизм від нім. «*behüte dich Gott*» — «бережи тебе Бог».

СВІТ ДИТИНИ

Розповідати власну історію, наче вона про когось іншого, розповідати чужу історію, неначе вона твоя, — так доречно висловився про письмо американський поет Роберт Фрост²⁰. Коли я згадую своє дитинство, то можу казати «я» або «він». Коли кажу «я», мені найперше спадає на думку, яким хорошим я намагався бути, рано прищеплений мораллю, чи то з Біблії, чи то з дитячого пориву й віри, з якими, чи принаймні з зачатками яких, ми всі народжуємося на світ, а також пригадується довгий список гріхів — усе, що я накоїв, те, в чому мене звинувачували, і те, що я до всього цього вигадував сам, аби мати в чому покаятися на сповіді.

Коли кажу «він», то ледь-ледь витримую, бо думаю: «цим хлопчиком був ти», «кажуть, саме ним ти був», і я ще й сьогодні хотів би розпростерти крило захисту над цією шести-, семи- чи восьмирічною дитиною, для якої батьківщина була то турботливою ненькою, то злою мачухою²¹, де жахи співіснували з красою, але водночас мені люба неповторність мого дитинства, наче я волів би не позбуватися навіть його жахів, якби й мав таку владу.

Світ, у якому я виріс — рівно п'ятсот метрів від церкви біля в'їзду до села і до останнього будинку, будинку за готелем моїх батьків, де закінчувалося село й обривалася вулиця, — був і біблійним світом. У романах Вілли Кезер²², дитинство якої пройшло у преріях Небраски, деякі персонажі читають Біблію так, начебто події, зображені у ній, відбулися не так вже й давно. Це почуття мені дуже знайоме. Щоправда, воно більше стосується місця, ніж часу, і вже цю

20 Роберт Фрост — американський поет-модерніст, чотириразовий лауреат Пулітцерівської премії.

21 В оригіналі вжито поняття «*Heimat*» (батьківщина, ідилічний образ рідного краю) і «*Antiheimat*» (антибатьківщина, негативний образ без прикрас, який викриває недоліки вітчизни).

22 Вілла Кезер — американська письменниця XIX–XX ст., авторка «Небраскської трилогії», перша книга з якої змальовує життя емігрантів на сімейній фермі посеред прерії.

подібність я віднайшов в оповіданні Лідії Девіс²³, де вона зі спогадів свого старшого родича змальовує світ села на східноамериканському побережжі, юдейський світ, дев'ятнадцяте століття — цей опис запросто підійшов би і до католицького світу мого дитинства сто років по тому.

Загалом у цьому світі Єгипет розташовувався в сусідньому гайку, деś поруч ніс свої води Ніл; Червоне море, хоч і залишалося поза полем зору, та мало бути деś на північному сході, а палац фараона — на узвишші поблизу. Патріархи жили на дідових нивах, а коли з'явився Авраам, то прибув він до північно-західного краю луки, що тепер належала братові. Яків утік від Ісава, і саме на цій луці, біля вишні, його застала ніч, і там він бачив, як янголи по своїй драбині спускалися з хмар і знову в них зникали.

Той клаптик неба між двома крутосхилами, який можна було побачити із села мого дитинства, був малим, але неприступне зорові небо було велике; згідно з офіційним переписом, за чотири роки до мого народження, в рік смерті мого діда, в селі жила рівно сотня людей, хоч рахуй його, хоч ні.

Пророцтво

Я сиджу в готелі мого діда і пишу оце, навпроти — готель моїх батьків, у якому я виріс; початок літа, перед відчиненими дверми балкона чути невпинний гомін гірського струмка, якого в дитинстві я якось особливо і не помічав, і я щойно говорив зі своїм дядьком Яковом. Він, як завжди, запитує про книжку, яку називає то моєю, то своєю, а то й нашою, і яку мені (так йому кажуть люди) не варто було би писати, а він сам якось і не знає, що про це думати, ну і вагається, схиляючись то до одного, то до іншого, а втім, цілком очевидно, що він нею пишається.

23 Лідія Девіс — американська письменниця ХХ ст., відома «блискавичним» стилем письма: її проза вирізняється особливою короткомовністю.

У цій книжці, а треба сказати, що це перша моя книжка, де слово «кохання» з'являється лише у формі словникового запису, цілої словникової цитати статті з Дудена²⁴, йдеться про молодика, який не може дати собі ради з сільським світом і сам із собою; і головний герой має те саме ім'я, що й мій дядько, він зветься Яків, так, саме так його звати, і я вже триста разів думав, чи не назвати б мені його якось інакше, чи не мусить він зватись інакше, та дійшов висновку, що не можу дати йому інше ім'я, бо це й моє ім'я також.

Я ж бо виріс із пророцтвом, що я — другий Яків і нічого доброго з мене не вийде, бо і з дядька мого нічого не вийшло; так і буде, якщо я і надалі сторонитимуся людей, цуратимуся всякої роботи, якщо справлятиму сидні, мов нездара і нехлюй, і цілий день тільки длубатимусь у своїх книжках. І якщо мені давно здавалося, що все моє дитинство можна описати як спробу відвернути це пророцтво, то нині я дедалі більше схиляюся до думки, що йшлося радше про його справдження.

Мій дядько Яків ніколи не мав постійного працевлаштування, крім хіба кількох років роботи тренером у лижній школі мого батька, аж поки його звідти, як то кажуть, не попросили. Ці кілька років тренерства є і в моїй біографії, як і вічний поголос у селі опісля, що я, власне, аж ніяк не годжуся до цієї роботи. Дядько мріяв бути співаком, як я пізніше мріяв про письменництво, і виступав із ручною гармонікою на танцях у сільських шинках, здебільшого на людський посміх, а я тепер маю власні виступи, де теж інколи буваю на волосину від глузування.

Донедавна я й гадки не мав про існування твору під назвою «Яків Останній» Петера Розегера²⁵, але якраз нещодавно відкрив

24 Дуден — відомий тлумачний словник-довідник граматичних правил і правопису німецької мови.

25 Петер Розегер — австрійський письменник-народник XIX–XX ст. У романі «Яків Останній» він змальовує відчайдушну боротьбу селянина за власну землю з великим землевласником, який скуповує ділянки для розширення мисливських угідь.

для себе цю книгу, в ній розповідається про своєрідного альпійського десперадо²⁶, який постає проти влади часу і зазнає поразки, він — запеклий ретроград і справжнісінький бандит. Що ж до мого дядька, то бандитом його не назвеш, але скуйовджена чуприна і дикуватий погляд роблять його схожим на відлюдника, що роками жив у халабуді в лісі і якого щось раптом витягло на світ божий.

Дошкульне прізвисько

Два роки тому він, ще вісімдесятирічний, три години йшов пішки до сусіднього села, якщо ніхто не міг його підвезти, перебував там ніч і знову три години чимчикував додому, часто по самісінькій середині траси. Наше прізвище досить поширене в місцевості, й сьогодні він носить спортивну куртку з величезним написом «ГШТРАЙН» на спині, подарунок монтажно́ї фірми з такою ж назвою; він носить куртку з гордістю, наче гордо стверджуючи, що хай там скільки є людей із таким прізвищем, він — оригінал. Узутий він у новенькі кросівки; перед першим виходом він покритив їх густим шаром фарби для стін, тому що він, каже, вже давно хотів білі кросівки, а трапились, як на лихо, тільки кольорові.

Моїм другим іменем, із яким я вперто боровся все своє дитинство, було Шмуль. У ньому було стільки глуму, що ніщо інше не доводило мене до такого сказу, як кара цим прізвиськом. І якщо від дорослих я мусив його терпіти, то з іншими дітьми я вибухав зливою їхніх кличок і прізвисьок, які, однак, і близько не були такими гидкими, як мій Шмуль, або ж кидався на кривдників із кулаками і гамселив їх.

Я довго не замислювався про те, як до мене причепилося це прізвисько, і мені вже ні в кого спитати, а ті гіпотези, що спадають на думку, мені неприємні, бо я ж розповідаю про реальне життя, а не

26 «Головоріз» (*исп.*).

вигадку з роману, а від звертання Шмуль, мало того, що воно глузливе, недалеко до приниження. Можливо, я завдячую ним якомусь із жильців нашого готелю, може, постійному гостеві, то що ж такого він у мені побачив? У найкращому з випадків — чи не марно на це сподіватися? — я міг би отримати це прізвисько від моєї бабусі, яка була сільською вчителькою, поки не вийшла за мого діда, власника готелю, і не стала там хазяйкою. Мені казали, що я був її улюбленим онуком, що вона буквально засипала мене шоколадками, але Шмуль, чого б їй називати мене Шмулем? Може, я просто морочу собі голову? Припустімо, найгірше пояснення таки найближче до правди — чи не переверне воно з ніг на голову не лише моє дитинство, а й усе моє життя?

Німецьке дієслово *schmulen* було мені невідомим, я вперше побачив його в інтернет-пошукувачі. «Підглядати» подано як одне зі значень, наприклад, коли картяр тихцем підглядає в карти суперника, але є й інше — «дивитися крізь пальці». Це слово вживають чи вживали насамперед берлінці. Мені легко уявити, що малим я часто дивився крізь пальці, боязкий, сором'язливий і відлюдкуватий, як про мене казали, і я був би радий, якби все зводилося до цього остаточного невинного пояснення, та далі в походженні слова зазначено «неясне», але з приміткою «ймовірно, від гебрейського “Schmul”²⁷, застаріла назва євреїв».

Я сиджу в готелі мого діда і розумію, про яке приниження йдеться: в Німеччині вже давно забагато німців, а в Австрії — австрійців, які плутають праведне з грішним у своєму розумінні історичних відносин із євреями, і все ж не можу не задатися питанням: а що як дорослі у селі прекрасно розуміли, звідки походить це слово, і все моє дитинство називали мене Шмулем, і в яку прірву я б тоді вдивлявся²⁸.

27 Походить від єврейського імені «Schmuel», укр. «Самуїл», у перекладі з івриту — «почутий Богом».

28 Натяк на знаменитий вислів Фрідріха Ніцше «І коли довго дивишся у прірву, прірва також зазирає в тебе». Цит. за пер. А. Онішка, 2002.

Чи це не пояснює, чому малим я інтуїтивно розумів, що це прізвисько — найбридкіше з можливих, і відбивався від нього руками й ногами, і чи не мав би я ще раз перечитати найперше речення моєї першої книги, «Зараз вони прийдуть і заберуть Якова», геть інакше, ніж я його написав?

Біла ворона

Надворі й далі гомонить гірський струмок, а я не можу зрозуміти, чому не замислювався про це раніше, чому мені це спало на думку саме за написанням цих рядків, які не стільки прочиняють вікно у світ до мого народження, скільки натякають на нього, мов крізь молочне скло — на той світ, зробити який справді видимим мені ще бракує правильних думок і правильних речень.

Є фотографія, на якій зображені мій батько, дядько і тітки, єдиний знімок із моєю тіткою Ангелою, яка в десять років померла від менінгіту, і на цьому фото мій дядько Яків суттєво вирізняється з-поміж своїх родичів.

Він світліший на обличчя, має світле волосся і тонші риси, вся його подоба менш мужицька і більш зграбна; мій дядько Яків, який саме сьогодні знову казав про себе, що люди вважають його теплом і туманом вісімнадцятим, але насправді він зовсім не такий, він їх усіх заткнув би за пояс, якби лише захотів, і тоді лυкаво закінчив реченням, яке казав частенько, яке стосувалося й мене і яке я найбільше любив: «Таких, як оце ми з тобою, ще не було».

На цій фотографії, знятій десь на початку війни, де всі вони у коротких штанцях і товстих, колючих на вигляд вовняних панчохах, а волосся обох дівчат забране в темні коси, він схожий на приїжджого з міста, і якби я продовжив цю думку ще одним реченням, то це знову був би початок роману, роману про таємного коханця моєї бабусі, який міг би заглянути в наше село десь у тридцятих роках минулого століття, а тоді вирушити до Америки, звідки він, імовірно, був родом.

На могилі батьків

На краю сільського кладовища, за кілька кроків від могили моїх батьків і дідуса з бабусею, поховані американці. Там, як і всюди, стоїть кований хрест, а на табличці є напівстертий надпис: «*In loving memory of Jack Howard and Kenneth Armstrong, who lost their lives in these mountains, January 3rd, 1935. Good friends they rest together*»²⁹.

Напевно, через ці слова я вперше доторкнувся до англійської мови, яка мені інколи ближча, ніж німецька, і яка викликає в мене дитинне бажання бути американським письменником, і мені аж паморочно стає від думки (й водночас від її безнаслідковості), що у 1935 році, коли померли Джек Говард і Кеннет Армстронг, народилися мій дядько Яків і старий із Джексона, Вайомінг.

Я стою на могилі батьків, мені майже стільки, скільки було батькові, коли той помер, і вифантазовую собі, що оце тільки зараз, через тридцять років по його смерті, через тридцять років після видання моєї книги про Якова, я по-справжньому осиротів і, отже, точно більше не можу бути дитиною, і що в листопаді я, напевно, знову вирушу до Вайомінгу на пошуки славнозвісної там «*Solace of Open Spaces*» (це краще залишити англійською), на пошуки снігу.

Письменник Норберт Ґштрайн народився 1961 р. в Мільсі, Тіроль. Після отримання вищої математичної освіти в Іннсбруку в 1988 р. здобув ступінь доктора наук із математично-філософською дисертацією «Логіка запитань». Тоді ж вийшло його перше оповідання, за яким пізніше послідували численні романи, серед яких «Англійські роки» (*Die englischen Jahre*, 1999), «Ремесло умертвлення» (*Das Handwerk des Tötens*, 2003) і «Передчуття початку» (*Eine Ahnung vom Anfang*, 2013). Парадоксально, та його літературний доробок завжди супроводжується скептичним питанням, чи взагалі підлягає реальність (якщо так, то яка саме) зображенню засобами художньої оповіді. Новий роман Ґштрайна «Прийдешні роки» (*Die kommenden Jahre*), виданий навесні 2018 р.,

29 «На світлу пам'ять про Джека Говарда і Кеннета Армстронга, які загинули у цих горах 3 січня 1935. Добрі друзі, вони спочивають поруч» (англ.).

значною мірою відкладає це питання формального скептицизму, натомість письменник підіймає тему розірваного між співчуттям і ворожістю ставлення Заходу до хвилі біженців, яка захлеснула Європу.

Цей текст є промовою, яку Норберт Гіштрайн виголосив 26 серпня 2018 р. на платформі «Neue Zürcher Zeitung» під час Люцернського фестивалю.

© Переклад із німецької Дарини Мелашенко.

Перекладено за авторською публікацією
в газеті «Neue Zürcher Zeitung» від 8 вересня 2018 року

ПАУЛЮС ГОХГАТТЕРЕР

Paulus Hochgatterer, Der Tag, an dem mein Großvater ein Held war
© Deuticke im Paul Zsolnay Verlag, Wien 2017

ДЕНЬ, КОЛИ МІЙ ДІД БУВ ГЕРОЄМ

*Надзвичайний стан означає не диктатуру,
а простір беззаконня, зону аномії, в якій
усі правові приписи — особливо щодо розмежування
суспільного та приватного — втрачають силу.*

Джорджо Агамбен³⁰

14 березня 1945

Ластівки прилетіли. Інколи такі речі змінюють усе. Стоїш собі десь, наприклад, перед домом, роздумуєш або споглядаєш хмари, як і щодня, а за якусь хвилю розумієш: щось змінилося. Окидаєш поглядом горизонт: пагорби, дахи, крони дерев. Тоді шукаєш якогось свисту в повітрі, якогось гулу чи, може, запаху. Врешті перевіряєш, чи не порвався ненароком твій одяг, десь на рукаві, або на коліні, або під пахвою. Нічого. І раптом розумієш: це ж ластівки. Вони повернулися.

³⁰ Джорджо Агамбен — сучасний італійський філософ, відомий етико-політичною працею «Номос саєс. Суверенна влада та голе життя» (1995).

Окрім цього, все так само, як учора. Хмари, що пливуть небом, кротовини, зламані гілки під фруктовими деревами, повзик, що шмигає вгору і вниз по стіні комори.

Повзики приносять щастя, так каже Лоренц. Так само, як і кро-ти, їжаки чи жуки-олені. Сороки ж і лисиці, каже він, на біду.

Ластівки стрілами падають униз і виводять косі петлі між комо-рою та стайнею. Це ті, що з білими пузцями і V-подібними хвоста-ми, а не ті, в яких хвіст вилочкою і червоне горло. Сільські ластівки, міські ластівки. Ну його, я постійно їх плутаю. Час від часу вони на кілька секунд сідають на гребінь даху. Щодо ластівок я не впевнена, чи вони на щастя, чи на біду.

Я заходжу в дім із заднього входу, підіймаюся сходами, повер-таю праворуч до дівчачої кімнати і беру один із коричневих зоши-тів, які лежать у шафі, олівець і маленький кишеньковий ніж із ро-говим руків'ям. Ніхто мене не бачить. Знову спускаюсь і виходжу. Від дверей комори біжу навскоси через луг до садового будиночка, тоді попід сірим частоколом і між полями підіймаюся на пагорб. Аж там, нагорі, біля скаліченого куща терну, стрімко обертаюся навколо власної осі, і ще раз, і ще, і ще. А тоді сідаю. Тут, прямо під кущем, земля майже завжди суха. Роззираюся. Звідси я бачу все. Це моє місце.

Вони кажуть, що мене звати Неллі. Інколи я вірю в це, а інко-ли й ні. Інколи мені здається, що я звусь Елізабет або Катаріна. Чи Ізольтда, як молода продавчиня з капелюшною. Час від часу спуска-юся у місто, щоб побачити її. Коли я стою на вулиці перед лавкою і дивлюся крізь вітрину, то бачу, як торс Ізольтди ширяє кімнатою вздовж полиць, туди і сюди, а разом із ним і голова з каштано-во-рудюю накладною косою. Нижче талії її не видно. Я уявляю собі, що її нижня половина кудись поділася. Можливо, їй обридло по-стійне сновигання туди-сюди. Можливо, їй не до вподоби наклад-на коса або те, як верхня половина каже: «Чим я можу вам допо-могти?» Проте такі речі я нікому не розповідаю.

Вони кажуть, що мені тринадцять, ідесь є документ, такий па-пірець із печаткою, на якому записані мої ім'я і дата народження. Я ніколи не бачила цього папірця. Та й до свого дня народження

мені байдуже. Тут ніхто не святкує день народження. День янгола — так, а день народження — ні. Коли мій день янгола, не знає ніхто. Коли я запитую про нього, то вони просто знизують плечима. Коли запитую про школу, вони нервуються. Лоренц каже, що вчитися, звісно, треба, але всьому свій час. Наразі для всіх буде краще, якщо я ще трошки зачекаю зі школою. Що насправді краще для мене, я не знаю.

Кілька речей я знаю напевне. Я тут уже сто сорок шість днів. У мене є план. Інколи я брешу.

На третій чи четвертий день я почала робити штрихи у своєму першому коричневому зошиті, на останній сторінці, по штриху щодня. Чотири прямі штрихи і один наискіс, отакі зарубки по п'ять.

— Звідки ти знаєш, як це робити? — запитав мене Лоренц.

— Уявлення не маю, — відповіла я.

— Як військовий льотчик, — додав він.

Тоді він дав мені зошита, просто так.

— Здається, тобі подобається писати, — сказав він.

Йому, здається, теж колись подобалося. Це привело до того, що його спершу запхнули в духовну семінарію, а тоді відправили на фронт писарем. Посеред зими він сидів у бункері й писав щоденні рапорти. Щоб олівець краще сидів у руці, він відрізував на правій рукавиці кінчики великого і вказівного пальців. Це єдине, що мене дійсно цікавить у цій історії. Все інше — сніг, багнети, сутички — мене не цікавить аж ніяк. Я говорила з Антонією. Вона пообіцяла зв'язати мені рукавички з відкидними кінчиками пальців. Вона ходить у четвертий клас початкової школи і в'яже так гарно, аж здається, що ці речі фабричні.

Я сиджу навпочіпки і просто дивлюся. Міські дахи, три церковні шпилі, ратуша, пагорб, на якому сходяться ряди фруктових дерев, буковий ліс, будинки сусідів, рів із пожежним ставком і бджолиними вуликами. Ген-ген на півдні видніються гори. Зонтаґберґ, Гохкоґель, Отчер. Так вони кажуть. Кожній горі — своє місце, і кожній — своє ім'я. Вгорі на Зонтаґберґ стоїть церква, її добре видно.

Зараз небо пусте. Хмари і сонце не рахуються. Так само не рахувалися б місяць і зірки. Рахуються літаки, гуси, що летять клином,

і канюки, що нарізають свої кола. І ластівки, та зараз я не бачу жодної.

Ось іде Анна-Марія. Чую, як вона ступає на гравій. Вона йде швидко, трохи неритмічно, а тоді зупиняється. Я зосереджуюся на місці, де дорога огинає край пагорба. Спершу з'являється її маківка; темно-русяве волосся туго зачесане набік. За вухами воно забране в коси. Самі вуха відстовбурчені, як маленькі крила. На станику в неї квітковий орнамент і застібки, просто для краси. Шість крихітних блакитних ґудзиків, які тільки нашиті й насправді нічого не тримають. На плечі — ремінь шкільної сумки. Вона помічає, що я тут, і підводить голову. Її трикутне обличчя вкрите ластовинням і сльозами. Я підводжуся.

— Чого ти? — питаю. Вона мовчить. — Чому ти плачеш?

Усі називають її крихіткою, хоча для своїх восьми років вона доволі висока, друга за зростом у класі, як вона сама каже. Вона наймолодша з п'яти сестер, вочевидь тому і крихітка. Ґрета, Катаріна, Антонія, Розвіта і Анна-Марія — п'ятеро сестер. Мені знадобилося кілька днів, щоб запам'ятати. Усі схожі на свою матір.

— Батька природа не пожалувала, — каже Лоренц.

Навіщо доньці бути схожою на батька, я не зовсім розумію. Проте мовчу.

— Лео трішки схожий на свого батька, — додає Лоренц.

Хоча батькові це байдуже, бо Лео зараз не вдома. Лео — його єдиний син.

Анна-Марія стоїть, дивиться повз мене, і сльози стікають по її щоках.

— Чого ти? — знову питаю.

Нею теліпає з голови до ніг.

— Нічого, — відповідає.

Я уявляю, як пані Ґретц, її вчителька, викликає її до дошки і наказує писати речення, наприклад, «Розкішно квітнуть нарциси» або «Яблуні вже стоять у цвітінні». Я уявляю, як Анна-Марія пише «цвітінні», з одним «н», а у слові «нарциси» не може вирішити, чи подвоювати «с», чи ні, і забуває про крапки в кінці речень. Уявляю, як Ґретц у своєму сірому костюмі зі значком на лацкані виростає

перед нею, опасиста і червонощока, з бамбуковою указкою в руці, й у цей момент неважливо, що вдома у неї чоловік з відстреленою ногою та мати, яка не пам'ятає імені доньки й інколи їсть пташиний корм. Ґретц підіймає бамбукову указку і люто гамселить нею по вчительському столу. Уявляю, як на мить луна розходиться класом, і в цей самий момент Анна-Марія не витримує. Я обіймаю її.

— Це все Ґретц? — запитую.

Вона хитає головою.

— Вона на тебе кричала? — питаю далі.

Я уявляю, як Ґретц викликає до дошки всіх, хто здається їй трохи невпевненим, і примушує писати «цвітіння», «нарциси» та «розкішно», як вона кричить і наспіхається. Притуляюсь обличчям до голови Анни-Марії та нюхаю її волосся.

— Сьогодні ти спиш зі мною, — кажу я і уявляю, як ми обидві лежимо на боку в ліжку, вона переді мною, як я торкаюсь її спини, маленької, наче спина молодій кізці, і як від її голови пахне лісом, а від шиї — молоком.

— Вона задала тобі писати «цвітіння»? — питаю, а коли вона знову хитає головою, додаю: — То річ у чомусь іншому? Ти щось таке побачила? Ви ходили до колії? Ви що, дивилися у бомбову воронку?

У бомбову воронку вони інколи викидали речі, мотлох і мертвих тварин.

— Була повітряна тривога? — випитую. — Чи, може, ти когось зустріла, когось чужого?

Вона дивиться крізь мене, ні пари з уст.

— Ну, ходімо, — кажу.

Ми йдемо ровом. Через нього можна підійти до двору знизу. Якийсь час його геть не видно, аж ось після пожежного ставка він знову виринає — спочатку червоний дах, тоді віконний ряд верхнього поверху, а тоді все інше. Люблю, коли речі ось так виринають. Я розповідаю Анні-Марії, що коли вона показала мені Ґретц у церкві в неділю, то я одразу відчула, що ця тітка в лівому кінці першого ряду в костюмі з цупкої сірої тканини всім зичить недобре, і як Лоренц тоді після служби сказав: «Ця Ґретц як зенітна гармата».

Ми проходимо повз кущі бузини біля ставка. Кілька синиць скачуть у гіллі. На стежці лежить линовище вужа. Я переступаю через нього широким кроком, і тут раптом Анна-Марія каже:

— Мене знову забрала Агнес.

— Яка ще Агнес? — питаю я, хоч відповідь мені відома.

Анна-Марія стоїть як укопана.

Вона чекала перед будинком, у робі поверх чорного плаття, волосся під синьою хусткою зі срібними смугами, як і завжди. Спершу вона запитала Анну-Марію, чи не хоче та побачити двійко телят, які народилися напередодні, вони близнюки, таке нечасто буває. Коли Анна-Марія відповіла, що не хоче, бо вони теж мають у стайні новонароджене теля, Агнес узяла її під руку. Анна-Марія стоїть і дивиться на мене.

— І тоді вона сказала, що я маю піти з нею, — розповідає вона, — що, по-перше, я хороша дівчинка, а по-друге, вона більше не може сама, так вона сказала, і ще сказала, що рано чи пізно він прикінчить її або себе. Вона сказала, якщо я піду з нею, то він це зробить не зразу.

— Хто «він»? — питаю я. І на це запитання я теж знаю відповідь.

Вона не наважилася відмовити. Коли вони зайшли в дім, то, крім них, там нікого не було. Агнес насторожено огледілась і тоді швидко потягла її до кімнати, прямцем під картину, що висить над обіднім столом. Всадила її на лавку і сіла поруч.

— Вона сказала, що знову хоче дитину, — говорить Анна-Марія. — Вона сказала, що це її право, і це не обов'язково має бути хлопчик, як Руді. Тоді сказала, що вона, Анна-Марія, така дівчинка, яку кожна мама бажає собі в доньки: охайна, чемна, все хапає на льоту. Руді, казала, теж був таким, усе одразу вловлював, це було видно по його очах. Він уже навіть знав, як пишеться його ім'я, хоч і до школи ще не ходив. Вона, Анна-Марія, вже може написати багато всього, Агнес-бо знає, і вміє читати, і знає географію й таблицю множення.

Вітер дме над ровом. Молоді листочки на березі відсвічують жовтим. Якщо не вдивлятися, то можна подумати, що це квіти. У такі моменти очікуєш, що хтось з'явиться на твоєму шляху, якийсь чоловік чи хоча б заєць. Але ніхто не з'являється.

Анна-Марія витирає сльози рукавом.

— Мені не подобається фотографія, — каже вона.

— Що за фотографія? — питаю.

— Там, де Руді, — відповідає вона. — В нього бридкий светр, і такі широкі штани, і він так на тебе дивиться, наче з того світу.

«Що він дивиться з того світу, не так вже й далеко від правди» — думаю я, проте не кажу. Анна-Марія вже геть сполотніла. Насамкінець Агнес запитала її, чи знає та, що таке всиновлення. Дівчинка сказала, що так, вона знає, всиновлення — це для дітей, які не мають батьків, і Агнес сказала, воно-то так, але інколи може бути і навпаки.

17 березня 1945

На кухні три вікна, одне виходить на схід, а два — на південь. Крізь них світло широкими косими смугами лягає на кімнату. Через борошно в повітрі все мерехтить, наче у казці про фей. Я сиджу біля дверей кімнати на старому темно-коричневому стільці з отвором у формі серця на спинці.

— А борошно пахне? — запитую.

Хазяйка місить тісто на хліб і пітніє. Антонія крокує туди-сюди, гучно зачитуючи вірш про «ельзаський замок Нідек», який «у легендах славним став»³¹. Я не можу збагнути, чому вона це робить. Позавчора прийшла звістка, що шкільні заняття скасовано до подальших розпоряджень, зокрема і після великодніх свят. Антонія сказала, що не розуміє чому, адже будівля школи ціла й неушкоджена. Ні бомб, ні єдиної тобї тріщини у стіні. Кажуть, будинок вище, з м'ясарнею на першому поверсі, рознесло. Разом із помічником м'ясника. Із завалів, кажуть, було видно тільки його голову: її вкрило шаром червоного цегляного пилу.

31 Тут і далі цитовано баладу німецького поета Адальберта фон Шаміссо «Іграшка велетки» у пер. Д. Мелашенко.

— Чим пахне борошно? — питаю я.

Антонія завмирає посеред свого човникового руху, обертається і витріщається на мене.

— Це найтупіше запитання, яке я коли-небудь чула! — гарчить вона.

Хазяйка підіймає голову.

— Ану миріться, — каже вона.

Вона розрізає великим ножем тісто на вісім шматків, вимішує кожен шмат окремо, часом підсипаючи борошна, і знову з силою ляпає кожен із них на стільницю.

— Навіщо ти вчиш вірші напам'ять, якщо в школу більше не треба ходити? — питаю в Антонії.

— Стули пельку! — каже вона і продовжує крокувати туди-сюди. Її кіски підлітають.

Я мимохіть запам'ятовую кожен виголошений нею рядок. «У кілька бистрих кроків вона пройшла крізь ліс». Мені це не подобається, та я нічого не можу вдіяти.

— Бабусю?.. — намагаюся запитати щось у хазяйки.

— Пельку стули, сказала! — перебиває мене Антонія.

Я замовкаю, а тоді питаю, коли ж вона нарешті зв'яже мені рукавички з відкидними кінчиками пальців.

— Тільки на правій, — кажу я.

— Мені твої рукавички по цимбалах, — відповідає вона. А ще вона всоте повторює, що це не моя бабуса, а її мама.

— Та нехай, — каже хазяйка до Антонії, — не буде ж вона казати «мамо». Мама — це подарунок, і нехай радіє той, у кого вона ще є.

— Але «бабуса», — каже Антонія, — однаково неправильно; бо жодна з її сестер дітей не має, і Лео, наскільки вона знає, теж. Тому «бабуса» — точно неправильно.

Хазяйка один за одним посипає борошном вісім пласких солом'яних кошиків, прихилених до стіни за стільницею. Зі шматків тіста вона формує кулі, кладе їх у кошики, присуває до купи і накриває великою блакитною хусткою.

Що далі йде вірш, то частіше Антонія заглядає у книжку. Кінцівку вона просто зачитує. «Їх більше тут нема», — лунає останній

рядок. Я уявляю, як сюди заходить який-небудь поганий чоловік, росіянин або просто дядько з гвинтівкою, і жбурляє Антонію в піч замість хліба. Можливо, він загорне її у блакитну хустину, аби не було видно жаху на її обличчі. Та перш ніж він це зробить, я все ж хочу рукавички.

— Ти ж знаєш, що трапилося з її матір'ю, — каже хазяйка. Вона витирає руки об фартух і сідає за стіл з кошиками.

Антонія розглядає стіну.

— Ніхто не знає, — каже вона, — навіть вона сама.

— А вона й не може знати, — каже хазяйка, — їй відняло пам'ять.

— Клепку їй відняло, — каже Антонія, — вона нічого не знає, а як і знає, то збреше.

— Ти обережніше, — каже хазяйка, — сьогодні судиш ти, а завтра судитимуть тебе. Раз-два, і твоя душа вже у чистилищі.

— Вона або не знає, або бреше, — повторює Антонія.

Тепер вона дивиться мені прямо в очі. Її брови темніші за волосся, а проділ завертає набік. Дивно, та буває, що тобі подобаються люди, котрі говорять про тебе зле.

— Я добре пам'ятаю сімнадцяте жовтня, — пригадує хазяйка. — Це був холодний дощовий вівторок. Вони з чоловіком і Лоренцом, як завжди, вантажили на віз бідони з молоком, щоб відвезти їх на місце збору, аж тут у повітрі здійнявся цей шум. Вони втрюх стали перед ворітьми і прислухалися. Хазяїн сказав: «Наче бджоли рояться». А кілька хвилин по тому, коли було чутно перші вибухи, додав: «Ніби полювання з облавою». Трохи згодом Лоренц похитав головою і сказав: «Не бджоли, а англійці, над заводом Нібелунген. Ланкастер³², штук двадцять точно, а може, й тридцять».

Ланкастер, запам'ятала вона, це як месершмідт³³.

— Ну, а що було далі, — каже Антонія, — вона й сама прекрасно знає.

32 Ланкастер — модель британського бомбардувальника часів Другої світової війни.

33 Месершмідт — модель німецького винищувача часів Другої світової війни.

Через два дні, як примара, вигулькнула я. Катаріна поверталася з поля, везла кормові буряки, аж ось на підводі сиджу я, німа й забрьохана.

— Точно, німа й забрьохана, — повторює хазяйка.

— У тоненькій синій спецівці, що ледь захищала від холоду, а ручки тремтять, а губи сині, бла-бла-бла... — каже Антонія і на-самкінець ляскає долонею по підвіконню. Ну якого милого вона знову має слухати цю нудотну історію.

— Може, вона щось згадає, — каже хазяйка.

— Ти сама-то в це віриш? — відрізає Антонія.

Тепер я могла б розповісти геть усе: як у мене щодня запитували про моє ім'я, мою родину, а я наче води у рот набрала. Як я дивилася на всіх і все виряченими очима, наче самого дідька побачила, і як опісля, коли вони вже зареклися щось із мене виудити, Розвіта запитала, чи пам'ятаю я когось іще, сусіда чи сусідку, і я сказала: «Так, пані Швертнер».

Сімнадцятого жовтня поруч із заводом Нібелунґен у Герцогграді, Санкт-Фалентин, знищило бомбами два жилих масиви з оселями робітників. Одну з мешканок, яку наступного дня мертвою витягли з-під уламків, звали Марі Швертнер; машиністка, неодружена, так було вказано у платіжній відомості фабрики. У квартиру поруч незадовго до того заселилася родина дунайських швабів на прізвище Дайнгардт; під час бомбардування вони загинули — батько, мати і двоє синів. Корнелію, тринадцятирічну доньку, так і не знайшли, жодних відомостей про неї не надходило.

Спецівка, що була на мені, коли я застрибнула на Катарінін віз із буряками, мала нашивку заводу Нібелунґен, тож дідусь, хазяїн, звернувся до громади, щоб дізнатися, чи не шукає мене хтось, чи не пропала я безвісти. Телеграма із Санкт-Фалентина надійшла за два дні. Я підпадала під опис зниклої Корнелії Дайнгардт, яка за цих сумних обставин стала повною сиротою та підлягала опіці з боку держави. У зв'язку з повсюдною загрозою місцевих опікунів попросили утриматися від повернення дитини до Санкт-Фалентина й передати її під опіку родині Якова і Барбари Ляйтнер. Витрати,

звісно, відшкодують. Із огляду на відсутність офіційного підтвердження ідентифікації просимо місцевий РАЦС видати тимчасове посвідчення особи, прошу, дякую, гайль Гітлер.

Дідусь поклав папірець із моїм іменем, датою народження і печаткою на стіл у кімнаті, а на запитання бабусі, чи я тепер їхня, мовчки кивнув. Бабуся склала папірець і тільки додала: «Тут її звати Неллі».

Отак я могла би розказати. Та не стану, просто скажу: «Здається, я вже ніколи не згадаю. Здається, у моїй голові все розбомбилось». Антонія наскакує на мене.

— Брехуха! — кричить вона і вибігає геть.

Я собі сиджу й думаю, чи видає борошно якийсь звук, коли мерехтить у повітрі. Хазяйка склала руки та дивиться на блакитну хустку.

— Вона геть спантеличена, — каже трохи згодом. — Ти мусиш розуміти. — Все пішло шкереберть, — каже вона, — от тепер і школи немає, і Лео.

Його Антонії бракує найбільше.

— Агнес Гюрнер хоче в дочерити Анну-Марію, — кажу я, бо нічого кращого мені на думку не спадає.

— Я знаю, — відповідає хазяйка, — вона мені казала.

— Ну і що?

— Ну і нічого. Їй теж несолодко.

Після того, що трапилося з Руді, Штефанові, чоловікові Агнес, малу-помалу відбирає розум. Тому його так і не призвали. Невропатолог видав йому довідку, що він може становити загрозу для своїх товаришів. Тому Штефан залишився, а Лео — ні. Хоч було би набагато логічніше послати божевільного на цю божевільну війну. Принаймні так каже Лоренц, коли ніхто чужий його не чує.

— Розкажеш мені потім про мученика? — прошу я.

Хазяйка здивовано дивиться на мене, а тоді сміється.

— Далися тобі ці мученики, — каже.

— Мені потрібен зошит, — говорю я і біжу за ним.

Коли я повертаюся, то все інакше. Хазяйка сидить, міцно вчепившись руками за край столу; Антонія залякла поруч. Посеред

кухні стоїть незнайомий дядько. На ньому сірі лоденові³⁴ бриджі та пов'язка зі свастикою на лівому лікті. Він малий, товстий і лисий.

— А хто це в нас тут такий? — питає він, уgliedівши мене.

Я відходжу до стінки і зиркаю на хазяйку. Вона геть бліда.

— Корнелія Дайнгардт, — каже Антонія.

— Дайнгардт, кажеш, — відгукується дядько, приглядаючись до мене.

— Жертва бомбардування у Санкт-Фалентині. Вона тепер наша, — дивиться Антонія на дядька невинними очима.

Проте мені здається, що вона з великим задоволенням усадила б йому в горлянку ножа. Дядько всміхається.

— А я вже думав... — каже він.

— Її родина загинула під час бомбардування, — додає хазяйка, — тільки вона і лишилася.

— Ну гаразд, гаразд, — каже дядько, але більше не всміхається. Він має ще щось на думці. — А де хазяїн? — запитує він.

— На полі, — відповідає хазяйка, — а що?

— Таж затемнення, — каже дядько.

— Яке ще затемнення? — питає хазяйка.

Дядько витягає з кишені штанів папірця та розгортає його.

— Прийшло попередження, — пояснює він.

— Що за попередження таке?

— Дім світиться у пільмі, наче люстра³⁵, — зачитує він з листочка. — Ось це попередження.

Антонія підскакує.

— От маячня, — вигукує вона, — світиться, як люстра, та ж для цього треба було б його підпалити!

Хазяйка бере її за лікоть.

— Від кого це попередження?

— Не має значення, — каже дядько, — попередження є попередження.

³⁴ Лоден — щільна валяна вовняна тканина.

³⁵ Гра слів від австрійського виразу «*wie ein Luster brennen*» — досл. «горіти, як люстра», у перен. значенні — «мусити платити багато грошей».

Він знову засовує папірець у кишеню та розхитується взад і вперед на п'ятах.

Зрозуміло ж бо, до чого його зобов'язують такі випадки, і, сподіваюся, зрозуміло, що це може означати для сільської господи, що за нинішніх часів вона має такий привілей — аж двох працездатних чоловіків.

— Це брехня, — сичить Антонія, — що за бовдур отаке заявив?

— Цить, — перериває хазяйка. Вона жестом дає дядькові знати, аби той нікуди не йшов, і хутко виходить з кухні.

Дядько піднімає із кошиків з тістом блакитну хустку, заглядає під неї, а тоді тицяє в мене пальцем.

— Звідки ти? — питає він.

— Із Санкт-Фалентина, — кажу.

— Це зрозуміло. Маю на увазі, до нього. Звідки твоя родина?

— Із Решиці, — кажу.

— Із Решиці? — він і гадки не має, де це.

— Решица, що біля Тімішоари, — пояснюю, — у Банаті.

— У Банаті? Якою там говорять?

— Німецькою, — відповідаю, — дунайські шваби розмовляють німецькою.

— Решица що, на Дунаї?

— Ні, — кажу, — але майже.

— Що означає майже?

— Северін лежить на Дунаї. Інше місто. Туди треба годину їхати потягом.

Помічаю, що Антонія витріщається на мене, наче вздріла примару.

— То в Решиці є залізниця? — питає дядько.

І тут повертається хазяйка. В руці у неї згорток, вкритий картатим стирничком³⁶. Вона вкладає його дядькові в руку.

— Ось, — каже вона, — а тепер іди собі.

Дядько обмацує згорток.

³⁶ Стирник — побутова назва невеликого рушника для посуду, стола і лави.

— Востаннє, — наголошує він, — більше поблажок не буде.

— Авжеж, у Решиці є залізниця, — втручаюсь я, — і навіть швидкісні потяги.

Дядько ще раз змірює мене поглядом.

— А синагога? — запитує він. — Може, у Решиці є і синагога?

— Що таке синагога? — цікавлюся.

Хазяйка підступає до дядька і кладе йому руку на плече.

— Йди вже, будь ласка, — просить вона, — я маю вигорнути жар із печі. А то хліба не буде.

Дядько пішов, але Антонія досі витріщається на мене.

— Ну і що це було? — питає вона.

— А що було? — перепитую.

— Решица, Банат, дунайські шваби, — повторює вона. — Як це ти, раз — і згадала?

— Ні, — заперечую, — по-перше, я брешу, ти ж знаєш, по-друге, я уважно слухала на географії: Банат, Воєводина, Мала Волощина, Велика Волощина — я просто їх запам'ятала.

Антонія відвертається. А тоді бурчить щось про бовдурів, які роблять заяви, щоб відправити інших на фронт або в Дахау. Хазяйка стурбована цим, вона каже, що Антонії варто б пильнувати язика у присутності певних людей, Дахау, ну ти подивися.

Я сідаю за стіл і розгортаю свій зошит. Хазяйка сідає навпроти.

— Катаріна, Луція чи Варфоломей? — запитує вона мене.

— Варфоломей, — каже Лоренц.

Він раптом з'являється на порозі кухні, зі скуйовдженим волоссям, у гумових галошах і чорному фартусі, який завжди носить, коли працює. Поки ми мовчки дивимося на нього, він додає:

— Деякі люди так і напрошуються, щоби з них здерли шкіру.

— Краще Луція, ніж Варфоломей, — вирішую я.

— Нехай, є й такі, котрі напрошуються, щоб їм викололи очі, — каже він.

Він блідий і хекає, як собака.

Історія про дитину, яка не втопилася

Була неділя по Євхаристії, коли Руді Гюрнер упав у млинівку³⁷, проте все-таки не втопився. Свято Євхаристії, що мало відбутися у четвер, цього року теж як водою змило — в буквальному сенсі. По-перше, в середині червня цього ніяк не очікували, а по-друге, для майже чотирирічного хлоп'яти це була катастрофа. Батьки щодня розповідали йому про врочисту ходу, що невдовзі відбудеться, про березове гілля, яким прикрасять місто, про пишні вівтарі на головній вулиці, про духових музик і кошики, з яких діти розсипатимуть квіти — півонії, ротики та ромен. Кінець кінцем Руді задався питанням, як же виглядає оте небо³⁸, що його, якщо вірити батькам, спеціально нестимуть над панотцем і святими дарами. Найбільше його цікавило, чи на тому небі будуть хмари, а чи сонце. Він уже здогадувався, що йому дозволять розсипати квіти разом з іншими дітьми і що його вберуть у той білий одяг, про який мама так захоплено розповідала останнім часом.

— Дівчата, котрі вже прийняли перше причастя декілька тижнів тому, були вбрані у білі сукні та носили вінки з ромену, — сказала вона.

Святкового ранку Руді стояв у вітальні в білому вбранні, яке Аґнес пошила для нього з кількох метрів батисту й тюлю, з плетеним ротанговим кошиком, повним темно-червоних півоній, і бурчав, що не хоче дощу, а хоче розсипати квіти й дивитися, як через місто несуть небо. Тато уласкавлював його: ніхто ж не знав, що воно так уперіщить, а квіти він може порозсипати й удома, а вже наступного року точно буде гарна погода. Його слова не вгамували дитячої люті, навіть навпаки, тож у відчаї Штефан Гюрнер врешті дав обіцянку, яка пізніше виявиться заледве не фатальною:

— Якщо у неділю не буде дощу, то ми поїдемо до церкви на тракторі.

³⁷ Млинівка — струмок, на якому стоїть водяний млин.

³⁸ Небо — балдахін, під яким несуть святі дари під час Євхаристійної ходи.

Агнес блимнула на нього очима, повними жаху — і не тому, що воліла б іти пішки, а тому, що зелений Дойц³⁹, яким її чоловік обзавівся пів року тому, одразу здався їй знаряддям сатани: громохкий, смердючий і небезпечний.

— Дощу немає, — сказав Руді, щойно недільний ранок зажеврив у вікні.

Коли мама сказала, що з дому важко побачити напевне, він виїшов за двері, відійшов на кілька кроків, щоб перевірити обстановку, і повторив:

— Дощу немає.

— Що ж, — сказав Штефан Гюрнер, який ні на мить не сподівався, що син забуде про обіцянку, — вдягайся.

— Де вбрання? — запитав Руді. — Їхати у білому вбранні на тракторі, — пояснив тато, — ніхто не буде, до того ж білий одяг і кошики з квітами дозволені лише на Євхаристію.

— І, по-третє, ти замерзнеш у такому тонкому одязі, — додала Агнес.

Незважаючи на протести, вона запхнула малого в бурі вельветові штани й вовняний светр, який зв'язала йому на Різдво.

— Не жени, — сказала вона чоловікові, піднімаючи Руді.

Штефан усміхнувся, перейняв хлопця і посадив його межі ноги. Малий аж сяяв.

— Тракторець, — сказав він.

— Точно, наш зелений тракторець, — підтвердив Штефан.

Вони в'їхали до міста по головній вулиці, об'їхали козу, що стояла посеред дороги, віталися з усіма прихожанами, котрі йшли до церкви, і перегнали чимало кінних возів. Щоразу, вмикаючи четверту передачу, Штефан гукав: «Повний вперед!», і Руді голосно реготав. Коли вони наблизилися до гаубиці, з якої зняли установку, Руді спершу поцікавився, чи можна йому теж коли-небудь гармату, а тоді запитав, хто ж виграє війну.

— Авжеж, ми, — відповів Штефан.

39 «Deutz» — німецький виробник газових і дизельних двигунів, тракторів та сільськогосподарської техніки.

Він поставив Дойц біля огорожі цвинтаря. Дві жінки, що проходили повз, зашептали, а тоді одна з них запитала в малого, чи вміє він уже й сам водити трактор. Руді вхопив батька за руку і мовчки відвернувся.

На невеликій каштановій алеї, яка вела до церкви, тато пояснив йому, що тут мала б відбутися завершальна частина святкової ходи.

— А трактор може їхати у Євхаристійній процесії? — запитав Руді.

— Трактор для цього загучний, — пояснив Штефан.

Що спонукало Штефана Гюрнера після недільної служби поїхати ще й на прилуку, сказати важко. Можливо, вигляд його дружини, яка з'явилась у церкві в останній момент і хутко протислась у другий ряд жіночої сторони, помітно розпашіла і така розхристана, як це інколи йому подобалось у молодих дівчатах. Можливо, захоплення сина, те, як він запитував, підставляв вітрові голову чи передражнявав рухи священника під час меси. Може, він просто радів погоді та завзятому гурчанню нового трактора. Отже, коли після благословіння вони разом з іншою молоддю вийшли з церкви, він заявив, що хоче заскочити ще й на прилуку, щоби глянути на два поля, які там мав. Агнес це здивувало.

— Через два тижні їх пора буде косити, а корм із них такий самий негодящий, як і щороку.

— Байдуже, я однаково хочу поїхати, — сказав Штефан.

— Я теж поїду, — сказав Руді.

Агнес закотила очі, пробурмотіла щось про чоловіків, машини і здалася.

Удвох вони широкою дугою обігнули табір Алексдорф і ґрунтовими дорогами виїхали на прилуки Ібсу⁴⁰. Їм зустрівся канюк на стовпі, пара лелек і група із семи-восьми сарн. Малий дивився на все це упівока, як би тато не намагався захопити його увагу, а найбільше йому подобалося тримати руль. Через рівні проміжки часу він вдоволено повторював: «Тракторець».

За гайком із ясенів і грабів вигулькнули поля, причина їхньої по-дорожі. Дві ділянки довжиною десь у сто п'ятдесят метрів рівним шнурочком розділяв темний, стрімкий струмок.

40 Ібс (нім. *Ybbs*) — річка в Нижній Австрії, притока Дунаю.

— Млинівка, — сказав Штефан, коли вони переїхали через струмок по дощаному мосту.

— А тракторець потоне, якщо впаде у млинівку? — поцікавився Руді.

— Тракторець не впаде у млинівку, — відповів на це Штефан.

По вузькій стороні більшого поля вони проїхали до групи польових кленів. На одному зі стовбурів була засідка, змайстрована із соснових жердин. Штефан заїхав трактором на поле праворуч і заглушив мотор.

— Треба перевірити драбину, — сказав він. — Хочеш зі мною?

Руді досі тримався обома руками за руль.

— Я тут посиджу, — відказав він.

— Гляди мені тільки, нікуди не їдь! — звелів Штефан, підняв вказівного пальця і засміявся.

Після цього був лише слід, який пролягав крізь високу траву, наче вузький рівчак, прим'яті дзвоники, спершу плавний поворот ліворуч, а тоді, на останній третині шляху, пласка кротовина, а на ній — відбиток маленької ноги. Слід закінчувався біля прутovidної верби, начебто вона і була пунктом призначення. Її стовбур, майже у людський зріст, навдивовижу косо схилявся над крутим берегом і сягав за середину струмка.

Опісля Штефан Гюрнер не згадував ні про те, чи було у засідці щось несправне, драбина чи, може, обшивка, ні про те, що бачив згори, наприклад, чи дивився він на трактор. І вже точно не міг сказати, як довго він там пробув, хвилину чи годину, бо його зморив сон.

Отож був лише слід. Найімовірніше, трапилося так: малий завзято прочимчикував полем, присів на коліна й узявся лівою рукою за стовбур, щоби правою дістати до дна струмка. Так він, не знаючи, що млинівка була добрих півтора метра глибиною, втратив рівновагу і долілиць повалився у воду. Він не очікував нічого подібного, тому навіть не скрикнув. Через переляк і крижаний холод йому вмить перехопило подих, він трохи поборсався, а тоді його стрімко затягло під воду. Течія одразу ж підхопила його і понесла.

У рівномірному ритмі тіло малого виринали і знову занурювалося під воду, а оскільки струмок не мав ані поворотів, ані запливів, то наблизитися до берега можливості не було. Так хлопчика протягло десь півтора кілометра, аж доки решітка на підвідному каналі крапового⁴¹ млина його не затримала. Руді виштовхнуло, вовняний светр майнув червоною плямою; обидві жінки, які саме їхали на велосипедах до млина за манкою, розповіли, що вже там, на воді, малий лежав як мрець на смертному ложі: очі заплющені, обличчя звернене до неба.

Жандарми з'явилися одразу слідом за Штефаном Гюрнером. Із ними був общинний лікар. Усі вони були абсолютно безпорадними перед розпачем чоловіка.

Так воно, імовірно, і було.

Пізніше Штефан Гюрнер знову і знову повторював, як він повернувся до трактора, як він кликав Руді і як уже в ту мить, коли він пішов по сліду через поле, перед його внутрішнім зором постав образ потонулої дитини на руках. Він заревів з туги й болю і помчав до верби, де упав на коліна і тупо витріщився на воду перед собою, аж поки на протилежному березі не помітив мокрого, як хлющ, малого.

— Мені мокро, — нарешті поскаржився Руді.

Він, Штефан, рвонув прямісінько в струмок, і байдуже, що вода доходила йому до грудей.

— Мені мокро, — повторив Руді.

Тоді він розповів, як утратив рівновагу і шубовснув із берега у струмок, і як раптом молода темнокоша дівчина у синій куртці з'явилась і витягла його.

— От я і не втопився, — сказав малий насамкінець.

Штефан відповів:

— Ото мама зрадіє.

Нічого кращого він придумати не зміг.

© Переклад із німецької Дарини Мелашенко

41 Крап — рослина, з кореневища якої добувають червону фарбу. Інша назва рослини — «марена».

ЕЛЬФРИДЕ ЕЛИНЕК

Elfriede Jelinek, Winterreise
© Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg 2011

ЗИМОВА ПОДОРОЖ

Що це тягнеться за мною, поруч зі мною, наче приклеїлося до мене? Це не моя тінь, її я віддала швидкоплинному, вона постійно була позаду, та я вже безліч разів проходила повз неї, вона не хотіла йти зі мною, не хотіла супроводжувати мене. Чи можна тінню заявити про себе, а потім рішуче встрибнути у неї? Чи може моя тінь пройти крізь минуле, коли біжить і випереджує мене? Не маю уявлення. Говорю сама з собою, бо більше ніхто зі мною не розмовляє. Я по шию загрузла у власних невдачах. Зависла у власному «мушу подорожувати», мене беруть у це «мушу подорожувати», поки що беруть, але там не тримають, бо не досить оцього «мушу», це всім відомо. Кому відомо, кому це відомо? Не важливо. Мені не досить. Кому мене не досить? Хто сказав, що мене не досить? Мене не досить у власному ж житті; у школі життя я, напевно, отримала б «Незадовільно» чи «Не досить». Я дуже хотіла прийти вчасно, аби ніхто не помітив, що я прийшла, і не виставив мене за двері; я так хотіла зробитися маленькою, та час мені не належить, ця епоха взагалі не моя, я геть із іншої епохи, не з цієї, так я собі говорю, та це не діє. Можна сказати й так: «Я тут вчасно, я тут невчасно, біла ворона?» Дійсність є, попри час, інший час: я.

Хотіла залишитися, та не можна НЕ повторюватися, як історія або час, бо ж вони ніколи не повторюються, це неймовірно, історія неймовірна, вона робить тисячі спроб, вона намагається повторити спробу повторитися, проте їй це не вдається, це очевидно.

І час неймовірний. Ніколи не повторюватися — ось найвищий пілотаж! Тільки вперед, постійно вперед, навіть годинник інколи збивається з ритму, не може завжди йти вперед, як і людина. Я часто йду на випередження, та все ж, коли йдеш на випередження, настає час уповільнення, і цього не відбувається при постійному русі вперед, плин часу. Розкажіть про це часові! Він ніколи не сповільнюється. Тобі здається, що ти сповільнюєшся, та це лише здається. Навіть швидкоплинне минуще невідворотно біжить уперед, випереджує; ти мимоволі біжиш разом із ним, це швидкоплинне таке заразне, у нього заразна усмішка, коли ти проходиш повз, гадаєш, що впізнаєш його за цією усмішкою, і радо повертаєшся, ніби на тебе там чекають, така мила усмішка, ніби запрошує; проте на той момент ти помічаєш, що це вже не те швидкоплинне, яке ти знаєш, бо можеш знати лише власне швидкоплинне, втрату можливостей; в іншій людини інше, власне швидкоплинне, вона втрачає власні інші можливості, втрачає власне майбутнє, а моє майбутнє мушу втратити сама. Таке миле швидкоплинне, воно мені подобалося, коли було моїм, та я не цінувала його; а прийде ж іще набагато гірше швидкоплинне, затягнеться, наче місячна тінь затуляє собою все світле, чим могла бути і я, або щонайменше місяцем; але не обертайся, це ж лише швидкоплинне, повз яке я пройду; ні, я пройду повз власне майбутнє, повз швидкоплинне я завжди проходила не затримуючись, минуще, ах, минуще, я завжди встигала, і завжди не встигала, протилежність Ахіллеса і черепахи, я завжди виходила з цього, адже була впевненою, що зможу це все наздогнати. Та навіть це миле швидкоплинне не зможу втримати, намагаюся забігти наперед, випередити, щоб затримати наступне швидкоплинне, дикого кістлявого, який неодмінно прийде, проте не встигаю його застати, ось, він щойно пробіг, глянь, оно! Це теж швидкоплинне, та коли це усвідомлюю, я вже далі, а швидкоплинне набагато далі, тобто позаду; воно щоразу зникає позаду мене, і не важливо, чи шкодую я за ним, чи сумую, чи радію, воно зникає, зникло, воно зникло; я чую лемент, але воно вже не там, де я, цей лемент я ніколи не чую в той момент, де я є, воно або позаду мене, або

безпосередньо переді мною; швидкоплинне лементує, бо вже втомилося бігати, а моє особисте швидкоплинне тим паче втомилося, проте воно радіє, коли я віддаляюся від нього, і я можу лише шкодувати, що воно не хоче мене втримати; і можу шкодувати за ним, озираючись, але ніколи не дивлячись уперед, і ніколи не можу його досягнути, моє швидкоплинне; воно ніколи не повернеться, ти ніколи не пройдеш повз своє швидкоплинне знову, ти ніби береш участь у цих перегонах, але ніколи не станеш їхнім учасником, ніхто нікого не зробить учасником цих перегонів миттєвості, адже кожен і сам губиться у вирішальний момент.

Звичайно, у тому всьому можна заблукати, ви маєте рацію, навіть треба заблукати, інакше швидкоплинне когось та й знайде, якщо постарається йти на пошуки майбутнього, в якому потім загубиться і зникне. Проте швидкоплинне не докладає жодних зусиль, ніколи, воно знає, що в цьому немає сенсу. Випередження може обернутися відставанням, а швидкоплинне завжди плине швидко. Воно може прийти по-іншому, прийти знову, з ним можна йти поруч, але воно спливає. У невдачах знайти шлях до себе, це було б можливим, але вже промайнуло, воно могло би бути можливим, але не стало; в мене є час, щоб випередити час, але від цього жодної користі, час плине завжди у власному темпі, незважаючи на те, що роблю я. Думаю про це багато, проте роздуми не допомагають. Я не можу від цього відмовитися, можу лише замкнути двері, двері перед тим, що було за ними і якимось мене зачепило, перед тим, що відбувається зараз і мене чіпляє, та я цього поки не знаю. Скоро я з ним познайомлюся, а поки що я його не знаю. Я ще думатиму про тебе. Та коли ти був зі мною і мені не треба було про тебе думати, бо ти ж був поруч, тоді я думала лише про майбутнє, про тебе як про власне майбутнє; про той безглуздий смішний час, який зможу проводити без тебе, поки ти не станеш моїм майбутнім, я так цьому раділа, проте в швидкоплинному більше не можу радіти. Воно просто викинуло мене, коли я думала, що це зараз, що це теперішнє, це ти, моє майбутнє (ого, минулося!); я не встановлюю еквівалент, хоч він десь близько і я могла би бути тут, еквівалент теперішнього, хоч я могла б заплатити

теперішньому тією ж монетою, за яку воно мене продало, зрадило і продало; та ця монета сьогодні вже не має цінності, адже все вже минуло, а тоді були інші цінності, які теж не вічні, як би я цього не хотіла. Я дивлюся. Я бачу двері, на яких щось написано крейдою, це можна легко стерти, щось тимчасове, минуче, як то кажуть, час минає, але від мене він не зможе втекти, від усіх утече, та й від мене теж, він просто влаштує масову втечу, де мене вже буде важко знайти, час утікає від усіх, без страху, він минає, неспішно, без хвилювань.

Усе спливає. Вже не пригадую, чи писала я щось на дверях, оскільки швидкоплинне можна пізнати, бо ти ж його і проживаєш, але те, що написано, в теперішньому вже не дійсне. За це нічого не отримуєш. Там пишеться вже щось інше. Крейду завжди можна дуже легко стерти, так само, як і людей. За те, що я мала, ніхто мені нічого не дасть, воно так швидко спливає, перш ніж я усвідомлю, що я щось маю, адже це моє швидкоплинне, де я сама себе вже не впізнаю, воно пропливає повз мене в теперішнє, де я теж більше не з'явлюся. Віднайдіть власне швидкоплинне! Про кого я подумала? Про кого? Це ж було вчора і минуло. Сьогодні я також думаю про тебе, та все ж минуло, саме в той момент, як про тебе думаю, і той момент промайнув, коли я про тебе думала, та й інший, коли думала, чи думатиму про тебе як про когось іншого. Так, зараз я трохи пробіжуся своїм швидкоплинним, щоб заглянути в ньому собі ж в обличчя, наче у дзеркало, проте це неможливо. Швидкоплинне промайнуло, і я вже інша. Якби я знала, ким була вчора (я це знаю! пригадую, ким була!). Та зараз це мені не допоможе, бо якби ж я знайла, ким я насправді була вчора, то могла б наслідувати себе завтра, ні, завтра — це інше, я могла б наслідувати себе лише зараз. Я стала би власною імітацією. Чому мені слід було б залишатися довше? Мене хотіли би бачити іншою, напевно, але такою я буду у кращому разі завтра чи післязавтра, а в швидкоплинному я ніхто. Ніхто в чорній дірі часу, який знає лише минуле, хоча час показує нам наше майбутнє. Він щедро подає нам те, що прийде, безжально забирає від нас те, що було, забирає у нас швидкоплинне, попри те, що ми постійно повз усе проходимо. Якби ми лише знали, яким

важливим воно колись для нас стане, ми б зупинялися і насолоджувалися моментом, але це неможливо. Інакше ми не можемо. Минуло та й минуло. Запитайте в часу! Він вам це підтвердить. Минуло. Я не можу інакше. Мушу сама собі вказувати дорогу, яка знов-таки завжди проходить повз моє швидкоплинне. Саме зараз я є тут, у моменті. Але чи допоможе це мені? Ні. Адже зараз я тут, але знову деінде. Я завжди десь інакше, коли тут. Я — швидкомирнуче, ні, я — цей момент, і це все одразу зникає. Теперішнє неможливо осягнути, воно не є майбутнім, як і не є теперішнім. А як минуле воно теж не дозволяє осягнути себе. Я теж не розумію. Що ви сказали? Я вас не розумію. Говоріть голосніше! Кохання? Говоріть, будь ласка, голосніше! Що ви маєте на увазі? Ви маєте на увазі те, що минуло? Я не проходила повз кохання, проте, можливо, це був хтось інший, хто його пізнав, це кохання. Та не я.

Два

Одні відмовляють, інші дозволяють. Ця інструкція нічого не доводить, ні звідки вона, ні куди спрямована. Лише паспорт щось доводить, ми ж нікого не висилаємо, хоч це було би на краще. Ми кожній людині щось дозволяємо, виконуємо вказівки, даємо розпорядження, щось пояснюємо людям, яких, власне, слід було б вигнати. Ми освистуємо бідних біженців. І цього не досить. Вітер грається сам із собою, він хоче гратися, він дме (він дме!), ось він, свистить, завиває. Щось там торохтить. Наречену прикрашають. Ви розумієте, що це означає (наречену прикрашають?), щоб вона видавалася багатшою і хтось їй повісив цінника, маю на увазі, щоб їй хтось вказав на правду? Проте за цією правдою ховається ще хтось; за правдою стоїть розумник, який у правильний момент стримає її. Виникають запитання. Ця гарно прикрашена наречена має подарувати мені рай на землі, проте готує мені лише податковий рай, у всякому разі в райській країні: багата наречена, якій засовують приватні фонди, прямо під фату, аби під фатою не було видно її рухів. Гроші — це наречена. Не наречена багата, а гроші

багаті, вони не роблять багатим, бо самі є багатими, їх вистачає навіть, коли багато покупців, їх не стає менше. Хтось має нести цю важку ношу.

Гроші для мене є тягарем. Куди? Куди показує флюгер, ця чортова штука, раз сюди, раз туди? Наприклад, сюди, що воно тут знайде, що гроші в нас знаходять? Нічого, бо вони нас не знаходять. Ця наречена має піти на біржу, та спершу ще має одягти прикраси, вона така легковажна, раз вона дивиться на одного, раз на іншого; фату одягають уже пізніше, отже, що нам зробити, щоб вона стала багатою чи принаймні видавалася багатою? Щоб на ній одружився великий банк, банк, де сидять лише ті, хто може собі все дозволити, ті, які живуть у великих будинках; і після весілля цей великий будинок належатиме і нареченій, яку ось тут прикрашають таємно, подалі від усіх очей і поглядів. Нікому не можна бачити її до весілля. Флюгери свистять на вітрі, ось один, який нею крутить, дико крутить, і це не шторм, ці флюгери точно хтось підкручує (хтось їх підкручує!), ось тут підкручено, ви що, не бачите? Хтось знайшов підкрутку і зараз на даху з вивіскою пищить, що розганяє всіх, у кого нічого немає, хто мусить утікати, назавжди, хто не може знайти гарної нареченої, мусить іти далі, як і ті, чиїми серцями хтось погрався, в чийх головах божевілля; ні, не те божевілля, бо воно, це божевілля — то пустка. Божевілля — це запитання. Божевілля — це запитання, яке ніхто не ставить. Інші, в кого немає гарної нареченої, мають іти в пустку, де з ними грається лиш вітер і більш ніхто. Наречена зараз теж крутиться, нею крутять, у складному танці, у повільному танці, щоб у неї нічого не випало з-під сукні. І раптом похитнулася, гримнула ногами. Спідниці безсоромно закинулися їй на голову, наче бризки брудної талої води, наче сніп різок чи кіпа банкнот, увесь час надходять масні рахунки, це весілля дороге коштує, і його ще треба оплатити, бідні рахунки залишаються валятися на підлозі, хто їх сплатить? Хто це оплатить своїм серцем, повз яке проходить наречена, цокаючи підборами, у власне відлуння, вперед і назад водночас?

Земля здригається від її гучних весільних танців, прикраси витанцювують перед нею, її волосся розвівається, вона похитується

і натикається на сторонні предмети, вона танцює шумно, наречена танцює. Вона визирає з-під фати, щоб пересвідчитися, що не спіткнеться. Ні, вона не спіткнеться. Це неможливо. Її не треба було шукати ніколи, але її знайшли, і ніхто її не відпустить, бо її активи — це 1,29 мільйона, а вигляд вона має на всі 1,43 мільйона; ця наречена поки що називається своїм старим іменем, ця гіпернаречена, дуже нервова наречена, в якій є власні таємниці, тому вона має право побачити Альпи і море, і кораблі, і авто, і літаки, та прошу вас, зачекайте! Вона ще не доступна, наречена ще не доступна, та вже скоро. Я знаю, ви не можете дочекатися, але треба. На наречену чекає, власне, кожен, кому вона потрібна. Тоді наречена ставить вимоги, попередня наречена своєю чергою ставить вимоги до приватного фонду, це зобов'язання, на які, правда, ніхто не зважає. Тоді наступна наречена ставить іще вищі вимоги до нареченого і зворотні вимоги до попереднього хахалю, який колись виставив її за двері, тоді хахалі (ми вільні!), висувують вимоги наступним нареченим, і тоді вже ніхто не знає, хто від кого і що вимагав, лише фінанси нічого не вимагають і нічого не просять, адже: наречена танцює! Цього фінансам має бути достатньо, це має покрити їхні вимоги, наречена танцює на підлозі, на якій танцюють багаті наречені разом зі своїми нареченими так, що підлога гуде.

Керівники фондів, якими вони є, належать самі собі, адже їхній фонд, яким вони і є, він їм і належить, бо вони самі є фондом, і він же їм одночасно і належить, ні, навпаки, він належить їм, тому вони є фондом, я не знаю: ви чули, що це все належить фондовикам і банк належить цим фондовикам? Ні, я нічого не чула, це вже не називають об'єднанням, а фондом; їх так багато, його так багато у фонді, власника, якого ми могли б назвати, так багато всього надійшло і знову вийшло, так точно, допоки все збігається, ми можемо назвати наречених, і наречених ми також знаємо, вони всі радіють цьому весіллю, ходіть-но сюди, будь ласка, зачекайте, йдіть! Прошу вас, помовчіть про попереднє життя нареченої, дивіться на її майбутнє, будь ласка, живіть, живіть зараз, ця наречена чекає саме на вас, вона чекає і чекає. Вона змовчала про всіх своїх дітей, фінансистам вона про них змовчала, нареченому вона про

них змовчала, нам усім вона змовчала, але я вас прошу, це ж нічого страшного! Це ж узагалі нічого страшного, бо ті, кому вона про них змовчала, однаково на ній одружаться, ще охочіше одружаться на дитині, якою є багата наречена, бо її багатство відкриває перед ними світ, увесь світ, не лише Альпи, не лише Адріатику, не лише супер-пупер-щось, ні! Воно скрізь відкриває можливість участі, ця наречена має власну частку, вона бере участь і відкриває участь, вона відкриває себе своїм, вона відкриває несподівані можливості участі, про які наречений здогадувався, та не передбачував їх, він просто обов'язково хотів одружитися, хотів одружитися саме на цій нареченій, він її купив, цю наречену, проте нічого не знав, бачив, як наречена сміється, вбирається для нього, але нічого не знав, бачив лише прикраси, бачив лише образ нареченої вдома, яка його вабила.

Його наречена має оази, вона наче Фата Моргана, має ранкові й вечірні дари від чоловіка, має податковий рай і приватний фонд, вітер грається з її вільним платтям, але що під ним, так багато, як під ним, цього не бачить лише той, хто зараз на ній одружується. Він лише бачить, у що вона одягнена, та геть не знає, що в неї є й у кого вона є; він засліплений наречений і геть не помічає тих, хто, як і він, хоче насолоджуватися його нареченою, він не бачить п'яти десятків прихильників, які будуть насолоджуватися його нареченою, як тільки закінчиться процедура одруження, він не бачить темних причин, які розкриваються, не бачить тієї безодні, в яку його хочуть зіштовхнути, не розуміє, що ці п'ять десятків прихильників насолоджуватимуться і ним, не бачить, що насолоджуватимуться всі, крім нього, не бачить їхніх трофеїв, а лише мріє про власний трофей, але його немає, немає. Скоро наречений не буде насолоджуватися, замість нього насолоджуватимуться інші, замість нього — багато хто, вони будуть насолоджуватися загалом, повною мірою, суспільство не насолоджується, та групи суспільства насолоджуються сповна. Вони насолоджуються завжди, і цього разу, коли ж, як не на весіллі! Великим суспільним групам не потрібні перепустки на насолоду, вони просто так приходять і цю насолоду отримують, вони поїдають наречену просто

з паперу, вони жеруть із її весільної сукні та фати, вони жеруть багату наречену, дитину, якою є багата наречена, багато дітей, багато товариств і груп суспільства, що є багатими і роблять багатими, навіть якщо й не нас, навіть якщо й десь далеко, десь у Джерсі чи на Кайманових островах, які виставили зі своєї великої пащеки гострі зуби, на карінтійській горі святого Ульріха чи в долинах, де пропливають яхти, знаючи шляхи, хоча там, де вони плавають, і немає води. Наречений стоїть із порожніми руками. Він може дивитися крізь пальці, бо все, що, гадав, має в руках, уже витекло. Наречений може лише помахати рукою своїй нареченій. Бо її вже забрали інші. Він уже про це здогадується, вже знає це. І йому вже не треба шукати вдома вірну дружину. Наречений хотів мати наречену, він бачив лише її. Насправді він не дуже-то й за нею гледів. Вітер грає його флюгером, жодної користі. Вона йому вже не потрібна. До весілля наречений не дуже й дивився, що і як йому варто робити. Ніхто йому не ввімкнув світла. Він хотів його купити. Він так хотів його купити. Він нічого не бачив. Ця наречена просто хотіла заміж, а він цього не второпав. Вона завжди виходить сухою з води, і її цілують, але цілують інші, а не наречений; наречену звільняють, вона вже більше не вільна, бо вона ж наречена, проте вона стає вільнішою, що довше вона є нареченою. Лише зараз вона здобула всі вольності.

Так це не задумано, але так це робиться. Її цілує наречений, але більшого він од неї не отримує. Наречена — це трофей. Але не для нареченого. Вона — головний трофей. Таке просто так не випускають із рук, все забрати і закрити, тоді здобути меншість, яка може заблокувати рішення, і закрити, наречена належить, як блокувальна меншість, цьому фондові, вона не може робити пожертви, поки не одружиться. Пожертви роблять інші, вони разом із нею стали фондом, ця наречена, вона тут залишиться і буде за всім гледіти, що їй належить. Вона сидить на камені й рахує. Вона рахує свої прикраси, багата наречена рахує, що їй належить, їй належить блокувальна меншість на Адріатичному морі, прекрасній Адріатиці, такий же прекрасній, як і сама наречена; море, море боргів, але коли це належить нареченій, то раптом воно стає ціннішим і його

можна купити. А також Альпи. Наречений теж пригощається. Наречений бере добавки. Так дешево він більше ніколи не отримає нареченої.

Хтось сміється. Я чую голоси. Вони сміються. Вони сміються з нареченого. Він купує. Він купує багату наречену, щоб самому стати багатим. Море можна продати і купити, Альпи можна продати і купити, фонд має блокувальну меншість і знання, що і де є, це також щось важить. До багатої нареченої все тягнеться, все до неї липне. В її накопичувачі зникає викуп транзакції (викуп Трансатлантики?); ні, викуп від продажу нареченому, нареченому, панові нареченому, місцевому панові нареченому, який іще ніде не був, ніде не подорожував, який одружується не на чужинці, звісно, ні, він одружується на цій нареченій, яку обрав сам. Викуп від продажу зникає у нареченій, в її весільних прикрасах, під її сукнею, що радіє в передчутті, під її фатою, що майорить од вітру, де зникає все, в її букеті, все, що не можна передати навіть квітами; викуп зникає, наречена його зжерла. Наречена висмоктала викуп. Вона не дала своєму нареченому виграти. Вона видерла це в нього з рук. Під її сукнею, в її брудній фаті гніздяться збанкрутілі стерв'ятники і вже хриплять, і вони хочуть жерти, вони на це чесно заслужили, так.

Гроші, що шепочуть лише у верхів'ї дерев, цього шепоту майже не чути, але він тут. І вже його немає. Він зник. Вітер грає з флюгером. Вітер грає із серцями всередині, проте надворі граємо ми, там ми граємо, було добре, та ми граємо лише для себе, у нас грає музика, і ми граємося з фатою нареченої, яка її покриває, вона така довжелезна й укриває всю наречену, проте вона зникає, щось зникає під її сукнею, все зникає під її сукнею, поступово. Отак. Його вже нема. І ніхто не помітив. Сукня нареченої спереду випирає, вітер грає, флюгер майорить, він скрегоче зубами, та що вона може вдіяти? Вона не може запобігти весіллю, багата наречена продана. Вона не зраджена. Не зрадьте її! Наречена продана, і те, що за неї викуплено, здобуто, нарешті здобуто, — зникає під її сукнею; нарешті здобуто, флюгер уже грається лише з собою, один, а внизу продається все. Внизу зараз зупиняється продаж. Більше ніхто не хоче купити цю наречену. Внизу наливають. Ні, задарма нічого немає.

Тепер ми знаємо, чому і для кого прикрашали наречену. Для її нареченого, який більше не міг чекати, тому тепер може чекати вічно. Вітер грає його гаманцем, якого він запихає наречений під сукню, старий сільський звичай; наречена радіє, вона отримує все більше і не мусить нічого віддавати, вона має подарувати саму себе, ні, не подарувати, вона має себе за дорого продати, і вона буде продана, ні, вона буде куплена, вона розчервонілася і поправила сукню, що з'їхала набік (це видно? ні! а шлейки від бюстгальтера?), ні, все це залишається під сукнею нареченої, інвестори простягають до неї руки, вони мають право на насолоду, та не більше; хто має право на насолоду, поки не насолоджується, проте може насолодитися пізніше. Тому, хто має право, це ще довго не допоможе, бо насолоджуватися завжди можуть інші. Наречений не насолоджується. Він не насолоджується і тепер уже не мовчить, проте це йому не допомагає. Наречена стає на підвищення, весілля давно обговорене, інакше наречену не прикрашали б, якби про це весілля не було домовлено давно! Так? Але чому я про це нічого не знаю? Чому тоді я не знаю, хто прикрашав наречену? Ах, Боже! Не робіть із цього такої проблеми! Не варто. Це варто робити лиш іншим, яких ви не знаєте, та й вам їх знати не треба.

Про це весілля домовилися вже давно, перш ніж з'явилися свати, все домовлено. Бо інакше не було б і сватів, не було би сенсу одягати наречену, якби про весілля не було домовлено та погоджено. Якби наречений ушився в останній момент, і чи міг він так зробити? Наречений зірвався би, якби не утворився фонд, де викупом була б урегульована підтримка нареченої! Ні, він нічого цього не знав, тому ніколи не зірвався би. Він ніколи не зірвався би! Навіть якщо з нього зняли б останню свиту, він і тоді не зірвався би. Адже він бачив красу, що грає з кожним серцем, яке її помітило, і був осліплений. Наречений був осліплений. Наречену йому підсунули. Із вродою це важко, бо ж кожен її бачить, і однаково її підсунули. Придане прогуляли. Всі гуляють. Придане. А яке придане в нареченої? Це погоджується ще до весілля, інакше можуть всучити казна-що. Інакше не вдасться з багатою нареченою, якщо не заснувати фонд, якщо відступити ще до весілля. Все спіймають. Усе

зловлять у фонди. Кудись же воно мусить іти. Воно мусить бути там, але бачити його не можна. Наречений має це побачити, та те, що він бачить, завжди неправильне. І він завжди дивиться кудись не туди. Він не дивиться туди, де лайно. Він не дивиться, де бабки. Він не дивиться, де каміння, він бачить лише гарну широку вулицю ззовні. Все це змітається під стіл.

Наречена сидить там і обжирається. Наречена величезна. Ця наречена — жирна нажива для нареченого. І він не може інакше. Про все вже домовлено. Фонд надає фату — шлейф — і сам під нього стає. А більше місця там немає. Фонд відповідає за шлейфа. Одруження відбувається. Наречена виграна. Переможців нагодують і напоють, за це відповідає наречена. Вона сама є своїм головним виграшем. Вона отримує все. Будинок завжди виграє. Будинок завжди виграє, це написано на табличці, яку йому видали. Кожна наречена — це вдача. Хто б не хотів зустріти наречену, яка належатиме лише йому? Наречена — це трофей. Наречена — це прибуток. Її усмішка як вистріл з пістолета, який більше ніхто не побачить. Наречена йде, похитується під своєю фатою, і її видно лише тоді, коли на ній одружуються. Тоді шлейф знімають, проте все, що було під ним, уже зникло. На нареченій одружилися. Її ніхто ні про що більше не запитує. Не питай у мене ні про що, каже наречений, але насправді це він, той, що постійно запитує. Але запізно. Геть запізно. Наречена вже відповіла «так». Вона вже відповіла. Наречена висунула руку з податкового раю. А наречений так переймається. Якби ви лише бачили, як він переймається! Він більше нічого не бачить, окрім своєї нареченої!

Так, так. Це не стосується жодного бідного. Він ніколи не зустрічався би з бідною. Бідні зустрічаються, та цього ніхто не бачить, про це не дізнаються. Її дитина — це багата наречена! Я лише зараз уважніше роздивляюся цю жіночу постать. Дитина — це багата наречена. Сердечно вітаю. І вона зникла під хусткою. Дитина — це багата наречена, і вона сховалася під хусткою. Ніхто не хоче бути трофеєм, і ніхто не знає сліду, не може його прочитати, ніхто не може прочитати сліду цього трофею, ніхто не може вслідкувати, ніхто не знає, за ким необхідно слідкувати. Сердечно вітаю.

Три

Все, що говорить чи робить людина, — це сміття. Воно все спадає з неї, і вона сама падає. Вона просто не може залишатися вірною! Шкода, воно було єдиним, що мало сенс. Що від нього залишиться? Що це (що зостанеться, коли з нього спаде біль?), а біль — це також сміття, він те, чого ніхто не потребує. Чого ніхто не потребує? Та що ви таке кажете? Я ж теж людина, і з мене теж усе опадає, як крихкий лід; близько до шкіри так тепло, тоді, коли вода падає, маленький слізний водоспад, який завжди плаче лише сам над собою, тоді спадає і холод, одномоментно, і чи мушу я вам щось сказати?; інколи може не вистачати холоду. Напевно, я маю зараз сходити, наче сонце й місяць, саме так мене, напевне, задумано з самого початку, проте я так не можу. Я схожу завжди лише сам у собі й пізно помічаю, що я не сонце, яке зійшло саме собою, я помічаю, що я ніщо, що я ніхто, що ніхто на мене не оглянеться. У мені ввімкнулося світло. Все ж мені здалося, коли я визирнув із вікна в хаос, пішов у цей хаос, помилково не там звернув і пішов хибним шляхом, але я від початку не знав, куди мені йти. Я йду і не знаю, як там опинився, зник у тому, ким хотів стати, чого хотів досягти, що собі наміряв.

© Переклад із німецької Ірини Цейгер

AHHA KIM

Anna Kim, Bilderspur
© Anna Kim

СЛІДИ КАРТИН

Для Клеменс М. Баєр

Шукання

Її руки — хапалки. Вони пощипують мої руки та щоки, махають, шепочуть «скільки років вашій дівчинці?», «чотири чи п'ять?», попліскують по моїх плечах, проводять волоссям; Отто Айнбайн, який щоранку в капелюсі, майці та коротких штанях полов бур'ян у саду, а його шкарпетки, закатані поверх холоші штанів, сповзали під час енергійних рухів, знімав свого капелюха та скося на нас поглядав; і Роза Айнбайн, яка подарувала мені баранчика з нагоди новосілля, з рогами, закрученими супроти тім'я, з чорним, кучерявим, пластиковим хутром, залитим шерстю, вона шепоче, чи я з Близького Сходу не впізнаю тварин із Західної Європи? Я кидаю баранчика за письмовий стіл, біля купки нарізаного хліба, що його не маю жодного бажання їсти, тоді як батько накладає той самий хліб у тарілку; Едіт захлинається від сміху. Її постать подовга, не лише ніс і рот; волосся гладко причесане, окуляри — клітка для видовжених очей, темних і лагідних. Подейкують, що вона єврейського походження, що вона побувала в концентраційному таборі й відтоді відчуває постійний страх перед просторими приміщеннями та місцями, звідси і її невеличке помешкання на одну особу. Вона мало говорить,

водить очима до краю своїх окулярів, туди-сюди, пінг-понг, лише її усмішка широка, ладна впіймати мене.

Її шевелюра, немов сукня з воланами, пружинить над стосами книг, окуляри, закріплені на перенісці, від похитування голови падають на підлогу. Едіт каже, що вже давно втратила зір, що попит на антикваріат упав, отож тепер вона займає це приміщення лише з понеділка до п'ятниці, з десятої до шостої. Наші обличчя бачить уперше... Я змушую її зробити паузу: ми, мовляв, приїхали здалеку, далеко звідси, з іншого боку моря, ми їхали в тумані й диму, плавали у фюзеляжі літака. Чи я народилася в цій країні, — запитала Едіт. Ні, — відповідаю я. — Це третій переїзд за два роки, набуті спогади забуті у замкнених ящиках. Скільки мені років? Здається, що я показала їй вісім. Ми емігрували, — кажу я. Повтікали? — запитує Едіт. Професія, — пояснила я. Митці. Очі Едіт світяться. Чи могла б вона показати мені свою крамницю? Лише дві кімнати, приміщення для виставок і мотлоху. Повсюди від підлоги до стелі полиці, заповнені різними дрібничками та книгами, тріснута лампа перев'язана скотчем і бинтом. Посередині приміщення купа мотлоху, немов наготовлена для багаття: стільці, столик, дитячий меблевий гарнітур, ляльковий одяг, одяга дорослих, музичні годинники. *Ти знаєш, скільки зірок на небі?* — питає вона, кладе мій указівний і великий пальці на ручку, допомагає мені крутити її у певному ритмі; шпіндель, цицьки, які доять металеві пальці, і при цьому звідти вилітають звуки, мов хмарини пилу; я затримую ручку в руці, музика задихається, тоді ставлю годинник на стіл, здається, що він видихає. Уяви собі, — говорить Едіт, — корпус із голубого дерева, на обертовому колі стоїть пастух у шапці з повним місяцем і зорями, біля його ніг — стадо білих овець і янгол із общипаними крилами.

Шістдесят свічок на двоповерховому торті, кожна свічка горить. Едіт складає вуста, наче вимовляє літеру «у», розігрує повнощокую бурю, скромно надувши продовгуваті щоки. Отто і Роза запрошені з нашого будинку, інші п'ятеро — незнайомі люди. За вікном кружляють хмари, у калюжі падають вогні; Едіт виправляє мене, краплі; я заперечую: вогні немовби потонули в ямі; я їх малюю, Едіт не розуміє. Ми кружляємо по килиму, Едіт хоче грати у піжмурки,

батько у колі перший. Він стрибає на зігнутих ногах із зав'язаними очима, роззирається в різні боки, схиливши голову до землі, аби не втратити рівновагу. Всі сміються та пирскають, вигукують правила, які він не розуміє, й усе ж з його обличчя не сходять гримаса: поміж криками підказую переклад, допомагаю при падінні та звалюванні, він називає мене своїм рупором (жодного кроку за двері без К.), веду батька, як дитину, наче якийсь тіньовий шпигун, таємний перекладач, ціпок; захищаю його від потоку буття на чужині, що накочується на дюни у голові, раз, другий. Батькові в наступні хвилини дають розірвати коло. Його закидають уривками слів, які той розуміє; гримаса зникає з обличчя швидше, ніж утрачається інтерес до гри, яку чужинець псує своїм чужинецьким буттям. Едіт підключається, решту вечора ми танцюємо польку. Розповідаю батькові про вогні, що падають у калюжі, я їх малюю, батько розуміє.

На килимі безмовно мріють тюбики, пензлики, шкіци⁴², розпочаті, минулі, щільно перев'язані між ліжком-лігвом і мольбертами. Я танцюю на пальцях, на п'ятках, як на канаті, поміж розкиданих фарб, розгойдую місце для своїх ніг, поки батько відсовує тюбики, пензлі, шкіци, розпочаті, минулі, тісно зв'язані у просторі між спинкою ліжка і мольбертами, готує для мене гніздечко на килимі. До радіозвуків він пристьобує контури, стягує їх за світлом і тінню, тонко надягає їх на кінчик пензля, відшліфовує мазки кольорів і полів. Гумка для стирання залишає по собі засніжений слід. Сліди від фарб ледь розбризкані його обличчям. Терпентин⁴³ звивається порожніми хмарами у печерах мого носа. Тим часом із моєї пам'яті повністю випадає його голос, звучання ж його почерку я зберігаю.

Я вчуся проводити пензликом, накреслювати криві та прямі лінії, аби не тремтіла рука; жінка, здається, розмовляє лише з птахами, вона затримує для себе повітря птахів і руки. Вона говорить,

42 Шкіц – ескіз. – Прим. ред.

43 Терпентин – те саме, що і «скипідар». – Прим. ред.

випроставши вказівний і великий пальці, витягнувши свої вуста, неначе дзьоб, волосся зачесане, немов крила. Якби вони були вільними, то полетіли б. Я вивчаю мову дерев: батько малює їхнє письмо — гілля з по-різному розкиданими плодами, листями, квітами; вони то розповідають пригодницькі історії з повнолітніх днів про поранену худобу, то сніжать цвітом уздовж коріння, то видихаються у своїх історіях у сусідніх садах; ось сад восени, тому моріжок блакитний, зеленіє лише верхівка дерев. Натомість садовий будинок занурений в осінню позолоту, в золото сонця, кущі й живопліт узяті багрянцем. Сусід поспішає на плавання (у моріжку): торкається блакитної блакиті домашнім халатом, починає кружляти навколо свого будинку. Спроба надати картині зимового вигляду зазнає невдачі. Я вчуся читати картини, розкладаю фарби за порядком, одна за одною, лінія за лінією, площа за площиною, вчуся розмовляти, а тим часом пензлик водить мною. Батько приставляє готові картини до стіни вітальні. Одне місце зарезервоване для вправлення у батьківській мові. Я маю завдання придумати назву картина, вимовляю голосно те, що мені підказують мої пальці. Вночі ми розповідаємо собі історії картин, він малює, я малюю, він читає, як і я, й у тиші чути тільки дихання, так само, як усмішку на вустах.

Ліна, яка відвозить мене на заняття з плавання, має обличчя ляльки зі Шварцвальду за пластиковою обгорткою. Ліна рідко одягає штани, завжди лише чорну сукню на бретельках із білою блузкою, волосся зібране у гульку. Я відштовхуюся від гладкого кахля і стрибаю в басейн для неплавунів, звідти, полишаючи позад себе птахів і Ліну, пірнаю в хлоровану блакить. Пливу на животі, розчепіривши пальці, що вказують напрям руху, голова безпорадно змаліла між руками, що безперервно гребуть. Мене підтримують, хоч у басейні довіряю лише крилам-нарукавникам, два буйки закріплені на обох руках, я хотіла би мати ще два й на ногах. Ліні на зло бризкаю водою — маленька помста за підстрижене волосся, вона недавно жалілася, що її волосся надто довге для сушіння феном. Коли ми повертаємося, помешкання вже темне. У сутінках щока до щоки зі своїм профілем я встигаю випередити темряву, лише щоб

побачити, як зблідло світло. Поволі хмари засніжують береги світла, позад мене між вікнами та крамницями влягається ніч, відділяє мої очі від тулуба; ото ж я сиджу на ліжку, сидять і мої очі та п'ятки, решту тіла поглинула темрява. Ліна залишає мене в спальні на самоті, вимикає світло, прошмигує крізь вхідні двері й зачиняє їх ззовні. Я хотіла би попросити її залишити двері відчиненими, та вона не слухає мене, двічі обертаючи ключ у замку. Я чекаю біля дверей, притиснувшись вухом до одвірка, щоб чути кроки. Батько знаходить мене у темряві сплячою, з вологими щоками; він відносить мене у ліжко. Можливо, вночі, шукаючи двері, я крутнула ручку музичного годинника, обійняла його пучками пальців і долонями рук (звук тоншає і сам, якщо перевернути годинник); можливо, в темряві я дослухалася до кожного окремого тону, коли звуки без нової поживи затихали, здаючись повнішими, ніж були.

Переконаю батька піти замість Ліни поплавати, я вдаю, що й сама вмію це робити, хіба це не те, що я хотіла йому показати. Розкинувши руки, поклавши підборіддя на воду, я на одній нозі стрибаю через увесь басейн; переді мною батькова спина, його нога, що так само неохоче покидає дно. Він на мить обертається, хвалить мої успіхи, виводить власні кола, я намагаюся не заважати його кружлянню. Ми вальсуємо у воді цілу наступну годину, поки врешті інструктор із плавання не попросить нас у жодному разі не покидати місце для тих, хто не вміє плавати, і водночас не запросить нас відвідувати курси; наші погляди натрапляють на наші пальці на дні.

Про падіння: я і батько у натовпі. Не відпускаю його руки, та ось я її загубила; проковтнута лісом ніг, відштовхуюся лише однією ногою, земля розколюється. Я втрачаю ґрунт під ногами, обіймаю повітря, приземляюся на килим і прокидаюся. Бачу, як ворухається його вуста, його слів я не розумію; батько затинається, кличе на допомогу Едіт, чекає у темряві біля дверей, дослухається до її кроків у коридорі. Едіт утішає його, пов'язує пояс безпеки довкола мого живота, прив'язує мене до ліжка; пояс затягнутий настільки туго, що я не можу дихати. Батько послаблює його, вчить мене ловити

лет: на палітрі три кольори (жовтий, червоний і синій), а ще білий і чорний; він кількома мазками розгрифлює мольберт, малює ескіз жінки-пішохода, що прямує на сонячне світло, тоді як сама рухається слідом за тінню від власного тіла. Пальці ніг пришиті до п'ят, пальці рук — до спини. Її тінь легка, малює батько, вона дедалі розстилається, вже навіть тримає собаку біля ніг жінки. Та розпустила позад себе волосся, воно стало її веслами. Вона ширяє на сонці, я запитую, оточена тінню, чи це вона летить у падінні? Батько вішає завершену картину над узголів'ям мого ліжка, це мало навчити мене схоплювати лет.

2

Перший рік жухне у жовтому світлі, мої вуста досі недостатньо широко розтуляються для ложки, я приборкую скручене листя, вчуся навстоячки кататися на велосипеді, прочитую картинки у книжках, піднімаю зі землі шніцель, управляюся в ширянні над бордюрним каменем, краду гілки черешень, справедливо дряпаю очі, прив'язую до зубів нитки, малюю землю, дощ і вітер під п'ятами. Ліна прощається з батьковою спиною. Жінка блукає, її шварцвальдське обличчя не виражає жодних емоцій; здригаючи плечима, повертаюся до дорослих, малий Гансйонг Грюн стоїть одразу позад мене. Його погляд коле, проте безсило; я відчуваю, як він гладить повіки. Він ступає великими кроками, незважаючи на невеличкі черевички, розсипає довкола себе скрегіт, немов зіпсований екскаватор. Ми граємось у пилюці й павутинні антикварної крамниці, майбутньої галереї; Едіт виставляє на аукціон ляльки, меблі, рами, жіночі прикраси й оселяється по сусідству; вона, мовляв, стара для цього всього антикварного краму. Робітники у світлі прожекторів наносять на старі стіни розведені фарби, лише в деяких місцях присутується сонячне проміння, на сонячні леза ступила осінь. Розлучена лише рік тому (з п'ятничним танцівником у білій сорочці), назустріч нам викочує Герміна. Її пончо накинуте поверх живота, на таці соки та солодощі.

Земля збирає листя: весна — тільки навпаки, повітря дедалі спорожніліше. З'являється Роза Айнбайн, висвітлюється з темряви. Її білизна в чорноті сходового майданчика; ліворуч клітка з канарейками — подарунок. Я зриваю ряднину, птах починає свою мовчанку, б'ється головою об решітку, літає, наштовхується на жердя. Ми одностайні у тому, щоб віднести клітку до вікна, відчиняю дверцята клітки; птах заповітно вистрибує в напрямку рідного краю, тікає, крадькома відлітаючи: жовтий балон, два сонця. Батько малює, його ноги хочуть бути вільними, вони цілий день носять тіло, вони не можуть злетіти; та все ж пристібають свої крила (ті у них тільки для розгортання), і їх понесе вітер, обоє на волі. Декілька днів по тому знову Роза, вона сопе, вимагає звіту про Вілі (ми лицеміriamo, що він тут), вона вистежила kota з пір'ям у роті.

Вікенд зарезервовано для поїздки до Бергверксвальду: у жовтих гумових чоботях, із наплічником у червоно-зелену клітинку (до лямки прив'язана повітряна кулька) крокуємо поміж голими деревами; батько розгортає свого плаща з яблуками. Пробує їх на стиглість указівним і великим пальцями, розкладає ножика для чищення шкірки, накручує її довкола леза, жодного разу не дозволяючи їй упасти на землю. Ми прогулюємося, щоби трошки перепочити: озеро за галявиною з піщаним берегом, який ми займаємо; батько малює історії про жінку, яка подібно до матрьошки завжди тримає в полі зору власну постать: жодної дірки для зіниць, натомисть власне дзеркальне відбиття у трьох перспективах. На власну шкіру вона вдягає копію своєї шкіри, точну до останньої деталі імітацію всього її тіла, довільно керованого її ж очима, руками та ногами. На власну шкіру жінка-матрьошка одягає не своє, чуже вбрання — шкіру її померлого чоловіка, точну до останньої деталі імітацію його тіла.

Коли видублений оригінал її чоловіка втрачає пружність, незважаючи на копітку ручну роботу, жінка-матрьошка вирішує знайти такого майстра, який би міг скопіювати поживклу шкіру її чоловіка. Вона чує історію одного майстра, що замінює шматки шкіри на декоративні червоні цеглини, виготовляє справжні витвори мистецтва у своїх чотирьох стінах; жінка-матрьошка вхопилася за

це, і неподалік від провалля, незважаючи на власну постать у зіницях, вона побачила пляж, засипаний сірим лататтям. Спершу жінка-матрьошка не розпізнає майстра, хоча здалеку його оселю не переплутаєш із будь-яким будинком, навіть якщо з його димаря в'ється дим. Вона стукає в шибку, у вікно на горищі, розповідає про зношений оригінал чоловіка; та майстер відмовляється, адже копія навряд чи зможе повністю відповідати оригіналові. Копія чоловіка, навалена на її карк і спину, невдовзі стане заважкою для неї; стара несправжня власна шкіра втопить жінку-матрьошку. І поки та пливе за хвилями, її власна вода вимиває з її власних зіниць усе те, що жінка-матрьошка вважала справді своїм, власним, і, користуючись новим зором, жінка пливе за ним услід.

Тепер краплини дощу замерзають, зісковзують на землю, їх можна непомітно смоктати за ранньої темряви. Батько-удавальник у коридорі розмахує руками, описує кола як веслами, невпевнено ступає від плитки до плитки, притиснувши до очей шарф, жалібно стогне, що я мушу провести його повільно, та все ж якомога швидше, бо лише час визначає, що можна врятувати. Я пригадую, як на перший чорний колір завжди накладається щось темніше; наполягаю на тому, що маю побачити хворого, перш ніж в'язатиму на черевиках вузлики замість бантиків. Він, вагаючись, підкоряється, розплющує праве, затим ліве око, підморгує мені, я, мовляв, вилікувала його лише своїми чудо-словами. Пальці ніг торкаються землі, п'ятки боксують повітря, волосся розрізає вітер. Кінчик поли куртки пристрасно розвіюється, за три кроки спереду; батько повертає голову, руками махає «ад'ю». Стрімко летить у садову бухту, кінчик куртки пристрасно розвіюється, за три кроки спереду. Згодом я обнишпорюю шафи, мої руки — хапалки, у пошуках для театральної вистави бідної загубленої ляльки без руки, тоді як батько пальцями ніг витирає шибки, щоб заколисати себе до сну. Залишаю бриніти уламки скла, грозовий дощ, відблиск плями жовтої шпалери, червоний туго забитий водостік, сірники — палаючі факели, перш ніж просвистить мій товстощокий вітер. Туман пари виринається з-під кришки, він розвіюється, щойно чайник автоматично вимкнеться. Грязьова ванна та чародійний

напій водночас, заливаю часник, селеру та брюссельську капусту, вони плавають. Плойка співає літанію, коси завиті довкола палких очей, крокодилячі зуби підігріті до червоно-коричневого кольору, потім клянеться, що більше не симулюватиме.

Дерева завжди знаходять листя. На Великдень полюємо на яйця у фользі та шкаралупі, у кущах, сковорідках і в олії. Мов шпигун-тінь переховуюся в галереї Грюна, де наступного тижня відкриється батькова виставка. Я бачу, як він носить картини, а Герміна — таблички, я витримую чотири години. Батько поволі прощається, картини висять на правильних місцях, деякі з них досі без рам, Герміна перебирає цю роботу на себе. Із сумочки вона дістає пензлики й тюбики, на окремому аркуші змішує фарби та наносить курчат і зайчиків. Герміна вибухає промовою, водночас батькова усмішка, здається, зникає? Спостерігаю, як він випускає свій гнів, тицяє на курчат, лютує, вигукує багато «ні». Бачу, як Герміна захищається. Пасхальні мотиви могли б гарно продаватися, вона потирає вказівний і великий пальці руки. Едіт стає на бік Герміни: та, мовляв, хотіла, щоб усе було добре (декілька разів повторює «добре»), вона хотіла спробувати об'єднати народи, бо його картини — надто високі мури. Батько хитає головою, трясє руками та ногами, підшукує слова; ні, ви чуєте, ви розумієте, він намагається перебити Едіт, вона не дивиться на нього, промовляє слово «батьківщина», раз, другий, батько розуміє.

Ознаки першої втечі: пензлики лежать промиті, прополоскані. В його очах фото якогось будинку, покритого черепицею, обнесеного цегляним муром. Наступного дня бачу, як батько складає картини та шкіци у картонні коробки, оперує широким скотчем; розкладає мольберт, перебирає фарби, ховає все в ящики, котрі через деякий час продадуть, роздарують. Блок для малювання, який він тримає у руках, я випрошую для майбутніх днів; він відмовляє мені одним лише чолом. Батько починає складати свої особисті речі, згортає папери, складає одяг. Я запитую навіщо. Він намагається пояснити, та слова застряють у нього між зубами, й він зі скреготом видає то одну, то іншу відмовку. Він затинається, каже, що я маю

залишитися, я ж бо вже пристосувалася, а він не хоче рвати коріння, тому мусить їхати. Він показує на будинок, на червоний дах, черепицю, що спинається вгору, мовляв, йому потрібна батьківщина.

Батько прощається з чужиною. Його око-близнюк підморгує «ад'ю», він вимучує усмішку, тягне за собою крізь жовте море весь свій замок із картинами, зав'язує якийсь скарб для К. Замок здається геть близько. Чи можу я його відвідати? Едіт підбадьорює кивком, ми киваємо в унісон, проводжаємо батька до колії, махаємо, поки не буде видно диму і не буде чути гудка. Ще донині залишається питання, чи не міг він десь у куточку ока приховати маленьку сльозинку, витерту повітрям від потяга, яка потім впала на моє обличчя, бо якусь коротку мить я гадала, що відчуваю краплини дощу.

Потік в очах відкладено на пізніше, на потім, на стояння у просторі, щоби вдихати крізь ніс і живіт тишу; я граю пурпуровим покривалом ночі, лечу між гілками, розбурхую голосом листочки, а перший зажух у жовтому світлі, мої вуста вже давно достатньо широко розтуляються для ложки.

3

Бруньки в коробочках зморщуються, блакитніють, прихоплені паморозком; ліси в'януть між вітрами, зелені перуки звисають із фронтонів⁴⁴ листя. Пагорби помережані між собою, стежки переплетені, мов довгі коси, повідомляють про гори з каміння, ковтають і випльовують його, щоб із перемеленого щось намалювати. *Едіт не розуміє жодної історії, що розповідають картини. Поміж пучками пальців, викочуючись і скочуючись, у повітрі витанцювується шпагат, гребінець закручений на тім'ячку. На видноколі виринають вежі міста, птахи та дахи, якір зав'язаний канатом*

44 Фронтон — верхня частина фасаду будинку, колони, портика та ін., що становить собою трикутну форму, обмежену дахом і обрамлену карнизом. — *Прим. ред.*

на випадок приземлення. Я рухаюся центром міста, де жонглюють кругами і квадратами. Якщо втікати, то не матимеш змоги заплатити, кружляєш навколо центру, нехай женуться, поки не втечеш десь у схованки. На ринковій площі з уст в уста пропонують товари; пильні очі, бороди. Тільки одне обличчя забуте. Те, що на ньому можна пощипати волосинки вій, коли комусь забажається води. Перед носом пропливає байдарка, щорічне плавання довкола ринкової площі та собору. Воно сховалося на дахах, які поросли травою, заховавши у полі сторожові вежі.

Я рідко бачила, як море спустошує; розповідаю Едіт про батькову обіцянку, вказую на фрагменти картин, які ще належить розтлумачити. Її обличчя прикрите хмарою, я майже не відчуваю радості, незважаючи на кінчик носа, звернений у мій бік. Невдовзі я залишила її позад себе, вона й далі розглядає червону фарбу, схожу на колір її сукні-світлофора. Я квацаю фарбою вперед, слідуючи за малюнком ескіза. Едіт тим часом прокрадається навшпиньки, язик обважнілий, вона вже кілька років як накинула оком на книгу. Кімната мирно лежить у темряві. Двері розслаблено висять в одвірках, шибки вікон укриті росою. Вона вурдиться у кублі з ковдри, а потім намагається роззирнутися розгубленими очима і в гарному гуморі, як тінь, прошмигує у власне помешкання. Вона читає історію картини під своїм балдахіном у ліжку із темного дерева, там, де алея билець ліжка розходиться. Поміж деревами-конусами ящики для квітів, наповнені цементом зі слона. Вона читає слово за словом, мимрить то одне, то інше, з її вух виповзають речення, а невдовзі вже і її повіки посапують в такт мимрення. Я присідаю поза шторою, придивляюся: понад її спиною гойдаються води і болота, окрилені плаванням тіней уздовж кімнатної стіни, коли мої руки-близнючки намагаються їх схопити. Сон збирається над ліжком, вона зітхає, щось бурмоче, сміється. Поза її спиною зроджується слон-БУР'ЯН.

Наступного ранку книжка з картинами стоїть на полиці поруч з іншими книжками. Як я розпізнаю готичне мистецтво? Едіт стурбовано хитає головою, вона не розуміє мене, як би детально я їй не

пояснювала, вона цього не бачить. Схилившись над скатертиною стола, ми морщимо носи, дригаємо руками й ногами, і здається, що наші язики засліпли, як це ми могли загубити слова? Едіт перепрошує, я замикаюся, з церковною вежею та кучером без карети і коней; руки міцно складені на тілі, живіт щільно притиснутий до льоду та полірує замерзле озеро. Під пахвою збирається сніг, на волоссі білим і чорним розгойдується куш, який спалахує від тертя повітря. Язик чмокає віста-війо⁴⁵, батіг збиває льодову гору, її капелюшок ширяє над верхів'ям міста. Нарешті лід стає дзеркальним, ми збираємося на березі. Можемо спостерігати за життям під водою, під багатьма пластами снігу, бачити самих себе, не занурюючись під лід. Здалеку чую стукіт і крики. Едіт каже, що вона хотіла би бути для мене ріднею, матір'ю та батьком. Я катаюся з краю до краю, з одного кутка в інший, по всіх краях і куточках, розгортаю, згортаю, вигортаю із шафи озеро, а з ним весло, накидки від дощу для книг і картин. Заклеюю дірку в стіні, щоб бути впевненою, що звідси ніщо не витече. Човен повільно гойдається на хвилях, таємничо плюскоче на паркеті кімнат. Едіт пішла, я чула, як зачинилися двері; я сідаю в човен, веслюю по колу, час від часу зупиняюся, дригаю ногами у кімнатному ставку, мої пальці торкаються землі (кому це може заважати?), головою прихиляюся до корми.

Едіт виловлює мене з мого екзилу⁴⁶; вона каже, що сумує, опускає очі вниз від кутка своїх окулярів. Я запитую, де це є. Едіт розпрямляє сторінки атласу паром, гладить пальцями, вирівнює папір, просить не зачиняти двері. Вказує на профіль зайця у жовтому морі, я досі не знаю, де батьківщина. Я потайки стою годинами перед відображенням мого обличчя у дзеркалі, вивчаю його очима згори донизу. *З відчуття, що ти чужинець щодо власного «Я», впливає відчуття, що ти чужий у світі.* Здається, допущена одна помилка: внутрішнє та зовнішнє — непримиренні. Едіт перебиває: я, мовляв, була б однією з них, тоді, будучи внутрішньо спорідненою,

45 Віста-війо — вигук, який використовують для керування кінями. — Прим. ред.

46 Екзиль — вигнання. — Прим. ред.

вона могла би бути для мене батьком і матір'ю. Сидячи пліч-о-пліч за обіднім столом, я намагаюся не заходити на умовну її сторону; вона говорить, що хотіла б бути тільки батьками, я кажу, що не хотіла би прощатися.

Прослизнувши потайки до його майстерні при спущених жалюзі, всівшись перед картинами, спершись п'ятками об килим, витягнувши з панцира шию, вичікуючи проміння сонця, що просо-тується крізь шпарини, придивлятися годинами до вирізок. Цікаво, чи котики верби засніжують білим? Невеличкий, укритий снігом ландшафт, сонячне проміння, в якому в'яне білий колір; у світлій темряві тріскають звуки, як ягоди винограду *одного* виду. Хай ця картина буде моїм подарунком для тебе, — заявив батько, повернувшись із далекої країни; я чатую біля дверей, вирізняю кроки, притиснувши до дерева вушну раковину. Лязкіт у замку будить моє вухо: я тамую подих довше, ніж на хвилину, — умова, за якої батька випустять із далекої країни, він зможе приїхати додому. Я падаю в його обійми, несподівано, всупереч настанови оракула; за можливості тримати голову прямо, щоби приховати радість за сміхом. Потайки вималювана сцена (історії, подарунки з далечини), як нас ошчасливить прибуття, у мене такий вигляд, наче я прокинулася після кількох тижнів зимової сплячки; батько бере мої щокі своїми руками, легенько стискає їх, обертається, щоб піти спати; подушка на губах і вухах, він заривається в ній на декілька днів. Я оглядаю його сумку: рукописи, книжки, календар, жодних малюнків, кілька монет, які я привласнюю, кулькова ручка. Я ховаю снігопад.

Мої руки — хапалки. Я нишпорю за полишенням: малюнками, картинами, шухлядами, ящиками та сумками; під час свого розбійницького набігу наштовхуюся на коробку з листами, деякі з них розірвані. Я продовжую копирсатися, хапаю монети; батьків голос за моїми вухами випльовує вогонь, його обличчя — гостре полум'я, перш ніж я отямлююся, гримить запитання: що роблять із крадіями? Він хутко дістає пилу, кладе мою руку на дошку, питає, чи я ще раз колись? Ні, ні, — вищу я, — ні. Він відпускає, усмішка на носі, він вертить пилою, я маю бути слухняною; падає на своє ліжко, обнімає одіяло та подушку, засинає.

Утечі не робили батька щасливим, усе це означало лише постійне повернення у знайоме чуже, хай і з ручним багажем.

Прощання: дорога до летовища, на жаль, не скорочується. Батько намагається щось запитати, уважно розглядає моє обличчя. Намагається знайти то у моїй, то у своїй мові якісь слова для прощання. Спостерігає їхню втечу, ловить одне з них, дає йому зірватися з язика. Воно якось чужинно заходить у мої вуха, чуже звучання замкнулося у слуховому проході, гадаю, що й через роки я зможу його пригадати. Мені важко дати якусь відповідь. Я киваю. Гадаю, що чую його жаль. Зрештою, відповідаю своєю мовою, чужою мовою прочитую кивок у відповідь. Прощальна промова не відбулася. Ми постимо словами. Заховані у шкаралупі, ми чуємо відлуння, мова — моє переносне небо. Паспортний контроль ми знаходимо без указівників: перший раз — іще вишукувальний погляд, прикутий до циферблата годинника, аби не пропустити рейс, похапливе прощання, вже тоді мені здається дивним, що батько досі між нами. Остання спроба, цього разу він говорить про прощання, я нічого не відповідаю, він ще раз озирається, перш ніж за ним зачиняться двері; шкодую, що не відповіла.

Прощання, простягнуті одне одному руки, легкий помах, мимовільні сльози, витерті потайки, спроба відмахнутися смішком, мовляв, побачимось, це ненадовго. Незабаром побачимось, — лунає у відповідь. Опущені повіки захищають від допитливих поглядів, літери видовжені, навіть потискування руки виконане сумлінно.

Обідній ритуал: Едіт дедалі більше скупиться на усмішку на видовженому обличчі, пальці постійно масажують скроні, тоді як я, з вінком із зубних щіток у волоссі, розіграю благословенну батьківщину. Плете нитку за ниткою перед моїми дверима, виводить на каное свої круги, потирає пальці ноги і ступні, будує фортецю зі сковорідок, каструль, підняттям і опусканням кришки подає знак парі, куштує свою страву. Едіт — майстриня плетення килима, вищипує, вискіпує килимовий луг, стежить за блиском ворсинок,

намагається зберігати спокій. Надувши губи, вдає порозуміння, шепелявить, востаннє навпроти дверей, перед тим як покинути помешкання, я виливаю їжу.

Пакети — скарби, відправлені від нього на моє ім'я. Вони будуть доставлені після дзвінка кур'єра, який затим дістане їх зі свого шкіряного мішка, оберне глобус на зв'язці ключів, покаже і про щось запитає. На обгортковому папері наклеєні марки: тигр поміж стовбурами бамбука, квітки лотоса. Я вирізаю їх, ховаю. Принюхуюся до обгортки. З коробки лине хвиля чужоземного повітря, залітає у мій ніс, лавина швидко прокочується та залишається висіти на руках. Уміст: барви, зіткані руками, на тисячоніжках у м'якенькому ліжечку з листя.

Прибуття: Мій погляд на місце проходу до залу прибуття ускладнений через таблички, квіти і собак. Одне обличчя підстрибує позаду іншого, витягування ший. Спорт в аеропорту. Своїми піднятими догори очима чекаю на реакцію тих, хто прибув, я знову прийняла за батька не тих іноземців. Розмахує на всі боки пуловером яскравого сигнального кольору, прапорець іще не розгорнутий. Я даю йому впізнати себе, сама ж маю надію, що мені не доведеться впізнавати. Обхопивши дві валізи, батько двічі подає мені для привітання свою кістляву руку: з його нагрудної кишені випадає квиток на зворотний рейс.

Коли за зачиненими дверима батько розпаковує свої валізи, я вислизаю на свіже повітря, йду своїми батьковими дорогами; час, здається, шкодить. Я повертаюся, стежу, щоб мої ступні ледь торкалися землі. Я бачу на простирадлі його голову, можливо, усмішку в волоссі? Батькові вуста здаються стиснутими щільніше, ніж минулого разу. Я ще ніколи не чула такого самотнього дихання. Він усе ж ліг спати, робота знесилює, університет у всіх кутках, книги покладані обабіч письмового стола і під ним. Ми досі крадемося кожен своїм шляхом, сподіваючись, що ніде одне з одним не перетнемося. Кровотеча з носа, яку я бачу, деякі стежки обійти не вдається, наприклад, до ванної кімнати. Краплини відомого кольору, недбало витерті; виклик домашнього лікаря, помічника

просить мене забрати замовлені ліки. Я записую повідомлення у батьків календар. Наступного дня мої слова не коментовані.

Тихо стрибає значок виклику на моєму телефоні, «лікар!», «лікар!»; лікаря майже не чую, перепитую ще раз, моя перша реакція — злість, знову лікар!, він хворий, тепер я вперше помічаю його червоне обличчя, марную час на запитання, набираю неправильний номер, як тут він перебиває мене. Знову його шкіра довкола вуст і на щоках розтягується в усмішці, як я можу бути такою довірливою після всіх минулих спроб? Батькові жарти — як кістка у горлі, від них завжди сумно. Яблуко для наведення рум'янцю лежить на підвіконні, він пробує його на стиглість указівним і великим пальцями; прикладає лезо ножика для чищення: шкірка яблука постійно вривається.

Наступні два роки ми вітаємося вісім і прощаємося сім разів. Ми вчимося рутинно ковтати; жодна мова не припасовується до нашого розуміння. Усьому заважає кльоцка між зубами. Одного разу він здивував мене під час вистави, він присунувся до мене в ліжку, позаду крісла-дивана, та перебирає на себе всі ролі. Я виправляю його акцент, кожне слово, кожне речення. Один склад занурює мене в сором, але не глибоко. Відчуття у просторі, ходіння з кімнати в кімнату, нишпорення по всіх кутках, наростання порожнечі у животі я забуду, навіть колись дивуватимуся, та, можливо, шкодуватиму за відсутністю спогадів про те, що саме ми робили, втім, шкодуватиму не дуже.

Дощ близько восьмої ранку падає нечастими краплями на корпус моїх дзиґарів; я проспала, проспав і він. За якісь пів години вийшла з будинку, батькові черевики ще стоять на килимку. Близько другої години пополудні я знову вдома, вони стоять там без змін. Я стукаю у двері його спальні, він не відповідає, дощ періщить, я даю йому поспати, очевидно, що минулої ночі він ліг пізніше, ніж у попередні; просипає ночі і дні, знову малює уві сні, а не на мольберті. Через дві години стукаю в його двері, стукаю в різному ритмі, за глибиною та висотою, гукаю його і поміж тим прошу його вставати; мертва

тиша, я припадаю вушною раковиною до дерева, жодного хропіння, жодного подиху, мертва тиша. Вони зламують двері, здається, наче він спить, вони пробують його розбудити, він не реагує, вони вимірюють його пульс, говорять про інсульт; і чому я тільки не одразу, чому ні. Я чекаю не біля дверей, а у темряві, я чекаю.

4

Я простежую кожен слід. Хоча можливості для шукання чи знаходження обмежені; як я могла свідомо пропустити один. Якби моє шукання виявилось марним, то з'явилося б відчуття подвійної втрати: усвідомлення відсутності батька й упевненість у неможливості нової зустрічі. Я шукала за допомогою спогадів і часу. Шукання наче мандрівка часом: як я вимірюю її тривалість? Вічність. *Так вічність і час протистоять одне одному, або вічність чатує в часі, щоби прийти до себе як вічність, щоб перетворити час на протяжність, часову точку на мить, у якій, через моргання очей, час і вічність торкаються одне до одного.*

Мене знаходять сплячою, відбиток органа на щоці. Я забиваюся під лаву, Едіт бере мене попід руку. Посеред білого узгір'я перев'язана голова, живіт накритий, батькове запале обличчя перед дамбаю ніг. Крапельниця, під'єднана до верхньої частини кисті руки. Пляшечки з трубочками підв'язані до прутів ліжка. Прути розсунуті. Батькове дихання чітке, тихий шум підсилений. Здається, що він спить. Віки спазматично здригаються, дріботять наліво і направо. Кров із голови відсмоктана, дірка у шиї пробита. Якби я була впевненою, що знайду батька, то я його не шукала б, тоді й утрати не було б. Риски дощу на шибці вікна, одна тоненька риска ледь помітна, я втупилася поглядом у калюжу. Я чекаю. Едіт підганяє лікарів, сперечається за пів краплини. Якби я.

Через місяць переїзд у інше відділення. Батько немов скелет, я щипаю його за руку, хапаю за шкіру. Досі не чую у відповідь «перше квітня!». Потай очікую його белькотливий гумор. Перше квітня

ми проґавили. Оглядаю білі стіни, шафи, кахлі, стільці. Я пропускаю повз вуха слова білої Едіт. Вона шипить, що я мушу поговорити з ним, він може мене почути, він упізнає мій голос. Я кажу, що не знаю, про що маю поговорити з ним. Вона просить мене привітатися з ним. Я не наважуюся розмовляти з повітрям. Вона наполягає. Кажу, що не знаю, якою мовою. Вона спантеличена. Байдуже якою. Мені це неприємно, відчуваю, що не маю права його турбувати. Він мене не почує, — кажу я. Вона очікувала на таку відповідь, прикипає своїми очима, пінг-понг, до моїх уст, шипить. Скористайся моментом, зараз, вона йде. Я чекаю, поки за нею зачиняться двері. Щільно притискаюся до його вуха, шепочу чужоземне вітання. Починаю свою мовчанку: вправлятися щось говорити, а не мовчати, чую голос Едіт, вона підморгує: говори, а не мовчи.

Більшу частину стану бадьорості батько втуплювався очима в стіну. Едіт навчила мене розмовляти з повітрям, ігнорувати почуття, як свої, так і його. Я сідаю на ліжко, голосно і виразно вимовляю своє і його ім'я, масую його руки і ступні, це швидше торкання, ніж м'яття, тіло відносно прохолодне. Здається, що у відповідь я відчуваю протидію, коли стискаю його руку. Масажую не лише руки та ступні, а й очі та вуха. Стаю в усі кутки, вигукую його ім'я, чекаю на реакцію його очей, повторюю цю вправу щодня. Його годують із пляшечки, шприцом краплина за краплиною. Його обличчя рожеве, кров'яний тиск досі високий, двісті десять на сто вісімдесят, я не розумію цих чисел. Едіт назвала мені межу між нормальним і ненормальним тиском. Жодного проносу вже кілька днів, — каже Едіт; вимагає ліки від високого кров'яного тиску, лікар ще може почекати, вона зітхає дружньо, уникаючи зустрічі?

Я читаю вголос. Письмові знаки чужої мови, риска до риски поряд із адекватним перекладом знайомою мовою, каліграфія, що віддзеркалює на рядок зображення знака. Зібрання ліній, вгадування рисочок, вибивання пилу з минулої мови; він читає разом зі мною, його погляд застиг на моїх устах. Я вірю в диво.

Другий рік. Мої руки — хапалки. Я викрадаю батькові картини, починаю салат із літер; мандрювання вказівним пальцем

формою та кольором, батькові гострі пальці біля моїх проходять через гори і долини, час — це річка без берегів. Об'єднання наших пальців блукає фауною, зупиняється від ударів об каміння. Беру батька за рукав, веду його до пернатих риб, які виграють хвостами на віолончелі, тоді як їхні плавники веслюють у повітрі. Минають різдвяний срібний дощик. Співають дифірамби круговому рухові і водночас тремтять. Фарба причісує ворсинки пензлика на полотні. Знаходжу бруньки минулого в сучасності. Я вчуся мови дерев, їхньому сміхові, цвітінню, зітханню гілок. Поміж хвилями олівця у паперовому ставку сліди від уколів на кистях батькових рук. Фіалка біля місця проколу. Шланги прокреслюють тіні на його руці. Наша музика — його розмірене дихання. Беру батькові руки, накреслюю слово й образ. Його спина, підперта подушкою, вичаровує всміхнені очі.

Дерева, що відбиваються у його зіницях; викочую батька на прогулянку в інвалідному возику. Загорнутий у плед, він розглядає ландшафт, а я розглядаю ландшафт у ньому. Стежка пролягає через річку, восени це схованка для листя, а влітку — приманка для комах. Ми застигаємо, немов покірні курчата у гнізді, спостерігаємо приборкання мандрівних сліпців. Рахуємо туркотливих голубів. Надія, добре підготована, починає оракулові ігри. Я не відходжу від батька по сім годин, його ноги одужають. Я не відходжу від нього по вісім годин... Чатую і вночі, боюся, що його дихання ускладниться, я відсуваюся від його спини. Я читаю йому картини, читаю про лет падіння, затирання глибин кольору терпентином.

У кінці року на його тазі виростають дві раковини, дві рани, початок дірок — чотири на чотири на два, — забарвлених на краях болісно чорним. Пролежні, — байдуже кажуть лікарі.

5

На третій рік: мій батько — самі кістки та шкіра, тільки вуха та руки ще живі. Від кожного металевого звуку, при кожному клацанні дверей його пальці стискаються в кулаки, міцно

притискаються до грудей, наче він збирається чинити опір. Забагато операцій, — бурмоче Едіт, — забагато болю. Ми припинили читати і розмовляти. Батько більше не реагує, він не розплющує очей. Жоден образ не вабить його до малювання, жоден потиск не викликає протидії. Якби його дихання не було прив'язане до апарата, ми забули би про його вмирання. На його тазі дві раковини, дві дірки: чотири на чотири на чотири; йому виписали ліки, періодично прогрівання іншого боку, здається, що він тільки удобрює дірки. Кажуть, що вони проковтнуть батька, шматок за шматком. Він чужий мені при вмиранні. Він на мить розплющує очі, не впізнає мене. Його огортає дивовижна тиша, котра змушує мене перевершити його тишу своєю. Ми втомлені. Едіт просить мене порозмовляти з ним. Я кажу їй, що не знаю про що. Вона каже, що про минуле й теперішнє, щоб порушити тишу, вправлятися у розмовлянні, не мовчати. Кажу, що не знаю, якою мовою. Бай-дуже якою, — говорить Едіт. Кажу, що не маю, що сказати йому. Едіт не наполягає. Батько позіхає, його верхня щелепа вибивається з нижньої, протез третєся об язик. Едіт пригнічує мовчанка, вона каже, що хоче викликати лікаря. Кулаки біля грудей, двійко, щільно притиснуті один до одного. Очі широко розплющені. Намагаюся вставити щелепу на місце, мені не вдається. Гадаю, що я не хотіла б тепер говорити з ним. Я мусила би сказати, що він помре чужим на чужині.

Поки ми чекаємо на ортопеда, Едіт запитує, чи я вже попрощалася з батьком. Я полишаю свою гру в пророцтво і більше не чатую вночі. Я чекаю, сподіваюся на щось. Дослуховуюся до клацання щелеп; щелепний ортопед із засуканими рукавами, в гумових рукавичках, спиною повертається до мене, вправляє щелепу, покидає приміщення, ще недовго, батько не протягне до кінця року.

Я могла би сказати, що вмирає завжди чужа, та ніколи не близька людина, якби я знала, якою мовою. Палата сімнадцять-один-один: я прослизав крізь двері, аби Едіт не помітила мене. Зачиняю їх так тихо, як тільки можливо, хоч кулаки досі біля грудей, двійко. Злегка торкаюся до його обличчя. Він розплющує очі, не заплющує їх, навіть коли я накриваю їх своїми руками. На його

щоці парша⁴⁷. На його голові відростає нове волоссячко, крім місця біля шраму. Від лежання на одному боці його плечі звузилися і стали геть дитячими. Права рука тягнеться за простирадлом, накриває оголену верхню частину тіла. Я дістаю з шафи ковдру, простилаю над ним. Його рівномірне дихання. *Він чужий мені у своєму вмиранні*. Медсестра просить мене допомогти їй, коли вона повертатиме батька на другий бік; вона майже нічого не говорить, її тінь поспішає перед її тілом, прилипла не до п'ят, а до носа; жінка може літати, коли падає, — думаю; вона шепоче «До побачення». Беру свою куртку, на ходу одягаю її, зачиняю двері, іще бачу кутиками очей кулаки на грудях, двійко.

Ознаки другої втечі: я складаю розкиданий одяг і гроші в наплічник, поливаю квіти, розморожую холодильник, кладу на килим у вітальні ощадні книжки, ключі. Не залишаю ні свідоцтва про народження, ні закордонного паспорта, ні посвідчення про громадянство, ні свідоцтва про хрещення, ні бланка приписки чи інших посвідчень. Проштовхую ключ від будинка крізь шпаринку поштового ящика, не озираюся, останнє провіщення. Я прогавила квітець. Сусідський сад, димар: дим, кусаючи, прокрадається в мої очі й ніс. *Ще донині залишається питання, чи не міг він десь у куточку ока приховати маленьку сльозинку, витерту повітрям від потяга, яка потім впала на моє обличчя, бо якусь коротку мить я гадала, що відчуваю краплини дощу?* Наслідити всередині потяга дощовою водою, перевірити плацкартні квитки з місцями, порозкладати валізи, мчати наввипередки з лісами, текти проти колії. Перелітні птахи летять разом зі мною. Їхня усмішка полохлива. Якби його дихання не було прив'язаним до апарата, то я забула би про його вмирання? Батьки махають на прощання. Я не озираюся, останнє провіщення.

47 Парша — заразна шкіряна хвороба, під час якої під волоссям з'являються гнійні струпи. — *Прим. ред.*

Скільки з того було дійсно було? Я сказала б: він міг би розповісти, як не бачачи літати, не ходячи падати. Всупереч своїй залізній будові тіла він навдивовижу часто хворів, стогнучи та покашлюючи у ліжку, його голова та шия замотані, термометр під язиком, батько — уособлення хвороби. Я приношу йому суп, пляшки для обігріву, фрукти й овочі, в наступний момент він охає, стогне, просить подати йому телефонну книжку, викликати швидку допомогу, і ось незадовго до телефонного дзвінка йому стає краще, в наступний момент він цілковито здоровий. Іншого разу він схопив мене за рукав, благально склав руки, попросив мене відвести його до лікаря, його очі сліпнуть, він бачить чорне дедалі чорнішим, я маю знайти його черевики та зашнурувати їх; зашпортуюсь, зав'язую шнурки не бантиком, а вузлами, уявляю собі чорне дедалі чорнішим. Несподівано він обнімає мене. Яким чудовим є його одужання, ось він може бачити, його вуста розтяглися в усмішці, ось-ось розірвуться... Ще тоді, коли я викликала швидку, я промовляла виразно, дуже голосно, думала, що в будь-яку мить почую його голос, сміх, що свідчило би про те, що все закінчилося і все було добре. Він встане будь-якої миті, зніме із себе костюм скелета.

Часом виникає маленьке запитання, як я можу бути впевненою, що він узагалі жив, життя, як і смерть, тільки функція. Він стільки разів розігрував смерть, чому я маю вірити, чому саме тепер. Я думаю, що він ніколи не вмирав.

Після прощання я взяла відпустку. Поїздка в напрямку Пассау, через кордон. Кулаки на грудях, двійко. Я вчуся літати під час падіння, моя тінь застебнута на моїх п'ятках, на моїх плечах, я даю переносити себе широким килимом через кордон, на Північ на узбережжя, побачити видноколо, тезку мого батька. У тихі дні хмари пливуть на хвилях в оточенні інших хмар. Під час дощу краплини падають головою вниз, перетікаючи з одного моря в інше.

EBA MEHACCE

Eva Menasse, Tiere für Fortgeschrittene
© Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln 2017

ЗВІРІ ДЛЯ ВПЕВНЕНИХ КОРИСТУВАЧІВ

Змії

Змій вважають вправними скелелазами. Проте на деревах вони, вочевидь, не так сильно ризикують: аби не сповзати, змії витрачають набагато більше сил, аніж необхідно. Нові дослідження показують, що для змій чинник безпеки, тобто протидія сповзанню чи падінню, є важливішим за малоенергійний рух уперед.

Одного ранку в маленького столика, який із давніх-давен стояв біля канапи, наче вічний її супутник, відпала ніжка. Раніше Якоб не замислювався про нього, та щоразу, коли заходив у вітальню, то спершу бачив цього столика, а далі поволі окидав оком усю кімнату, без особливої допитливості чи очікування, просто за звичкою, так само, як ми щоранку однаково потягуємось у ліжку, помішуємо цукор у горнятку чаю, а потім засідаємо у вбиральні з газетою. Столик стояв тут іще за Анни. Зараз же він тримався на трьох ніжках, а його передній лівий кут балансував у повітрі. Якби стіл був живою істотою, Якоб описав би його вигляд як мужньо-принижений. Пройшло декілька секунд, поки чоловік побачив відпалу ніжку. Та відкотилась і лежала під канапою. Як це можливо?!

Якоб не одразу кинувся століві на допомогу, а спершу приготував собі сніданок. Згодом трохи попрацював, аж поки серед білого

дня його осінило й одночасно здивувало певне рішення. Він спустився сходами, став перед столиком, присів, узяв його на руки та відніс у сад за будинком. Як об кинув його на купу з дровами. Ніжка полетіла вслід. По обіді чоловік одягнув сорочку й чисті штани, проїхав вісімдесят кілометрів до столиці, одразу знайшов крамницю зі східними меблями, яку йому нахвалювала донька, та купив дорогого бамбукового стола з антикварним металевим оздобленням. Як із радістю подумав про ту мить, коли зранку побачив поламаного стола. Відчувався певний дисонанс, ніби спротив. Але за мить його погляд уже блукав деінде. Цей стіл був його, він належав лише йому, від нього Як об аж ніяк не очікував, що той, після стількох років мирного співіснування, пошеє його в дурні, фізично самознищившись. Проте чоловікові здавалося, що ці східні меблі кращі й у своєму природному середовищі, де там, де майорять легкі, мов крила метелика, шовкові тканини і світять ліхтарі, не такі незграбні, як тут, у нього вдома.

Невдовзі після цього він пропустив цвітіння вишневих дерев, бо знову мав більш ніж на два тижні поїхати у справах, нудитися на прийомах у костюмі. Він домовився з донькою аптекаря, щоб та до його приїзду хоч трохи прибрала пил і павутиння. Дівчина приїхала на своєму яскраво-червоному авто, виставила ноги з дверей, глянула на нього нахабно, як робила щоразу, і, не привітавшись, запитала:

— І що скажете про ваших нових сусідів?

Як об побачив за деревами автофургон, але нічого не подумав. Водопровідні роботи, осушування підвалів, наступний оцінювач або чийсь онук у скруті й відчаї? Роками нащадки пані Шітек сваряться через спадок, тимчасом як будинок занепадає. Як об думав, чи варто спробувати його отримати, чи міг би він переселитися на сонячнішу частину лісу, щоб сидіти в дерев'яному зимовому саду, де він колись теревенив зі старенькою. Та його лякала тяганина, і Як об залишився у власному будиночку, до якого звик, наче до іншої, не такої тісної шкіри. Він цінував скупий гумор старенької, а також усю ту балаканину про минуле села, любовні історії, ворожнечу й інтриги, які є скрізь і були завжди, ще задовго до Шекспіра й Гомера.

Проте спадкоємці, здається, порозумілися і навіть уже знайшли покупця, й, мабуть, Якоб мав би про це дізнатися раніше.

— Це — молода пара, — повідомила дівчина.

Далі вона зробила театральну паузу та пронизала його рентгєнівським поглядом:

— Моя мати каже, що історія повторюється.

Ця думка йому геть не сподобалася. Як часто буває, ця особа хотїла постукати у двері, за якими її ніхто не чекав. Нахабно, наче той гість, який одразу біжить до вас у спальню. Як легко в неї все завжди злітало з уст. Якби донька аптекаря була річчю, то, напевно, кульковим підшипником. Змашченим так добре, що, торкаючись до нього, руки стають масними.

Іще коли людина ходила згорбленою, вона вже знайшла собі пару і дала потомство. Якоб відповів:

— Можна сказати, що це природне відтворення світу. Прошу, обов'язково пройдїться сьогодні пирососом під килимами.

Він повернувся і пішов у комору, де завжди знайдеться щось, що варто полагодити.

Увечері Якоб зірвав кілька білих нарцисів, фіалок і два тюльпани, своєрідний екстравагантний маленький букетик, і пішов туди. Нові сусїди завзято повзали по підлозі зимового саду, напевне, хотїли її замінити. Було помітно, що вони роблять це вперше. Вони були такими молоденькими на вигляд, молодими та невинними, стомленими та напруженими, проте без будь-якого негативу. Якоб подумав, що людину старить не вік, а життєві умови, ніби протухлість — її не видно, але чути.

Тимчасом як худє дівчисько стояло і тримало букет квітів так, ніби це перший букет у її житті, її чоловік, чи то друг, запитав, чи раптом Якоб не знає, як можна зменшити щїлини. Вони здавалися йому заширокими, й він боявся, що з часом вони стануть іще ширшими. Чоловік запитував так, наче соромився своєї некомпетентності. Якоб кивнув і пішов за своїм натяжним ременем. Він не згадав, що свіжа деревина спершу має висохнути, а тоді щїлини зменшаться. Пані Шїтек тоді теж про це не сказала ні йому, ні Анні. Якоб із Анною колись змінювали підлогу під її керівництвом,

а тепер він повертає ці знання в її будинок, який за стільки років уже майже розвалився — ось таке життя. Спершу дошки необхідно стягнути маленькими групами, по п'ять чи шість, а потім на кілька днів залишити всю площу, щоби всохлася. Це, звичайно, довше, ніж просто покласти дошки, виступом до заглибинки. І треба було набратися терпіння. Проте лише так можна бути впевненим, що через рік щілини не розширяться і там не заведуться мурашки.

Коли чоловіки закінчили вкладати половину підлоги, вони вийшли в запустілий садок, і перед ними постали троє старезних блакитних металевих стільців, а між ними, замість стола, — ящик з-під овочів. Дівчина, що пласкою фігурою скидалася на дитину, вийшла до них свіжовмита й перевдягнена. Коли вона сміялася, то могла зашарітися, однак її відповіді видавали її інтелігентність. Як об сидів із ними, тримав на колінах пляшку пива та дізнавався перші деталі. Чоловік, в очах Якова швидше хлопець, мав у місті маленьку фірму з програмування й міг працювати з дому. Колись Як об із Анною провели до лісу телефонну лінію, тепер це стало у нагоді молодим сусідам. Пані була історикинею, котра, як сама висловилася, стипендію витрачала переважно на ринку будівельних матеріалів. Тему своєї дисертації вона не розголошувала, а Як об і не розпитував. Дівчина була блондинкою з короткою стрижкою неслухняним їжачком. Як надгризене чи пострижене під горщик, сказала б Анна, проте Якобові більше подобалися дівчата розтріпані, ніж просто красиві. Коли він з Анною переселився сюди, то вона спершу теж видавалася швидше підлітком, аніж дружиною, була недостижною і ще не вирішила, хотіла вона бути домогосподаркою, дамою чи практиканткою. Та він не хотів порівнювати, згадувати. Як об подякував за пиво, сусіди подякували за допомогу, вона трохи щиріше, ніж він, і Як об побіг додому.

Під час своїх щоденних прогулянок він іноді проходив повз їхню ділянку, хоча раніше рідко ходив цим шляхом. То ти, старий, допитливий — насміхався він з себе. Та оскільки інші сусіди, велике сімейство Грімм, жили за півтора кілометра від нього, аж за лісом, то ці двоє дійсно означали для Якова зміну обстановки. Інколи

з відчиненої кухонної квартирки він чув радіо, налаштоване на хвилю новин. В одній кімнаті сусіди хотіли залишити шпалери у квіточках пані Шітек, казали вони це всміхаючись, ніби й самі дивувалися власній сентиментальності.

Усе могло бути набагато гірше. Мила молода пара, без дітей, без сумнівів, не неонацисти, які тепер часто оселялися в старих будинках біля лісу, що призводило до заворушень, зборів, поліцейських вилазок, іноді навіть нічних ритуальних боїв з польськими хуліганями, котрі спеціально для цього переходили кордон.

Ребекка повернула йому натяжного ременя кілька днів по тому. Він побачив її з вікна свого кабінету. Спершу вона шукала дзвіночка на гаражних воротах, згодом огледілася і, вагаючись, зайшла на ділянку. Дівчина ще не звикла до невимушених форм спілкування в сільській місцевості: тут, якщо одне одного знають, просто марширують у сад із гучним окликом.

— Яко, Анно, — завжди кричала пані Шітек, коли накульгувала до них зі своєю палицею. — Анно, Яко, червона шкарпетка прийшла!

Анна перестала пояснювати, що її чоловіка звать Якоб, а не Яко, з «о» на кінці.

— Я не така дотошна, — шрапнеллю відповідала хитра старенька, вона до останнього дня тримала в руках сигарету, — лиш якщо не йдеться про диктатуру пролетаріату.

Ребекка ж тихенько підійшла до будиночка і легенько постукала в кухонну шибку. Він стояв за жалюзі й не ворухився. Вона стягнула волосся у хаотичний пучок на потилиці, там, де зазвичай застібається амулет. Лише після того, як дівчина постукала вдруге й упівголоса промовила «привіт, є хтось удома?», Якоб умисно з гуркотом спустився сходами, вигукуючи: «Я йду, вже йду».

Вона не хотіла заходити, та він запрошував. Дівчина поводитися геть не так, як донька аптекаря, тому Якоб намагався бути з нею ввічливим. Та вирішив, що не переборщуватиме, бо більшість людей за такого ставлення швидко до тебе приклеюються.

Їй сподобався його будинок, затишний, зі східним присмаком. Особливо вподобала нового стола, який насправді був старим,

індонезійський антикваріат. Як об розповів, що більшість речей залишилися від його дружини, це її стиль — він обставив би будинок значно простіше. Коли вона добирала слова, щоби запитати про цю жінку і її присутність (Анна, її звали Анна, і вона була значно сміливішою й мала груди — та, мабуть, вона лише згодом стала такою життєрадісною і відкритою великому світові, лише груди були у неї завжди, — щось східно прошепотіло у нього в голові), Як об повернувся, промарширував до кухні і, хоч це було аж ніяк не заплановано, запропонував дівчині чаю.

Вона швидко підвелася, сказала, що думає, і наперед просить пробачення за це, що вона і її чоловік у цей хаотичний перший час, імовірно, ще не раз потребуватимуть його допомоги.

— Без проблем, — сказав Як об, — я майже завжди вдома.

Але коли вона простягнула йому руку, як це традиційно робилося тут, на Сході, без вагань шість потисків руки, коли люди пересікаються тричі на день, отже, коли вона простягнула йому руку, то на його здивування вимовила:

— Мені дуже шкода через вашу дружину.

І на це не було що заперечити, що не було би ще гіршим за вже сказане. І вираз його обличчя був відповідним, але з інших причин.

Анна залишила його після майже двадцяти років спільного життя, і Як об ніколи їй цього не пробачить; яким ідіотом вона його виставила. Вичекала, поки їхня донька вже рік була в Америці, й оголосила Якобові, що покохала іншого. І пішла. Так просто. Наче всі ці роки він любив людину, якої не було. Всі його спогади про дружину розбилися на тисячі щербатих уламків. Раніше Як об казав, що вона була його великим коханням, його найкращим другом, його інтелектуальним спаринг-партнером, вони завжди були одне для одного й одне біля одного, навіть коли хтось із них кудись їхав. Тоді вони вечорами годинами «висіли» на телефоні. Близькість без перешкод, усепоглинальна довіра. Лише з нею Як об відчував себе цілісним, а життя до неї було наче зануреним у туман, воно не мало жодного значення і, імовірно, було дане йому лише для

отримання достатньої освіти, пізнання людей і власних потреб, і щоб учасно розгледіти її, коли та нарешті прийшла в його життя. Зараз Якcob дедалі критичніше дивився на останні роки їхнього спільного життя. Тепер йому здавалося, що він і раніше помічав її кроки у протилежну від нього сторону, хтозна-як давно. Він думав, що життя з дорослою, самостійною дитиною та після професійного самоствердження буде спокійнішим, але, вочевидь, вона очікувала чогось іншого. Постійно проходила якісь курси, займалась то тим, то іншим і завжди звідусіль приводила нових людей. Спершу тих злорадних геїв, із якими постійно хихикала і яких уважала духовно багатими людьми. Потім ту активістку, як Якcob її називав, страшененьку маленьку особу, що кидала всі свої півтора метра зросту на боротьбу проти генної інженерії у вітчизняному сільському господарстві. Вона з розрахунку запрошувала Анну замість себе на важливі подіуми та дискусії — своїми жартами й темпераментом Анна, звичайно, могла домогтися значно більшого ефекту. Та замість усвідомлення, що її використовують, Анна захоплювалася цією злорадною жінкою.

— У Магдалени є велика мета в житті, — говорила вона із замріним пафосом, який геть їй не личив, — і це набагато більше, ніж про себе може розповісти більшість людей.

Й одвічні подруги, котрі Яcobові видавалися іронічними. В їхніх ретельно нафарбованих чи щойно після ліфтингу очах чітко світилося запитання: «чому Анна гробить своє життя поруч із цим похмурым типом у селі?»

— Ти щодня рубаш дрова? — колись запитала його одна з них.

Проте саме Анна колись хотіла мати власний будиночок у селі. Прокидатися під високими деревами. Спокій і спів пташок, і мила маленька сільська школа для їхньої дитини. Все це мало бути повторенням її дитинства, що вона провела в Австрії у свого батька, який так рано пішов із життя, і коли вони з Яcobом познайомилися, вона все ще страждала від втрати.

Вона хотіла поїхати в освітню подорож до Персії, видалила собі на обличчі пігментні плями, скинула кілька кілограмів і знову записалася на уроки гри на скрипці.

— На цьому шляху до самооптимізації не вистачало лише нового чоловіка, — вигукував унутрішній голос, який знову нагадував голос Анни.

Вона спакувала лише декілька своїх речей і пішла, й відтоді в його голові чувся гуркіт дверей, які за нею зачинилися, хоча ці — його — двері зачинялися тихо, з легким клацанням. Єдине, що він змінив, оцей стіл перед канапою. Якби вона повернулася, то застала б усе так, як було при ній. Якби вона повернулася, він би її не впустив. Він покарав би її. Якби день і ніч мріяв про те, щоб нарешті випала нагода продемонструвати їй свою рішучість.

У супермаркеті, який звався ще просто магазином, коли вони з Анною сюди приїхали, і в якому тоді продавали лише картоплю, цибулю та буряк, зараз, прямо перед корзиною з імбиром, карамболою і авокадо, відбулася неприємна зустріч. Там стояла нова сусідка, ніби заворожена, з напіввідкритим ротом, наче була деінде і геть забула, за чим сюди прийшла. У неї в руках був поліетиленовий пакет, який мав такий вигляд, ніби роками був у щоденному вжитку. І коли Якоб саме хотів проїхати зі своїм візком повз дівчину та привітатися, звідкись вигулькнула донька аптекаря, зиркнула йому в обличчя своїм багатовольтним поглядом і голосно промовила:

— Пане Карнер, нам треба поговорити про дещо інтимне!

— І про що? — запитав Якоб, не розуміючи.

Донька аптекаря захихотіла.

— Не ви і я, а ми, разом! — вона показала на Ребекку.

— Та відійдіть же ви, нарешті, вбік і дайте мені пройти, — сказав Якоб, який твердо вирішив знайти інше вирішення нерегулярного прибирання свого будинку.

Він проковтнув той важливий момент, а саме те, що опинився у неправильному місці в неправильний час, випадково, та й тут його одразу застали зненацька.

Не піддаватися. Не відповідати. Залишатися собою. Інший світ залишити за дверима, наскільки це можливо. Іноді виходити, щоб купити поїсти. Не розтягувати цей момент беззахисності, бути

напоготові. Просто йти далі, штовхати візок, спина пряма, на лис-точку наступним пунктом вказано: «масло».

— Прошу, зачекайте, — сказала за його спиною Ребекка і поруч із ним протиснулася у ряд, де вгорі написано «Борошно, рис і сухофрукти».

Якоб потягнувся за пачкою із сухим картопляним пюре й удав, що не почув. Тоді вона взяла пачку з його рук, повернула на полицю і мовила:

— Ми хочемо запросити вас на вечерю. І якщо ви любите, то я приготую для вас справжнє картопляне пюре.

На диво виявилось, що вона вміла непогано готувати. Вона використовувала свіжу зелень. Дівчина запекла гарний шмат м'яса в духовій шафі, адже користуватися грилем заборонено. І це вже не вперше у травні. Місяць був або холодним і дощовим, або навпаки таким спекотним і сухим, що анонсували небезпеку лісової пожежі. Якоб розповідав, що погода тут інакша, ніж у місті. Він так і не з'ясував, чи була це топографічна зміна погоди, чи йдеться просто про зміну погоди із заходу на схід.

Чоловік Ребекки відкоркував пляшку пива і сказав:

— Або навпаки.

— Дурниця, — мовила Ребекка, — погода завжди приходить із заходу.

— Завжди? — запитав чоловік. — І в Японії?

Ребекка кинула в нього кухонним рушником.

Якоб сидів поруч, тримав на коліні своє пиво і дуже сподівався, що вони не почнуть при ньому цілуватися. Вони поводитися невимушено, пустотливо й довірливо. Вони звикли одне до одного, як молоді психики, що так добре знаються, бо в їхньому житті ще було мало чогось іншого. Тут, навіть із використанням найточніших вимірювальних пристроїв, не знайшлося би жодної тріщинки. Тріщини з'являються пізніше, адже все має здатність змінюватися, співвідношення тиску та світла. Тиск стає сильнішим, світло — зменшується. Але чому саме світло зменшується, Якоб і досі точно не розумів. Напевно, це залежить не лише від тиску. Він пам'ятав

часи, коли вони з Анною навіть попри сильний тиск світилися, перебуваючи поруч. Але потім уже ні, після її викидня, після його єдиної великої і тому такої обтяжливої професійної невдачі. Як об підозрював, що річ була й у плині часу, у відчутті власної смертності, яке постійно зростало. Коли вони були ще такими цільними, як оці двоє, навіть великі сварки могли закінчитися примиренням у ліжку. Тоді йому привиділося на задньому фоні величезне заплакане обличчя Анни, ніби те пливло по кімнаті, окремо від тіла, і промовляло:

— Це, Якобе, змінює все. Не знаю, чи може колись усе бути так, як раніше.

Через що тоді, власне, все почалося? Через його смішну маленьку закоханість у Юлію Маррот, у чому тоді Як об напідпитку, що справді було нерозумно, признався Анні на її ж дні народження.

— Це був просто невдалий комплімент. Ти є і назавжди залишишся жінкою мого життя, проте з жахливим вибуховим ефектом.

Юлія, як потім виявилось, цього навіть не помітила. Він і досі підтримував із нею дружні стосунки; відколи Анна пішла, вони двічі-тричі на рік ходили разом вечеряти. Та тоді Анна повелася так, наче він мав у сусідньому селі іншу сім'ю.

Після вечері вони з пляшкою червоного вина пішли до озера. Місце з горизонтальним деревом ці двоє, звичайно ж, уже відшукали. Багато років тому одне дерево зламалося і впало у воду, проте не загинуло, а проросло під кутом сорок п'ять градусів. І утворило крону-кущ, яка наче нависала над озером.

Ні, Як об теж небагато знав про це місце. І він не знав, що тоді повалило дерево: гроза, блискавка чи засуха, яка спустошила берег озера. Верхня половина товстого стовбура лежала суха і поросла зеленим мохом. На ній можна було зручно сидіти, спустивши у воду ноги. Сусіди розмовляли між собою, він слухав краєм вуха. Пізніше Як об навіть розповів кілька деталей про свою доньку, його гордість, як він казав. Усе, що про неї можна було розповісти, звучало трохи

як хвастощі: програма Еразмус-плюс, стипендії, Америка, закінчені університети. Та кому він міг розповідати про своє занепокоєння через її невгамовність? Він справді думав, що з освітою вона переборщила, що потрібно колись нарешті покінчити з постійним навчанням і перейти до застосування вивченого у житті. Вона ніяк не могла осісти, постійно кудись переїжджала, час від часу залітала і до нього, на кілька гарних недовгих деньків, але зблизитися з нею Якоб уже не міг, уже давно не міг. Вона тримала його на дружній дистанції, і він підозрював, що за цим стояла Анна. Ніколи й мови не було про чоловіка чи коханця, чи навіть подругу. «Моя донька рятується втечею», — раптом подумав він, бовтаючи ногами у теплій воді, дивлячись на цю пару, що була такого ж віку, та вже вдвох; вони вирішили одружитися й оселитися у старенькому будиночку; це була їхня відповідальність. Це могло бути неправильне рішення, та принаймні це було хоч якесь рішення.

Червоне вино було важким і хилило в сон. Останніми роками Якоб спав погано. Але, прокидаючись рано, він міг насолоджуватися пташиним оркестром. Якоб, який ні у що не вірив, убачав у цьому пташиному оркестрі доказ існування Бога. Звідки вони знали про цей спільний момент неприборканого тріумфу, свята життя, як би це назвали вірні? І це відбуватиметься й надалі, цей потужний спів, навіть через сотні тисяч років, коли і сліду не залишиться від людських зубних протезів.

Він пропустив початок історії Ребекки. Йшлося наче про її першого хлопця. Він вивчав медицину, старанно, як усі. Тижнями й місяцями готувався до іспитів з анатомії, гігієни й отоларингології. Ребекка ще навчалася в школі. Вона його про все розпитувала, стримуючи огиду перед ілюстраціями, особливо з підручника зі шкірних і статевих хвороб. Поки одного дня вона зрозуміла, що більше він не складає жодних іспитів. Першого разу він встав, зім'яв свої записи й утік. В інші дні стояв надворі, поки двері не зачинялися, тоді повертався у гуртожиток і на всі запитання відповідав однаково: «було важко, але сподіваюся, що склав». А через кілька тижнів він дізнавався про свою оцінку, завжди щось середнє між двійкою і четвіркою.

Ребекка його покинула. Її дивувало, як можна так брехати, казала вона. І соромилася. Вона не розуміла його горя, його марних спроб зайти до екзаменаційної зали. Дівчину непокоїла лише її власна образа.

— Ти мені ніколи цього не розповідала, — сказав чоловік.

— Я теж не знаю, чому раптом про це згадала, — відповіла вона.

— А я бачив дипломи своєї доньки на власні очі, — сказав Якоб, — можливо, не всі, але більшість.

— О, Господи, — вигукнула Ребекка, — я геть не це мала на увазі! Її чоловік засміявся і сказав, що таких збігів не буває.

— Але є асоціативні ланцюжки, — налетіла на нього Ребекка, яка розчервонілася від емоцій, — у цьому разі я саме думала про протилежне...

— Усе гаразд, — заспокоїв її Якоб, — я піду спати.

Але йому стало шкода дівчини, що мала трохи захмелілий вигляд. Вона не могла виправдатися, що образила його. Тому він залишився і далі стояти на березі, розповідав то те, то се про своє життя тут, кілька смішних історій із життя села, і зрештою вони домовилися про поїздку в місто, де він пообіцяв показати їй магазин із полінезійськими меблями.

У день їхньої поїздки яскраво світило сонце і забувалися всі неприємності й непорозуміння. Вона була одягнута в щось кольору жовтої гірчиці, певно, її улюблений, він дуже пасував до її білявого волосся. Якби дівчина була річчю, то, певно ж, що класичною прозорою паперовою лампою: ніжні палички, м'яке світло в легеньку складочку. Вони їхали її автівкою, бо Ребекка хотіла придбати ще щось для дому.

«Інколи, — зізнавався собі Якоб, — це було навіть дуже добре, залишити селян, а передусім селянок із їхньою непереборною жагою до фарбування волосся у колір афганських хортів і до строкатих блискучих топів над безформними животами». У цей день низка нетлінних у часі білих і кремових вулиць заспокоювала, мала кращий вплив на вразливих людей, аніж їхні оптимістичні будиночки у лісі, де під час грози верхівки дерев розгойдуються туди-сюди. Охайні, чисті тротуари. На балконах у стилі модерн — купи

різнобарвних квітів, напевно, тих, які можна замовити на Manufactum⁴⁸. Герань мала шикарний вигляд. Велике місто мало стільки облич. Тут можна було знайти вируючий Стамбул, строгі передмістя, радянський смуток. А ще — трохи лакованої кайзерівської величі. Як об сказав дівчині, що вбачає у цих тисячах масок якийсь віроломний намір. Складається враження, що у міста немає ні центру, ні серця, ні характеру.

— А зараз уже закінчуйте з вашим поганим настроєм, — промовила Ребекка й усміхнулася, — сьогодні такий чудовий день!

Чоловік зітхнув. Він записався до стоматолога, щоб після меблевого магазину не їхати разом із нею додому. Зараз він про це вже шкодував. Необхідно було просто насолоджуватися цим днем, замість того щоб утікати від нього, разом десь пообідати, заїхати на будівельний ринок, їм стільки всього ще бракувало.

Перед магазином — стенд із італійськими шкіряними сумками, у вітринах — шовкові шалі, плетені подушечки, келихи та фаянсові вази.

— Весь непотріб світу, — сказав Як об.

А вона відповіла:

— Гарне — часто непотрібне, і навпаки.

Магазин був майже порожнім. Жінки стояли біля столика в центрі, у двох із них у руках були листки паперу, мабуть, списки товарів, з якими вони зв'язалися. Як об провів дівчину до зали.

— Тут позаду є столи та стільці, — сказав він, — а тут — різні тканини. Якщо Вам потрібні келихи і вази, то...

Трое жінок замовкли. Тоді зашепотіли й опустили свої нотатки.

Ребекка стояла перед полицями з подушечками і тканинами зі своїм замріяним поглядом, який Як об уже бачив у супермаркеті.

— Даруйте, — мовила одна з жінок. Її голос пролетів через увесь зал, наче розпечена стріла, — у мене до вас є запитання!

Як об повернувся. У жінки була коротка стрижка блонд і ніс, який так і хотів влізти у чужі справи. Ніс як оптична відповідність до

48 Великий магазин, на зразок IKEA.

голосу. На мить Якобові здалося, що він мусить кинутися між цією жінкою і його тоненькою вразливою сусідкою.

— Це ж Ви придбали у нас напередодні маленького храмового столика?

— Так, я, — відповів Якоб, — і цей стіл так сподобався моїй знайомій, що ми...

Жінка перебила його на півслові:

— Придбали стола та прихопили келиха з оніксу?

Продавці нерухомо дивилися на Якоба. Це був допит.

Сусідка провела рукою по волоссю, наче дитина, котра не знає, що робити далі.

Якоба наче струмом ударило.

— Ви хочете сказати, що я вкрав келиха? Хіба я тоді повернувся б сюди отак серед білого дня і...

— Я не сказала, що Ви вкрали, — вдруجه перебила жінка, — я сказала «прихопили».

Краєм ока Якоб бачив злякане обличчя Ребекки.

— Ваша співробітниця подарувала мені його, — почав він уже спокійніше. — Я запитав про знижку — стіл був виставковим зразком і довго стояв на вітрині, — і вона відповіла, що без шефіні не може...

— Керівник тут я, — сказала жінка, — і моя співробітниця описала мені цю сцену геть інакше!

Якоб витріщився на неї. У його голові промайнуло багато можливих відповідей, від сухих до погрозливих, але перед собою він побачив велику зеленувату посудину з оніксу — келих, який мав обриси тіла чоловіка, з обвислими плечима та випуклим животом; він бачив, як із цього келиха витікає кипляча червона рідина. Анні ніколи не подобалися такі зачіски чи такі агресивні кольори волосся, але щось у рішучості цієї жінки... на це можна глянути по-іншому... навіть той, хто нічого не робить, робить щось... немає жодної людини, яка завжди винна... у кожному розлученні винні обоє...

Якоб повернувся і сказав:

— Ходімо, ми йдемо.

Але...

— Ми йдемо! — вигукнув він, і Ребекка здригнулася.

Вони мовчки швидко йшли вулицею, повз її авто і далі. Його серце загрозливо калатало, наче воно там, у грудях, було одне. Повз кав'ярні з усміхненими обличчями. Через парк. Тоді знову вулицею, вже не такою охайною. Палатки з шаурмою, мобільними телефонами, манікюрні салони. Через якийсь час вона запитала, скільки коштував той стіл. Він відповів.

— А келих?

— Не пам'ятаю, може, п'ятдесят євро?

Вона зупинилася.

— Припустимо, що келих коштував тридцять п'ять євро, — сказала вона. — Та це однаково менше десятої частини.

— І що це змінює? — запитав він.

— Ми маємо повернутися і сказати їй, що вона в будь-якому разі не має рації, — вигукнула Ребекка, і її біла шия вкрилася червоними плямами. — Те, що відбулося між вами і тією співробітницею, — непорозуміння, взагалі не потрібно з'ясовувати, як я спершу думала, адже навіть ціна цього келиха доводить...

Якоб глянув на неї.

— Забудьте, — мовив він, — ноги моєї там більше не буде.

— І ми не з'ясовуватимемо відносини? — запитала вона зворушено. — Хіба не слід сказати цій жінці, що вона як керівниця — просто нікчема... ні, не нікчема — скандалістка!

— Це так мило з вашого боку, — промовив він, — але повірте мені, хто так учиняє, таким і хоче бути.

Наступні тижні він провів удома. Три або чотири рази їздив у супермаркет, запустив сад, а коли помічав сусідів, то одразу йшов до свого будинку, замикав двері та не відповідав, коли вона кликала, поки вони не йшли геть. Він багато працював, до глибокої ночі, пив червоне вино і багато встиг. Десять між другою і третьою ночі він випив велику склянку граппи і приліг на канапу у своєму кабінеті. Якоб знав, що ця фаза мине, що колись він провітрить кімнату, помиється і змінить постільну білизну, і знову, як біла людина, спатиме у своїй зручній спальні, звідки виднівся край озера.

Робота, яка так довго напружувала його мозок, нарешті зроблена. Готель у Південній Кореї наполягав на водяній гірці у запланованій

ним раніше вражаючій похилій формі, але тим часом збудував три ліфтових шахти у внутрішньому дворіку на тому ж місці. До цього часу Якоб мовчав. Хто будує свій будинок по-іншому, ніж домовлено, не може наполягати на дотриманні контракту. І тим паче на дотриманні угод про витрати. Та раптом він знайшов рішення, яке його самого здивувало. Він має змінити кут нахилу й радіус кривизни, і повернути всю конструкцію на двадцять п'ять градусів. Тоді вона туди поміститься. Сердитиметься лише садовий архітектор зі своїми пальмами, та це не його проблема. Керівництво фірми було дуже задоволеним. Воно вже й не розраховувало на позитивне закінчення цього проблемного проєкту. Оглядаючись, Якоб бачив причину своєї блокади. Це була неготовність прийняти власну можливу невдачу.

Коли по обіді Якоб повернувся з Берліна — лише в потязі він пригадав, що забув тоді відвідати стоматолога, — він вирішив, що прибере з дороги все, що йому заважало. Він хотів усе спакувати і намагався знайти рішення, швидко і, можливо, по-іншому, ніж досі. Він хотів спробувати глянути на все чужими очима як розумна, весела, оптимістична людина, якій життя ще видається нескінченним, яка не боїться поразок, бо все можна виправити. Проте все, що ці очі оцінювали як безперспективне, мало йти на смітник, одразу.

Перестановку у спальні, про яку він роками думав і не міг обрати одну з двох можливостей, — відклав. Це була гарна кімната, вона завжди виконувала свою місію. Та оскільки не було якогось рішення, вона має залишитися такою, як є. Проте з корейськими сходами це так просто не вдасться. Він продовжував оглядати все ніби чужими очима, новими очима, вільно. Його захоплювало це концентроване вибудовування нових планів, уперше за тривалий час. Коли він закінчить, то відійде і побачить щось грандіозне. Можливо, він, як іще колись студентом, повісить на стіну якусь кольорову 3D анімацію. Сад міг зачекати. Якоб останніми роками з такою рішучістю піклувався про нього, що кілька тижнів спокою лише додадуть йому шарму.

Та коли проєкт завершився і керівництво привітало його телефоном, бажаного полегшення Якоб не відчув. Він навіть не торкнувся

двох пляшок шампанського, які йому надіслали. Поклав їх у холодильник, задивився на етикетки, яскраво-зелені та жовті, проте відкоркувати їх не хотів. Він про щось забув, щось слід було закінчити, щось у підвалі чи саду, та ніяк не міг пригадати, що саме. Проте воно його муляло, тому він мусив це знайти.

Якоб почав розчищати свій кабінет. Наштовхнувся на стоси паперів, ескізи проєктів і вирізки з газет, про які він геть забув, як і про причину їхнього тривалого зберігання. Він завжди вважав себе людиною, що легко позбавляється непотребу. В напливі енергійності він відчинив вікно і просто викинув папери на вулицю. Це був безвітрянний день. Пізніше він вийде, збере все і кине у смітник. За своєю книжковою полицею Якоб наткнувся на великий шмат сірого картону, на який хтось наклеїв фотографії його доньки. Одне раннє фото немовляти, кілька пізніших дитячих світлин зліва зверху, нижня половина була пустою. Він хвилю подумав і вирішив, що це мав бути щорічний колаж, принаймні його початок. Щороку, в один і той самий час, батьки роблять фото дитини, щоб наклеїти його в хронологічному порядку чи кудись повісити. Що більше фотографій, то цікавішим стає проєкт. Якийсь парадокс: із віком фото стають промовистішими і водночас непередбачуванішими. Більше разючих стрибків, аніж ми думаємо.

Можливо, Якоб колись зможе доповнити цей колаж. Він має багато її фото, аж до випускного. А в пізніші роки вона, звісно ж, регулярно робила фото на паспорт, для всіх своїх резюме та перепусток. Якоб міг попросити її вислати йому їх і пояснити, що це сюрприз. Він зробить один екземпляр для себе і один для неї. У формі книги чи картини, чи, можливо, поєднає їх. Книга, що починається із колажу, з малесеньких фото, як із однієї солоденької маленької кнопочки виросла розумна людина. Яка потім жила від диплома до диплома, від континенту до континенту.

— Пане Карнер, із вами все гаразд? — прокричав у вікно чийсь голос.

Якоб висунувся з вікна і засміявся.

— Усе гаразд, — відповів він, побачивши білий жмуток волосся, — я прибираю! Заходьте!

Й ось тендітна Ребекка вже сидить між паперами поруч із ним, переглядає фото його доньки та викидає через вікно, як давня спілниця, старі комп'ютерні журнали. Він помітив, що дитячі світлини справили на неї геть інше враження, ніж на нього. Він порівнював обох жінок, а вона, мабуть, думала про дітей. Чи хотіла б вона колись мати таку дитинку, і коли?

— Вона схожа на вас, — промовила дівчина, — хоч я не знаю, який вигляд мала ваша дружина.

— Вона більше схожа на матір, аніж на мене, — відповів Якоб, — проте вона спокійніша. У неї, мабуть, мій темперамент.

Після того, як він це сказав, чоловік уже не був такий упевнений, що це правда. Коли його донька приїжджала, вона була стриманою. Не такою балакучою, як Анна, з її гострим язиком, яка говорила, сміялася, жартувала і сама собі при цьому подобалася. Вона жила тим, що говорила; у слова вона оформлювала все, що бачила й відчувала. Проте цілком можливо, що донька, коли була в Анни, також пристосовувалася. З Анною вона була інакшою, голоснішою, дотепнішою. Якоб не знав, як часто вони бачилися. Припускав, що теж нечасто. Але чому? Він нічого не знав про Анну, навіть чи була вона й далі з тим чоловіком, і навіть де і як вона жила. Він ніколи не запитував про це у доньки. Роками поводився так, наче її мати мертва.

Коли Якоб підвів очі, то усвідомив, що про все це він не лише подумав. Ребекка сиділа на підлозі й дивилася на нього, проте не була шокованою, наляканою чи неприємно враженою. Її обличчя нагадувало приязну паперову лампу. Якобу стало дуже незручно, аж до печії, та коли він видихнув — усе зникло. Він пережив і цю блокаду. Є люди, яким дано бачити і знати більше, ніж іншим. Юлія Маррот, його брат, який жив у Англії, і ось ця дівчина. Тут не він один боровся проти світу. Протиставлення не було таким абсолютним.

Якоб запропонував дівчині випити пива і прогулятися ділянкою. Йому треба оцінити масштаб майбутньої роботи, а вона завжди хотіла побачити сад, за тими широкими кронами самшиту, які оточували маленький ставок із золотими рибками. Рибок, щоправда, більше там не було, їх виловили хижі птахи, бо рибки

занадто довірливо визирали з води. Проте крони дерев були милими, навіть якщо й не зовсім доречними. Елементи садового дизайну у хвойному лісі. Вона милувалася деревами, озерцем, його пишними мальвами. І трава така зелена. Дівчина запитала Якоба, чи міг би він навчити її вирізати фігури з кущів, вона ще не знає, що саме, можливо, звірів чи геометричні форми. Її вражала ідея, що тут, посеред лісу, стояли таємничі витвори садового мистецтва, на які випадкові перехожі могли наткнутися й поміркувати над тим, що ті означають.

Ні, він це робив не для своєї дружини, відповів Якоб після хвилини мовчання. Сусідка, напевно, подумала, що він умисне вдав, ніби недочув. Але насправді він лише роздумував, яка відповідь буде чеснішою. Анна завжди хотіла мати садочок, озерце з рибками або німфу з піщанику. Ця місцевість видавалася їй менш привабливою, ніж у Зальцкаммергуті, де вона виросла. У глибині душі це сердило Якоба. Йому хотілося, щоб вона полюбила тутешню природу такою, якою та була. Не треба було би нічого переробляти, щоб сад перетворився на ідилію. І Якоб усе знаходив причини, аби не робити цього. Спочатку самшит не хотів рости, потім у чоловіка були проблеми на роботі, і закладати ставок було би для нього вже занадто.

Першого літа після її втечі він почав копати. Спершу думав знайти і поміряти коріння сосни. У сосон метрове розгалужене коріння, тому під час буревію вони рідко падають. Воно довге і тонке та видається тендітним, але попри це воно стійке. Коли сосни гинуть, то з інших причин: шкідники чи замало світла. А коли сосну рубують, то пень легше підірвати, ніж викорчувати. Тобто можна копати довго і глибоко, а потім копирсатися у тій ямі, але ти ніколи не доберешся до кінця соснового коріння. Його не можна витягнути, як зуба. Донька сказала би раніше, що його кінець десь в Австралії. Діти люблять уявляти собі протилежний кінець світу.

Тоді Якоб копав довго. Він хотів по максимуму вирізати коріння. Потім розширив яму, щоби краще там стояти. Нарешті він зрозумів, що перехитрив сам себе, і насправді почав закладати цього прокляту ставку. А коли все було готовим, йому цей ансамбль на диво дуже навіть сподобався.

— Окрім драми із золотими рибками, — сказав він, і сусідка за-сміялася.

Під кінець їхньої прогулянки вона побачила стіл, що лежав на купі з дровами. Якобові здавалося, що стіл завмер у театральній позі, виставивши врізнобіч три свої ніжки. Якби стіл був людиною, то, безперечно, — оперетною субреткою.

— Ви викидаєте таку красу? — із докором запитала вона. І, звичайно, вона захотіла стола собі.

— Йому не вистачає ніжки, — захищався Якоб.

— Вона лежить поруч, — сказала дівчина і підняла її.

Без сумніву: підлий стіл викотив її наперед, бо Якоб був упевненим, що тоді, кілька тижнів чи місяців тому, закинув ніжку стола далеко.

— Про це не може бути й мови, — сказав Якоб і надав обличчю строгого виразу. — Після всього, що ми разом пережили, я не дозволю вам забирати речі з мого смітника.

Вона нерозуміюче глянула на нього.

— Сюрприз, — вигукнув він тоном аніматора на дитячому святі. — Якщо ви дозволите, то я занесу вам сюрприз сьогодні ввечері.

На цій ноті Якоб випровадив сусідку.

Маленький стіл Анни піднявся легко, без спротиву. Напевно, за ці тижні на повітрі він трохи струхлявів, бо йому вистачило лише кількох прицільних помахів сокирою, і ось уже стіл перетворився на купку безформних деревинок. Короткі ніжки він перерубав повздовж і навпіл, і вони були схожими на красиві полінця. Скоро прийдуть прохолодні вечори, інколи спека закінчувалася в середині серпня. Тоді залишки стола підуть у багаття, спочатку ці вісім половинок ніжок. Потім він позбирав старі папери, й ось уже і закінчився цей вдалий день. Він сидів перед садом в обнімку зі старими газетами. Раптом Якоб перекинувся назад і приземлився на гальку. Його бік болів, усе боліло. Він глянув на розкидані довкола папки та папери, підняв голову, глянув на свої вікна знизу вгору, наче гном. Якоб швидко піднявся і похапцем усе позбирав. Вилаявся, коли декілька листків упало додолу. Він згріб їх ногою, щоб було швидше. Тричі відносив їх у смітник, останнього разу вже навіть

біг, мотлоху було стільки, що кришка смітника не одразу змогла закритися. Як об спершу мусив добряче втрамбувати папери, аж тоді вдалося. Нарешті кришка закрилася, він не знав, що міг би зробити ще, можливо, заліз би на нього і пострибав? Чи все спалив би?

Він пішов до свого кабінету. Хоч тут його чекає радість, порядок і зміни. Крім того, на жаль, купа бруду та пилу. Він не захотів кликати доньку аптекаря. Сам витягнув пиломок і почав прибирати кімнату. Гудіння та вібрація заспокоювали його. Які ефективні пристрої, ці пиломоски. Ковтають усе в секунду. Можливо, він і надалі робитиме це сам, радість од результату була майже такою, як від фарбування огорожі в саду. Розгніваний на себе, весь світ і на власне життя, Як об нахилився, щоб дістати пиломоском у найвіддаленіший куточок.

Анна не пішла просто так. Він її прогнав. Вона, звичайно, пішла би пізніше, після безуспішного з'ясування стосунків, про яке днями в сльозах просила. Та який сенс у цій балаканині. Щоб тільки якось виправдати її зраду. Вона сиділа би перед ним на стільці, з прямою спиною, клялася б у вічному коханні, благала би про прощення та плакала б, як бідна блудниця на сповіді. Вона дивилася б на свої руки і тихим голосом признавалася б у власній провині, казала би, що шкодує, глибоко розкаюється і ніколи більше не зустрічатиметься з тим чоловіком. Але водночас наполягала б на тому, що коріння цієї катастрофи лежали в їхніх стосунках і що він, Як об, теж вплинув на їхнє відчуження. І що вони можуть урятувати свій шлюб лише разом.

— І я винен у тому, що ти злигалася з іншим чоловіком? — прокричав би він, почервонівши від картин їхньої близькості, що виринали би перед його очима: його дружина і цей невідомий чоловік. — А взагалі є щось, у чому винен не лише я?

Вона годинами плакала і трусилася, одягнутою спала на канапі, приносила йому вранці каву, покірпа та принижена. Її почуття провини, яке їй не личило, ще більше його злило. Воно означало тотальний кінець усьому, знецінення всіх правил, які панували в їхніх стосунках. Раніше Анна ніколи ні про що не просила. І тут

раптом вона стільки днів грала роль щирого каяття, а він не міг перестати її сварити, називати брехухою, зрадницею.

— І в мене є на це повне право, — кричав Якоб і гримав дверима.

Одного дня вона здалася. Він одночасно боявся і хотів, щоб вона спакувала свої речі й пішла геть, але коли Анна справді почала пакувати валізи, в нього увірвався терпець. Він відчинив вікно і викинув геть усе: її сукні, гребінці, взуття.

По вулиці проходив аптекар зі своєю донькою на виданні, звичний недільний променад. На голові в дівчини була тоді смішна шовкова стрічка, що майоріла, наче на турнірному коні. Анна з червоним обличчям і заплаканими очима вибігла в садок і почала збирати свої речі, деякі вона ловила на льоту. Все це зникло, забуто.

Коли Якоб нарешті позбирав увесь свій мотлох, то повернувся додому, спітнілий і огидний. Треба було тоді дати їй іще копняка або ляпаса, так ображено та принижено він тоді почувався через її зраду, був геть не в собі, відірваний від сім'ї, батьківщини, зраджений, проігнорований. А що, якби він тоді погодився на її вмовляння? Чи зміг би знову їй довіряти? Чи була б вона тоді сьогодні тут, поруч із ним?

Він вимкнув пилосмок. Помився в душі, вдягнувся в чистий одяг. Він не думав, що навіть на новому балійському столі є пил. Але тут, за містом, це не мало жодного значення. Він підняв стіл, виніс його надвір і поклав на тачку, як велику ліниву дитину. Дорогою до Ребекки Якоб уже радів новому пустому місцю в його кімнаті. Він більше нічого там не ставитиме, хай буде більше простору.

Коли він наблизився до будинку, вона саме вийшла, рухаючись повільно, ніби вагаючись. У своїй гірчично-жовтій сукні дівчина зупинилася біля дверей і глянула на нього своїми великими очима, наче здогадувалася про щось.

— Погляньте сюди, — ще здаля гукнув він до неї. — Дивіться, цей стіл уже радісно простягає до вас свої ніжки!

РОБЕРТ МЕНАССЕ

Robert Menasse, Ich kann jeder sagen
© Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2009

КОЖЕН МОЖЕ СКАЗАТИ «Я». ОПОВІДАННЯ ПРО КІНЕЦЬ ПОВОЄННОГО ЛАДУ

Кінець голодної зими

— Мавпа принесла нам поїсти, — промовив мій батько і зробив паузу, — та якусь книгу. — Тепер, зазвичай, наставала триваліша мистецька пауза. — Це був мій перший свідомий спогад.

І мій також. Адже у мене не було жодних інших спогадів, аніж батькових, дідусевих і бабусиних — поза їхнім досвідом і розповідями, все, що пережив я, не могло мати якогось тривалого значення. І мене завжди напоумлювали бути вдячним за те, що у своєму житті після другого народження я не мусив пережити нічого такого, як пережили вони. «Пережити» у нашій родині завжди поєднувалося зі словом «мусити», а якщо комусь випадало щастя, то «пережити» він і не мусив.

Усі втупилися поглядами в мого батька. Я не міг подумати, що вони ще не чули цієї історії про те, як він зі своїми батьками пережив останній рік війни, переховуючись у вольєрі для шимпанзе в Амстердамському зоопарку. Він так часто розповідав цю історію.

То були поминки після похорону мого дідуся. Мої дідусь і бабуся переїхали з Дортмунда до Амстердама ще на початку 1934 року

внаслідок приходу до влади нацистів; мій батько появився на світ уже тут, у 1939-му, отже, він був голландцем, який народився у тодішніх ще вільних Нідерландах. Дідусь і бабуся швидко асимілювалися та пишалися тим, що досконало оволоділи мовою цієї країни, навіть якщо вони і продовжували читати Гейне і Шіллера та часті розмовляли між собою мовою Гейне і Шіллера. І в професійному плані дідусь зумів швидко стати на ноги. Він завжди любив казати: «Я народився в Німеччині, але свою батьківщину знайшов у Голландії!»

Однак батько був, безсумнівно, *тоф-ом*⁴⁹, клішованим німцем. В Амстердамі поминки — це щось цілковито незвичне. Не тому, що я вважаю цю традицію поганою, просто вона не наша. Як юдей він міг би запросити на шива⁵⁰, як амстердамець — на *koffie met cake*⁵¹. Та через своє одруження з Карін, німкенею з Падерборна, він перетворювався у нікого: він більше ніде не почував себе вдома, амстердамський юдейський фріц, але ніякий не амстердамець, ніякий не юдей, ніякий не німець. «Поминки» — для цього не існує жодного відповідника у голландській мові, принаймні мені жодне таке слово не відоме. Мій приятель Яап запитав у мене, чи, можливо, німці взагалі самі поїдають трупи? Карін — після свого статевого визрівання я більше ніколи не називав її матір'ю — казала, що це так гарно, коли після поховання родина та близькі друзі розділяють трапезу, говорять про покійника й оживляють пам'ять про нього і водночас підбадьорюють самі себе, зміцнюють себе у вірі, що життя продовжується. Це гарно і по-людськи, навіть якщо це і не голландська традиція. Та що вона знає про людяність.

Отже, поминки. У ресторані «Амстердомер'є» на вулиці Говерта Флінка. Мій батько замовив увесь зал, усі столи зсунули разом.

49 *Тоф* — (нідерланд.) — зневажливе прізвисько для німців, в активному вжитку з часів Другої світової війни; німчура, фріц.

50 Шива — сім днів скорботи у євреїв. Після похорону до дому померлої особи приходять скорботними і сидять сім днів на підлозі або низькому ослінчику.

51 *Koffie met cake* (нідерланд.) — кава з тістечком.

В останні місяці після смерті бабусі дідусь приходив сюди щовечора повечеряти, його можна було побачити тільки тут. Він продав свій будинок, у якому мешкав разом із бабусею, і переїхав у невеличке помешкання на вулиці Говерта Флінка.

— Так я можу краще один господарювати, — пояснював він. — Нащо мені цілий будинок?

У цьому новому помешканні він не хотів приймати більше нікого. Ми вже думали, що він зовсім занехає власне житло, не прибиратиме у ньому, не підтримуватиме порядку і чистоти й таке інше, та ми погано знали його. Він не здавався.

На стіні в «Амстердомер'є» цього дня у рамці висіло полароїдне фото мого дідуся, зроблене колись саме в цьому місці. Густі брови над його типово широко розплющеними очима. Таким він був за життя. В нижньому краю фотографії написано «Г. (тобто Гаррі) Розенбум» і вказана дата, коли це фото зроблене, не більше трьох місяців тому. Широко розплющені очі. В кутку за невеличким прилавком прихилений біло-блакитний ізраїльський прапор. Але все це не мало нічого спільного з моїм дідусем. Просто власник ресторану був прихильником «Аяксу» (Амстердам) — «юдейського клубу».

— То був перший мій усвідомлений спогад, — пояснив батько.

Тоді йому було ледве п'ять років, але він уже прожив пів року, переховуючись у вольєрі для мавп в Амстердамському зоопарку. Через те він не був подивований і взагалі не відчував якогось страху.

— То було цілком нормально: мавпа принесла нам дещо поїсти.

Незвичним і тим, що викликало неабияке збурення, було те — тут батько й сам продовжив:

— Незвичним і тим, що викликало неабияке збурення, було те, що шимпанзе Кошееба разом із їжею приніс ще й якусь книгу. Він поставив бляшану миску перед нами і почав, затинаючись, видавати якісь звуки. Це було схоже на якесь монотонне скавучання, та коли говорять «скавучання», то мають на увазі собаку, а не людиноподібну мавпу, тож скажемо, що то було лепетання. Моя матінка вмить налаштувалася, присіла й почала імітувати звуки мавпи.

Необхідно було створити в горлянці вібрування звуку «ем», при цьому стискувати вуста і потім різко їх відкривати, тоді можна було бодай приблизно втрапляти. Я це можу робити ще й сьогодні.

Батько продовжував демонструвати скавучання. Це мало комічний вигляд, це було смішно, та ніхто не сміявся. Він ковтнув вина. Він багато пив. Вечори вдома були нестерпними: Карін ішла спати, а батько завжди продовжував пити, і корчив гримаси, й завивав, наче справжнісінька мавпа. Власне кажучи, він і був мавпою. Він нею залишився. Я хотів якомога швидше покинути цей вольєр і виїхав із нього одразу після закінчення школи.

Мої дідусь і бабуса не хотіли нічого розповідати про тодішнє життя. Одного разу дідусь, відповідаючи на запитання, сказав, що навесні 1945-го він утратив частку своєї пам'яті. Та мій батько прийшов до мавп іще малою дитиною, його зробили мавпою.

— Гадаю, що міг би відтворити і крик папуги, пурпурного чубатого лорі, який завжди долинав до нас від пташника.

Що це було? Для мене це було чимось новим: батько відхилився від звичної оповіді. Зараз мали б іти шуби, що ж він тоді розповідає про папуг?

— Птахи жили в зоопарку одразу за вольєрами з мавпами, і це «кхі-рааа», передусім це «ааа» в кінці таке дзвінке і пронизливе, що проймало всю душу й тіло, це було жахливо. Я зімітував одного разу той папуговий крик, тоді, у вольєрі, адже я його постійно чув, зімітував так само, як імітував слова і речення батьків, — і тоді батько затиснув мені рота. Він увесь аж тремтів і так міцно притис свою руку до моїх уст, що я подумав, що після цього зможу викласти на долоню всі свої зуби. Як часто ми чули цей крик! Це було... це було немов перенесений крик страху, крик нашого імені.

Батько зробив іще ковток вина. Всі присутні за столом втупилися в нього. Як це могло бути так, що йому подобалося бути мавпою і виставляти себе на позір через невидимі ґрати, які відділяли його від людей із нормальними життєвими біографіями? І що там було...

— Що було з отим птахом? — вигукнув я.

— Книга! — вигукнув Піет ван дер Геерде, колишній партнер у комерційних справах мого дідуса. — Звідкіля у мавпи взялася книга?

Батько зиркнув на мене, тоді на ван дер Геерде і промовив:

— Книга. Так, книга. Це був, мабуть, порятунок. То не випадковість, говорив він завжди, що мої спогади пов'язані саме з цим днем, коли Кошееба приніс книгу. Ось він стоїть перед нами, з бляшаною мискою і книгою. Батько спочатку залишався лежати, він не рухався. Я тоді не знав його іншим: хвора скоцюрблена тварина, на боці, з підібганими ногами та двома кулаками перед обличчям, з-під чорного хутра можна було побачити лише його шолудиву бороду і скуйовджені пасма волосся. Не думаю, що тоді я вмів розрізняти мавп від людей, Кошеебу від моїх батьків і від себе самого, як істот іншого виду, тварину від людини. Матінка завжди називала мавп «тваринами», та ніколи не казала «ми люди». Отже, ми всі були тваринами. Батько і матінка мали на собі хутряні шуби, яких вони майже ніколи не знімали.

Тепер він розповідатиме, що до війни дідусь був чинбарем? І що потім він більше ніколи ним не працював? Ні.

— Описум моєї матері, як і норка мого батька, в моїх очах не відрізнялися нічим особливим від хутра мавпи. Я носив тоді товсту космату куртку, брунатна овчина якої поступово забруднювалася та чорніла. Це була куртка для дорослого, для мене вона була за-великою, фактично це було пальто. У мавпячому вольєрі, взимку 1944-го, така куртка надавала величезну перевагу. Коли ми були змушеними покинути свій будинок на вулиці Віленбургерстраат, моя матінка одягла на мене найтеплішу куртку, яку ми мали. На збори було мало часу, і ми могли взяти з собою тільки те, що одягнемо на себе.

— Жодної валізи, жодної сумки, — сказав Макс, — одягніться якомога тепліше.

Наш сусід Макс працював сторожем у зоопарку, то був наш рятувальник. І матінка не знала, як довго ми будемо змушеними залишатися у нашій схованці, тож я мав одягнути на себе щось таке, з чого не швидко виросту. Є світлина, зазнята одразу після визволення, на якій я разом із батьком і матір'ю. Ми стоїмо там у своїх грубих засмальцьованих шубах, ніби костюмовані мавпи. Ще пізніше, років через двадцять, коли я просив її залишити мені цю

світлину, матінці було соромно від того, що на тій світлині у моєму волоссі повно соломи, я мав би принаймні вибрати соломі з волосся, перш ніж поставати перед фотографом; і вона докоряла собі за те, що сама за цим не простежила. Вона тоді сказала таку фразу, яку в мавпячому вольєрі так часто говорила батькові. Не думаю, що мене підводить мій спогад, вона вже тоді постійно говорила батькові: «Не можна здаватися».

Ось уже й наїдки розкладено на столі. Я побоювався, що там є щось із кислотою капустою, але там був лише омлет із лососем. Батько пив, чекав, поки всі отримають свої тарілки, і з тим продовжував.

— Отож Кошееба поклав перед нами бляшану миску, матінка і я повсідалися, батько не рухався, він здався, але мавпа ще тримала книгу, вертіла нею туди-сюди, шкірила зуби й видавала кілька різких звуків. Це звучало як цвіркотіння, але ж так говорять про птахів, тож ми скажемо: звучало як сміх. Я був голодним і хотів негайно вхопити миску, та оскільки через книгу панувало велике збудження (навіть якщо до цього моменту жодної книги ще не існувало, а був лише якийсь пакетик, загорнутий у вощений папір), то я сидів просто так, мовчки дивився, бо ж відчував хвилювання матері, котра теж сиділа тихо і спостерігала за збудженим Кошеебою. Він штовхнув батька, кинув перед ним на підлогу пакета і при танцювуючи пішов геть. У проході до своєї клітки він зупинився, подивився на нас через плече ще якусь мить — ми не рухалися — і з тим зник у забороненій зоні. Туди, де мене могли побачити відвідувачі зоопарку, я заходити не смів; матуся, якщо я пробирався туди або ж робив декілька кроків у цьому напрямку, дуже гнівалася, а опісля верещала, наче Кошееба, коли ставав агресивним, тобто можна сказати, що вона суворо закликала мене повернутися. Ми заховалися у тому коридорі, через який доглядальники мали доступ із заднього ходу до кожної клітки вольєра. Лише вночі й тільки разом із батьками мені дозволялося виходити через лаз у зовнішні вольєри або через коридор — на кухню і вже звідти — на повну свободу. Тоді батько промовляв «повітря!», а матінка казала «зірки!».

Це місце завжди подобалося слухачам. Емоції збурювалися, хвилювання посилювалося. Жодна людина не може уявити, що це

означає, жити отак, місяцями переховуючись у вольєрі для мавп. Я і сам, син мавпи, не можу собі цього уявити. Я провів у зоопарку цілі місяці, якщо порахувати всі години моїх відвідин зоопарку, години, які я, як студент зі своїм річним абонементом для відвідин зоопарку, простоював перед мавпячою кліткою, — і я теж не міг собі цього уявити.

І що відшліфованішими й ефектнішими ставали з часом батькові розповіді, то невіргоднішим і неуявлюванішим здавалося все, про що він розповідав.

Батько кивнув і мовчки завмер над своєю тарілкою. Жодної штучної паузи, просто охолов його омлет. Я завжди зневажав те, як він їв: байдуже, що було на столі, він хутко і недбало розрізав усе на маленькі шматки, а потім, відклавши ножа, запихав це виделкою до свого рота.

— Власне, що вам там давали... їсти в тому... в той період? — запитала Ремке, дружина ван дер Геерда.

— А книга! — вигукнула Неллеке. — Що то була за книга?

У родині подейкували, що Неллеке свого часу була коханкою дідуся. Вона працювала офіціанткою в «Кав'ярні Бумана» на Ультрехтській вулиці, в будинку, де дідусь і ван дер Геерде тримали свою контору. Вони були консультантами з інвестицій (дідусь називав це «надійністю», він торгував «надійністю»). А його «стосунки» з Неллеке, якщо вже так кажете, насправді були професійними й почалися, коли вона звільнилася з кав'ярні у зв'язку з тим, що вийшла заміж за одного завсідника — Менера Аттілу, який у 1956 році втік з Угорщини і, як торговець діамантами, зумів заробити собі капітал в Амстердамі. Менер Аттіла був граціозним, маленьким чоловічком із чорним волоссям, яке, здавалося, намальоване на його голові чорнилами, він мав невеличкі вузенькі, дбайливо доглянуті вусики на кшталт Еррола Флінна. Він одягав шовкову хустинку під колір краватки й у восьмидесяті роки, мабуть, був останнім чоловіком в Амстердамі, який носив кишеньковий годинник. У нього було одне велике й одне мале око, це в нього, ймовірно, від користування моноклем, який він неодмінно вкладав, коли оцінював діаманти. Й ось одного разу він більше не зміг

повністю розплющити оте око. Завжди, коли можна було бачити Аттілу і Неллеке разом, цей маленький делікатний чоловічок поруч зі своєю дружиною, яка була мало не на дві голови вищою за нього, клав свою маленьку ручку на її п'ятірню, безперестанку погладжував її і час від часу промовляв: «Ти найдорожче з усього, що є у мене в цьому світі!» Через два роки «найдорожча» стала вдовою, і мій дідусь допоміг їй вигідно вкласти успадковане майно. Відтоді вона безтурботно жила собі на відсотки.

Коли бабуся в кінці життя лежала прикутою до ліжка, Неллеке регулярно провідувала її, годинами розмовляла з нею бозна про що і читала їй книги. Бабусі подобалися книги Гаррі Муліша. Вона любила казати: «Я розумію тільки двох чоловіків, а саме Гаррі». Тобто дідуся і Муліша.

Дідусь говорив небагато, а от Гаррі Муліш написав багато, і Неллеке прочитала бабусі повне зібрання його творів. Навіть книгу про Вільгельма Райха. На тому місці, де йшлося про сексуальність як донора життєвої енергії, бабуся, котра вже було зібралася на той світ, як розповідала Неллеке, втомлено всміхаючись, промовила: «Той Райх, може, й добре знався на тому, як жити. Та він нічого не тямив, як можна виживати!»

— Книга! — вигукнула Неллеке.

— Так, книга! Що там було з нею? — вигукували інші. — Навіщо шимпанзе приніс книгу?

Батько наминав свій порізаний омлет, а тоді підняв ліву руку, що мало означати: терпіння! За хвилину він продовжить.

— По порядку, — промовив він із повним ротом їжі. — Отож чим ми харчувалися?

То був фураж⁵². Це слово здалося йому, мабуть, зухвалим та іронічним, але це було смішно. Насамперед як вступ до його дурної гри слів, яка тепер неминуче слідувала затим:

— Кльоцки і кнедлі, — скаже він одразу, що то була за їжа, себто фураж.

52 Фураж — сухі корми для свійських тварин (овес, ячмінь, картопля тощо). — Прим. ред.

Затим він чекатиме на здивування. І якщо його не буде, то Карін сама зображуватиме це здивування.

— Що? Кльоцки і кнедлі? Єврейські фірмові страви у мавпячому вольєрі?

Потім він пояснюватиме, що то були за кльоцки у мавпячому вольєрі — ось батько проковтнув шматок омлету, поклав виделку на тарілку, відсунув тарілку, відригнув; Карін, перепрошуючи, засміялася.

— Кльоцки, — промовив він. — Фактично у нас щодня були кльоцки. І кнедлики!

Я тужив за Мір'ям, моєю дружиною. Я залюбки обмінявся би з нею поглядами. Тиха співучасть — це, можливо, і є справжнє кохання. З іншого боку: хіба Карін була іншою з моїм батьком?

Мір'ям із самого ранку нудило. Ми випили каву, вона тоді з'їла цілого оселедця. Оселедець на сніданок?

— Мені зараз це потрібно, — сказала вона тоді.

Невдовзі вона зникла у ванній, і я чув, як вона блювала, як її розривало, як вона випльовувала.

— Ти зарано блюєш, — крикнув я через двері ванної кімнати. — Ти ж не можеш виблювати поминки, поки вони ще не відбулися! Гей!

Ось такі дві маленькі, по-доброму награні скандали на похоронах дідуся: перший — Неллеке прийшла на поховання, а другий — Мір'ям на ньому не було.

— Кльоцки? Кнедлики? — вигукували присутні. Це знову спрацювало.

Та ось я до крові прокусив собі шкіру біля нігтя на правому вказівному пальці; посмоктав те місце, погриз так, наче тепер я міг відкусити рану. Звісно, мені стало тільки гірше. У мене на губах з'явилася кров.

— Так, кльоцки, — проказав мій батько, — їх ми щодня мали. По суті, це було таке собі рагу. У нас на кухні стояв великий казан, до якого скидалося все, що було їстівного: овочі, м'ясо, зеленина і рослини, наприклад, кропива, злаки, — все йшло туди, все, що було,

і все разом варилося. Вся ця суміш ставала тістоподібною, тверділа, ставала густою масою, в якій було змішано все що завгодно. Потім усе це охолоджувалося, й опісля сторожі руками формували з нього простенькі кульки та спресовували їх, надаючи їм вигляду кнедликів. Під час годівлі мавпи отримували такі кульки, що давало їм змогу зручно тримати їх у лапах і з них відкушувати. Фураж не міг бути рідким — хіба мавпи їдять ложками? Отож-бо. Варити все окремо не було жодного сенсу, головне, так би мовити, страва з гарніром, це ж зрозуміло. Отож ми постійно мали такі кульки. Та не лише для мавп — сторожі й самі таке їли, і звісно, що й ми ними харчувалися. Макс приносив такі кульки ще й додому, для своєї родини. Тієї голодної зими 1944-го не було нічого їстівного!

— А як же так, що в зоопарку були овочі та злаки і, як ти розповідаєш, навіть м'ясо? — запитали Піет ван дер Геерде і його дружина. — Люди в Амстердамі не мали що їсти, а для тварин продукти все ж знаходили?

Меврув ван дер Геерде була ледь не на двадцять років молодшою від свого чоловіка, та переборювала цю різницю і за допомогою свого старомодно зачесаного волосся та консервативного вбрання видавалася такою ж старою, як і її чоловік, тільки краще збереженою. Її пальці знервовано перебирали намистини на кольє.

— Я тоді не міг цього знати, адже був малою дитиною. Я просто не знав, що у місті люди вмирають від голоду. Мавпа приносила їжу.

Тепер настав мій момент. Мій внесок у біографію батька. Те, що він не міг цього знати, оскільки був дитиною, цілком зрозуміло. Та мене шокувало те, що пізніше він ніколи і не намагався з'ясувати, яким обставинам він завдячував, що зміг, як і його батьки, вижити. Коли я був іще школярем, то на уроках чув жахливу історію голодної зими і потім запитував про те саме у свого батька. Як же це так, що звірів у зоопарку можна було прогодувати, тоді як люди у місті вмирали від голоду? Після визволення мого батька пройшло тоді вже майже пів століття, і він давав точно таку саму відповідь: як дитина він не міг цього знати.

Чи, можливо, він і не хотів цього знати?

— Хотів!

Раз так, чому він не спробував це дослідити?

Тоді батько ще мав ті великі, лякливі, широко розплющені очі. Він успадкував їх від дідуся. Він довго дивився на мене і зрештою відповів: «Я мусив дбати про своє життя!»

Однак тепер він проказав таке:

— Звідки у мавпи їжа? Гарне запитання! Отже, Макс це дослідив. Мій синок Макс!

Він показав на мене та запитально глянув. Його очі геть опухли від питва і стислися до бугруватих щілинок. У такий час батько втрачав схожість із дідусем. Я похитав головою. Він усе мав би розповісти сам. Це була його історія. І те, що я дослідив, це також його історія.

— Під час війни директором зоопарку працював якийсь швейцарець, — розповідав батько. — Отож його звали, як же ж його звали?

Усі поглянули на мене. Він не міг цього пропустити! Він змусив мене зайти у його клітку і покректати поруч із ним.

— Сем'єр, — я досі тримав поранений палець у роті. — Д-р Арманд Сем'єр.

— Так, Сем'єр. Як швейцарець він перебував у привілейованому становищі. Для окупантів цей чоловік із двох причин був в умовах війни, так би мовити, важливою особою. По-перше, він, як нейтральний швейцарець, співпрацював із нацистами, замість того щоби повернутися у Швейцарію, а по-друге, його боротьба за виживання зоопарку теж була в інтересах нацистів: не існувало більше нічого, що дозволяло б вермахту та СС іще трішки зберігати бадьорий настрій. Розваги. Отже: кіно, повії та зоопарк. Відвідувачами зоопарку тоді здебільшого були німецькі вояки. Є світлини, що засвідчують це.

Він глянув на мене. Я кивнув.

— Як вони стоять перед кліткою з шимпанзе та сміються з кумедних мавп, не знаючи, що позаду цих мавп переховувалися євреї!

— Ви?

— Так. Ми. Та інші. У зоопарку була дюжина таких схованок. Боротьба Сем'єра за порятунок звірів урятувала життя двомстам євреям.

Він знову зиркнув на мене. Я кивнув. Так. Тату!

— Тоді як люди назовні...

Тепер батько пив женевер⁵³. Він налив собі, відставив пляшку. Його очі були вологими та червоними. Він так це говорив «євреї і люди», ніби це якісь різні види. Я... Я хотів... Я несподівано подумав, ні, несподівано зауважив, що, можливо, його очі розбухли не від алкоголю, а були такими через його великі мішки для сліз, що тиснули на очі. Він мусив виплакати. Але так багато плакати, скільки сліз назбирав мій батько у своїх слізних мішках, не змогла би жодна людина. Я з'ясував це несподівано. Він відчував жалість до себе, він міг плакати, я це знав, але щоб так багато?

Батько ковтнув і продовжив:

— ...тоді як люди назовні помирили від голоду. Все, що німцям не було потрібно для власного споживання, передавали до зоопарку, а у крамниці вже нічого не доходило. Все йшло в зоопарк. Так домовився швейцарець. І в зоопарку на кожному вільному клаптику, на кожному моріжку, на кожній смужці землі вирощували овочі й картоплю, що буйно процвітали, удобрювані гноєм із вольєрів. А коли і цього вже не вистачало, доктор Сем'єр прийняв рішення: раз він не може врятувати всіх тварин, то мусить пожертвувати деякими з них, щоб урятувати інших. Отож він дозволяв убивати один за одним парнокопитних і травоядних тварин, щоби так прогородувати хижаків. Тому тієї голодної зими в зоопарку було навіть м'ясо.

— Це проблема! — вигукнув ван дер Геерде.

— Що? — почулися вигуки. — В чому проблема?

— Та історія про швейцарця доводить, чи так здається, що доводить, що колаборація з нацистами була раціональною, ефективною, і тим самим...

53 Женевер — традиційний голландський і бельгійський спиртний міцний напій з ячменю, ялівцю та прянощів.

— А якщо замість колаборантства це назвати підривною діяльністю? — запитав батько.

«Гарно відповів», — подумав я.

— Тоді жодних проблем! — заявив ван дер Геерде.

— Це ж не проблема! — прогримів Пауль.

Пауль да Коста був регентом у синагозі та другом родини.

— А що? — це був я.

— Той директор зоопарку діяв як юденрат⁵⁴, — пояснив Пауль. — Карикатура юденрату. Він ніс відповідальність за тварин у зоопарку та мусив приймати рішення, колаборуючи з нацистами. Одних посилав на бійню, щоб, можливо, врятувати інших. Не те щоб я мав проблему з тим, що тварини підуть на забій, але в цій історії це схоже на пародію найбрутальнішого конфлікту із совістю, з яким коли-небудь стикалась людина. І те, що так не лише дикі тварини, а й деякі юдеї змогли вижити, можливо, навіть без відома швейцарця, — чи він узагалі знав про те, що сторожі у вольєрах переховували людей? У будь-якому разі ця історія ще жахливіша, адже вона, так, саме тому, вона є карикатурою страждань євреїв на прикладі тварин!

— Це все ж якась нісенітниця, — вигукнула Неллеке. — Як ти можеш це порівнювати?

— Порівнювати можна все! — заявив Пауль. — Якщо є якась спорідненість!

— У будь-якому разі, — промовив батько, — книга ця, отже, книга...

— Гадаю, що він має рацію, — заявила Меврув ван де Геерде. — Забудьмо про переховуваних юдеїв і розгляньмо лише ситуацію директора.

— Забути? Забути тих євреїв, які переховувалися?!

— А тих, що загинули?

54 Юденрати (нім. «єврейські ради») — єврейські органи самоврядування, створені за ініціативою нацистської влади на окупованих нею землях. Відповідали спершу за гетто, а згодом за виконання всіх адміністративних заходів, спрямованих на знищення євреїв.

— Ніколи не згадувати? Ремке! Перепрошую!

— Я не це мала на увазі! Я тільки хотіла сказати...

— У кожному разі — книга! — проказав батько. — Мавпа. — Він випив склянку женеверу. У мене склалося враження, що він плав, таким червоним було його обличчя. Мішки зі сльозами були випнутими настільки туго, що могли вибухнути, якщо ледь до них доторкнутися. Вперше його історія якось вислизнула від нього, її забрали. Вперше вона була там, куди вона, можливо, й належала: у загальній балаканині, у котрій бракувало для неї правильних слів. Адже було цілковито байдуже, про що говорилося; я міцно стис уста. У мене несподівано з'явилося таке відчуття, що з горла вирветься фонтан, якщо я зараз розкрию рота. Я побіг у вбиральню, притиснувши руку до рота, нахилився над раковиною, давився, та блювати не міг. Із мене вийшла лише невеличка кисла слина. Мір'ям! Усе ще нахилений над раковиною, я дістав із кишені куртки телефон і зателефонував додому. Було чутно, як у телефоні щось гуде й гуде, слина обпалювала, скрапувала і скрапувала. Мір'ям не піднімала слухавку. Я набрав її мобільний номер і почув комп'ютерний голос, який просив мене залишити повідомлення.

— Як у тебе справи? — запитав я. — Все гаразд? Де... де ти є? — а тоді з горла пішов фонтан. І у Мір'ям записалося це на плівку. — Зателефонуй мені! Якщо ти це прослухаєш, зателефонуй мені... зателефонуй мені, будь ласка, щойно прослухаєш!

За столом усі розмовляли, кожен про що попало: опір і колаборацію, гідність і сором Голландії, голодну зиму, єврейський квартал, сплюндрований не нацистами, а самими амстердамцями: у пошуках наживи в порожніх будинках, у пошуках палива, вони потрощили меблі, підлогу, повиривали навіть віконні рами і двері, а під кінець навіть балки дахів, щоб обігрітися. Коли війна закінчилася, скелети будинків можна було легко розбивати, адже ті зотліли.

Я взяв стілець і в узголів'ї стола сів поруч із батьком, який пив женевер, постійно намагався щось сказати, щось додати, повернути свою історію, він роззявляв рота і негайно стуляв його, у нього не було жодних шансів. Він був схожим на рибу в акваріумі: то

розкривав, то закривав рота. Я поклав свою руку на його плече. Його здивовані маленькі червоні очі.

— Що ж там було з отим птахом?

Він глянув на мене.

— Той лорі. Що з ним трапилося?

— Він кричав. Завжди лише кричав!

— Ну і?

— Немислимий, різкий, гострий крик. А потім він переходив на жалібний стогін.

— Я не про це. Я хотів запитати...

— Одразу після визволення батько пішов до птахів. Він узяв мене за руку, й ось ми стоїмо. Поруч із папугою. Пурпурний чубатий лорі! Це був він. Той, який завжди так істерично кричав. Строкаті крила, посередині жовта, пурпурово-червона голівка, на голові чубчик, тому...

— Так, гаразд. Ти вже стільки разів розповідав цю історію, та ще ніколи не говорив про цього папугу. Чому саме сьогодні? Чому це сьогодні спало тобі на думку?

Батько сперся обличчям на руки. Він ледь не плакав. Його плечі здригалися від того, що він намагався вгамувати схлипування.

— Чому?

— Отже, що там було з книгою? Про книгу! — вигукнула Неллеке.

Я відчув, як вібрує мій телефон, дістав його. Одне СМС-повідомлення. Від Мір'ям: «Йди додому. ПРОШУ!» Одразу затим завібрувало ще раз. «Уже досить посумували! Йди додому!!»

— Книга, — мовив батько. — Так. Отже. Передісторією було те, що мій батько — так він розповів мені пізніше — сказав Максові, сторожеві: «Я цього не переживу. Я більше не витримаю. Принеси мені якусь книгу. Будь-яку, яка в тебе є. Або принеси її з нашого дому. Одну книгу. Я ж людина. Я хочу...»

Я одягнув на себе пальто.

— «Я хочу чогось такого, чого не вміє мавпа. Читати. Якусь книгу. Прошу тебе, Максе!»

Я глянув на свого батька. Він на мить звів угору запитально свій погляд. Я показав йому, що...

— Отож Макс...

...я йду. Збіг униз по вулиці Говерта Флінка у напрямку набережної Рюйсделкаде. Біля нового будинку під номером 80, у якому до смерті мешкав мій дідусь, я на мить зупинився. У вікнах світилося. Я глянув угору. Ні, то були вікна сусідського помешкання. Та ось я побачив, спочатку не міг у це повірити, та сумніву жодного не було. Це був будинок, у якому мешкав дідусь, це був поверх, на якому він жив, це була сусідська квартира! Ось за вікнами я побачив (а з вулиці це було добре видно) один вольєр, велику клітку для птахів, а в ній двоє папуг. Із пурпурово-червоним чубчиком. Опісля я почув крик. Неголосно, крізь вікно, на вулицю, та я зміг його почути від клітки біля стіни спальні дідуся.

Я побіг назад до «Амстердомер'є». Батько розповідав. Він знову тримав усе під контролем. Тепер він стояв біля запалювальних фугасників, яких англійці скидали на будівлю «Плантаге Доклан» поблизу мавпятника. Це була сортувальна залізнична станція — я міг би розповідати про це разом зі своїм батьком. Я міг би кричати. Можливо, я і кричав. Я більше не знаю, як я це зробив, у всякому разі я стояв перед рестораном із батьком на вулиці сам. Мої руки лежали на його плечах.

— Ти знайшов дідуся. Де це було?

— У його помешканні. Ти ж знаєш це. Він два дні не відповідав, коли я телефонував. Отож я пішов туди і...

— Так, але де в помешканні? І як? Тобто де: на підлозі, у ліжку?..

Батько плакав. Нарешті. Це тривало довго, не знаю, як довго, вічно, та що таке вічність опісля життя? Це тривало довго, поки він не зміг сказати, поки я не зрозумів: у ліжку, у шубі, затиснувши вуха руками.

Через декілька днів я з Мір'ям сидів у парку Сафаті.

— Я більше не курю, — сказала вона.

— Я теж покину!

— Ти не витримаєш!

— Ти знала, що й шимпанзе курять? Про це розповідав мій батько. Шимпанзе у зоопарку курили. І пили пиво. То була своєрідна розвага сторожів. Вони заводили мавп на кухню і давали їм цигарки і пиво. А потім...

— Так. Ти мені вже розповідав про це.

Мір'ям поцілувала мене. А птахи у парку імітували рингтони мобільних телефонів.

© Переклад із німецької Івана Мегели

ЮЛІЯ РАБІНОВИЧ

Julya Rabinowich, Spaltkopf
© Deuticke im Paul Zsolnay Verlag, Wien 2011

РОЗЩЕПЛЕНА ГОЛОВА

Коли мама носила мене під серцем, вона часто сиділа перед трюмо, подовгу дивилася у дзеркало й уявляла, якою буде її дитинка. Перед нею лежала книжка. Потерта, з вибитими золотом літерами — «Русские сказки». Її рука, маленька й елегантна, лежить на розгорнутій сторінці, саме під заголовком «Хозяйка Медной горы». Про неї тут багато історій, усі розпочинаються з величних, святково закручених букв. На іншій сторінці — під тоненьким напівпрозорим листочком — видніється ілюстрація. Через матовий папір ледь-ледь проступають кольори. Під шурхотливим папером до малахітової стіни притулилася жінка з довгою чорною косою. Її одяга, очі, що здаються дуже уважними та строгими, каміння, малахітове намисто на блідій шиї — всі барви такі яскраві. Вона тоне у морі зелені, розчиняється в ній. Моя мама дивиться на цю картинку і хоче, щоб у неї народилася дівчинка з такою ж білосніжною шкірою та червоними, мов кров, устами.

У каміні, викладеному старими мармуровими плитами, горить вогонь. На широкому гзимсі⁵⁵ каміна стоять татові знахідки, які він купив у барахольника чи витягнув зі сміття. Важкі чавунні підсвічники, маленькі статуетки, мідні карафки⁵⁶, все гарно розставлено.

⁵⁵ Гзимс — карниз. — *Прим. ред.*

⁵⁶ Карафка — графин. — *Прим. ред.*

Кожна з цих речей може розбити мого допитливого носа, якщо мені вдасться зіштовхнути її з каміна. У латунному обідку каміна спотворено відображаються мої очі, й це мене відволікає. Якись таємничі плями, що повторюють мої рухи, аж поки я не послизаюся і не втрачаю рівновагу. Нога зісковзує за огорожку в темряву. Чіпляюся руками за край каміна, обережно підтягуюся, не випускаючи з поля зору дорогоцінностей, і вже знову готова вхопити котрись із них. Лише капці притрушені попелом.

Ліворуч від мене здіймається високе різьблене крісло мого батька Лева. Як у кожного зачинателя роду, в нього теж є власний трон. Він знайшов його під час однієї з вилазок на смітник, витягнув з-під гори дрантя, приніс додому і до блиску відполірував. Темно-коричневі голови левів на підлокітниках застережливо скалять на мене зуби.

Тато сидить у центрі великого стола, навколо якого зібралася рідня. Всі занурені у свято прощання, підіймають гранчаки та бутерброди, їдять пиріг із сиром, який спекла мама на спільній кухні нашої комуналки, мужньо відстоявши від ворожого натиску сусідів одну із двох плиток.

Я — принцеса! Король і королева — на моєму боці, зі мною нічого не може трапитися. Я роблю невпевнений пірует навколо громіздкого стола. Він так заставлений стравами та напоями, що гостям геть не залишається місця для ліктів і рук. Ось тут — оселедець під шубою, на поверхні, на блискучому майонезі, там, де сплітаються червоні скибочки буряка, шматочки картоплі й оселедця, наче виросла ніжна троянда. Зимовий ландшафт, прикрашений кільцями цибулі і де-не-де листочками петрушки. Страва, якої ще ніхто не торкався, здається пухкою круглою подушкою. Лише заради цієї краси я завжди кладу собі великий шматок, але потім, разок колупнувши виделкою, відсуваю. А ось тут стоять блюдечка з червоною та чорною ікрою. Миски з салатом, кльоші з тістечками і тортами, червоні та світлі карафки з вином, пляшки горілки, покриті інеєм. У куточку, на спеціальному маленькому столику, стоїть бундючний, трохи поржавілий електричний самовар, поруч із ним — традиційні піалки з варенням, у якому видніються шматочки фруктів.

На вулиці дуже холодно, небо темніє вже близько третьої половини. Моя спортивна бабуся Ада, мама моєї мами, красуні Лари, тягне мене на санчатах, проклинаючи морози, вулицями Санкт-Петербурга, які важко впізнати через снігові кучугури на дахах і тротуарах. Зверху на зимових чоботах у нас іще нап'ялені валянки та калоші — своєрідний північний варіант західних резинових чобіт.

Як стиснута первинна матерія перед великим вибухом — так само сконцентровано за великим піратським столом зібралася вся наша родина: одні полетіли б до Америки, інші — полинули б в Ізраїль, хтось — у Південну Африку чи навіть Японію. А ми створимо галактику навколо сонця Австрії, що невпинно кружляє, аж поки не спаде спека на наших небесних тілах і не з'являться кращі умови для життя.

Зараз тут — усі гілки нашої рідні. Приблизний розподіл гостей такий: математики, художники та колишні художники, архітектори та колишні архітектори, члени їхніх сімей, приблизно 50 на 50. Едуард, брат моєї матері, його дружина Ольга з двома дітьми — Адріаном та Анастасією, худеньким хлопчиком в окулярах і граційною восьмирічною прима-балериною.

Разом із дядьком Едуардом я мушу скубати курку. Постійно відчуваю на собі, на своєму нетренованому повненькому тілі, його несхвальний погляд, а в той час кімнатою пропливає його дочка — витончена красуня з довгою чорною косою. А в мене ненависна стрижка під Гавроша, моє сімейне прокляття. Моя бабуся Ада має таку саму зачіску, фарбуючись у світло-рудий колір, а мама — у чорний, як смола. Вони сильно підмальовують очі, а бабця ще й губи. Мають елегантний вигляд. У соціалістичній Росії це рівноцінно провині.

Понуро намагаюся зав'язати тоненький жмуток волосся, що трохи відросло, великим білим бантом. У нас немає резинок для волосся, тільки метрові банти з прозорого нейлону. Мистецтво полягає у тому, щоби зв'язати з них пишну оздобу. Та втіхою для моєї недосконалості стає Адріан. Він клаповухий і через свою окату суперсестру з пронизливим поглядом також не видається щасливим.

Кидаю йому співчутливий погляд. Він показує мені свого довгого язика з нальотом, який перебуває у гармонії з його носом. Пізніше Адріан споруджуватиме в Нью-Йорку скляні вежі.

У двері нашої комунальної квартири хтось подзвонив. Мама йде відчиняти. Сусідка, тітка Муса, у своєму кримпленовому халаті заходить у коридор, зашпортується та матюкається. Вона хоче спати, а не слухати шум нашого застілля. Двері у її кімнатку розташовані прямо біля наших, до неї, навіть не постукавши, вже ввалилося двоє наших гостей, бо втратили орієнтацію. Стіни тоненькі, як картон. Коридори — довгі та заплутані.

У серпанку з дивного нудотно-солодкавого парфуму з'являється Люба, сестра мого батька, зі своїми доньками — Ніночкою та Леночкою. Раптом здається, що кімната вже переповнена. Кожна з них приносить із собою добрі 90 кг. Вони святково впливають, як гусочки, одна за одною, несучи у своїх оксамитово-м'яких руках по повній таці. Всі троє звабливо всміхаються і припіднімають на тачках рушнички. Кімнатою проноситься шепіт. Мене все це приємно вражає. З одного боку, вони принесли якісь смаколики, з іншого — я у цьому товаристві більше не найтовстіша.

Тітка Люба всідається на мамин елегантний стілець у стилі Бі-дермаєр. Його скрип поглинається загальним реготом і шумом. Її звати Любов, що російською означає «кохання», а скорочено — Люба. Цього має бути достатньо всім. Вона покриває свої повні плечі барвистим шовковим шарфом, цілує Лева, свого брата. Її миле обличчя ховається у грузному подвійному підборідді. До мами, як два путті⁵⁷, липнуть Ніночка та Леночка. Така собі жіноча група Лаокоона. Я ледь не приєдналася до них. Але погляд балерини, повний відрази, стримав мене. Я переводжу подих і також дивлюся з презирством. Нас розділяють майже 40 кг.

Навпроти мого батька зайняли місця Натанаель, його молодший брат, та його дружина Вера. Обоє видаються невдалими копіями

57 Путті — образ хлопчика з крилами, що трапляється у мистецтві ренесансу і бароко. — *Прим. ред.*

моїх батьків. Оскільки Натанаель у всьому мавпує мого тата, він також не бриє бороду. І він, як і Лев, архітектор. Усе як у казці про зайця та їжака: Натанаель змушеним бігти за своїм братом. Куди б той не прийшов, там уже був Лев. Супутницю життя Веру він, очевидно, вибрав за образом моєї мами. І от зараз обидві жінки сидять одна навпроти одної у своїх фіолетових платтях однакового крою і вимучено всміхаються одна одній з-під темних пасм, які спадають на лоба. Натанаель гордо, з почуттям власника, кладе руку на Верині худі плечі, а мамине тендітне плече притуляється до в'язаного светра мого тата.

Соломон, середній брат Лева, розмахує своєю склянкою з горілкою так сильно, що половина її вмісту вихлюпується на скатертину і сіру спідницю його непримітної супутниці Ліди. Вона ображено дивиться на нього поверх окулярів. Він — мачо. З великим носом і незвичайно світлою шкірою. Єдиний блондин у цій компанії. Його очі, такі ж блакитні, як і в мого батька, трохи косять у бік носа. На цьому носі — величезний горб, який виник завдяки моєму татові, що десь 35 років тому в пориві дитячого захвату налетів з інженерними ножицями на Соломона. Напевне, тому Соломон не захотів бути ні архітектором, ні художником. Він працює слюсарем.

Над каміном у лакованій рамці висить потерта чорно-біла світлина. На ній — добряк у військовій формі, з лисиною і товстим носом, як у п'янички, він дурнувато всміхається. Ця дядя Ваня, ветеран війни, наш псевдодідусь, якого наша вже покійна баба Ривка підібрала на війні. Він виховав мого дядька Едуарда, мою маму і мене. Інвалід і сирота. Кажуть, Ривчине платонічне кохання. Недалеко від скроні у його черепі засів шматок шрапнелі, ледве прикритий шкірою, це помітно навіть на поганенькому фото. Свої останні 40 років життя він провів на пенсії за інвалідністю, інвестуючи цей час переважно у виховання трьох поколінь дітей, якщо не брати до уваги квартальні п'янки з нашими вірменськими сусідами по комуналці. Рік тому він помер. Аби мене не травмувати, мені досі про це не сказали. І я все ще обурююся через його таку довгу відсутність, яку мені компенсують великою кількістю шоколадок.

Святкуємо. Вони сміються, бо не хочуть плакати. Вони знають щось, чого не знаю я. Я не знаю, що вони знають, чого не знаю я. Та я знаю те, чого не знають вони: зі злості, що на мене не звертають жодної уваги, я ще в кухні плюнула у велику порцелянову тарелю з салатом олів'є, який мені ніколи не подобався, і тепер зачаровано дивлюся, хто покладе собі ту обплювану частину салату. З програвача линуть мелодії джазу та Моцарта, бушує завірюха. У хаті бушують діти, яких вкладають у ліжко в бабусиній кімнаті.

Люба, закутана в хутро, зі своїми по очі закутаними близнятами вже давно поїхала додому останнім жовтим тролейбусом. А нам пора в ліжко, інакше... Мама підіймає погрозово палець і підвищує голос:

— Інакше прийде Розщеплена голова!

Адріан сміється, ми з Анастасією неспокійно переглядаємося. Бабця Ада ще додає жару, каже, що чує, як вона вже підіймається на другий поверх.

— Скоро вона вже буде тут. Якщо ви не залізете під ковдру, то вона пропливе над вами і зжере ваші думки.

— Вона виссе вашу душу! — Ада відчиняє двері, наче запрошує голову залетіти у кімнату.

Так швидко я ще ніколи не залазила під ковдру. На моїй шкалі всього жакливого Розщеплена голова розташована перед Бабою Ягою, що живе в хатинці на курячих ніжках. Бо ж у російських казках вона часом добра і навіть може допомогти. А от про Розщеплену голову такого не скажеш.

Бабуся Ада говорить, що Розщеплена голова — дух. У кращому разі — байдужий дух.

У російській міфології Баба Яга літає у ступі, кермуючи у польоті товкачем. Розщепленій голові потрібна тільки людська енергія.

— У неї немає тіла, — шепотіла мені мама минулої зими при потріскуванні свічки на тумбочці, і миготливе світло змінювало риси її обличчя на незнайомий образ. Аж коли полум'я заспокоїлося, бо тепле дихання не змушувало його пританцьовувати, риси маминого обличчя знову стали рідними та знайомими, і я перестала боятися.

— Вона невидима, — мамині очі світилися.

— Це просто велика голова, що літає над людьми. А тоді... вона висмоктує з них усе. Якщо вони не беретимуться.

Я скорчилася від жаху.

— І проти цього не можна нічого вдіяти? Зовсім нічого? — видихнула я.

— Можна, Мішка, можна, — сказала мама. — Тобі треба її побачити. Якщо зможеш її побачити, то вона більше не матиме над тобою жодної влади.

Моїх обридливих двоюрідних брата і сестру поклали на скрипучу розкладушку, накрили кусючим повстяним покривалом, яке зробили з шинелі дяді Вані, прикрасивши вишивкою. Слухняні аж до відрази, вони після коротенького протесту одразу ж заснули.

Я не сплю і намагаюся вловити із сусідньої кімнати уривки розмови. У нашої сім'ї дві кімнати. У великій живу я з батьками, у меншій — Ада. Високі двостулкові двері, що розділяють ці кімнати, трохи прочинені, крізь щілинку на підлогу падає тоненька смужка світла. Коли я слухаю, то слиною склеюю свої повіки. І от я безокий тритончик, який живе в темряві підземних морів і орієнтується тільки завдяки слуху. Зрештою щілина, крізь яку падає промінь світла, збуджує мої фантазії, і з нудьги я мастурбую. Перед тим, як остаточно провалитися у зимовий сон, я ще чую громовий голос бабусі, що вимогливо проголошує: «Хто не з'їсть торта, плюне мені в душу!» — й опісля — стукіт ложечок по тарілках.

Одні сплять, а інші мріють.

Так минає ніч, ранок, наступний день.

Вони брешуть одне одному, і дитині брешуть також.

Мене це не чіпляє.

Завдяки їм я живу.

У подолі повно крові, на шкірі — свіжі сліди сперми.

Це чорнило, яким я, їхній літописець, записую їхнє життя.

Воно хоче забути і не пробачати.

Я — нічого не забуваю і нічого не пробачаю.

Ігор. Не Ізраїль.

Число і слово, і знання.

Моя дорога веде мене попри митників. Червоно-золоті значки й ордени, поначіплювані на зелену форму, пробуджують у мені відчуття Нового року. Вони стовбичать у довгому коридорі за бар'єром, розташованим саме навпроти мого носа. Ми від'їжджаємо до Західної Європи і зараз перебуваємо, за тодішніми уявленнями середньостатистичного російського громадянина, на кордоні між СРСР і Місяцем. У наших валізах, які через декілька днів загубляться, поряд зі звичайним і абсурдним мотлохом емігрантів лежать кілька кілограмових мішків гречки, котрі нам, як прощальний подарунок, всунули наші сусіди з Грузії, правду кажучи, антисеміти, у своєму патріотичному пориві потурбуватися про те, аби в Австрії ми не померли з голоду. Мої батьки, у супроводі бабці Ади, вже пережили нове народження. Вони стоять у залі, що веде до терміналу відльоту.

Я ж роблю крок у коридор, на одному кінці якого зібралися заплакані члени рідні, що залишаються в Радянському Союзі, а на іншому — сіяє сонце нового світу.

Але про все це у мене немає жодного уявлення. Чортяка підбурює мене саме тут розвернутися на 180 градусів. За лінією розмежування залишилася моя маленька баба Сара, татова мама. Вона стоїть там, заціпенівши, зім'явши в кулаці цигарки, які сховала у кишені свого розцяцькованого трояндами каптана. Довгу аж до пояса, все ще товсту косу Сара перекинула на груди. Іншою рукою вона намагається розтерти сльози по своїх блакитно-фіолетових очах, а сама всміхається, всміхається, всміхається і раз у раз радісно махає мені мокрою рукою.

Я хочу востаннє її обійняти. Баба Сара так подібна до мене, що я вже зараз, у свої 7 років, знаю, який вигляд матиму в 65. Ще разок минуле наблизиться до майбутнього, я тягнуся до неї, як її спогад, вона — до мене, як образ мого майбутнього. Час летить. Коли ми торкнемося одна до одної, то погасимо свою енергію, як дві хвилі, що накопилися одна на іншу. З обох боків чується багатоголосе заживання. Якщо я перейду за бар'єр, погрожують прикордонники, то вони повернуть мене, з неба на землю. Перед самим турнікетом я сповільнююся, зупинена криками родичів. Повертаюся до баби Сари спиною, повільно йду назад до виходу.

Не озираюся.

Я ніколи вже не озиратимуся.

Наш літак піднімається. Моє семирічне минуле зменшується до невпізнаваності, як мамина улюблена вовняна сукня, яку вона сама зв'язала і яку випадково попала в гарячій воді. Якщо пощастить, то мої ляльки зможуть носити ці дві речі.

Сіра, наче слон, будівля Палацу піонерів. Дім, де я народилася, на Васильєвському острові. Мости через Неву, які щоночі піднімаються, щоби пропустити великі кораблі, а потім знову змикають свої металеві зуби у ранні світанкові години, ці шії праісторичних динозаврів на тлі вічно рожевого неба білих ночей. Спонтанічливо відділена спорідненість. Державний гімн у дитсадку. Ми гралися у «Ленін повертається» та роздавали квіти з пап'є-маше. Чорно-коричнева шкільна форма, її подібність до костюма буржуазних гувернанток стала мені зрозумілою лише через багато років у Відні. Значок жовтенятка досі причеплений до мого светра. Червоні букети на парадах і виметені начисто крамниці, наша комунальна квартира з її такими різними мешканцями. Женя, моє перше кохання, ще недавно я розбила йому носа до дерева, все через ревності. Історії, з якими я зростала, котрі вечір за вечором проводжали мене у майбутнє.

Господиня Мідної гори, яка може перетворюватися в ящірку та щиро обдаровує добрих людей коштовним камінням, а злих знищує між кам'яними глинами своїх гір. Вона зеленоока й таємнича. Баба Яга, що рухається через болота у своїй хатинці на курячих ніжках. Часом вона допомагає людям, які з безвиході приходять до неї, часом їсть їх, залежно від настрою. Розщеплена голова, що живе, висмоктуючи думки та почуття інших, безпристрасний вампір, уважний, невидимий, загрозливий, але він має щось особисте неприємне, приватний монстр моєї родини, створений саме для неї.

Моя тітка Люба розповідає своїм дітям, буцімто в підвалі будинку стоїть велика пляшка з псом усередині, що вийшов із пекла. Тому моя двоюрідна сестра боїться навіть спускатися в підвал, аби своїми кроками не розбудити цього монстра. Проте в її підвалі лежить багато пляшок самогонки, захованих під старими газетами.

А цього пса з пекла — завжди готового вилізти з пляшок — можна знайти майже в кожній комунальній квартирі. Його бережуть і плекають.

Друзі й вороги — все зникає у турбіні, котра поволі затягує мене в сон. Я вірю в те, що про поїздку мені розповідали батьки: ми їдемо у відпустку до Литви. Тому слізне прощання в аеропорту видається мені дещо перебільшеним. У літаку летить і моя ровесниця. З нею у мене виникає гостра суперечка, бо вона насмілюється брехати мені прямо в обличчя.

— Ми летимо не до Відня! — кажу їй.

Несправедливість зостанеться в пам'яті.

Золота обгортка кругленьких цукерок, які називаються «мозарткугель», їх роздають у літаку, занадто гарна, щоби просто розірвати її. Довершена форма цукерки тане в моїй руці, поки я зачудовано дивлюся на обгортку. Пізніше я наполегливо шукатиму свою батьківщину, як дурний пес, якого відвезли за багато кілометрів від дому і який уперто намагається побігти назад, в інший напрямок.

Уже за кілька тижнів до поїздки мої батьки почали тренувати мене ходити в невідомості навіпамаки. Тоді як навколо мене купами шикувалися ящики, вони говорили про ремонт у квартирі. Я ходила попід ящиками, як біля підніжжя Вавилонської вежі. І до сьогодні починаю нервувати, коли бачу запаковані ящики: мені здається, вони приховують у собі злоякісну обіцянку. Під час кожного переїзду я відсовую їх у найдальші кутки.

Брехня має під собою просте підґрунтя, як то кажуть, добрими намірами. Такі собі маневри, щоб увести в оману довірливих знайомих і мене, непередбачуваний чинник дитини, яка у своєму нерозумінні вже зробила шкоду: до моєї бабусі Ади, яка викладала кільком західним студенткам, що приїхали за обміном, часто приходила додому улюблена учениця. Під час одного з таких візитів мені перепала іграшка зі справжнього хутра, зроблена в Америці: «Made in USA». Та вже через декілька годин я, Іуда, порушую свою обіцянку мовчати і, вражена подарунком агресивного капіталізму, хвалюся ним перед удячною публікою, що зібралася навколо мене.

Наслідком був багатотижневий страх усієї родини. Ризиковані приватні контакти з іноземцями швидко призводили до підозри у колабораціонізмі. З такою позначкою в документах шанси отримати дозвіл на виїзд за кордон зменшувалися до нуля. Наша квартира, в якій мешкав полковник розвідки, резервіст, що перебував у шопі від виходу на пенсію, була, до того ж, поживним ґрунтом для найабсурдніших повідомлень у компетентні органи. Замучений паралізуювальною безцільністю життя, цей герой праці годинами сидів перед єдиним телефоном нашої комуналки та стенографував усі розмови, що незворушно велися у нього перед носом, у свій, саме для цього передбачений зошит-досьє. Він сидів у напівтьмярві, й лискучі краплі поту з кожної його пори засвідчували виконання морального обов'язку перед батьківщиною.

У нашій комуналці мешкають не тільки божевільні, алкоголіки та слухняні громадяни, із середовища яких походимо я і моя подруга Ленка, а й старіюча проститутка тьотя Муся, що офіційно координує роботу університетських натурщиць. Їй належить кімнатка поряд із двома кімнатами нашої сім'ї. Бездітна й самотня, вона втамовує свою потребу в спілкуванні, запрошуючи нас, дітей, у гості та роздаючи нам смаколики, як звикла до того, щоб підсолоджувати життя своїм відвідувачам. Ми завжди заходимо в її царство з підсвідомою думкою про маленьких Гензеля та Гретель. Ми відчуваємо, що вона посідає виняткову позицію в соціальному розподілі за рангами. Її ледь терплять, хоч вона поводить себе дуже приязно. Цього не можна сказати про інших мешканців квартири.

Маніакально-депресивна сусідка з останньої кімнати часто з криками викидає всі свої меблі на вулицю через вікно загального коридору, й наступного дня всі інші разом заносять усе це знову нагору, у стоїчному спокої. Алкоголічка з кімнати поруч із кухнею часом б'є свого сина, а потім за ієрархією її б'є чоловік, щоби привести дружину до тями. А часто і тому, що остання пляшка вина випита. У малесенькій комірчині нашого вірменина часто відбуваються дикі п'янки, та її туди не запрошують, мабуть, через її різкий голос. Тому про тих, хто в'їхав пізніше, на спільній кухні часто пліткують. Але ми, п'ятеро дітей комуналки, відійшли далеко від

наших батьків, і любимо його щиро, цього вірменина, не за його хиткі ходу та настрої, і не за те, що його ще здалеку можна впізнати за запахом. Він працює на фабриці дитячих іграшок. Тому кожен скандал закінчується тим, що він кається і засипає нас, дітей, різними подарунками. Найуважніші з нас стовбичать на вході, щоб одразу ж біля дверей зловити його і проконтролювати, чи не завантажений він пляшками горілки. Так можна наперед визначити момент обдарування. Вже мовчу про заборонене місце, три кімнати радянської розкоші, які займає наш шпигун-пенсіонер зі своєю гарною товстенькою дружиною і які всі інші мешканці обходять десятою дорогою, на диво одностайно.

Кімнатка тьоті Мусі — справжня оаза з цяцьками-витребеньками, до стелі заповнена подарунками її кавалерів. Цей міщанський затишок чужий для нас. Сезам-відчинися, за дверима якого згромаджені кришталеві блюдечка, заповнені цукерками, що лежать на пластикових мисочках у постельних тонах.

Подушечки з акрилу й шовку на небесному ложі з м'якими пуховими ковдрами. Френзлі та китиці у кожному куточку, безкінечні порцелянові фігурки і, зрештою, справжній м'який хутряний килим, яким вона особливо пишалася і на який нам було заборонено заходити.

Того фатального дня на нас напала анархія. Заскочені холодним дощем і полишені на самих себе дорослими, що боролися за виживання, ми непомітно штурмували царство тьоті Мусі, над замком якого трудилися, потіючи від хвилювання, понад годину.

Уперті двері клацнули, і кімната нам здалася. Здивовані власною сміливістю, ми нажахано зайшли.

Усе, що нам дозволялося благоговійно розглядати, та не дозволялося торкатися, тепер належало нам! Спершу нерішуче, а потім відважно і хвацько ми відкривали пуделка, баночки, коробочки з цукерками, вміст яких ми, наситившись, викидали на ліжко і підлогу. Шматочки цукру, жовтенькі, наче курчата, ми висипали на лляні простирадла з рюшами. На підлогу ми викидали бузкову спідню білизну з поліаміду. Ми перевернули пастуха та пастушку і позакидали уламки під постіль.

Розбита порцеляна відчиняє ворота до пекла. Те, чим ми щойно милувалися, хочемо знищити.

Із криком і без будь-якої обережності ми качаємося по ліжку, кидаємося подушками, аж із них вилітає пір'я, стрибаємо на скрипучому матраці, дістаючи до пластикової люстри.

Я сідаю на святий килим, Ленка береться за його край і возить мене паркетом, зачіпаючи горшечки з квітами. Щасливих і захеканих, застає нас посеред усього цього тьотя Муся, в екстазі ми навіть не чули, як вона зайшла у кімнату. З її рук тихо вислизає пластикова сумка у червону смужку.

У ній щось дзеленькоче.

Вона дивиться.

Руді локони навколо її обличчя дрижать, як вуса кицьки, тоді вона верещить, і в наших венах застигає кров.

Віднікуватися немає сенсу. Ми сидимо в епіцентрі урагану.

Прослизаємо повз неї в коридор, гучно репетуючи. Ленка спритно завертає за риг і щезає, я беззвучно втікаю в нашу кімнату.

Сподіваюся, Муся зайнята тим, що оцінює збитки, і не бачить мене.

Я відчиняю двері нашої головної кімнати і прослизаю через неї далі. За собою чую постукування підборів.

Зникаю, відповзаючи навкарачки задом, за масивним письмовим столом своєї бабусі, який складається з двох темних проморених тумб із шухлядами, масивних, як ноги слона, на яких тримається важка дерев'яна стільниця, оббита повстю. На ній стоїть торшер. Його срібна воронка, повернута донизу, кидає кружечок світла на підлогу та гори книжок. На щастя, це єдине освітлення.

Я ховаюся в куточок, у тіні правої ноги слона, і слухаю, як Муся, навіть не постукавши, відчиняє двері та дріботить у кімнату, бачу її криві, тоненькі ніжки у стоптаних туфлях на підборах, лише за два метри від мене, і перестаю дихати.

— Де Мішка? Де ця мала бестія? — кричить вона.

Притягнуті її голосом, приєднуються інші ноги. Ноги мого тата в оксамитових штанах на шнурочках ходять задумливо туди-сюди, за метр від ніг Мусі, у супроводі ніг моєї мами, одягнених

у фіолетові панчохи, і трохи кривуватих ніг моєї бабусі, історикині мистецтв, яка, завдяки комунізму, носить такі самі туфлі, як і тьотя Муся. Вони нервують, танцюють то попарно, то поодинці, тіні, спричинені цими рухами, скачуть на стелі.

Відчуваю себе, наче квазіорфей у підземному царстві.

Не можу поворухнутися і покликати їх по імені, якщо хочу вийти звідси здоровою та неушкодженою.

Танго скарг переміщається в іншу кімнату. Вони мене шукають! У мене залишається єдина можливість для втечі. Я хапаюся за неї.

Знову на коридор, і тоді на хвилю безпомічно: куди далі? Не можу замкнутися в туалеті, бо в нас на два туалети 30 людей. Вони мене заб'ють колективно, якщо я на тривалий час займу один із них.

У нас також лише одна ванна кімната.

І там, очевидно, трахається пара, що живе в кімнаті разом зі своїми батьками.

У мене в грудях стугонить серце, ледь не вискакує, наближаюся до сумнівного порятунку: єдине місце, яке видається мені безпечним і де мене гарантовано ніхто не шукатиме, — кімната шпигуна.

Із упевненістю невинної дитини я без стуку заходжу в печеру лева і бачу, що мене там приязно зустрічають. Така нагода в нього трапляється нечасто. Це ж от зайшов хтось сам, добровільно, а до того ж — підозріла дитина сумнівних безпартійних євреїв. Мені пропонують солодкий чай і старе печиво, мені улесливо посміхаються, мене уважно вислуховують, спокійно усміхаючись.

«А до нас знову прийдуть іноземні гості? Коли?»

«Американці, чи не так?»

Я не знаю. Не знаю, на якому я світі.

Я, власне, відчуваю подих небезпеки, та не пов'язую його тут ні з чим. Страх перед загрозою того, що мене скоро відлупцюють, переважає. Я повідомляю, чому прийшла. Від сорому все ж перекручено. Я звинувачую в своїй біді тьотю Мусю, яка замкнула мене. Спересердя я спустошила її кімнату.

«От як? Цікаво».

«У неї є гроші? Який вигляд має її кімната?»

Запитання було неправильним.

Краще не думати про те, який вигляд зараз має її кімната.

Я в розпачі мовчу, втупивши погляд у свій чай. У ньому відображаються його маленькі, як у свині, очі, не можна сказати, що вони неінтелігентні. Він стоїть наді мною, зігнувшись і спираючись своєю товстою рукою на спинку мого стільця, відрізавши мені дорогу до відступу в коридор.

Він не спускає з мене погляду. Я втягую голову в плечі, як черепаха, і радію, що у двері енергійно стукає мій батько, найсміливіший член моєї сім'ї.

Обурення від моєї поведінки додає йому ще більшої рішучості й сили. Він також приязно всміхається і витягує мене за барки з моєї в'язниці. З полегкістю я повисаю на його руці та радо змінюю стан невагомості в оксамитово-нічийній країні полковника на сцену, яку вже передчуваю: в Росії 70-х років чорній педагогіці батого надавали важливого значення.

Чорній педагогіці батого надає великого значення і внутрішня політика влади. Наївно, з довгими гривами й у широких штанах, бреде група митців під назвою «нонкомформісти» від хвилюючого мінібунту прямо у великі проблеми. Широка палітра від прекрасних до посередніх творів має спільного знаменника — повну відмову від будь-якого вираження соціалістичного реалізму. Перша групова виставка була для Ленінграда неповторним заходом, який закінчився запрограмованою катастрофою.

Їхні погляди на життя такі ж заразні, як і кір. Необхідно проводити карантинні заходи, це відбувається витісненням глядачів в одну половину приміщення, відділену невисокою загорожею з кованого заліза та метровим муром. Міліціонер потіє, кричить, свистить і так викликає масову паніку. Його заклик до порядку у приміщенні, здавалось би невинний, звучить так: «Глядачі — за ґрати, митці до стіни!»

Трохи пізніше об'єднання заборонили. Схвильовані та роздратовані митці почали таємно збиратися у своїх ательє, які не були державними комуналками, тому їхня перевага в тому, що членів

можна було вибирати самостійно. В одне таке ательє, розташоване у темному та прокуреному підвалі, частенько запрошували і мене.

Старе колесо з якогось воза, на котрому примостили свічки, з яких стікає віск, виділяється посеред темряви під стелею. З колеса звисають обглодані кістки різної товщини й довжини, прив'язані бантиками до дерева.

Я недовірливо кидаю погляд угору, приміряючи ці кості до моїх ліктьових кісток.

Бо ж батько казав мені, що ми підемо в гості до людожера, і це з абсолютно серйозним виразом обличчя. На моє запитання, чи будуть там інші діти, він багатозначно промовчав.

Власник ательє — товстий бородатий чолов'яга, грубуватий веселун. Він сміється, наче розкати грому, аж по всій кімнаті йде відлуння, і смажить на відкритому вогні в каміні шашлик, жир з якого капає на полум'я, аж те шипить. На противагу своїй зовнішності, він продукує манірні ілюстрації до казок із постельними ландшафтами. Та я не дивлюся на його солодкаві картини. Він жартує та сміється. Він відкритий до всіх гостей і тих, хто цікавиться мистецтвом. За його посередництва моєму батькові дісталася власна натурщиця. Пізніше виявилось, що він написав на тата заяву у відповідні органи. Проте в той момент це ательє було одним із небагатьох, яке часто відвідували члени групи. Серед їхніх робіт були однаково представлені абстрактне й абсурдне, кітч і нудота.

Вони слухали Бітлів, намагалися ловити американські радіостанції. Жінки малювали собі очі чорним, як безодня. Вони обмінювалися забороненою літературою, виданою самостійно, називали її «саміздатом». Саміздат — це комуністичний варіант таємного спротиву. Коли люди вільного духу ночами сидять за своїми друкарськими машинками та передрукують тексти і поширюють їх. Перевозять через кордони заборонені книги, що вимагає чималих зусиль. Книги революціонерів і священників. Так само поширювали порнографічну Біблію в товаристві таємних курців. Батько, звичайно ж, придбав ці обидві речі та зберігає їх удома, чим викликає неабиякі переживання бабусі, яка здогадується про витівки сина.

Щастя, що татів сексуальний заклик не зупиняється перед його натурщицею, що була професійною шпигункою. Вона закохується в нього зовсім не професійно, і за її оголенням від одєжі слїдує оголення вербальне. Баба Сара, татова мама, вже давно спостерїгає за цїєю дївчиною. Вона взяла собі за звичку несподївано приходити до свого старшого сина в ательє, то щоби принести йому їсти, то щоб попросити про щось, що нїяк не може почекати, наприклад, вкрутити лампочку в коридорї. Або ж просто, щоб нагадати йому про переваги його дружини. Одного разу вона впїймала оголену дївчину, коли та рилася в татових паперах, а тата в ательє взагалї не було. Красуня саме заповнювала свїй записник, коли в ательє ввїрвалася несподївана вїдвїдувачка. Баба Сара обурено бабахнула каструлю з супом на дерев'яний стїл. Вона вже давно все зрозумїла, а тато досї не надавав жодного значення її попередженням, вважаючи, що баба просто чїпляється.

Вона розумїє, що її улюблений син скоро поїде вїд неї. Вона зцїплює зуби й вирїшує бути мужньою і дозволити йому поїхати. Нїхто з нас не має досвїду прощатися навїки. Вона не має жодного поняття, на що пїдписується.

Вона його бїльше нїколи не побачить.

Ця зустрїч Лева з органами не перша і, очевидно, не остання. Частота таких зустрїчей не має нїчого спїльного з важливїстю його персони. Протягом життя це трапляється, напевно, з кожним громадянином Радянського Союзу, можливо, й кїлька разів, приблизно так само часто, як середньостатистичнї європейцї отримують шанс упасти в депресїю. Цього не можна оминати, тому кожен сподївається залишити по собі враження як мїнїмум безневинного, а можливо, й корисного громадянина. В окремих випадках вигїднїше жодного враження не залишати. Боже збав справити хороше враження! Якщо ви, наприклад, ризикнули і подали заяву на вїїзд з країни, то далї краще бути тихїшим за мишку і непримїтним, як купка пилуки пїд лїжком. Система не повинна отримати жодної можливостї використати когось з користю для себе, навїть короточасно. Навїть для якогось проєкту. Якщо такї проєкти мають щось спїльне з КДБ, навїть якщо це оновлення туалету якогось

опорного пункту, то й цього буде достатньо, щоб отримати негативну відповідь. Люди, що «володіють інформацією, яка стосується Радянського Союзу», не можуть отримати дозвіл на еміграцію до кінця життя.

Коли мій батько ще не остаточно віддався малюванню, а мандрував між внутрішньою архітектурою та своїм мольбертом, то одного дня відбулася друга зустріч з органами, у приміщенні Центру архітектури. На сцену історії у сірому костюмі вийшов високий чоловік, на грудях якого висіли у два ряди відзнаки та ордени приглушених кольорів. Він був невизначеного віку, з гладко вибритим доглянутим обличчям, густим сивим волоссям, акуратно постриженим і з уважним поглядом. Цим поглядом він, мов рентгеном, буравив співробітників, які стояли біля своїх робочих місць, не дихаючи, і думали, чи принесе цей прихід особливе щастя, чи великі проблеми.

Чоловік, якому не треба представлятися, викликає занепокоєння, що просто висить у повітрі, він із насолодою вдихає його і починає розслаблено прогулюватися кімнатою. Зупиняється то біля одного, то біля іншого, щоб переглянути робочі папки архітекторів, багатозначно відкашлюється, відкладає деякі папки, складає їх перед собою на столі керівника і починає знову переглядати. Одна співробітниця не витримує напруженої тиші й починає схлипувати. Колега спокійно виводить її з кімнати.

Мій батько не рухається. Він спостерігає, як його папка здобула схвальний погляд і перебралася до купки вибраних папок. Треба тільки додати два і два.

Він думає про свою візу, яку треба забрати через три тижні. Про квартиру, яку треба здати. Про усмішку доглянутого товариша, який однозначно має якесь замовлення і розглядає його як велику честь, честь, від якої може відмовитися хіба явний ворог народу.

У тата немає більше часу на роздуми. Залишається кілька секунд до того, щоб відвідувач відкрив рота і назвав чиесь ім'я. Не думаючи, батько кидається вперед. Хтось кричить. Можливо, чутлива

колега. Цього разу немає нікого, хто тихо вивів би її з кімнати. І тут трапляється страшне.

Увесь колектив спостерігає за улюбленим колегою Львом, як він мчить до сивочолого панка, набираючи швидкість, і замахується. Чиновник занепокоївся, його обличчя перекошує, він відступає на крок назад, маленький крок, але його риси знову згладжуються. У цьому світі він лев, а не ягня.

Лев робить ривок, який карколомно наближає його до супротивника, і з усієї люті штрикає його пальцем у живіт під вереск публіки. Ситуація набирає рис лялькового театру, відвідувач відхиляється, як у сповільненому кіно, тримаючись за живіт, а Лев сміється і виголошує, наче гладіатор-переможець:

«Ні, мені подобається цей дідो, справді, справді!»

Зніяковілі колеги стримуються з усіх сил, аби не засміятися чи не заплакати. Вони намагаються дивитися на все незворушно, наскільки це їм вдається.

Мій батько глибоко вдихає.

Перед тим, як він видихає, відвідувач знову кладе папки на стопку, поправляє свій костюм. Його обличчя знову безпристрасне і спокійне, безлике і сконцентроване. Непередбачуваний божевільний КДБ не потрібен.

— Ну так, — каже він. — Ну так, мені здається, що цей Центр не зможе дати нам необхідного кандидата. — Він повертається і виходить із приміщення, ввічливо причиняючи за собою двері.

Мій батько біжить у туалет і знесило падає.

2

Я — донька вождя. Мій батько — Лев — найстарший чоловік нашої родини. Я не знаю нікого, хто був би старшим і важливішим. Я нетерпляче чекаю на обіцяне королівство і свого принца, з яким я і не подумаю ділитися.

Мої обидвоє дідусів уже померли. Брати мого батька молодші за нього, дядька Едуарда ми майже ніколи не бачимо. Між ним

і мамою в повітрі висить щось, щось криве, яке вимірюється мовчазним відчуття образи, докірливими поглядами. І я з ним також не в злагоді.

Дядько Едуард тримається на відстані від своєї мами Ади. Він постійно оцінює дистанцію між ними, щоби при мінімальному скороченні цієї дистанції вчасно відступити. Едуард буде першим, хто поїде за нами на Захід. Його дорога не буде легкою і поведе його далеко за океан, у США. Та зараз він ще зважає на свята, від яких не можна відмовитися, — Новий рік, День народження — і от тепер — наш прощальний вечір. От він сидить похмурий, високо піднявши худі плечі, ховається за своєю бородою та окулярами і мовчить. Говорити він доручає своїй жінці Ользі, яка споруджує навколо нього охоронну стіну з незначних розповідей і ввічливих виразів. Його діти гасають навколо нього, як маленькі жилаві супутники.

Його відхід починався у коридорі лікарні, у матовому світлі лампи, що ледь блимала. А він совався на металевому відкидному стільці й намагався непомітно заховати свої довгі ноги незграбного хлопчини у надто великі черевики, що стояли під стільцем.

Він дивиться на зачинені білі скляні двері, за ними чути кроки, час від часу — шелест, час від часу — дзвін відкладених металевих інструментів.

Він сидить тут сам.

Пізно, він не проти задрімати на цьому незручному стільці, прихиливши голову до оббитої стіни. Хоч ця маленька перерва. Поруч лежить елегантна шкіряна сумка його матері, абияк кинута на сусіднє крісло. Вона розкрита, видно гаманець, документи, з неї визирають м'які рукавички.

Він ледь не плаче, але тримає себе в руках, бо боїться, що з-за рогу вийде лікар і побачить безсилля вже великого хлопця.

Він заздрить своїй зведеній сестрі, що в неї є привілей — вона залишилася на ніч у няні. А сестра все життя заздритиме йому, що він цілу ніч відсидів у лікарні. Ні, між ними не може бути миру. Вона завжди нагадуватиме йому, що він зайвий, що він утратив свого батька, тоді

як у неї — повнісінькі пригоршні пізньої та бажаної дитини, а ще й хоче його і його прихильності!

Він прислухається до тихих голосів за дверима.

Він знає, що з його вітчимом, якого він любить, погано.

Він знає, що вони довго ігнорували смертельну хворобу, сам вітчим, мама й усі інші. Лише позавчора він почув, як вони самі себе шмагали тихими прокляттями. Вона ще довго картатиме себе згадками про ці останні тижні, страждатиме безсонням. Тривале безсоння дає їй можливість згадувати і мучитися. Чути саму себе, як вона сміється над ним, коли вони прогулюються, бо йому не вдається йти з нею в ногу. Їхні жорстокі суперечки, хай навіть невеликі, та в них завжди перемагає вона — наполегливий боєць. Відчувати свою злість через його невправність, неухважність, виснаженість.

Ігор, не Ізраїль.

Число є словом, і слово є знанням, і знання є силою.

Чийого батька дочкою є я?

Вона відчуває запаморочення і млість, бо все це нагадує їй про щось інакше, про те, що відбувалося раніше, щось набагато жахливіше, й іноді вона відчуває, що тінь від цього чогось пробігає мимо неї і зникає у темряві, там, де вона вже не зможе це роздивитися.

Я знаю жахливе.

Воно належить їй; але вона дала його мені.

І те, що я отримую, ніколи не віддаю.

Син відчуває її розпач, лежачи за тонкими стінами своєї кімнати, що межує зі спальнею батьків. Тому він встав уночі, у поспіху розбуджений мамою, і прийшов з нею сюди. У таксі вона гарячково вхопилася за його вузьку дитячу руку, як за рятувальний круг. І коли вона тупо дивиться з вікна, він бореться з бажанням витягнути свої пальці з цієї хватки, бо ж він сам хотів би відчутти з її боку підтримку.

Він сидить тут не заради вітчима.

Обережно він бере м'якеньку шкіряну сумку і ставить собі на коліна. За дверима панує тиша.

Але тиша проникливіша, ніж усі звуки перед тим.

Вона огортає його, заповзає в його вуха і затягує туманом очі. Він зітхає, відкашлюється, щоби лише її перебити.

Двері відчиняються.

Якийсь лікар супроводжує маму, підтримує її під руку.

Вона щось тримає у руках. Маленький вузенький предмет, який відлискує металом, коли на нього потрапляє світло лампи. Він примружує очі і впізнає окуляри вітчима.

Він устає, бере сумку і йде до матері, поки не опиняється упритул із лікарем. Той хвилюк чекає, потім забирає свою руку, що підтримувала маму, і непомітно відходить.

За ним зачиняються двері, що на хвилюк відкрили поглядіві похмуре приміщення. І знову коридор відділений від нього і повністю білий.

Тишу ніщо не порушує. Хлопець повернувся в той бік, куди пішов лікар.

Він тут із нею сам.

Вона розтискає пальці, що вчепилися в окуляри, і знову стискає правою рукою його руку, аж до болю.

І він знає, що мусить утікати, якщо хоче зберегти своє життя.

Число є словом, і слово є знанням, і знання є силою.

Він знає, що він — наступний.

Я схиляюся до такої ж думки.

Здається, що дядько Едуард побоюється бабці Ади. Наскільки легко він обходиться з цифрами, настільки ж економно — зі словами. Його робочий стіл стоїть у затемненому куточку його вітальні, сучасні меблі, товсті блакитні гардини. Там він сидить під світлом лампи навіть серед дня, ховаючись за книгами, картинами, таблицями, з ним ніколи не можна поговорити. Балерина і я тихо прослизаємо повз відчинені двері вітальні, після школи її брат переважно гуляє в парку.

Мама часто дзвонить до свого брата, той не відповідає, і через деякий час вона знову намагається додзвонитися. Тоді він швидко передає слухавку своїй дружині Ользі, між ним і мамою відчувається напруга.

Тітка Ольга строга. Під її уважним поглядом моя двоюрідна сестра перед дзеркалом робить щоденні складні вправи. Серйозне обличчя занурене у музику й рух, з маленькою глибокою зморшкою

між бровами. Підборіддя мами рухається у такт музиці вгору і вниз. Вона тримається за спинку стільця, аби не почати робити вправу разом із дочкою.

Той самий погляд контролю він відчуватиме на собі і з іншого боку океану. Він мусить тільки крутитися і виписувати піруети на слизькому паркеті американського суспільства. Вона ж йому люб'язно допоможе, якщо він схибить.

Дозволить йому маленьку перерву, перш ніж пошле рішучим копняком на наступне коло.

Він намагався втекти від цієї ніжної твердості Ади, щоб раптом отримати з рук дружини те, у чому відмовив своїй матері. Він вибудовує навколо себе філігранні конструкції з цифр, виводить рівняння, як штахети. Він з недовірою дивиться спочатку в російське, а пізніше — в американське небо.

Гроші, які він заробить, не заспокоюють його.

Він отримуватиме листи, спочатку з образами, потім ображених, зрештою зі слізними проханнями. Мама з'їдається за ним. Їй більше нічого не потрібно, лише зменшити цю жахливу відстань, це довге мовчання, цю прірву, яка відділяє їх. Син відповідатиме їй рідко і поблажливо.

Він знає причину її прив'язаності.

Він знає співи обох русалок, які хочуть любовно заманити його у глибокі й темні води. Йому досі йде мороз уже згорбленою спиною, коли він думає про неї. Про вимогливій і розчарований погляд її вже слабких очей, які втратили свій колишній блиск.

Він стає жорстоким.

Він не хоче нашкодити своїй неочікувано здобутій свободі.

Він знає, що йому пощастило, і він знайшов дурня, який терпляче посів його місце.

Число вже не його число.

Я нічого не знаю ні про розлуку, яка чекає на нас, ні про другий шанс. Ми знову зустрінемося лише через багато років. Я сидітиму на пляжі під італійськими пальмами, натягнувши на плечі

традиційну австрійську кофтину червоного кольору, що захищатиме мене від листопадового вітру, і їстиму з двоюрідною сестрою холодну піцу, а дорослі, занурені у напружені розмови, скородитимуть⁵⁸ позаду нас пляжний пісок. Але зустріч геть коротка. Ми крутимось, як пари на заняттях у хорошого хореографа, у якого партнери лише зрідка торкаються одне одного. Їхній танок приводить їх на чужі землі інших континентів. Пізніше вона виступатиме у Нью-Йорку в Метрополітен-опері. Тоді вийде заміж, не фарбуватиме волосся, що досить швидко посивіє. Із задоволенням поставить свої туфельки для танців у шафу. Житиме у Лондоні зі своїм мексиканцем.

Еміграція — це важкий і довгий процес, який починається із суперечностей, а правду кажучи, різко, як і початок якоїсь хвороби або ж зачаття дітей. Емігрант вирушає, наче якийсь Іван із народної казки, у далекі світи і приземляється у геть іншій казці. Часто на початку російських казок могутній і злий Кощей вимагає, щоби хтось здійснив його бажання.

Як із кожним терористом, існує дві можливості з ним розібратися.

Можна виконати його вимоги, тоді потрібно дістати якийсь предмет, щоб визволити добро. Проте бажане тобі опишуть дуже туманно, неодноразово повторюваними словами «Піди туди, не знаю куди, принеси то, не знаю що».

І тоді ти просто стоїш і дивишся. І якщо тобі пощастить, то добрі вищі сили прийдуть на допомогу саме у потрібний момент.

Або ж є інший вихід: Кощея можна вбити, що не легше і не швидше. Треба знайти і знищити його душу, яка робить його безсмертним і яку він ховає за принципом матрьошки у дедалі менші предмети чи звірів. Даремне й говорити, що наші герої зроблять, після багатьох помилок і неприємностей, правильний вибір.

І це приносить моїм батькам надію.

Але моя бабуса Ада не вірить у казки.

58 Скородити — розпушувати землю бороною, граблями: боронувати.

Світ може загинути, але наша сім'я — ні.

Ми безсмертні.

Час зупиняється.

Навколо нас повітря — як перед грозою, і в мене, тієї, що найщиріше чекає на неї як на силу очищення, вже роздуваються легені, готові до боротьби, я не чекаю відбою. Закостеніло-замерзло. Сім'я, що може довго бути у такому стані, сніжні кришталіки кроплять наші обличчя до звабного блиску, пальці на ногах тим часом чорніють. Моя бабуся веде нашу маленьку бригаду, що рухається, на диво, у напрямку вічності й намагається не зрушити з місця.

Я також іду з бабусею Адою. Сцена стабільна у часі. Я бачу себе поряд із нею восени, коли величезні дерева сірих алей жбурляють нам в обличчя своє листя, яке підхоплює солоний вітер, що, здається, дме прямо з Фінської затоки, по льоду якої я ковзаюся разом із нею, засліплена сонцем. Лід скрипить, і я кусаю змерзлу ковбасу, що клеїться мені до пальців, а бабуся веде мене за руку, по теплій пилюці асфальту петербурзького бульвару, тримаючи свого солом'яного капелюха в іншій руці, у своїй світлій лляній сукенці з великим вирізом на спині. І ми постійно граємося.

Ми бавимось у все, чого вона мене раніше навчила: російські казки і класичну літературу, що переходять одне в одне аж до абсурду, я все переробила, от із таким поділом ролей: я маленька білочка, а вона — Геракл. Я — Маргарита, кохана майстра, а вона — злий вовк. Негідники завжди дістаються Аді. Заради моєї освіти вона, зціпивши зуби, грає в це, аж поки я не переходжу межі, коли в ущент забитому російському автобусі — а «забитий» — це буквально, впираючись обличчям у шлунок сусіда, коли тебе тримає маса народу з усіх боків — Ада саме грала Пенелопу, жінку Одиссея, а я була коханим, який повернувся додому, та ще не повідомив, що це він, тож я не змогла стримати дитяче здивування, спитавши, чи вона, Пенелопа, не дуже натомилася, проводячи час зі своїми кавалерами. Моя бабуся почервоніла, як червоні кремлівські рубінові зорі вночі. Навіть ветеран революції напідпитку, що сидів напроти нас, зацікавився. Радісно-напружено Ада проспівала у натовп: «Та це ж лише дитяча гра!»

Я плутаюся між світом мого дитинства, світом високої культури, і між пролетаріатом, який оточує мене, я збилася з дороги, як Червона Шапочка. У моїй корзинці воруються складені припаси.

«Хто не хоче бачити, мусить відчувати», — кажуть вони.

Вони не мають рації.

Число є словом, і слово є знанням, і знання є силою.

Три покоління цього потребують, аж поки таємниці не добудуться до поверхні.

Другого чоловіка вони вже позбулися.

Стара жінка ходить уночі по квартирі.

Маленька, ніжна, у блакитній нічній сорочці, що розвівається від її рухів.

Сон утікає від неї.

Ізраїль. Ні, Ігор.

Як тільки вона лягає, в ній підіймається неспокій, що згризає її.

Лягти і випростатися — небезпечно.

Хто надовго випростується, може вже, напевне, не встати.

Ізраїль. Ігор.

За зімкнутими повіками з'являються криваво-червоні тіні, починають рухатися, переростають у якісь образи. Вона не має боятися, у неї ж є я. Навіть якщо вона вже про це забула.

Ігор. Не Ізраїль.

Десь близько третьої вона зробила собі грінки, пересмажила їх до чорноти. Гризе нездорову їжу, відкинувшись на спинку дивана у своїй кімнаті, а за вікном крізь темряву пропливають великі сніжинки, вона схиляється над великою заяложеною книжкою про мистецтво, що лежить у неї на колінах. На стіні за диваном висить картина з архангелом Михаїлом, якого вона повісила замість диявола Маркса. Його широкі розгорнуті крила, наче ластівчині, здіймаються над її впертою єврейською головою, втішаючи.

Дочка чийого батька?

Інші бачать неспокійні сні.

Дитина лежить між батьками, як і багато інших дітей, яких батьки намагаються відігнати і сховати.

Ніч іще довга.

Син залізничного сторожа вирішує стати митцем. Він хоче вивчати малювання. У той час йому 15. Його батько не знає, що з цим робити. Сина віддають до столяра в науку. Він вивчився, заплатив за це двома пальцями правиці, заробив свої перші гроші, змайструвавши хиткі стільці, та однаково хоче йти в університет учити архітектуру. Батько це розуміє. Він вивчився, може облаштувати будинок, але однаково хоче стати художником.

Те, що його дружина отримала буквально з колиски, — освіту й культуру, любов до прекрасного, — він мусив гірко вигризати, як і нове життя потім. Отаке життя того, хто, власне, не доскочив.

Син селянина, хоч і великий.

Він же прагне до успіху, з усіх сил, він сам усього досягне й усім доведе.

Він прагне піднятися вище й вище, не продаючи себе. Він мрійник. Мрійники добре літають, але не дуже добре приземляються.

Молода жінка — хороший об'єкт для прагнень. Він спраглий подальшої боротьби і хоче довести і їй.

Уночі, коли стара, що зневажає його, прикидається сплячою, він ходить по кімнаті сюди-туди між телевізором і подружнім ліжком, як маятник, кусає короткі нігті, розмахує мускулистими руками, наче відчуває, що його впіймали. Солодкий подих його дружини, що спить, торкається до нього. Він вмикає нічник, відчуває тиск у грудях, дитя рухається і щось шепоче у темряві.

© Переклад із німецької Марії Іваницької

РОБЕРТ ЗЕСТАЛЕР

Robert Seethaler, Das Feld
© Hanser, Berlin – München 2018

ПОЛЕ

*А ви, що блукаєте біля цих могил,
гадаєте, ви знаєте життя.*

Едґар Лі Мастерс,
«Антологія Спун-Рівер»

Голоси

Чоловік дивився понад розсипані полем надгробки. Рівно стояла висока трава, у повітрі роїлися комахи. На старому цвинтарному мурі, зарослому бузиною, сидів чорний дрізд і співав. Але чоловік птаха не бачив. З очима вже давно щось не так, і щороку стан погіршувався, та носити окуляри він уперто відмовлявся. Хоч аргументи на користь окулярів існували, та чути про них чоловік не хотів. Щоразу, коли якийсь доброзичливець нагадував йому про окуляри, відповідав, що вже призвичаївся і добре почувається у світі без чітких обрисів.

За гарної погоди він приходив сюди щодня. Довго блукав поміж могил, аж поки не сідав на дерев'яну лавку під покрученою грушею. Це була його лавка, дарма що йому не належала. Стара, струхла. На таку лавку ніхто б і сісти не наважився. А він вітався з нею, немов із людиною, проводив рукою по дереву і промовляв: «Доброго ранку» або «Ніч була холодною, еге ж?»

Це була найстаріша частина паульштадтського цвинтаря. Місцеві називали її полем. Земля там колись належала скотареві на ймення Фердинанд Йонас. Неродюча, нікому не потрібна ділянка, рясно засіяна камінням та їдким жовтцем. Коли випала нагода позбутися землі, господар невимовно радів і одразу віддав її місцевій громаді: для худоби не придатна, а мерцям згодиться.

Тепер тут майже не хоронили. Востаннє кілька місяців тому, чоловік уже забув, кого саме. Натомість добре пам'ятав похорон років чотири тому: день тоді видався дощовим, кінець літа, ховали квітникарку Грегоріну Ставач. Ніким не помічена Грегоріна понад два тижні пролежала мертвою в коморі своєї крамниці, а свіжозрізані квіти біля вітрини в'яли і припадали пилом. Він разом зі жменькою інших гостей-жалібників стояв біля гробу, деякий час вслухався у слова священника, а потім — у шелест дощу. З квітникаркою за все життя він перекинувся від сили кількома словами та якось щось у неї купував, і коли простягав гроші, їхні руки зустрілися. Після того єдиного дотику він відчув дивний зв'язок із непримітною жінкою, і коли копачі взялися за лопати, його щоками покотилися сльози.

Майже щодня він сидів собі під грушею і розмірковував. Думав про померлих. Із багатьма, хто тут лежав, він або знався або принаймні раз зустрічався. Більшість — прості мешканці Паульштадта: ремісники, підприємці, продавці з Ринкової та прилеглих до неї вулиць. Він згадував їхні обличчя, а образи та спогади, що виринали, складав у картини. Знав, що його картини далекі від дійсності й, мабуть, не мають нічого спільного з тими людьми за життя. Та йому було байдуже. Обличчя то зринали у голові, то зникали, це неабияк тішило чоловіка — і він час від часу всміхався собі під носа. Сидів на лавці, трохи нахилений, руки зімкнені на животі в замок, підборіддя спочивало на грудях. Якби у такі моменти хтось здалеку за ним спостерігав — садівник або якийсь випадковий відвідувач цвинтаря, — то, мабуть, подумав би, що той молиться.

Насправді ж чоловік був переконаним, що чує голоси мерців. Він не розумів, що вони говорили, та їхні голоси сприймав так само виразно, як щебет птахів і гудіння комах довкола. Іноді йому

здавалося, що серед рою голосів він може вирізнити окремі слова і навіть уривки речень. Та як не намагався, як не прислухався, з почутих окремих фрагментів йому ніяк не вдавалося скласти докупи щось змістовне.

Уявляв, як би то було, якби ті голоси знову заговорили і їх почули. Вони, либонь, говорили би про життя. Природно. Він гадав, що людина здатна підбити справжній підсумок власного життя, лише коли смерть уже позаду.

Хоча, можливо, мерцям узагалі немає діла до того, що у них за спиною. Можливо, вони розповідали би про потойбіччя. Про те, як це бути на тому світі. Відійти. Преставитися. Упокоїтися. Перевтілитися.

Потім він відкидав ці думки, вони здавалися йому надмірно сентиментальними, ба навіть сміховинними — аж раптом закралася підозра, що померлі, як і живі, гомоніли би лише про дріб'язок, плакалися б, хизувалися б. Скаржилися б, носилися б зі своїми спогадами. Бідкалися б, нарікали б, ганили б. Звичайно ж, говорили би про свої болячки. Либонь, тільки те й робили, що говорили би про свої болячки і про те, як кволіють і вмирають.

Чоловік сидів на лавці під кривою грушею, аж доки сонце не сховалося за цвинтарним муром. Тоді протягнув руки вперед, здавалося, ніби він міряє шмат землі перед собою, а потім опустив їх. Іще раз глибоко втягнув у себе повітря — воно пахло сирого землею та цвітом бузини. Підвівся і пішов.

На Ринковій вулиці робочий день добігав кінця. Крамарі заносили назад у крамниці коробки та стояки з білизнаю, іграшками, милом, книжками й іншим мотлохом. Повсюди чувся грукіт ролевих віконниць, де з кінця вулиці долинали вигуки торговця фруктами — той стояв на коробці й роздавав дині, що залишилися.

Чоловік ішов не поспішаючи. Думка про те, що проведе весь вечір удома біля вікна, визираючи на вулицю, лякала його. Час від часу він підіймав руку, вітався у відповідь, але не міг упізнати цих людей. Перехожі, либонь, дивилися на нього і думали: ось нагрітою сонцем брукувкою йде вдоволений чоловік і радіє кожному своєму крокові. А він був невпевненим, почувався чужим на рідній вулиці.

Біля вітрини колишньої крамниці Бакстера, що торгував кониною, зупинився, повернувся і трохи подався до скла. Йому хотілося побачити там молодого чоловіка, та в очах, які дивилися на нього, не було бодай найменшої іскри, яка змогла би запалити його уяву. Старе лице, спрямоване на нього, було сірим і безформним. А ось зелений листочок, хвала, заплутався у волоссі. Чоловік стріпнув листочок і озирнувся — іншим боком вулиці йшла божевільна Марґарета Ліхтляйн. Жінка тягла за собою візочок, наповнений закупами, яких вона ніколи не робила. Він кивнув їй і рушив далі. Пришвидшив крок. Раптом йому спала думка, чи пак здогад про час у житті: якось юнаком він хотів якомога швидше згаяти час, потім йому хотілося час зупинити, а тепер, коли постарів, нічого іншого так не бажав, як повернути час назад.

Це була думка старої людини. Він ще не знав, яка йому від неї користь. Зараз йому хотілося додому — із заходом сонця на вулиці похолодніло. Вдома він візьме з шафки пляшечку й дозволить собі ковточок. Потім перевдягнеться, одягне свої м'які коричневі штани й сяде в кухні за стіл, спиною до вікна. Бо ж він був переконаним, що саме так, спиною до світу, в повному спокої, без жодних відволікань можна додумати думку до кінця.

Ганна Гайм

Коли я вмирала, ти сидів поруч і тримав мене за руку. Я не могла заснути. Вже давно не відчувала потреби у сні. Ми розмовляли. Розповідали одне одному історії, згадували. Я дивилася на тебе, я завжди любила дивитися на тебе. Ти не був красенем. Завеликий ніс, утомлені повіки, бліда, поплямована шкіра. Ти не був красенем, але ти був моїм.

Пам'ятаєш, я тільки прийшла у школу, й уже першого дня ти запитав мене в учительській про руку, що з нею трапилося. «Скалічена, — мовила я, — нічого не вдієш». Ти взяв її і довго дивився. Потім показав у вікно і промовив: «Бачиш дерево он там? Його гілки не скалічені, лише криві, бо ж постійно тягнуться за сонцем». Тоді

твої слова здалися мені, якщо чесно, плаксивою сентиментальністю. Та мені сподобалось, як твій великий палець торкнувся моїх пальців і погладив їх. І цей твій неймовірно великий ніс був мені теж до вподоби. Гадаю, ти здався мені різким.

П'ятдесят років опісля ти теж тримав мою руку. Було таке відчуття, ніби ти ніколи її не відпускав. Я сказала тобі про це. Ти засміявся і відповів: «Так, правда, ніколи не відпускав!»

Уже не знаю, які слова промовила востаннє. Пам'ятаю, вони були звернені до тебе. Як інакше. Тоді я попросила тебе відчинити вікно. Подумала, що мені не завадить трохи свіжого повітря. А далі? Що я говорила далі?

Добре пам'ятаю мої перші слова до тебе. Це було ще до розмови в учительській. Уранці я підійшла до школи і побачила тебе, ти саме перетинав шкільний двір. Я тебе зупинила і запитала, як пройти в кабінет директора. «Вибачте, — промовила, — я тут новенька, чи не могли б ви мені допомогти?» Я запитала, хоч дорогу знала. Ти лише відповів: «Ходіть зі мною, пані», — й мовчки рушив уперед. Ступав великими важкими кроками, злегка нахилений уперед, руки склав за спину, ти завжди так ходив. Сяло ранкове сонце, тінь шкільної брами широкими смугами падала на бетонні плити двору. На мені була сукня-олівець м'ятого кольору з білим коміром. Я отримала її у подарунок від тітки, і мені знадобилося чимало годин, щоб підігнати її до свого розміру. Комір я відрізала від татової старої сорочки і пришила до сукні. Тоді я сподівалася, що комірець додасть моїй зовнішності впевненості й рішучості. Та вже коли йшла вслід за тобою, сама собі здалася у цій сукні штивою та старомодною, і мені стало соромно.

Хіба не дивно: я пам'ятаю колір сукні, яку носила багато-багато років тому, та не можу пригадати пори року, коли померла.

Я ніколи не подумала б, що ти вчитель. Мабуть, якась частина мене ще досі сиділа у класі за партою з косичками і ранцем, тому вчителі в моїй уяві завжди були літніми людьми. Старі такі, сиві жінки та чоловіки, що пахнуть кавою та крейдою, чий авторитет із роками так само протерся, як і рукави їхніх в'язаних кофт. А ти був молодим. Одягнений у м'яту сорочку з розстібнутим коміром,

на ногах шкіряні сандалі. Тоді в нас ніхто не носив сандалі. Можливо, я подумала, що ти батько якогось учня або сторож зі школи, вже не пам'ятаю, у будь-якому разі не вчитель. Можливо, я взагалі нічого тоді не думала, коли йшла за тобою до школи, а тільки дивилася на твої руки, складені за спиною. Кінчики твоїх пальців були рожево-червоними, здавалося, ніби вони горіли зсередини, світилися самі собою.

Ти відчинив вікно. Твоя постать — тінь, невиразний силует. Штора від вітру на мить напнулася, немов вітрило. Світло. На вулиці ще день. Чи, може, вже новий день? Коли ти підвівся, щоб піти до вікна, ти поклав мою руку. Не пустив її, а поклав на подушку ближче до моєї голови, й останні подихи життя я робила у свою маленьку скалічену руку.

Ти не любив каву. «Від кави темніють не лише зуби, а й душі» — якось зауважив ти в учительській. Роззирнися — довкола одні темні душі, всі тут чортові створіння! Дехто з колег засміявся. Решта вдали, що нічого не почули. Лише старий геній-математик Юхтингер підхопив твої слова — навстіж розчинив вікна і впустив у кімнату тепле літнє повітря. «Осяй нас, підручних темряви», — вигукнув він, а потім ще довго дивився на сонячне світло своїми примруженими запаленими очима.

Я лежала у ліжку і прислухалася до глухого шурхання труб опалення в стіні. (То це була зима?) Біль, що так довго роздирав мене, залишився неясним спогадом. Якось просто зник, але я знала, що полегшення — це лише початок остаточного прощання. Та ще трохи часу я мала. Ти сидів на краєчку ліжка і тримав мою руку. Ми розповідали одне одному...

«Ходіть зі мною, пані!» Я одразу не зрозуміла іронію у твоїх словах. Звернення видалося мені цілком природним. Ми йшли бетонними плитами, ти попереду, ступали на тіні від брамових ґрат. Я чула наші кроки, що відбивалися від запаленого загравою муру. Ми йшли мовчки. Хоч тепер пригадала: ми розмовляли ще раз перед тим, як сховалися у тіні шкільного ґанку. «Обережно», — промовив ти. І я відповіла: «Так». Від чого ти хотів мене застерегти?

Твоя постать біля вікна. Плечі, дещо опущені, злегка нахилені вперед. Вузька-вузька спина. За спиною, як завжди, схрещені руки. Як часто бачила я тебе ось так біля вікна? Від першого дня, коли ми в'їхали до квартири, ти любив дивитися на вулицю. Часом, коли по обіді я поверталася зі школи або із закупів, уже здалеку бачила тебе там угорі біля вікна. Коли сумки були важкими, я ставила їх додолу і махала тобі рукою. Вишнева вулиця, 11, третій поверх. Хто міг подумати, що наша перша квартира стане для нас останньою?

Коли ми ввійшли до будівлі школи, ти раптом зник. Напевне, у мене тоді просто впав тиск: уночі я майже не спала, вранці нічого не їла і на мить опинилася у хиткій темряві. Коли темрява розійшлася, я побачила тебе вже біля східців. Ти швидко підіймався, щоразу переступаючи через сходинку, ти не озирався. Я побігла за тобою. Наші кроки гучно лунали у прохолодній тиші шкільних стін.

Ти тримав мою руку. Великим пальцем гладив пальці моєї руки, мої криві гілочки. Твоя друга рука лежала на колінах. Коли розповідав, ти заплющував очі. Було видно, як очні яблука, сховані за повіками, бігали слідом за картинками твоїх спогадів. На твоє лице падало світло дня. Потім світло ночі. Я чула цокання годинника на твоїй руці, так минали дні, минали ночі, немов вони були годинами доби. Іноді ми засинали разом, а коли прокидалися, все було як раніше.

Ти запитав, звідки я, а я вдала дурочку. «Звідти, — відповіла, — звідки ж іще?» В ту мить я сама собі видалася дуже зухвалою. Надворі стало гамірно, залунали дзвінки дитячі голоси, крики, репет. Учительська як одне ціле зітхнула й зарухалася. Старий Юхтинґер зачинив вікна, а потім заплющив очі. Твій палець і далі непорушно лежав на моїй руці. «Звідти — то дуже далеко, пані, але тепер ви тут!»

Ти поклав мою руку на подушку. Її поверхня була гладкою та прохальною. Тепло мого подиху. Скрипіння підлоги під твоїми кроками. Твоя спина, твої плечі у рамі відчиненого вікна. Світло, воно ніби пульсувало навколо тебе. Здається, я чула гудіння газонокосарки. Чи то був снігоочисник? Я вже попросила тебе зачинити вікно? Я вже говорила про завтра? Я вже казала, що кохаю тебе? Пригадуєш?

Герд Інгерланд

— У світі є вівці і є вовки, немає тільки вибору. Ти не обираєш, розумієш? Це не твоє рішення, це — доля. Тобі пощастило: ти — вовк. Ти сильний і витривалий. Тебе не зжеруть. Жертимеш ти. Ніхто не знає, яке на смак вовче м'ясо. Доля на твоєму боці. Ти один із нас.

Мені було десять, коли тато розповідав мені це. Він працював у банку, в його шафі висіло двадцять краваток і костюми, гладенько випрасувані й вичищені.

— Добре як є, а буде ще краще, — казав він щоразу, коли сидів на канапі й водив поглядом по кімнаті.

Мама — вона завжди сідала поруч — клала свою руку на його і ствердно кивала. Її пальці гралися довгими темними волосинками на татовій руці. Я ніяк не міг зрозуміти, любила вона те волосся чи ненавиділа його. Іноді її пальці так тягли-смикали за волосинки, що, здавалося, вона хоче вирвати їх.

Мої перші спогади тяж пов'язані з волоссям. Я ще малий, геть крихтний, сиджу на підлозі за шторою. Десь відчинене вікно. Штора гойдається, крізь тканину мерехтить сонячне світло. Потім штора відсувається — і там стоїть мама, вона плаче. Чи сміється — тепер у спогаді важко розрізнити. Вона бере мене на руки. Її волосся пахне кухнею та недільним ранком. Воно довге, біле, і мені здається, що воно може вкрити мене повністю, я можу зникнути у маминому волоссі.

Згодом ми переїхали до мансардної квартири на Ринковій вулиці. Квартира була тісною, з низькими стелями, зате я міг дивитися на сусідні дахи і спостерігати за голубами. Зрідка траплявся борівітер; а надвечір біля димарів, немов малі п'яні тіні, кружляли кажани.

Я збирав жуків, мух та інших комах. Ловив живцем і клав у бляшанку. Якщо потім піднести її до вуха, то можна почути, як вони вмирають. Далі засихають, твердіють і стають схожими на камінці.

Тато ходив до банку, я — до школи, і мама щоранку перед сніданком вішала на бильця стільців наші речі: свіжий костюм для тата, сорочка та штани для мене. Вона вішала наші речі з якоюсь

скривленою дивною посмішкою на лиці. Майже все вона робила з отією кривою посмішкою. Точно сказати, що та посмішка означала, я не міг, тоді мені уявлялося, що мама нами пишається.

Я ріс, мав друзів, цікавився дівчатами, школа давалася мені легко. Все було так, як належало. Я збагнув, що життя варте того, щоб жити. Я не знав, куди заведе мене знайдений шлях, але був упевненим, що він правильний.

Аж потім це трапилося. Було бабине літо, мені саме виповнилося сімнадцять. Нас було троє, ми перетинали шкільний двір — широкий незатінений масив бетону. Попереду височіла чавунна брама, за нею починалася вулиця. Брама заввишки в одноповерховий будинок, чорна із золотими шпилями вгорі, що виблискували у променях пообіднього сонця. У небі з'явилася зграя омелюхів — і шкільний двір укрила полохлива тінь. Птахи якусь мить то підіймалися, то опускалися, немов легкий серпанок, який тріпоче від вітру, — аж поки раптом не зникли за будівлею школи. Було душно. Жуйки, які покоління школярів випльовували на бетонні плити, розм'якли й тепер щокроку липнули до підшов.

За брамою на вулиці стояв Йоганес Шторм, хлопець із паралельного класу. Він був невисокий на зріст, але з широкими міцними плечима та грудьми, що випиналися вперед, немов товста діжка; мав велику, як у немовляти, голову, коротке біле волосся та близько посаджені очі; хто з ним розмовляв, намагався не дивитися на його обличчя. Поза школою з ним ніхто не знався. Втім, усім було відомо, що він живе з матір'ю, простою грубуватою жінкою, яка миє хідник і вітрини крамниць на Ринковій.

Він стояв на вулиці й кутив. Не зводячи очей, дивився на землю, буцім знайшов там щось дуже цікаве. Ми вишикувалися перед ним, і я сказав, щоб дав цигарку мені. Той навіть головою не поворухнув. На скроні блищали дрібні краплі поту. У лівій руці він тримав цигарку, праву засунув у кишеню штанів.

— Неприємності мені не потрібні, — промовив я, — лише цигарка.

Він мовчав. Вулицею гримотіла вантажівка, набита різним мотлохом і бруктом. Водій звисив крізь вікно руку і пальцями по дверях

вистукував такт нікому не чутної музики. Вантажівка повернула, й гримотіння стихло. З будівлі школи долинали крики дівчат, аж раптом гуркнуло вікно і запанувала тиша.

— Герде, ти ж наче хотів цигарку? — друзі стояли десь за пів метра позад мене. Тоді ми були нерозлучними. А вже за кілька років я не міг бодай обличчя їхні пригадати.

Я на крок підступив ближче до Шторма:

— Шторме, тобі ж неприємності не потрібні, правда? Чи, може, потрібні?

Він мовчав. Дивився на землю і випускав поперед себе цигарковий дим. Потім кинув недопалок і підвів погляд. Він дивився крізь нас на шкільний двір, де саме пробігали діти. Я відчув, як спиною покотився піт. Здавалося, ніби спека проникла у кожную пору мого тіла, заповнила його до краю. Я подивився Штормові в лице і промовив:

— Я тебе зараз зжеру!

Звучить божевільно, але тоді мені справді хотілося це зробити. Я спробував схопити Шторма і силою рвонути на себе; та ледь устиг піймати його за комір, як він блискавично витягнув із кишені штанів кулак і з усього маху всадив його мені у живіт. Від удару мене зігнуло навпіл, я відчув, що падаю, і тут він втулив мені коліно межи очі — мене повело, ледь тримаючись на ногах, я позадкував до залізної брами й помалу сповз по ній на бруківку. Я бачив, як високо вгорі, немов очерет на вітрі, зарухалися золоті шпилі брами. Раптом перед моїми очима визирнула голова Шторма. Я хотів відповзти, сховатися, та не знав куди, тож заплющив очі й затулив руками обличчя. Моє вухо лежало на землі, я чув, як воно пульсує, гучно, ще гучніше, на мить здалося, що через бруківку вулиці я чую пульс Землі.

Я закінчив школу, можна сказати, що справдив покладені на мене надії. Коли востаннє перетинав шкільну браму, то не озирався, вперто дивився лише вперед. Тоді мені ще хотілося вірити, що я досі на правильному шляху.

У дев'ятнадцять я залишив Паульштадт — вирішив учитися. Якимось теплого ранку сів в автобус і поїхав. Подумки сміявся, та сміх був іншим, матовим, невиразним — я вже не вірив йому.

Планував якомога швидше закінчити навчання й одразу взятися за кар'єру. Ходив на лекції, відвідував усі семінари, жив повним студентським життям. Щодня ми збиралися в одній із кнайп, щедро розкиданих поблизу університету. Багато говорили. Переважно про політику. Оскільки без алкоголю не обходилося, то розмови завжди були палкими. Я пив стримано. Десь у душі сидів якийсь неясний страх, і коли ставало гучно або хтось рвучко підсакував у запалі суперечки, я відчував, як у мені підіймалася холодна огида.

— Припиніть, — просив я. — Припиніть!

Але решта тільки сміялися, тож я замовкав і сидів собі далі тишенько скраю; коли хтось кидав на мене погляд і ми зустрічалися очима, я старався вичавити з себе усмішку.

На другому році навчання я закохався в дівчину, дуже вродливу, принаймні так тоді думав. У неї була шкіра кольору квітового меду, чиста-пречиста, без жодного прищика, без жодної плямки. Гладесенька, м'якенька, нічого подібного я доти не бачив і не торкався. Я шалено хотів бути поруч із нею, та коли на порозі її квартири якимось заговорив про м'якість її шкіри, вона так дзвінко розсміялася, що на вулиці, тремтячи від сорому й люті, я ще довго чув, як лунав її сміх.

Тоді моє надтріснуте серце розбилося вщент. Я закинув товариство, вечори просиджував удома сам. Так минали тижні, одноманітні дні, схожі один на одного, як близнюки, аж поки хтось не просунув у двері моєї кімнати листа у блідо-жовтому конверті.

Тато помер.

Ти читаєш слова і не можеш їх зрозуміти. Ти не відчуваєш ані болю, ані смутку. Тебе сповнює лише якесь дивне відчуття. Час навколо немов зупинився, застиг, як желе, довкола якого гудуть думки і рухаються мляво, мов осінні мухи. У сусідній кімнаті по радіо безупинно грає одна й та сама пісня, знову, і знову, і знову.

Ми з мамою справили похорон. Це було не прощання, а виконання обов'язку. На могилі ми не плакали. Банк передав трохи грошей, я повернувся у свою стару кімнату. В одній із шухляд знайшов бляшанку з комахами. Я її не викинув, але й відкривати не захотів.

Залишив усі речі на своїх місцях і взявся вдруге обживатися у маленькому царстві мого дитинства.

Після татової смерті мама перестала посміхатися. Здавалося, її крива посмішка просто взяла і зникла, розчинилася. За посмішкою вслід розчинилося її обличчя, а згодом і вся вона. Мама зникла якось непомітно, і лише багато років опісля її смерті я збагнув, що залишився сам.

Я влаштувався у контору страхової компанії *Lainsam & Söhne*, працював із трьома жінками в одному кабінеті. Ми сортували рахунки та звіряли баланс. Одна з жінок, Соня, щось побачила в мені, й одного вечора ми зустрілися. Ми пили вино, і це була помилка, бо ж потім вона захотіла до мене додому. І ми пішли. Вдома ми сиділи на дивані, я щось розповідав їй, вигадував на ходу і ледь устиг зауважити, як вона доторкнулася до мене. Потім притулила щоку до моєї, я вдихнув її аромат і відчув, що сп'янів від вина й запаху її волосся. Либонь, усе склалося б по-іншому, якби в ту мить у мене не трапилася осічка. Соня заспокоїла мене, мовляв, нічого страшного, з кожним таке може статися. Вона говорила і гладила мене по голові, як малого хлопчика.

За декілька тижнів Соня звільнилася. Вирішила все змінити, казала, що хоче почати нове життя, я дивився, як вона збирала речі зі свого робочого місця, і в мене з'явилося непевне відчуття, що разом із речами, які так розгонисто змītала зі стола у сумку, вона забирала з собою всі мої чоловічі можливості.

Ніби обухом ударений, я відчував сум'яття й образу. Щоправда, і певне полегшення; цілком можливо, що зовсім скоро від Соні в мені залишився б один блідий розмитий спогад, якби я не побачив її три тижні по тому на розі вулиці в обіймах Йоганеса Шторма.

Того дня від ранку йшов дощ, холодний дрібний листопадовий дощ. Місто вкрила сіра імла повечір'я, у калюжах тремтіли відблиски тьмяного світла ліхтарів і вивісок. Я повертався з роботи додому, квапно крокував Ринковою вулицею, якою, мов темною річкою, пливло осіннє листя, коли раптом побачив їх. Вони стояли під дашком тютюнової крамниці Софії Браєр. Ось він обійняв її обома руками, вона поклала голову йому на груди; він злегка звів

голову і дивився кудись у дощ, вона заплющила очі. Ми не бачилися зі школи — скроні посивіли, а от лице з близько посадженими очима, здавалося, не постаріло. Його рука повільно зарухалася вниз по її спині, тіло затремтіло, мов у пропасниці. Він повернув голову у мій бік — і я помітив, як розширилися його ніздрі.

Це було давно. У моїх спогадах дощ так і не припинився; світ потонув. Тепер я лежу тут, поміж своїх батьків. Шлях був недовгим. Тут тихо, іноді трапляються такі ночі, що я навіть чую звіддала якесь виття. Спочатку звук неголосний, рівний, світлий, схожий на плач дитини, затим гучнішає, міцнішає, росте, аж поки не заповнює всю ніч. Я лежу тихо і слухаю виття вовків, аж поки воно не увірветься. Тоді я знаю: це крізь дірку у цвинтаревому мурі свисте вітер. Дірка — завбільшки з голову, її сп'яну висадив ногою син старого Швітера.

© Переклад із німецької Тетяни Супрун

МІХАЕЛЬ СТАВАРІЧ

Michael Stavaric, Brenntage
© Michael Stavaric

ДНІ ВОГНИЩ

Gimme that old fashion morphine
It's good enough for me
It was good enough for my grandpa
It's good enough for me
Sister don't get worried
Because the world is almost done.

*Jolie Holland —
Old Fashioned Morphine*

If I leave here tomorrow,
Would you still remember me?
For I must be travelling on, now,
'Cause there's too many places
I've got to see.

But, if I stayed here with you, girl,
Things just couldn't be the same.
'Cause I'm as free as a bird now,
And this bird you can not change.
Lord knows, I can't change.

Lynyrd Skynyrd — Free bird

Дай-но мені морфію, сестричко,
заходить він мені.
Як він добре йшов моєму діду,
так добре і мені.
Сестро, не хвилюйся,
бо світ вже сходить нанівець.

*Джолі Голланд
«Старий-добрий морфін»
(Пер. Дарини Мелашенко)*

Якщо завтра я поїду,
чи мене згадаєш ти?
У мандрівку мене кличуть
усі незвідані світи.

А лишився б поруч, люба,
Як раніше, нам не жити,
Бо тепер я вільна птаха,
і цю пташу тобі не змінити,
Їй-бо, я не можу змінити.

*Lynyrd Skynyrd «Вільний птах»
(Пер. Дарини Мелашенко)*

Злії люди

Раз на рік мешканці селища дружно виходили зі своїх домівок, більшість мешкали неподалік від мене, і ми, немов заворожені, спостерігали, як якийсь урядник неквапливо простував уздовж вулиці, щоби (своєчасно) забрати наше виставлене барахло, всі застерігали одне одного, аби нічого не забули. Жили ми в убогій, зате привабливій місцині, зі щільними парканами і вічнозеленим живоplotом; багато що здавна було рідним для мене, я легко розпізнавав навіть чорних дроздів нашого селища, зрештою, поіменно знав майже всіх птахів, які тут поселилися. Здавалося, наче хтось випік на них здаля помітне тавро, бо я чітко розрізняв величні ініціали (як у корів і телят на пасовиську), щось на кшталт «БГ», «ЕГ», «КФ» і таке інше, й мені завше ввижалося в цьому щось таємниче, наче вони приховували в собі й оберігали якусь таємницю, яку лише належало розкрити.

Раз на рік з наших будинків ми викидали весь мотлох, який залюбки нагромаджувався в усіх закутках і підвалах, водночас мій дядько постійно нагадував «...хоч би нічого не пропустити!». Ніколи не варто забувати викинути щось непотрібне чи таке, що швидко псується, здати його на утилізацію, іншої користі від управи годі чекати. Отож раз на рік ми робили чистку й виносили всілякий мотлох у наш сад, і все те, чого не хотіла приймати чи утилізувати управа, залишалося нашою проблемою. Ми брали сірники й розпалювач вогню і робили те, що треба було зробити. Дядько (явно не без гордості) називав такі дні «Днями вогнищ», й одного дня всі сусіди на нашій вулиці підхопили наш приклад, спалюючи газети й меблі, садові відходи та залишки їжі, матраци й гумові вироби, і навіть зношений одяг, який колись так любили вдягати, знищували вогнем.

Згодом навіть почали говорити про місцевий звичай, за яким відтепер першого дня осені починали святкувати Дні вогнищ, із самого ранку все селище було вже на ногах, а як тільки-но сонце сідало за обрій, минуле (під яким розумілися всілякі речі, що вже вийшли з ужитку) враз охоплювали язики полум'я. Швидкий

вогонь звивався уздовж вуличок і провулків, у його сяйві я бачив сусідів, далеких родичів і знайомих, геть усі у доброму гуморі й сповнені завзяття.

— Дні вогнищ були найкращою подією, яка тільки могла відбутися у нашому селищі, — запевняв мій дядько, неприховано पिшаючись тим, що він є автором цього спектаклю, котрий і справді мав практичну користь.

Усе, чим знехтував вогонь, — металеві частини, фаянс і таке інше, — після всього закопували в саду біля місць, відведених для грилю та вогнища. Майже з релігійним фанатизмом мешканці селища копали ями й могили для свого минулого, в них скидали металеві решітки для матраців і кахельні печі, деталі двигунів і газонокосарки, мікрохвильові печі й вішалки, тобто все, чого душа більше не бажала.

Під час моїх перших Днів вогнищ я спалив свої старі м'які іграшки, що в якийсь момент потрапили в немилість, релікти далекого дитинства, що вже відслужили своє, іноді вимагаючи, а інколи почувавши себе щасливим, пам'ятаю те все дуже добре. Одну за одною віддавав їх вогню: зайчиків і котиків, драконів і плюшевих ведмедиків, жодної тваринки не зберіг і не притримав. Їхні тіла, ще не повністю поглинуті полум'ям, якось дивно (й помітно) здригалися, на мене з докором дивилися брунатні, зелені й чорні очі-гудзички звірят, які колись жили зі мною, та з якогось часу пішли в небуття і тепер повільно обвуглювалися.

— Багато дорослих не наважались позбутися своїх м'яких іграшок, — казав дядько й наполегливо вимагав добре подумати, — адже ти відмовляєшся від цілого світу, не знаючи, чи вистачить цього для нового... тим більше не знаючи, чи знайдеш ти в ньому свою опору!

Досить часто він підкреслював, що нові світи не можуть зрівнятися зі старими, що колись усе було кращим, що люди раніше повною мірою проявляли жагу до діяльності, вони мали принципи та мрії, а ще керувалися почуттям власної гідності і в жодному разі не були такими ситими й зіпсованими, як наші сусіди. Дядько повернув голову в бік одного з ближніх будинків, біля підніжжя найближчого

пагорба стояла вілла (яка, щоправда, збереглася у моїй пам'яті лише як стара будівля з надбудованим поверхом)...

— Там, на краю селища, живуть злії (й багаті?) люди, — говорив він. — Вони живуть там у своєму смітнику безпринципності, — стверджував дядько і на підтвердження цих слів люто тряс кулаками і слав кілька міцних прокльонів.

Проте невдовзі все було забуте, бо навіть злії сусіди (чи багаті) підхопили нашу традицію, нагромаджуючи цілі купи мотлоху в палісадниках і віддаючи їх на поталу вогню. Звісно, мотлох багатших сусідів істотно відрізнявся від нашого, адже у ньому було чимало всіляких корисних речей, майже новесеньких і найкращої якості, недобрі люди спалювали все, що знадобилося б нам, тож ми зневажали їх, бо для нас це була єдина можливість висловити власне невдоволення.

І справді, раз на рік біля будинків багатших родин виникали сутички, службовці управи, сусіди й різні мандрівні торгівці, все селище було на ногах, усі сперечалися за найкращі шматки навмисно викинутого й усе ще красивого, проте злішого (можливо, навіть цілішого) світу. Тоді це означало одне: краще піднести минуле злішого до свого теперішнього, ніж зовсім не мати походження, якогось майбутнього чи надії на кращі, безтурботніші часи.

Заможні сусіди, мабуть, геть не усвідомлювали всього цього, вони дотримувалися наших звичаїв і щиро віталися з нами, проте ми ненавиділи їх і не хежували жодною нагодою це продемонструвати. Іноді ми навмисно гасили їхні вогнища чи розбивали шибки у вікнах, щойно ті відверталися, лупцювали їхніх дітей, спустошували з любов'ю закладені сади, щоправда, завжди намагалися показати, що це саме ми були жертвами, ми били одне одного до синців і витоптували навіть тюльпани та гвоздики у власних садах. Нам теж дуже хотілося поскаржитися на те, яких збитків ми зазнали, і що наші збитки були більшими, ніж їхні, і що ми кращі за них... Ми, діти, справді вірили, що світ був саме таким.

Мало-помалу я спалив усе, що потрапляло мені під руку, — старі книжки й нотатки, одержу, ганчір'я, подошви черевиків і касети, пачки з-під сигарет (які я тривалий час колекціонував), фігурки

героїв і комікси, платівки (що мені не належали), засохлі квіти, опудала тварин (мій дядько навчив мене робити їх), шахівниці й багато чого іншого, власне все, що мало, як мені видавалося, ідеальну цінність. У мої дитячі роки, коли дядько мав багато часу, проте, очевидно, не мав регулярних доходів, він іноді ловив для мене птахів і тхорів-альбіносів, яких убивав, патрав і консервував, він препарував їх для мене, вичісував і вискубував їх, аж доки вони не ставали схожими на звичайних плюшевих тварин. Щоправда, така справжня «іграшка» вже своїми розмірами перевершувала будь-яких плюшевих ведмедиків чи гумових змій, не кажучи вже про те, що колись вона справді була живою і лише заради мене віддала своє життя. І взагалі дядько вважав, що всі тварини залюбки віддали би своє життя, щоби зробити щасливим такого хлопця, як я, вони хотіли належати лише мені, хотіли чарувати мене всією своєю красою і притаманною їм силою.

— Я належу тобі, я хочу приносити тобі втіху й бути твоїм другом, гратися з тобою, мерзнути з тобою, тож смерть — це справжній дар, подумай-бо, подумай! Амінь! — в один голос сказали дядько і я, хоч я ніколи не був упевненим, що таке фінальне слово, як «амінь», усе не зруйнує.

Самі Дні вогнищ частенько давали привід для всіляких диких вигадок; наприклад, про пропалого пса місцевого пекаря (якого ніхто не міг терпіти) або про сусідську кухарку, яка безслідно зникла, — після того як молода дівчина пірнула у ставок — бульбашки повітря раптово обірвалися, і відтоді їй більше ніхто не бачив. Звичайно, багато спогадів із часом затерлися, та й я давно перестав намагатися зрозуміти світ, а дядько навіть запевняв, що ми вже в момент народження кинули все у вогонь, що ми всі згоріли у вогняній кулі, не залишивши жодних слідів.

Я і мої дядько й тітка мешкали в одному з будинків на узліссі... там, де берези, що скрізь росли на рівнині, поступово (й зовсім неохоче) змішувалися з соснами та ялинами. Цікаво, що один із улюблених рецептів моєї тітки мав назву «Вогнище»... Вона чистила яблука й нарізала їх маленькими серпоподібними скибками, у форму для випікання іноді потрапляли навіть краплі крові,

оскільки тітка недобачала й могла (ненавмисне) порізатися, проте ранки швидко загоювалися. Яблука справді смакували по-домашньому; білий хліб вимочували у молоці (тітка додавала до нього трохи рому), потім обережно клала все у форму, шматочки яблук і хліба, шар за шаром, приправляла корицею та ванільним цукром і всілякими іншими таємничими приправами... 180 градусів верхнього жару в духовці — й недільні смаколики готові.

Тітка зберігала свої рецепти у невеликому довіднику, що стояв на верхній полиці кухонної шафи. Брати його до рук було суворо заборонено, бо можна перемішати десятки нескріплених аркушів із записами, — тут тітка нікому пощади не давала. Іноді (коли вона спала) я прокрадався вночі на кухню, щоби тайком переписати той чи інший рецепт... Лише думка про те, що мене за цим заняттям могла застукати тітка, прискорювала серцебиття, мене кидало в піт, а вже пізніше я заледве міг розібрати свій тремкий почерк, тож не дивно, що далеко не кожен рецепт мені вдався (щоправда, рецепт «Вогнища» я знав навіть уві сні).

«Вогнище»: 150 мл молока, 2 яєць, жовток, кориця, шматочок цитрини (зі шкіркою), пакетик ванільного цукру, столова ложка кристалічного цукру, 4 шт. булочки; яблучна начинка: 300 г яблук, 2 столових ложки кристалічного цукру, кориця, гарненька доза рому (впізнаю стиль тітки!), 2 ст. л. ложки мигдалю (грубого помелу), вершкове масло (в рідкому вигляді); білковий крем «Снігова шапочка»: 2–3 яєчних білки, 80 г кристалічного цукру. Добре перемішуємо молоко з яйцями, яєчним жовтком, корицею, лимонною шкіркою, ваніллю та кристалічним цукром. Розрізаємо булочки на тоненькі скибочки, заливаємо їх «яєчним молоком» і відсталяємо на 20 хв. Тепер готуємо начинку: очищаємо яблука, видаляємо камінчики й розрізаємо на тоненькі скибочки та перемішуємо з цукром, корицею, ромом (який так приємно пахнув!) і подрібненим мигдалем. Змащуємо підходящу форму для випікання (одного разу такою формою мені слугував навіть дядьків старий сталевий шолом) топленим вершковим маслом, поперемінно викладаємо шари хлібної маси і яблучної начинки, щоб у верхньому шарі були скибочки булочки, після чого змочуємо його топленим вершковим

маслом. Духовку попередньо нагріваємо до температури 180–200° і випікаємо пиріг «Вогнище» 40–45 хв., доки той не набуде золотисто-коричневого кольору. До того часу помішуємо білок, збиваємо його з кристалічним цукром, доки не утвориться «твердий сніг» (ми, діти селища, завжди вживали саме цей вираз, коли нам хотілося — з тих чи інших причин — уникнути слова «Eis» — «лід»), намазуємо ним пиріг і запікаємо протягом 10 хвилин.

До речі, на жаргоні моєї тітки ця випічка називалася «Dzschemlovka» («жемловка»), слово, яке я дуже довго не наважувався вимовити, бо боявся викликати злого чародія, — хтозна, що може трапитися, коли так безтурботно поводишся зі старими рецептами.

Безумовно, таке «Вогнище» ніяк не можна порівнювати із середньовічними звичаями; пам'ятаю, як дядько розповідав мені, що у Середньовіччі на вогнищі спалювали жінок, бо вони нібито надто голосно висловлювали власну думку й набагато краще (ніж, наприклад, чоловіки) підживлювали вогонь.

— Во славу Божу, — казав дядько, — оскільки жіноче тіло має більше жиру, а жир є природним прискорювачем горіння, тому пожежу, що виникла через загоряння жиру, не можна гасити водою, найбільш підходящим інструментом тут є ручний вогнегасник.

Згодом дядько навіть навчив мене користуватися ним, пригадую, як я хоробро розприскував пухнасту піну, радіючи життю. Проте в Середньовіччі, мабуть, не було особливого вибору, хіба сипнути у вогонь трохи землі (як наслідок, мабуть, утворювалася кераміка?) чи накинути на тліючі тіла мокре ганчір'я чи щось подібне, відповіді я не знав, але Дні вогнищ були гарним приводом над цим подумати.

Навесні дядько любив сидіти перед оселею і годувати чорних дроздів, а іноді й іншу некорисну звірину, що з'являлася без страху: горобців, щурів і куніць, жуків і жаб (про те, що останні належать до «корисних організмів», я довідався значно пізніше). Коли я підріс, дядько якось потай одвів мене вбік, указав пальцем на жабу і промовив:

— Де є жаба, там завжди знайдеться трохи щастя, якщо ж воно не знайшлося, то це твоя провина, тільки не озирайся.

Тоді він голосно засміявся, вдарив себе по міцних стегнах і кумедно поскакав по саду. Можливо, йому здалося, що він і є жаба? Я дуже добре знаю, що дядько завжди був дивакуватим чоловіком: він закликав Дні вогнищ, лукаво патрав тварин і шанував жаб... Багато хто в селищі був переконаним, що він вижив із розуму, та ніхто не наважувався відкрито це сказати, адже дядько був дужим чоловіком, тому подібні слова легко могли вилізти боком.

Нещодавно я довідався, що колись багато мешканців нашого селища по кілька разів на рік виїздили на літній відпочинок, і тільки ті, хто не міг собі цього дозволити, залишалися у своїх (тісних) домівок, над дахами яких стояла гнітюча спека. Чому саме раніше стільки різних людей співіснували у цьому вкрай тісному просторі, й досі залишається загадкою для мене. Можливо, всі вони приїхали сюди спершу заради свіжого повітря (і поступу), закохалися в чудовий ландшафт, цей дивовижний маленький світ, захищений між пагорбів, а численні березові гаї зробили решту.

— Головне, що вони мали змогу заробляти тут чималі гроші, — казав дядько і був переконаний, що той, хто зрубає березу, значно більше наблизиться до прокляття... Тому ми ніколи не зрубували берізок, як і інших дерев та кущів, щоб уже напевно.

А іноді ми навіть мовчки застигали перед білокорими, смугастими й поцяткованими стовбурами, що ледь помітно погойдувались од вітру, і дуже обережно знімали смужечку березової кори, бо це начебто приносить щастя і відганяє злих духів. Дядько знав, що береза є лікарською рослиною і що вона може вказати мені дорогу, поблизу неї залюбки росте багато інших надзвичайно корисних рослин, як-от полин і наперстянка, приворотень звичайний, черсак або конюшина лугова, деревій і глід, а іноді навіть нагідки.

— Береза регулює водний баланс твого організму, якщо ти її не зрубаєш, і повір мені, що найважчим з усіх випробувань є спрага, — пояснював дядько, розхвалюючи березовий чай; він розповідав про березове вугілля (яке допомагає від проносу) та березовий дьоготь, який може в зародку задушити всякі подразнення шкіри.

Тітці інколи ввижались привиди, що гойдалися на березах, тому вона ще у ранньому віці заборонила мені вилазити на дерева, аби,

бува, не зіштовхнути з гілляки одну з істот, через необачність чи пустощі, як то зазвичай роблять молоді люди.

— Треба дочекатися, доки таке дерево саме впаде, — повчав дядько, — і доки звір примчить прямісінько до твоїх ніг і запропонує себе для продажу чи потребуватиме твоєї допомоги, не слід випереджати події.

Коли я став трохи старшим, ми іноді спалювали пададь, яка траплялася на місцевості й поступово розкладалася, до Днів вогнищ залишалося ще чимало часу, тож тоді, влітку, ми просто мусили діяти. Вичікування призвело би до ще гірших наслідків, мухи й личинки окутали б наші оселі густими хмарами, жуки і хробаки, що визирали зі своїх гнізд, узяли б гору й остаточно зіпсували би нерви тітці. Тому дядько вважав за краще ще в лісі здерти шкуру з деяких тварин, щоби в оселі (наскільки це можливо) панувала чистота, а нервова система тітки залишалася справною (*intakt*).

— Функціонувала б у такт, — подумав дядько, всміхаючись.

Двоє людей розуміють одне одного з пів слова, без гучних фраз, спільне життя, кажуть, пов'язує аж до скону.

У підвалі ми разом розтягнули шкури, два малярі з руками майстра Пінзеля, які натерли їх сухою соломою та залишили «визрівати»; мушу зізнатися, що це слово своїм звучанням завжди асоціювалося у мене з «автомобільними шинами», котрі в нашій місцевості мали неабиякий попит. Дядько намастив із внутрішнього боку просякнуті кров'ю шкури домашніми мазями й настоянками.

— Таємний рецепт, — хвалився він, — але тільки тоді, коли ти досягнеш повноліття, я, можливо, розкрию тобі складники, та гляди мені, не легковаж і нікому не розповідай про них, чуєш?

Тоді вдарив мене по плечу, якусь мить я відчував біль, але, зрештою, так мало бути, аби я нічого зі сказаного не забув, забуті гріхи, як відомо, найтяжчі.

Пізніше ми виготовили з дроту муляж силуетів тварин, натягнули на них вже дозрілі шкури і наповнили їх м'яким сіном, яке в достатній кількості можна було знайти на найближчих полях. Наші м'які іграшки пахли луговими квітами й дикими травами,

вони послужливо дозволяли себе гладити і поєднували земний світ із потойбічним, ніхто не міг не піддатися їхньому впливу. В їхні очні ямки ми вставили різнобарвні скляні кульки, які дядько звідкись привіз, він віддавав перевагу зеленому, жовтому та чорному кольорам. У передріздвяні дні ми навіть виставляли їх у саду, наші різдвяні ясла (з цього погляду) були найкрасивішими в усій окрузі, правда, за немовля Ісуса правив маленький кажан, але на це напевно ніхто не зважав, я знайшов його у нас на горищі, він лежав там самотній і всіма забутий, отож ми ніяк не могли його там залишити.

Навіть благородні сусіди хвалили наше творіння, хоч деякі поважні пані вернули носа: вони, мабуть, воліли б носити хутро соболя, оцелота чи норки, та й саме Різдво їх не дуже цікавило. Проте й інші сади були прикрашені різнобарв'ям, гірлянди вогнів і різдвяні зірки виблискували аж до самої веранди, жуки-світлячки змішувалися з лампочками, з часом їх було майже неможливо відрізнити одне від одного, вони погойдувалися й розсипалися роєм при подуві вітру, навіть із заплученими очима я бачив цятки, що пульсували й дико кружляли у мене в голові, там, куди зазвичай взагалі не дістається жодне світло. Біля під'їздів іноді тулилися постаті Миколая та поскубаних янголів, а коли хто пробігав повз них, то їхні блазенські ковпаки зі дзвіночками починали дзвеніти, а почервонілі очі й носи спокійно можна було пояснити холодом, і в жодному разі їх не можна було приписати лише алкоголю.

Одного разу (здається, саме на Святвечір) із одного з віддалених зоопарків великих міст утік навіть оцелот (про це повідомили у вечірніх новинах), він і справді прибився аж до нас і заховався у лісах, мабуть, облюбувавши наші березові гаї. Директор зоопарку, як повідомлялося, призначив високу винагороду, оскільки оцелоти належали до рідкісних тварин, уже на той час їх уважали вимерлими. Газети не один день писали про це, але я тоді ще не знав, який вигляд має оцелот і про яку, власне, тварину йшлося (чи вона має пір'я чи хутро, чи має ноги, крила і тому подібне). В будь-якому разі його хотіли піймати живим, тож у газетних статтях давали різноманітні поради про те, як найкраще ловити оцелота, пояснювали,

як непомітно до нього підкрадатися, ставити пастки, чим принаджувати, який має бути район пошуку, які у нього звички, пов'язані зі сном, і на яких тварин зазвичай полює. Судячи зі статей, такий оцелот радше вважався «шкідником», пригадую, що я ніяк не міг збагнути весь той переполох.

Звірина випадково таки перебігла дядькові дорогу, напівголодна і з притупленими кігтями, він прикінчив її на одній з галявин, а пізніше запевняв мене, що зробив це з жалості, адже така майже вимерла тварина тайком прагне смерті, ніщо не завдає їй більших мук, аніж усвідомлення самотності, яке чекає на тебе, сказав він мені, і я йому нітрохи не перечив.

© Переклад із німецької Івана Сойка

АНДРЕА ВИНКЛЕР

Andrea Winkler, Drei vier Töne nicht mehr. Elf Rufe
© Paul Zsolnay Verlag, Wien 2010

ТРИ, ЧОТИРИ ЗВУКИ, НЕ БІЛЬШЕ. ОДИНАДЦЯТЬ ВИГУКІВ

*Ах, чому б вам не розповісти замість мене?
Я нікуди не пішла би навшпиньки,
доки ви говорили б. Я не одразу вас розуміла б,
аби ми не прийшли передчасно до кінця.*

Погляньте, он там позаду, мій палац! Бачите? Не бачите, ще раз, мій друже, для вас іще раз вигукну: бачите, он там позаду мій палац? Трояндово-рожеві кущі праворуч і ліворуч, і тінь, яку у траві креслять буки. Покваптеся і сміливіше, не забувайте, що мій час спливає, що мій час майже минув. Я, як би неприємно мені не було, якщо мені ще стане розуму, щоб вірити собі, прийшла сюди, щоб вашими без тіні здогадки очима кинути виклик хвилям власного життя: Де ви?! Покваптеся! Хапайте мене з шаленою силою, не дайте відвернутися і гукнути до інших пар очей, до інших рук, виймайте з шафи дошки, час починати. Тут, а де ж іще? Якби ви зустріли мене раніше, все було б геть інакше. Тоді ви стояли би тут, уже чекаючи на мене, а це запитання влаштувалося б поспати в тіні під буками, назавжди випередивши мене. Адже ви все побачили б самі, без мого заклику, а потім схопили би мене

за руку та сказали б; ми підемо, заплющивши очі, до найпотаємнішого і найнедоступнішого з ваших місць, перестрибуючи сходинки так, ніби щойно прокинулись і швидко одяглися, аби не згаяти ні секунди цього передполудня. Ви ж іще не зовсім забули, що були такі години, коли дрова штабелювалися вздовж стіни, на вулиці, поміж сонячних плям, і вони завжди ледь чутно змушували нічого більше не казати, а натомість зачекати ще довше. Тихо, показуєте мені, тихо, швиденько. Що? Мій доторк не милий вам, численне «зачекай», бажаєте, щоб я мовчала, зараз, перед цими дошками? Про ці дошки? Ви ж бачите, що я розгублена, у мене все плутається; мені, відколи стала тут перед вами, відвела праву руку і кажу, погляньте, он там позаду мій палац, дуже важко стримувати власні думки. При цьому майже нічого не сталося, от лише спогад вранці, коли вітер надував завіси і відправляв мене кудись, востаннє. Ви знаєте, звичайно, що вітер ніколи нікуди мене не відносив, а лопотіння занавісок спонукало мене лише прокинутися й одягтися. Шалена сила. Хвилі. Дрова, що штабелюються вздовж стіни, із сонячними плямами, які, можливо, навіть танцюють. Не будьте такими суворими, прошу вас, друже, підійдіть ближче і розділіть зі мною моє сум'яття, жагу до життя, яку ще можна переграти, палке бажання таємниць. Пам'ятаєте, був передполудень, і ми, ви і я, сиділи, руками тримаючи склянки, на сходах, на свіжому повітрі. Звідкись долинав вигук, дуже тихо, ледь чутно, але ви і я, ми чули все в той передполудень, найнепримітніші слова, слова на кшталт: «Знайдіть пролом, шпарину в мурі, та пролізьте крізь неї, всередину у двір». Ми бігли, так прудко, як тільки того єдиного передполудня, вздовж нив, угору пагорбом, прямісінько до старого будинку, й одразу знайшли шпарину світла в мурі, тріщини та занепад, і протиснули свої маленькі тіла крізь нього, стояли у дворі й дивувалися так, як можна дивуватися лиш у той єдиний день, який вигадують, щоб вирізняти. «Тут заснує те, що мене втримає. Тут мені розкажуть про те, що розщепить мене. Тут з каміння росте трава, тут ніхто не виходив і не заходив, і не піднімався сходами під самий дах». Але ми, ви і я, не вагалися, лише цього єдиного передполудня ми не вагалися.

Пригадуєте, чим пахло? Гнилим деревом, трішки лавандою, кропивою? Я візьму це, а ти оце, я принесу каміння, а ти квіти, я — вазу, ти — фотелі. Ми, з долонями навколо келихів, пальцями, що рахують поліна, збудуємо прихисток, який понесе нас далеко, чуєте, чуєте, мій друже, та не втікайте, прошу, залиштеся! Погляньте, ви ж бачите, там позаду, мій палац? Відкриті сходи з кущами троянд праворуч і ліворуч, буки, що кидають тінь на траву, на каміння, з якого та пробивається так, як тоді. Мені ж і тут не так і легко наблизитися до кінця! А знаєте, як приходить кінець? Бувають дні, коли я уявляю собі кінець таким, як ніби повіє протягом із найглибшої середини помешкань, із їхніх найзахищеніших закутків лише для того, щоб потім вийти з вікон і змусити листки на дереві у дворі зашепотіти так, як на це тільки ще здатен вітер. Ні, що я кажу, у мене все плутається, це ж було б самим життям, а не можна ж уявляти собі кінець, який сам був би життям. Але в той передполудень мені здалося, на шляху під дах, що прийшов кінець, і не ваш, не мій, а якийсь інший, і так тихесенько, якими бувають лише кроки дітей, які живуть на сходинках. Тут, де нарешті зустріну вас, я хочу чути скрипіння, тріскіт навкруги, шурхіт, а потім знову, між тим — просто нічого, хіба якесь зітхання. Гадаєте, наше дихання сповільнилося, поглибшало, тоді, гадаєте, ми затримували повітря? Знову і знову не питатиму в себе нічого, крім про те, чи я, або ви, ми обоє, промерзли повністю і, розтанувши, втратили форму й потекли, коли ми, ледве накинувши тканину на дошки, зіштабельовані у стіл, пообпиралися спинами об стіну й підтягнули до грудей коліна, щоб обхопити їх руками. Треба ж кудись себе подіти! Я, правда ж, мій друже, ви ж знаєте, пройшла би цей шлях, якщо завгодно, знову разом із вами, брала би його з собою всюди і голосно вигукувала б, уся річ у шляхах під дах, у шпаринах серед ламких стін, у хвилях, яким кидаю виклик, зараз. Де ви?! Покваптеся! Хапайте мене зі шаленою силою, не дайте відвернутися. Друже мій, благаю, залиштеся, не йдіть! Не зараз, прошу. Якщо вже воля випадку принесла мене до вас, маленька хвилька, чи не так, хвилечка, то знехтуйте хоч трохи своїм страхом. Яке мені діло до вашого страху? Він, вибачте мене

за старомодне слово, якнайсокровенніше споріднений з моїм. Тому спершу, бачите, отам позаду, мій палац? Я не втомлюся втирати це питання у ваші скроні, бачите, бачите. Доки ми не зробили перший крок, сонце світило так жваво на білу штукатурку муру, щось стояло нерухомо, щось тоді ще не почалося, почалося ще недостатньо, а тепер, щомиті, воно ладне вирватися з каменю назовні, розщепити його зсередини, і байдуже, що виб'ється звідти назовні, воно вже сказало б нам щось. «Улітку я вгорі, узимку внизу, а між тим там, де моє місце. Як світить сонце, я падаю додолу, як іде дощ, парюю здіймаюся угору, а між тим димом звиваюся, звиваюся, звиваюся». Невже ми це чули, таке невимушене? Невже я в це вірила? Байдуже, тепер, у та перед вашими очима, я відкинула б будь-яку обережність, я, оскільки ранок кликав спогад, завела би пісню, співану мені на тій сходинці. Якби ж мені її тоді не заспівали, то я тепер, адже ви близькі до того, щоб вимагати моєї руки, вигадала б її, з найпростіших слів, які нічого не промовляють: дошка, камінь, місце, сльоза, дах, блузка, ніщо. Не стійте стовпом, мій любий, не бійтеся, співайте! Бувають дні, коли я думаю, сьогодні в голову вселився рій, мабуть, уже час капітулювати, не заважати образам поїхати, а палацові, бачите його, он там позаду, впасти. Щойно я знову віднайшла його, тепер, дивлячись на вашу долоню, на якій лежить підборіддя, дивлячись на ваші очі, які ніколи не постаріють. Я знаю, що ви вже чекали мене, можливо, не мене, та когось, кого могли б чекати. А я, я вдам, ніби я і є *хтось*, хто прокидається, має ноги, ґрунт, місце поряд, десь там. Невже це все занадто красиве, занадто прекрасне, щоб бути правдою? Вдавати, ніби ці дошки, це каміння, ці квіти?.. Я зроблю, як тоді: прикрию долонею рота і вкреслю вухо у стіну, отак. Відкриті сходи досі стоять, камінь на камені, і спати мені хочеться, спати, як і тіні, яку креслять буки у траві. Але, правда ж, саме тіні і сплять так погано, вони вночі навідуються до стін, до яких я говорю. Але не перекреслюйте стіни, не зараховуйте їх до мертвих. Що, ви навіть і не думали спробувати? Ви тут промовчали, бо й ви ще пам'ятаєте про?.. Навіть про ліс навколо, озерце з лавочкою, політ качок, маленьку дірочку, крізь яку ми підглядали? Три речі,

які вдома нікому не потрібні, три речі, які мають бути тут, завжди. Я візьму це, а ти оце, я принесу каміння, а ти квіти, я — вазу, ти — фотелі. Чи брали ми колись слово, як завжди, у рот, у долоню, вологі піщинки на кінчиках пальців? Ідьте сюди, вже час, годі нам відкладати на потім неминуче, ходімо далі. Ви опускаєте очі? Не про вас ідеться? Про мене, про мене? Як дивно, зараз, коли для мене починає прояснятися, що я ніколи не мала би права втратити, після цього єдиного передполудня, тривкий прихисток, переграну в ньому історію: «Одного разу був день, коли світло пробилося крізь тріщини та шпарини у двір, в якому понад сім років не було гостей. Двоє пар очей відчинили навстіж дім, двоє пар рук знайшли ґрунт під дахом». А як вони йшли далі, як поверталися, маленька процесія забутих рядків, звиваючись навколо каміння, навколо квітів. Кажете, ні, кажете, потім прийшло ще сім сотень і більше речень, які пішли ще далі, геть звідти, ніби там не було життя. Жодного, і знову жодного. З пилу спресовані дошки. Штучні сльози на могилі. Бо тільки йти далі, тільки звідси геть. Але ж ні, сьогодні, коли я здалеку побачила, як ви чекаєте на мене, все казало мені про щось, небагато, та все ж. Треба ж кудись себе подіти. Там багато не потрібно, вже і тут достатньо. І жодних хвиль, окрім з калюж у дворі. Адже йшов дощ, тоді, правда ж, принаймні потім? Я більше нічого не зберігатиму, принаймні не на потім, жовтих плащів, помаранчевих, дощовика, якого завжди закидають до останньої шухляди, кидка у пільму та гру. Лише її одну я хочу знову дістати, а про всіх інших забути. Заплющіть очі разом зі мною, втягніть голову, далі поволі навшпиньки, наче виструнчившись. Краплини падають у щілини в корі, маленькі теплі пальчики стукують по дровах. Отак ви тут сиділи, з розгубленим поглядом, як мило. Пригадуєте? Вам не подобається дощ, за жодних обставин? Але якщо ви повернете голову разом зі мною — бо є моменти, як тепер, в які все може відбуватися лише водночас, або взагалі ніяк, — тоді побачите мій палац, відкриті сходи з кущами троянд праворуч і ліворуч. Тоді замешкаєте на сходинці й у тій місцині під дахом, тоді поставите хліб і сік на стіл і пригадаєте: Буде так, як потім, як потім принаймні. Ми не зніматимемо тканину, там

немає нічого таємничого, складені дошка на дошку, так, пил, бай-дуже. Як же це я так швидко потрапила із сонця під дощ, як, от як тепер, дивлячись на вас, що не просто до чогось прив'язатися, що втікає, постійно в утечі. Час повертатися? Крок за кроком, вийти через ворота? Те, що я прийшла, що вітер пробивався крізь завіси, що ви мене чекали, не чекаючи на мене, — все це минуло. Я, з простягнутою рукою, сповнена сподівань, упевнена, що за мною все мало би бути чітко видно — гляньте! гляньте! — не заберу цього назад, навіть дощок із шафи не заберу, з яких ми потім щось зробимо, неважливо що. Збудуємо будинок, могилу, тривкий прихисток, спресований пил, щоби стерти: цього всього не могло бути. І, любий, чому б вам не розповісти замість мене? Я нікуди не пішла би навшпиньки, доки ви говорили б. Я не одразу вас розуміла б, аби ми не прийшли передчасно до кінця, перепитувала би, не розтуляючи рота. Отак. Чуєте, он там позаду, буки? «З твоєю тінню жадаю іти далі. Стіни відступають, голос сягає далі, через усі сім районів. Там відкриваю навстіж двоє дверей, які вже відчинені». А потім, здалеку, не впізнаю вас, а зблизька тим більше, та запитання вже долинуло до мене, вже знайшло мене, мене, яка нічого не очікує. А чи можу я озирнутися, чи можу, повертаючи голову далі й далі, палац, відкриті сходи, кущі троянд?.. Я озирнуся, ще раз озирнуся, безкінечно озиратимуся, але навіть якщо я..., чи вірили ви мені? Я ж залишилася сидіти. Я ж пішла з вами назад, іще раз усіма шляхами, принаймні одним із них, до сліз в очах. Штучні сльози на могилі. Занадто рано, повірте. Я ж теж лише зараз починаю, та це триватиме так довго, триватиме довше, ніж ви зможете чекати на мою відповідь. Спершу я мушу віддати все з долоні, навіть власне підборіддя, навіть власні очі, власне обличчя. Потім побіжу пагорбом угору, а сонячні плями на полінах услід за мною, не наздоганяючи. Тут ми зустріли здогадку, падіння. Нам ніколи не схопити того, що нас тримає, нам не втримати ніколи того, що до нас утікає. Що, ви вважаєте, я занадто впевнена? Я проявляю схильність до істини й навіть пафосу? Але ж ні, це ви, ви заразили мене. Я ж щойно хотіла пройти крізь щілину, не втрачати тонкого сліду світла, скрипіння і тріскоту повсюди, шурхоту. Я візьму це,

а ти оце, я принесу каміння, а ти квіти, я — вазу, ти — фотелі. Забули скатертину? Покваптеся, кладімо її на штабелі дощок, скажімо, на стіл, відкиньмося назад і обхопімо руками коліна, прислухаючись до дощу. Дощу немає, показуєте ви мені, у мене геть усе вже змішалось? А якщо мої дні починаються саме інакше, навіть без натяку на вітер у вікні, без життя у закутку? Ви, ви просто сидите тут, не кажете ні дошка, ні камінь, ні місце, ні сльоза. Дах, квітка, ніщо, ніби не можна говорити просто так, пройти крізь ворота і щось розпочати. Щоб підхопили хвилі, прямо з калюжі. Мене ніщо не хапає, лише щось за руку тягне, витягує, бачите, бачите..., перекручені запитання і хитання вашої голови, про вас, про вас не може йтися, про мене саму нібито. Хапання з чорноти? Гаразд, і далі так, постійно за мить назад, назад, політ качок, кола на воді, дивитися з вікна, яке ми пробіли у старому мурі, на лавку, яка має стояти тут і через сотню років, пообіцяйте. Ми, сидячи, крутитимемося навколо власної осі, розводитимемо поглядами дерева далі й далі одне від одного, щоби відкрився шлях, відкрився, як тоді, як колись. Куди ви зникли, потім? Сиділи з кимось на лавочці, тримаючи одне місце вільним для мене? Я помічаю, що поступово у вас залишається дедалі менше сумнівів, що ви не лізете до моєї історії, до таємниці вранці, до завіси, яка нічого, нічого ніколи не приховує. Треба ж кудись себе подіти і залишитися, залишитися. Тут початок, і тут кінець. «Пролізьте крізь тріщину, всередину у двір, ми не хочемо бути такими самотніми». Знов і знов, і щоразу тихіше, ніж досі, вгору сходами і нічого не брати з собою, аби не тяжіло на плечах. Але біль уже й так тут, біль був навіть раніше, зараз, повірте, це вже немає значення, тепер я так тісно прив'язана до свого болю і повністю звільнилася від нього, що годі шукати деінде. Він гнатиме мене далі й далі, аж поки не заговорять дошки, спресований пил. Не кажіть, що тут я мала би помовчати, тут аж ніяк! Ми ж не можемо відмовитися від цього слова, доки не станемо для нього непотрібними, ніхто, хто йде назад, ніхто, хто рахує поліна, сповільнює дихання й опускає очі. Все починається зі схиляння голови, до вас, назад, до мого палацу. Можливо, за інших обставин, ми могли б обійтися і без

цього слова, воно б ішло поряд із нами, вряди-годи залишаючи слід, не більше. Проте тепер, сьогодні вранці, тобто перед цим, я повністю випала з нього й упала перед вами, зі своїм запитанням, своєю великою тугою. Де ви?! Покваптеся! Ви, хто так не хоче бути самотнім, травинки, що вибиваються з каменю, хвилі та знову хвилі. Тоді мені здавалося, ніби вони, такі тихенькі, ніколи не зможуть щось упіймати, втримати. Ми були в польоті, танцювали у плямах, були гостями. Гадаєте, я перебільшую, вигадую тишу і рух, шепіт зі щілин у дровах, вигук аж під дах? Не будьте такими суворими, прошу вас, друже, підійдіть ближче і розділіть зі мною моє сум'яття, жагу до життя, ще можна все переграти, сильне бажання таємниць. Замешкаєте тоді разом зі мною на сходінці, напружено чекатимете перед столом і прикладете собі до вуха тонесеньку стіну, як я. Це все там, мабуть, уже було, подобається вам це чи ні, де б іще була домівка для тіней. Ми будемо такими невловимими, переграною історією, нас не заспокоїти, не вгамувати, постійно обличчям у вікні, в озері. Та щілину в двір ми знайшли, а потім сходами вгору під дах. Чи дошки досі складені одна на одній? Чи мур іще стоїть? Чи світло проникає крізь тріщини? Ми не могли, потім, побігти назад, ніби нічого й не сталося, напевно, ми віддали все, що було в долоні, на потім. Тепер нічого зберігати на наступний раз, тепер чекаємо і витираємо, щоби прояснити, не зламати. Ви відвертаєтеся, опускаєте очі, уникаєте? Це були не ви, я нібито і цей шлях пройшла сама?.. Не думаєте, що ваше чекання тут прагнуло моєї історії, всіх цих сонячних плям, полін, скрипу та зітхань, можливо, навіть, вітру у вікні? Ніколи, кажете ви, ніколи ви не могли бодай на мить побачити мій палац, відкриті сходи з кущами троянд праворуч і ліворуч? Ви опустите руку, та нічого назад не заберете, я радітиму, коли схопить пітьма, і скажу, прошу, ще раз, прошу, ще раз і так знову і знову, найтемніше з усіх місць я збудую собі з дощок, які попрошу вас зараз разом зі мною дістати з шафи, бо скоро вже час починати. Штучні сльози на могилі! Сміливіше, що мені з того, адже я заплющую вже очі, знову і знову лічу поліна, проходжу знову і знову крізь цей єдиний передполудень. Я така розгублена, така

напрочуд податлива, як тоді, і навіть якщо це зараз завалиться, в цю мить і в наступну теж, накреслю вухом на дошці, отак. Бачите? А для вас, якщо ви колись повернетесь, якщо я зможу зустріти вас іще раніше, прибережу траву з каміння, страх, якого ви уникнете швидше, ніж я, й усі хвили, за допомогою яких ви схопите мене і понесете назад. Витягнувши руку, зігнувши в лікті, ви почувєте, як я запитую, ще тихіше, ніж досі, чи не хотіли б ви завітати до мене, принаймні потім?

*Тут ми лише слід від образу,
тут лінія від олівця ще раз здійснюється
від майже чорного паперу і відкидає з чола твоє волосся*

Так, сьогодні. Можливо, одразу, зараз, за мить. А потім! Потім почувеш, як черевик ковзає по листю, і засмієшся: знову тут, як колись, як дуже давно і надто рідко! І швидко побігти вниз, підсковзнутися і, на самому краю берега, зупинитися. Як мило знову зустріти тебе тут. І зніжковіло, як завжди, як і тоді, просто так провести пальцями по великому каменю, на якому навряд чи хтось колись лежав і відпочивав, думаючи про все і ні про що. Так, проходячи повз, я побачила: очі заплющені, на чолі ні зморшки — так плине сон! І не мусить знати куди, до кого. Там міг би бути ти, цим міг би бути ти? Тоді як я, щодня у той самий, та все ж щоразу в інший час крок за кроком залишала щось позаду: будинок, стіл, трьох, чотирьох людей. Тільки не у волосі пісок із саду, не його. Його я принесу тобі, він випередить тебе і закапає потім на великий камінь; щоб щось терлось об шкіру, що не було би ні мною, ні тобою. Що потім? Це запитання не висікатиму на камені, я хочу його загубити, загубити у кроці, в рухливості ніг, в обличчі, волосі, роті, вухах, очах, які йдуть мені назустріч, одразу. І поглянути на себе? Як на когось із давніх часів, з минулого, з колись і значно, значно пізніше, якимось потім, у наступні роки. І раптом двоє, одне навпроти одного, вічна-віч, могли би з таким самим успіхом ділити тротуар і бути кожен образом, оглушеним, глухим, це важко розрізнити. Доброго дня! Як мило зустріти тебе! Давай я розповім тобі потім, узимку, все, з початку, нічого не пропускаючи: що трапилося і чому, завжди геть неочікувано, було таким важливим, таким невідкладним. Я ж нічого не знала. Не знала про те, що буде, що постане зі слів, які футболили туди-сюди, і з запитальних, окличних знаків, пропусків. Нічого. Ніби нікого навколо немає, нікого, хто підслуховував би, нікого, хто теж хотів би це знати. При цьому навколо було так голосно, і я розуміла все неправильно, а потім геть перестала розуміти. Може, вже досить? Вистачить? Мені ж хотілося не цього, мені ж хотілося зупинитись у найвужчому місці на шляху і легко

відпускати слово за словом, історію для того, хто питає про неї: на що наштотуєшся, щоразу, як спотикнешся і впадеш, ніби все спотикається і падає? Поглянь же! Тут усе написано: будинок за будинком, то тут, то там дерева поміж ними, а скільки стін. А з вікон говорять, підслуховують і помічають, що на вулиці хтось ходить, хоч і з опущеною головою, та все ж. І тут один заводить пісню, як колись, на березі: «З каміння нічого більше не пробивається, з каміння мовчання стає тихішим. Але хтось тримає долоні розкритими». Чуєш? Я термощу тебе, та не можу розбудити, серед найсвітлішого дня, лише щоб ти припинив бути образом, і таким глухим! А якби я все це дозволила й залишила позаду, без вагань, будинок, стіл, трьох, чотирьох людей? Чи сковзав би тоді черевик дійсно по листю, і підсковзнувся б, і в останню мить відновив рівновагу? Я ж не можу інакше. Я мушу, щодня в один і той самий і все ж щоразу в інший час, ставати в черевики і йти, і йти, до каменя. І дивитися, чи ти цього разу, як колись, із розкритою долонею, закритим ротом, злегка повернеш голову і запитаєш, чи пам'ятаю я той галас навколо, і як так трапилося, що ті слова здійнялися, ніби написані олівцем на надто темнім ґрунті, на майже чорному папері. «Заглянеш сюди взимку? І переступиш обережно через поріг, ласкаво просимо додому, і не питатимеш ні про що, зовсім ні про що». Ще світиться навколо, червоним і темно-жовтим, і камінь чекає на мене, що промайну повз і подивлюся швиденько, і на запитання, яке ніхто не висіче на ньому, бо воно краще загубиться у кроці й у волоссі. Забирайся геть! Геть усе, чого все ж таки не було, чого ніхто не робив, ні я, ні ти. А хто ж тоді? Запитальні, окличні знаки, пропуски, нічого. І ще довше нічого. Так це почалося, поміж тим. І ще раз нічого, і знову жодної відповіді: це поглинає все навколо і тебе схопить, чуєш? Тільки я! Не можу припинити і соваю слова туди-сюди, перевертаю їх, гравій на манівцях, віддалених. Стільки терпіння у витримці! То я краще зіграю, то я зіграю, кого вже грала, й уявлю собі, що відправило мене туди, до того, хто вмить став іншим, аби більше не впізнати мене. Прошу, заплющіть очі! Прошу, втягніть живіт і затримайте повітря: хтось стукає у двері. Хто переступить поріг, у того сніг скрапує з волосся, й одразу калюжа на підлозі стає

морем. Може, збудуєш пліт і попливеш кудись, сьогодні, одразу, замить? А потім підійти до підвіконня, опертися на нього руками, виглянути назовні та співати, щоб іще тихішим стало мовчання з каменя. А я внизу проходжу повз і радію всьому, кожному окремому звукові, кожному малесенькому знакові. Дійсно, все трапилось, повір мені! Я, ще значно раніше, вийшла з дому і залишила там трьох, чотирьох людей. Я мусила піти до каменя на березі, де не сидів іще ніхто, крім твого образу в моїй уяві. Очі заплющені, на чолі ні зморшки, і пальці, які гладять по ньому, просять сон підійти ще ближче: йди сюди і забери мене, хутчіше! Приходить час ставати в черевики. Приходить час звернути на манівець, помити снігом волосся і тупнути ногою: це ж бо зима, чуєш? Листя вже не шурхотить, і на піску в садку лежить штучна тканина. І кажу так, і кажу ні, коли зі стін лунає крик, що залишаться лише ці образи і нічого більше. Який же він жорсткий, такий початок! А втім, усе ще стоїть, усе ще тут, будинки навколо, й то тут, то там дерева, майже без листя, о так, і ти обов'язково, як завжди, з головою, що не наважується повернутись, і з запитальними, окличними знаками, пропусками. Нічого. А може, зараз розповісти, що змусило мене піти геть? Чи я затамував подих на тротуарі від страху? Може бути, що ти опустиш очі й скажеш, а вас, чи не можу я знати вас звідкись? Чи це не ви спіткнулися й упали, тоді, посеред галасу навколо? І стояли в моєму коридорі? Більше нічого не можу пригадати, і вибачте, більше я ніколи не міг пригадати. Не вимагайте нічого, прошу вас! Залиште цей камінь собі, я не люблю сидіти отак, я зачекаю в коридорі, чи хтось постукає у двері, й підвіконня не витримає, коли на нього зіпруться руки. Більше нічого, зрозуміло? А чиї то руки, твої чи мої, кому яке діло. Отак зіграю шлях назад, отак зіграю те, як міняють пісок на сніг, випадкову зустріч на тротуарі на зустріч у коридорі, і стояння в коридорі на шлях по манівцю, до каменя. Інакше не знаю навіть, як зрушити з місця, повір мені. І як же зрозуміти, що слова там здіймалися, серед такої темряви посеред галасу. Ніби написані олівцем на майже чорному папері, так зникає слід. А ти у ньому? Мені не хочеться! Мені ж хочеться ще стільки всього взнати! А ще більше повірити! Що пісок треться об

долоню, об твою, мою, з однаковою силою, щось, що не є ні мною, ні тобою. ...Тому продовжила грати, побігла вниз і посковзнулась. І на березі, поблизу каменя, на якому навряд чи хтось колись лежав, думаючи про все і ні про що, провести пальцями й опустити заплющені очі, нічого більше не бачити. Я ж бо не образ і ніколи не хотіла ним бути! Дихаю легко, коли нога ковзає по листю, і знаю, що її витримає кожен манівець, на коротку мить, принаймні потім. «Просто так очі у вікні вдивляються у сніг і чекають, і чекають на кроки внизу на тротуарі. Зараз ще раз почнеться». Доброго дня! Що змусило мене піти і зараз знову жене? На тому боці, поряд, стояв хтось і дивився на мене так, ніби я тут удома, і навіть із заплющеними очима знайду той камінь, на якому навряд чи хтось лежав. Я подумала, так, так, авжеж, я знаю шлях і триматимуся за слово, яке протиснеться наскрізь, яке крізь галас і темряву прийде до мене. І там знайду тебе і погоджуся, аби нога не зрушила з місця, аби нічого, повторюю, нічого не рушило. Нікуди. Там ти лежиш, схрестивши руки на грудях, і мружиш очі. Тебе щось кличе? Це зима. І листя промерзло, і пісок укрито штучною тканиною, і відповідь забуто. Нас це вже наздогнало, до того, що тут усе німе, звикай до цього, поквася! Добре, тож прийде час ставати в черевики й усе залишити, будинок, стіл, трьох, чотирьох людей, цей шлях і той інший. І що треба дещо пам'ятати: все, що трапилося, таке реальне, як дерев'яніє нога, коли ти повертаєш тут за ріг. Я, ще значно раніше, стояла в коридорі і зніяковіло, як завжди, опустила очі, а той, хто вийшов із кухні, опустив їх іще нижче. Як мило, що ти тут. Звідки я вас знаю? Чи не ви читали літери, написані олівцем на майже чорному папері? Стільки терпіння у напруженому чеканні! Тоді зіграйте краще, тоді зіграйте ту, яку ви ще взагалі не знаєте, і біжіть униз, і підсковзніться, і запитайте потім у себе, що змусило вас піти і що трапилося раніше, до того. Оце ось? Як стояли в коридорі, зупинилися на тротуарі, опустили очі, як зникли всі спогади? «Підходь ближче, сон, і візьми мене! Прийдіть до себе!» А якщо мені, відповім я, нічого іншого й не хотілося? Будинки ж досі стоять, і то тут, то там поміж ними дерева, майже без листя, і якби я не спіткнувшись пішов далі, і не зупинився б на березі, щоб почути, як

ще тихішим стає мовчання з каменя, ви аж ніяк не припинили би бути образом і стомленими від усього цього страху, що щось залишиться у коридорі, на відстані лише п'яти чужих кроків до підвіконня, знову назад, а потім до іншої кімнати? Тут ліжко майже таке ж жорстке, як камінь, і ще ніжніше, ніж пісок у саду. І тут навколо чути галас від усього, чого тут немає: голос за голосом виходять зі стін і знову й знову заганняються назад, так грубо (не руште з місця і не тамуйте подиху!). Не хочу нагадувань! І не хочу, щоб листок за листком зі скрині лежали переді мною і відкривали для мене не більше, ніж той рух, який тебе й мене завіє до кімнати, до саду й у коридор: так темно навколо, завіса вже й не ворухнеться, і зайти всередину не може ніхто, крім тебе: скажи, чи тоді, за столом, твоя рука справді склалася в кулак, а інша вмить пішла назад? І чи потім, на шляху до іншої кімнати, були відчиненими двері в коридор? Прошу, продовжуй, тільки продовжуй, тільки не бійся! Швидко збігти вниз і майже не посковзнутися, шкіра тре пісок об камінь, ніжніше навряд чи падає листок. Невже це все дійсно була я? Долоня, що складається в кулак, інша, що розкривається, одна нога, що обвивається навколо твоєї, й інша, що поспішає далі, і певно, не до берега. Там спів лунає з каменя, сьогодні, зараз, іще мить. Там лежить черевик і ковзає по листю так, що пальці лягають на вуха, а двоє заціпеніли на тротуарі й водночас вигукують: мені нічого не було відомо! Не було відомо, скільки всього залишиться і як голосно зі стіни лунає крик. Ти наштовхнувся на це, тому перечепився й упав, ніби вся річ у падінні, а більше нічого? Але ж поглянь, усе ще стоїть, будинок за будинком, то тут, то там дерева майже без листя, і ще майже всі стіни. І щодня я відчиняю одне за одним вікна і дивлюся, чи не пройде там унизу та, яка нагадає мені про тебе і співатиме: «Жене на манівець, до каменя на березі, темніє ще більше і крок за кроком міцніє. Як згодом твій, на шляху від коридору до підвіконня і знову назад». Дійсно, ми тільки слід від образу, ось здійсмається лінія олівця від майже чорного паперу ще раз і відкидає тобі з чола волосся. З тобою нічого не трапиться, якщо і далі спотикатимешся і майже падатимеш до мене в руки. Лежиш самотній на камені й не переймаєшся тим, що тут навряд чи хтось

колись сидів, думаючи про все і ні про що. Саме тоді — ні! Тоді ти підеш назад і швидко сядеш за стіл, який ти щойно залишив. І зіпрешся руками на підвіконня, яке витримає, і виглянеш назовні й не побачиш нікого, хто нагадав би тобі про мене, і зачиниш двері, щоб той, хто там назовні захоче сказати слово, напевне не проник. Не руште з місця і затамуйте дихання! Потік тут такий ніжний, тут по шкірі котиться пісок і хоче про тріщинках вибратися крізь двері, спуститися до тротуару і потім податися до берега, до каменя, де я чекаю і далі чекатиму. Що все трапиться водночас, все за сьогодні, одразу, за мить! І я, якщо ви раптом станете образом, нічим більше, перестану боятися чекати, боятися того, що навіть окличні знаки — це пропуски. Мене вражає, що все вже нічого не значить і відповіді немає, і довго ще не буде, і що ніколи вона не прийде, та ніщо не завадить мені, посеред галасу, пройти вниз повз і слухати відлуння власних кроків од стін. Це зима, це її спів, і я принесу тобі піску, щоби щось терлось об шкіру. Ти теж усе розумієш неправильно, а потім узагалі нічого не розумієш? Та точно, хтось стукає у двері, і той, хто переступить через поріг, перейде з однієї кімнати в іншу, покладе пальця на стіну і запитає в пилу, куди зник той, хто тоді ще нижче опускав очі. Як мило, так сумувати за собою. А потім, можливо, побачити, як ти спиращешся руками на підвіконня, заплющувеш очі й ідеш до берега, щоби швидко самому покласти руку на камінь, застрибнути до черевика, який тут майже зогнив, і на одній нозі прострибати весь шлях назад. Пограймося! Зробімо навколо будинку слід з тоненького олівчика для тієї, яку, щодня в той самий, і все ж щоразу в інший час, залишала за столом. Прошу підійти ближче й напружено чекати, у найвужчому місці на шляху, і якщо потім вдасться, відпускати слово за словом, образ за образом, мене й тебе. Я ж не знала, як можна по-іншому зрушити з місця, як іти далі й далі, дедалі тоншою лінією, так довго, доки ставати все легшою і засміюся ще тихіше, коли сплутаю коридор із берегом і тротуар із підвіконням, і гравійні доріжки біля стола зі словами, які крутилися і крутилися, і мій рух навколо будинку і звідси далі, спотикаючись, назад від стіни. Я так люблю дивитись, як калюжа долі стає морем, і задля сильнішого враження занурюю

пальці ніг, доки не прийде час зупинитися і вигукнути: це зима, чуєш? І що змусило мене піти звідси, туди до каменя, де не лежало нічого, крім образу, який ти по собі залишив, я не знаю і ніколи не дізнаюся. Може, я не побачила, можливо, не почула, може, взагалі нічого! Хай будемо ми спотикатися на тротуарі, коли твоя нога наступить на мою, а моя на твою. Який жорсткий, такий початок! А втім, проте, авжеж, усе ще тут, і листя з дерева наступного року знову шурхотітиме. Можливо, годі? Досить? Що досі є наступність, одного кроку за іншим, образу за образом на твоєму і моєму місці, а незабаром і на місці тих, що навколо стола. Чи дивляться вони, як ми розтрачуємо пісок на крок, на кожен окремо звідси туди, до каменя? І чи кричать вони, яким слабким є такий початок, таке бажання? Але приходить час звернути на манівець і геть нічого не казати й узагалі нічого не пам'ятати. Лиш те, що одне слово дійсно здійнялося, а потім іще багато інших, і між минулим і майбутнім, у такій круговерті, все здавалося можливим, навіть що я, іншого разу, посиплю камінь піском, щоби пом'якшити його, коли ти прийдеш і більше нічого не думатимеш. І я потому зіставляю з піщинок літеру за літерою в лист, для того, хто знімає, як завжди, опустить голову ще нижче, покладе чоло у воду й одразу нарешті припинить бути образом. Двох у кімнаті підхопить вітер. А у мене пісок скапує з волосся, ніби цей сон мене ніколи не відносив назад, до берега, на камінь, який відвідую щодня в той самий час. Тут, де я чекаю і чекатиму, це почнеться ще раз. Тут, де немає будинку і я гублю себе у кроці, у тому, щоби повертатися і йти далі, я вигукну: це зима, чуєш? І я забула, що трапилося колись давно, задовго до того, як я почала вертіти посеред вулиці головою і побачила двох, одне напроти одного, майже впритул. Пригадуєш, як трапилося так, що двері відчинилися і хтось у коридорі здійняв руки й зупинився на порозі з кімнати в кімнату? Ласкаво просимо додому! Проходь далі й поклади голову в долоні, а потім, коли голос за голосом заговорять зі стіни, долоні на живіт. І нічого більше не запитуй, узагалі нічого. Ще чути спів з вікна навпроти, ще якийсь звук втручається у галас, на якому мені залежить. Тому грати далі, збігати вниз і посковзнутися! І підмугикувати на шляху назад до

каменя, і врочисто говорити до себе, але так, так, авжеж, ми лежали тут, дуже давно, думаючи про все і ні про що. Тільки маленькі хвилі хлюпалися об берег й одразу віддавали те, що взяли, і передавали далі. Там міг би бути ти, правда ж, досі? І чекати на мене, на те, що я залишу позаду будинок і три, чотири людини за столом, і не помилуюся, бо слід розтрачується, здається, навіть більше, ніж пісок на крок. Його я підберу, коли штучна тканина у садку замерзне й укриє все. І напишу цим потім листа, зернина за зерниною, складаючи у літери й довіривши пориву вітру. Який слабкий, такий початок! Але двоє у кімнаті трусять кінцівками і відчиняють навстіж вікна: це зима, чуєш? І на тротуарі один із нас піде шляхом до каменя, підтягне ноги й залишиться сидіти. Запитальні, окличні знаки, пропуски, нічого, й усе це мені. Забудь те, що тоді ніхто ж бо не казав і не робив, не я, і не ти, і ніхто інший. Усе почалося з цього вигуку? Хай буде так. Іду далі й напружено чекаю та проводжу пальцями по гравію біля стола, і по чолі. Тут щось зміниться, тут щось залишиться, а п'ять кроків відлунюють. Як мило випадково зустріти ще раз це відлуння і сплутати тебе з образом, а потім стряхнути марево, прокинутися. Ти прийдеш потім і розкажеш мені про решту? Можливо, сьогодні, одразу, за мить? І от уже чуєш, як ковзає по листю твій власний черевик, і смієшся з берега до мене: «Підходь ближче, сон, і візьми...»

Не довго ще буде важливим нагадувати мені про те, що я більше нічого не можу пригадати. Була чудова темрява, від однієї до іншої миті. Між ними нічого більше було, нічого замкненого у них.

Чи було це тут, між цих двох колон? Чи ще далі попереду, далі у східному напрямку, поблизу фігури кам'яного лева, що стояв високо і прямо, з розплющеними очима, та вже не довго. Я попрошу його заплющити їх, і потім, оскільки він не може мене почути, одну з хустин, повитих навколо мене, пов'яжу на очі. Будь ласка, не дивися на мене, будь ласка, в жоднім разі не дивися туди, не дивися крізь хустину на мене, там нічого більше немає, там усе відсутнє. Я залюбки лишилася б одна, коли я одна і ще одна хустина, завіса за завісою, нічого, крім матерії, лише тканини, між тіней від колон, ходжу туди-сюди й запитую у себе, це було там чи отам. Ніби не знаю, що це не має вже значення, жодного. Тут чи отут, там чи отам, долівка мосту не віддає мені назад нічого, крім тіней колон. Немає нічого легшого, ніж стрибати на одній нозі від однієї до іншої тіні й припіднімати при цьому трішечки хустину. Потім долівка піді мною почала пружинити ще сильніше, що важко зрозуміти: міст із каменю, прадавнього, з фігурою лева, якій я заслоняю очі однією зі своїх хустин, бо хочу побути на самоті й не бачити чужих очей навколо, не пружинить, пружинить так само мало, як бачить камінне око. Може, нічого не вібрує, може, ніщо не дивиться. Може, ніщо й не стрибає від однієї тіні до іншої, все йде собі і так далі, йде і йде, і присідає на міст, і просовує голову між двох колон, дивиться униз на воду і знову встає, бо ще зарано. Лево, позбавлений життя, тобі достатньо темряви під хусткою? А я, замотана в купу тканин, чи впізнаю, де це було? Де стала на коліна, накреслила крейдою вікно на долівці моста, тут, це мало бути тут, тут? А скільки ж років минуло? Скільки років тому ти прокинувся вранці й після ночі, коли майже не спав, нічого більше не побачив, цілий день нічого і майже весь наступний, і загукав до мене, по той бік вулиці і крізь галас: я півтора дня нічого не бачив, відколи ти пішла, і знадобився тиждень, щоб я отямився. Моє обличчя майже опустилося на стіл, опустилося у мої руки, мої долоні, коли дивився, як твої руки й ноги

знову і знову рухалися під ковдрою уві сні, а через якийсь час — як твої пальці лягли на рота, коли ти запитала, що ти бачиш у мені, як я у тобі. І ще декілька годин навколо мене не було нічого, крім руху грудини під ковдрою, стільки життя, і чогось іще темнішого, в темряві є ще більше від усього, а більше нічого, геть нічого. Кроки на сходах, яких тут більше не може бути, які більше ніколи, жодного разу, не мають права забрести у мою кімнату. Ти зрозуміла? Мені знадобився тиждень, щоб отямитися. Тепер усе сказано? Так, більше, ніж усе, вже давно сказано більше, ніж усе, і майже все зроблено, у це я твердо вірю, майже так само твердо, як і в те, що долівка піді мною вібрує і пружинить, що я на ній стаю дедалі легшою і важчою, і ніколи не зніму з очей лева пов'язки. Нехай прийде до тямий залишиться з собою, і обманюється диханням, яке залишилося там, зітханням, мовчанням, долонею на роті. Нехай усе життя назовні залишається те, що переносить тебе у темряву, в суміш усіх і навіть більше фарб. І опустити моє обличчя у долоні та злегка розвести пальці, кинути погляд у воду, аби не забула, що там унизу потік тече все далі й далі: що навколо мене стає так темно, як стало навколо тебе, після того, як я була у тебе. І креслити головою маленькі кола, і відчувати, як вона опускається дедалі глибше, туди, де моя матерія, тканина навколо мене, я, торкається долівки, пальці моїх ніг, які визирали з-під ковдри у твоїй кімнаті й дивилися на тебе. Жодного кроку далі, зрозуміла? Ти нарешті це зрозуміла? Не бійся, я все зрозуміла, прикриваю долонею рота і розумію все прекрасно, коли викручую назовні свої босі стопи і ставлю їх до тіней балюстради. Не бійся, я дійсно ніколи не повернуся! Та й навіщо, якщо тобі краще наодинці з собою. Але ж якби я знала, як завершити те, що ніколи й не починалося і де ти зараз мешкаєш, я написала би тобі листівку: чи знайшли твої очі себе і їм більше не заважає жоден обман? Усе ясніше, ніж будь-коли? Досі чути дихання й зітхання під ковдрою і в кімнаті? Невже наважується вітер вряди-годи проникати крізь завісу як знак, що я ще жива? Найлегше — зняти завісу з карниза, тоді все не так гарно буде надуватися і здиматися. І аж геть не так, як руки і ноги під ковдрою уві сні. Мої вітання з темряви й від темряви, я, маленьке засліплення, хустина

за хустиною, тканина, нічого, крім матерії. Вітання з моста, де викручую назовні свої ноги і долівка моста розгортає переді мною тіні балюстрад, мов килим, на якому я спочатку перепочину, після того, як присяду навпочіпки і спробую, чи вистачить сил моїх рук, щоби розвести колони на більшу відстань. Я залюбки просунула б не тільки голову, хотіла би занурити руку у воду, спочатку. Все-все, доки певна, що лев не дивиться на мене, що його око справді не може бачити. Заплющ очі, чуєш? Інакше я прийду ще раз і заслоню їх тобі. Це ж, напевно, була я, що принесла темряву, я... дихання, шепіт, сподівання, що я не лише матеріал, тканина для тебе, хіба лише така, крізь яку вже багато разів проходив вітер і в якій застрягло багато зітхань. Твоє також, ніжне і сильне. Почути, як хтось отак зітхає, і гукнути по той бік вулиці, дякую, добре, як знаєш, тоді, авжеж, охоче, точно, тоді я не прийду і збережу твою темряву для себе, себе для себе. Живи краще, отак без кроків на сходах, у тіні, яка промайне через поріг і проведе по твоєму плечу, коли ж ти раптово обернешся і запитаєш, чи досі тут є щось інше, досі щось інше, ніж я у своїй власній квартирі? Адже нікому більше адреса не відома, а тобі точно ні. Мені точно ні, мені в жоднім разі! Я навряд чи колись приходила, щоб сісти за стіл, підперти підборіддя рукою, бути тут, бути отут, а потім провести пальцем навколо твого ока. Там щось розширюється, бо темніє: дай левові попити, краплину з його власного ока? Тепер стоїть він переді мною камінний, фігура на мосту, високий і прямий, з розчесаною гривною, з розплющеними очима під хустиною, яку я від себе відділила. Камінний лев і фігура з тканини, тільки тканини, ділять міст і хочуть кудись іще. Поміж колон, щоби розсунути їх подалі одна від одної та наблизити обличчя до води? Через міст і далі, кудись, де внизу ще тихіше плине потік, де річка заспокоюється, ледве струменить, і на цьому все? А там іще раз потримати пальці у воді й обвести нею око. Облиш! Ще не все зроблено, не все дано, не все взято. Тіні від балюстради хочуть, щоби торкнулися мої ноги, ноги ж хочуть обережно намацувати шлях до тіней, долівка хоче полегшити хустину, а круговерть під мостом — щоб я пригадала цей потік. Не забувай про потік за окремими круговертями, навіть у миті страху не все так

тяжко, прошепотів мені якось на вушко лев. Тоді він іще не був камінним, і я ще іншою, не з тканини і хустки, і завіси; дихання, можливо, вивільнення рук і ніг, можливо, боязнь і тремтіння, що я, можливо, інша і мала б іще більше сподівань, іще більше темряви, ще більше шепоту. Тоді я ще не пішла й не прийшла, ніхто не знає як, сюди на міст, щоб упізнати, де це було. Де я присіла, крейдою в долівку вкреслювала фігури і казала: тут, тут це мало бути, тут. Чи тут я почала більше ні про що не згадувати? Те, що було між тим, між підборіддям у долоні, грудиною, яка дає відкинути себе, між пальцем, який мандрує навколо ока й виманює краплину. Бажанням, аби не було кінця, щоб усе залишилося таким темним і в темряві таким же ніжним, таким потужним і безмежним. Криком по той бік вулиці, над шумом моторів і пилом: чи зрозуміла я, що нині все сказано? Що крокам на сходах не місце, і навіть їхньому відлунню? Як же неправильно вважати, що ніби в моїх силах стримати все, що відлунює. Наказувати вітрові більше не надувати завісу, просити у тіней більше не боятися і ще менше лякати, і сказати мені, що я не маю повертатися сюди, маю забути адресу й усі шляхи, які ведуть до тебе. Добре, я зрозуміла, обгорнула навколо себе хустку за хусткою, тканину за тканиною, щоби тепер під ними зникнути. Тільки не дивися більше туди, чуєш? З-під них нічого вже не покажеться, лише у них, усе, все покажеться лише всередині у них, у порухах тканини, якою є я, у найтихішому зітханні, що збуджує мене, майже так само, як лева збуджує муха, що витанцює у нього на носі. Бути такою безтурботною, не перейматися нічим, що буде далі! Отак іти далі і знову повертатися, отак влаштуватися серед тіней, серед фігур із крейдяного пилу, які я ще накреслю, щоби нагадати собі про те, що ні про що більше не можу згадати. Це було тут чи там? Було між тут і отам? Узагалі не було в реальності, була я вже тоді недостатньо реальною для тебе? Фігура із тканини, десь підібрана, малесеньке засліплення, паволока на оці, коли воно розплющується до тебе все і повністю? А я хотіла залишитися і чекати, чекати і чекати, щоб обважнілі плечі полегли, щоб жодна секунда страху не була тяжкою, щоби завіса надувалася і поверталася все життя. Воно ж знову майже набуде повноти,

знову майже набуде єдності, якщо лиш я не припиню підніматися від п'яток, і ставати на подушечки стоп і на пальці, й так танцювати від однієї тіні до іншої, ніби вона може нести мене і тримати, а більше ніщо не має значення. І в голові, коли вона захоче опуститися, побачити повітряну кулю, що не боїться хмар, які мандрують над нею туди-сюди. Вони вкривають лінії крейди, до яких іще лише хочу дійти навпомацки, які чекають на мене, і хай навіть щоб розчинитися в пилюці, коли попрошу їх нагадати мені. Це було тут чи отут? І скільки років тому? І чи ставала я тому колись іще знову такою реальною? Такою сповненою жаги все відпустити, що прив'язує мене до мене? Дозволити пройти в мені і крізь мене всьому, що хоче зафіксувати, що хоче втримати мене? Щоби погладити твоє волосся, глибоку зморшку на чолі й навколо очей, щоби заплющити свої, коли, як зараз, головою малюватиму в повітрі кола і не знатиму, чи небезпечно це — не бути тиждень у собі, зовсім не бути в собі. Облиш! Годі, гукають через вулицю до мене, і я одразу все розумію, закутуюсь у тканину за тканиною і розчиняюся у ній повністю, аби нічого більше не могло зі мною трапитись. І ще, і ще один виток, і ще, і ще один оберт головою в повітрі, й запитати у лева: ти теж насправді не дивишся? Твої очі теж справді кам'яні, чи достатньо темна моя хустина? І я хочу такою залишитися назавжди, хочу залишитися темною, коли вихоплюватиму на мості слово за словом із повітря, щоби згодом прошепотіти їх тобі на вухо, яке не може мене почути. Тоді зніму з тебе пов'язку, правда ж, так має бути все? Тому ти тут так напружено чекаєш, застиг у камені та сподіваєшся, що ще раз прийде страх і тремтіння? Що зможеш покласти долоні на стіл і подивитися на них, довго, довго, і мовчати, і перевернути їх, і лінія за лінією ними, немов канатами, обплутати всю кімнату. І ми підемо разом нагору, заплющивши очі, від одного вікна до іншого, від одного даху до іншого, ніби цього достатньо як причини і нам більше геть нічого не потрібно. Пружинить, відчуваєш? Вібрає і вбирає все з тих круговертей. Майже як вітер, який мене, хустина за хустиною, геть ніколи не полишає у спокої. Він шарпає навіть за моє вікно із крейди, яке колись укреслю тут на мості й знайду, бо воно мусить мене

відкрити. Тут понад тінями колон воно лежить, тут на балюстраді під моїми ногами. Сюди прибігла я, коли у мене вцілив той вигук через вулицю, облиш! Годі, навколо мене темнішає, ти віднесеш мене кудись звідси, зсередини мене, де більше геть нічого немає. Там завис найніжніший звук, і найпотужніший, там досі двиготить і майже підіймає та кидає мене, коли я швидко озираюсь і не знаю, хто стоїть позаду мене. Це ти, лево? Шлеш мені думку, вітання з минулого? Що ніщо й ніхто не гнало мене сюди на міст і не хотіло перетворити на тканину, тільки тканину, завісу, що ковзає долом. Будь ласка, не дивись у мій бік, не шукай під нею того, чого немає, не шукай узагалі більше нічого. Вона запитала, що ти бачиш у мені, хто я тобі, відкриває на мосту вікно із крейди і так бажає, щоби твоє обличчя опустилося у твої долоні, де лише лінії. Дійсно! Мене скоро не турбуватиме, де це було, між яких саме колон це трапилося. Вже недовго важливим буде нагадувати мені про те, що я більше не можу пригадати. Була прекрасна темрява, від одного моменту до іншого. Нічого поміж ними, нічого замкненого в них. Нічого між підборіддям і грудьми, нічого між головою і стопами, і нічого у бажанні, аби не було кінця. Він не був колись тим криком через вулицю, над шумом моторів і пилюкою. Чи не могла б я на решті зрозуміти: далі нічого не буде, і темряви далі не буде? Що це значить: не бути у собі? Чи небезпечно це? О так, так небезпечно, так прекрасно, як гратися в'язкою рухливої тканини на мосту, хустина за хустиною, під якою більше нічого немає, більше нічого не може бути, бо нічого вже немає. Мені це вже нічого не заподіє, майже нічого, мені це дає сили, правда ж, правда ж, вікно із крейди, ти ж теж так гадаєш! Тобі нічого не заподіє те, що я тут, де пружинить і вібрує піді мною, заблокована між тіней балюстради, які походять від колон, що, будучи такими камінними, як є, не дадуть їх зсунути бодай на міліметр. Де я так залюбки занурила б у воду голову і всю прекрасну тканину! Найвишуканішу хустину, яку вітер одразу ще раз заманить на ливну. Дійсно, її ти натягуєш, коли твоя голова спочиває на лініях долоні й бажає, щоб усе відлунювало тихі кроки, щоби щось тебе легенько потермосило за плече, а потім схопило за руки й ноги, здається, шурхотить пісок, скрізь і всюди.

Це я, дихання, шепіт, сподівання, що я для тебе не лише матеріал, тканина. Мені не хочеться бути побаченою наскрізь, мати поруч когось, чиє око здобуває самотійність. Усе у тканині, більше ніде, у маленькому поклоні, який іще маю зробити, коли відчинятиму вікно на долівці, перекочуючись від подушечок стоп на п'ятки, перестрибуючи за раз від тіні до тіні. Ти бачив це розширеними зіницями у темряві? Чи можу я ще раз присісти, взяти до пальців крейду і накреслити долоню, що відкриває одну віконну стулку? І вигукнути, гукнути до води, я геть нічого не забуду, про потік і про все, про що не можу більше пригадати. Про часте між тим, про бруківку від одного до іншого боку вулиці, «я півтора дня нічого більше не бачив, можеш собі уявити, дійсно нічого більше не бачив, розумієш? Розумієш, що не я загадка, а ти»? О так, я все розумію, тут ніщо не хоче бути звільненим, а лиш уявленим. І нікого не засліпила суцільна темрява! Дві фігури, кам'яний лев і хустина на хустині, нічого, крім тканини, крізь яку проходять вітер і зітхання, ділять міст і хочуть кудись деінде. Дійсно туди, де плине м'якше, де з потоку не кличе ніякий голос, не забувай мене у круговертях, не забувай над круговертями? Більше жодної секунди страху, ні однієї. Тому я ляжу повністю додола, а щоку, вухо покладу у вікно із крейдяного пилу. Там щось стукає і двигтить, щось тремтить, що я забула. А скільки життя! Скільки життя в долоні, що прибирає волосся з чола, в краплині, що зависає на носі, а потім геть не хоче викочуватися з кам'яного ока. З мого то точно ні! Я бачу, відколи ти пішла, давно знову все і навіть більше, я бачу, як в'язка тканин іде мостом, як їх тріпає вітер, зупиняється, сідає і просовує голову між колон. Я бачу, як рука тягнеться до води і як розчиняється у пилуці вікно із крейди. Не бути більше заблокованою ззовні, між тінями від балюстрад на мосту. Не чекати так більше на ранок, коли ти прокинешся і майже нічого не побачиш. Я хочу, щоб навколо мене була така п'ятьма, як колись навколо тебе. І потім відв'язати хустину навколо твоїх очей і тканину навколо мене теж, і дати ще раз минути всьому, що під нею. Це було тут, тут між ними? Це було зовсім інакше? Я не була у тебе, а ти не був у мене? Щось випинається і випростується під ковдрою, пальці торкаються слів, що

ти бачиш у мені, хто я тобі? Ще трішки, й тоді я пригадаю. Пригадаю напевне! Тоді застрибаю на схід, стану до кам'яного лева ще ближче, обіпруся на нього, справді відчеплю хустину, що оповила його очі, й віддам на волю вітру. Пов'яжу шматок моєї тканини навколо його стопи, навколо великого пальця, мабуть, і обійду навколо нього, коло і ще одне, доки вся тканина не вкриватиме його, і я майже щезну. Тоді все почнеться, тоді я прослизну поміж колон і впаду у воду, в потік і круговерть, у речення, за допомогою якого, можливо, вдасться пригадати. Навіть секунди страху не важкі! Я попливу вгору течією, дозволю раз у раз зносити себе, спочиватиму на березі, дивитимусь, як тремтить хустина, і не знатиму, хто це з нас обох. І сподіватимуся, що ти все ж вип'єш ту краплину, що вийде з власного ока. Що невеличкий обман іще принесе сум'яття, ніжна тканина, що плине проти течії. Ніби вся сила світу лежить у ній! І неодмінно до берега, щоби звідти подивитися на міст, на фігуру лева, на в'язницю з тіней від колон, які дозволяють раз у раз, реченням за реченням стрибати на себе, від однієї до іншої. Це було тут чи отут? Ніде, забули?

© Переклад із німецької Миколи Ліпісівіцького

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ

Дімітре Дінев

народився у 1968 р. у місті Пловдив (Болгарія). З 1986 р. — перші публікації болгарською, російською та німецькою мовами. У 1990 р. перетнув «зелений кордон» і втік до Австрії.

Вивчав у Відні філософію, етнологію та російську філологію. Вільний письменник, публікує твори болгарською, російською та німецькою мовами. У творчому доробку — сценарії, п'єси, есе, оповідання та романи. Відомість приніс роман «Янгольські голоси» (український переклад вийшов у видавництві «Книги – XXI»), що зацікавив читачів усієї Європи.

Твори: «Напис» (*Die Inschrift*, 2001); «Янгольські голоси» (*Engelzungen*, 2003); «Світло над головою» (*Ein Licht über dem Kopf*, 2005); «Милосердя» (*Barmherzigkeit*, 2010); «Делікатна справа сердечна» (*Eine heikle Sache die Seele*, 2011).

Ольга Флор

народилась у 1968 р. у Відні, росла у Відні, Кельні та Граці. Вивчала фізику, працювала у медійній сфері. З 2004 р. розпочала

письменницьку діяльність. Пише романи, короткі прозові твори, есе, п'єси. Крім того, має численні публікації у періодиці, журналах і літературознавчій пресі.

Прем'єра монологу «М'ясні страви» (*Fleischgerichte*) відбулася у 2004 р., у драматичному театрі Граца.

У 2008 р. роман «Побічна шкода» номінований на Німецьку книжкову премію, а «Свідомі сні» потрапив у шортліст «Австрійської літературної премії» 2017 р.

Твори: «Вільшаний король. Роман у 64 зображеннях» (*Erlkönig. Roman in 64 Bildern*, 2002); «Верхів'я долини» (*Talschluß*, 2005); «Побічна шкода» (*Kollateralschaden*, 2008); «Королева мертва» (*Die Königin ist tot*, 2012); «Я в золоті» (*Ich in Gelb*, 2015); «Свідомі сні» (*Klartraum*, 2017); «Політика емоцій» (*Politik der Emotion*, 2018).

Барбара Фрішмут

народилась у 1941 р. в Альтаусзее, федеральна земля Штирія. З 1959 р. вивчала синхронний переклад у Грацькому університеті. До 1961 р. вивчала англійську мову і тюркологію, після отримання стипендії здобувала освіту в турецькому університеті в місті Ерзурум — вивчала угорську й турецьку мови. Співзасновниця «Форуму-Штадт-парк» у Граці. Протягом 1963–1964 рр. вивчала унгаристику у Дебрецені; у 1964–1966 рр. — вивчала орієнталістику у Відні. Перші публічні читання власних творів відбулися у 1961 р. на «Форумі-Штадтпарк». У 1968 р. вийшов перший роман письменниці «Монастирська школа» (*Die Klosterschule (Suhrkamp)*). Відтоді Фрішмут опублікувала значну кількість романів, оповідань, драматичних творів, радіопостановок і перекладів з угорської мови; частина її творів екранізована й перекладена багатьма мовами.

Зараз проживає в Альтаусзее (Штирія).

Твори: «Монастирська школа» (*Die Klosterschule (Suhrkamp)*, 1968); «Історії для Штанека» (*Geschichten für Stanek*, 1969); «Дні і роки. Виклад залежно від ситуації» (*Tage und Jahre. Sätze zur Situation*, 1971); «Зникнення тіні на сонці» (*Das Verschwinden des Schattens*

in der Sonne, 1973); «Повернення до відправної точки» (*Rückkehr zum vorläufigen Ausgangspunkt* 1973); «Ловити вітер. Оповідання» (*Haschen nach Wind. Erzählungen*, 1974); «Містифікації Софії Зільбер» (*Die Mystifikationen der Sophie Silber*, 1976); «Емі, або Метаморфоза» (*Amy oder Die Metamorphose*, 1978); «Кай і замилювання моделями» (*Kai und die Liebe zu den Modellen*, 1979); «Жінка в місячному сяйві» (*Die Frau im Mond*, 1982); «Межа мрії» (*Traumgrenze*, 1983); «Танцюрист на голові» (*Kopftänzer*, 1984); «Повелителька звірів» (*Herrin der Tiere*, 1986); «Про стосунки» (*Über die Verhältnisse*, 1987); «Убивчі казки» (*Mörderische Märchen*, 1989); «Одне одному дитина» (*Einander Kind*, 1990); «Мрія літератури — література мрії» (*Traum der Literatur — Literatur des Traums*, 1991); «Серце відьми» (*Hexenherz*, 1994); «Записка друга» (*Die Schrift des Freundes*, 1998); «Дерево шаманів. Вірші» (*Schamanenbaum. Gedichte*, 2001); «Розшифрування» (*Die Entschlüsselung*, 2001); «Літо, коли зникла Анна» (*Der Sommer, in dem Anna verschwunden war*, 2004); «Забудь Єгипет. Подорожній роман» (*Vergiss Ägypten. Ein Reiseroman*, 2008); «Корова, козел, його коза і її коханець. Тварини в домашньому господарстві» (*Die Kuh, der Bock, seine Geiss und ihr Liebhaber. Tiere im Hausgebrauch*, 2010); «Звідки ми йдемо» (*Woher wir kommen*, 2012); «Зв'язки та інші оповідання» (*Bindungen und andere Erzählungen*, 2013); «Чарівливий сад. Оповідь про любов» (*Der unwiderstehliche Garten. Eine Beziehungsgeschichte*, 2015); «Пролите молоко» (*Verschüttete Milch*, 2019).

Норберт Гштрайн

народився у 1961 р. у Мільс-бай-Імст (Тіроль). Вивчав математику в Інсбрукському університеті, у 1986–1987 рр. навчався в Стенфордському університеті (Каліфорнія), у 1988 р. захистив дисертацію на тему «До логіки питань» (*Zur Logik der Fragen*). У 1988 р. — літературний дебют із оповіданням «Один», після чого — численні романи й оповідання. Проживає в Гамбурзі, провадить літературну діяльність.

Твори: «Один» (*Einer*, 1988); «Іншого дня» (*Anderntags*, 1989); «Регістр» (*Das Register*, 1992); «О2. Новела» (*O2. Novelle*, 1993); «Комерційна

рада. Доповідь» (*Der Kommerzialrat. Bericht*, 1995); «Англійські роки» (*Die englischen Jahre*, 1999); «Автопортрет із померлою» (*Selbstportrait mit einer Toten*, 2000); «Ремесло вбивства» (*Das Handwerk des Tötens*, 2003); «Кому належить історія? Факти, вигадки і докази проти усієї можливості реального життя» (*Wem gehört eine Geschichte? Fakten, Fiktionen und ein Beweismittel gegen alle Wahrscheinlichkeit des wirklichen Lebens*, 2004); «Зима на півдні» (*Die Winter im Süden*, 2008); «Вся правда» (*Die ganze Wahrheit*, 2010); «У повітрі. Три довгих оповідання» (*In der Luft. Drei lange Erzählungen*, 2011); «Відчуття початку» (*Eine Ahnung vom Anfang*, 2013); «У вільний світ» (*In der freien Welt*, 2016); «Прийдешні роки» (*Die kommenden Jahre*, 2018).

Паулюс Гохгаттерер

народився у 1961 р., виріс в Амштеттені і Блінденмаркті (район Мостфіртель, Нижня Австрія). Вступивши 1979 р. у Віденський університет, вивчав медицину та психологію. У 1985 р. здобув ступінь доктора медицини. З 1992 р. працював спеціалістом із психіатрії та неврології дітей і підлітків, обіймав посаду старшого лікаря Неврологічної лікарні Розенхюгеля у Відні. Пізніше очолив Інститут допомоги у навчанні у Відні-Флоридсдорф.

З 2007 р. Гохгаттерер працював головним лікарем клінічного відділення дитячої та підліткової психіатрії та психотерапії в університетській лікарні Тулн.

Твори: «Точка погляду в минуле» (*Rückblickpunkte*, 1983); «Перебування» (*Der Aufenthalt*, 1990); «Про хірургію» (*Über die Chirurgie*, 1993); «Правило Ністена» (*Die Nystensche Regel*, 1995); «Стрімкий потік» (*Wildwasser*, 1997); «Каретта Каретта» (*Caretta Caretta*, 1999); «Про воронів» (*Über Rauben*, 2002); «Коротка розповідь про мухоловку» (*Eine kurze Geschichte vom Fliegenfischen*, 2003); «Солодкість життя» (*Die Süße des Lebens*, 2006); «Матрацовий будинок» (*Das Matratzenhaus*, 2010); «День, коли мій дід був героєм» (*Der Tag, an dem mein Großvater ein Held war*, 2017); «Відлітай, відлітай» (*Fliege fort, fliege fort*, 2019).

Ельфріде Єлінек

народилася 1946 р. у Мюрццушлязі (Штирія); закінчила школу в 1964 р.; до 1967 р. навчалася у Віденському університеті, де вивчала історію мистецтв і театрознавство. Отримала освіту в музичній школі та Віденській консерваторії, яку закінчила як органіст. Письменницьку діяльність розпочала у середині 60-х років. У 1972 р. переїхала до Берліна, а 1973 р. — на декілька місяців до Рима. У 1974 р. вийшла заміж за Готфріда Гюнгсберга, який у 60-х роках належав до кола Райнера Вернера Фассбіндера. З 1973-го до 1992-го була членом Об'єднання письменників Граца. Протягом 1974–1991 рр. — член Комуністичної партії Австрії; з 1993 р. — почесний президент Австрійського об'єднання драматургів.

Авторка численних радіопостановок, поетологічних есеїв, романів, театральних п'єс, перекладів з англійської та французької (зокрема творів Томаса Пінчона та Жоржа Фейдо). У 1990 р. разом із Вернером Шретером написала сценарій до фільму «Маліна» (*Malina*) за романом Інґеборґ Бахман. Співпрацювала з композиторами й композиторками, зокрема з Патрісією Юнґер, Гансом Вернером Генце та Ольгою Нойвірт. Її п'єса «Зимова подорож» (*Winterreise*, 2011) має понад двадцять постановок і належить до німецькомовних п'єс, які за останні десять років найчастіше ставили в театрі.

Живе у Відні та Мюнхені.

Твори: «Тіні Лізи» (*Lisas Schatten*, 1967), «Ми — принада, дитинко!» (*Wir sind lockvögel baby*, 1970), «Міхаель. Книга для молоді інфантильного суспільства» (*Michael. Ein Jugendbuch für die Infan-tilgesellschaft*, 1972), «Коханки» (*Die Liebhaberinnen*, 1975), «За дверима» (*Die Ausgesperrten*, 1980), «Кінець» (*Ende*, 1980), «Піаністка» (*Die Klavierspielerin*, 1983), «О дикість, стережись!» (*Oh Wildnis, oh Schutz vor ihr*, 1985), «Захворювання, або Сучасні жінки» (*Krankheit oder Moderne Frauen*, 1987), «Хіть» (*Lust*, 1989), «Хмари. Дім» (*Wolken. Heim*, 1990), «Тотенауберґ» (*Totenauberg*, 1991), «Діти мерців» (*Die Kinder der Toten*, 1995), «Посох, палиця та кат. Ресторан для туристів. Хмари. Дім. Нові п'єси. З "Текстом про театр"» (*Stecken, Stab*

und Stangl. Raststätte. Wolken. Heim. Neue Theaterstücke. Mit einem „Text zum Theater“, 1997), «Спортивна п'єса» (*Ein Sportstück*, 1998), «Він як не він» (*Er nicht als er*, разом із Робертом Вальзером, 1998), «Пусте. Маленька трилогія смерті» (*Macht. Nichts. Eine kleine Trilogie des Todes*, 1999), «Пожадливість: розважальний роман» (*Gier. Ein Unterhaltungsroman*, 2000), «Прощавай: три маленькі драми» (*Das Lebewohl. 3 kl. Dramen [Das Lebewohl / Das Schweigen / Der Tod und das Mädchen*, 2000]), «В Альпах: три драми» (*In den Alpen. Drei Dramen [In den Alpen / Der Tod und das Mädchen III (Rosamunde) / Das Werk]*, 2002), «Смерть і дівчинка I–V: драми принцес» (*Der Tod und das Mädchen I–V. Prinzessinnendramen [Der Tod und das Mädchen I (Schneewittchen) / Der Tod und das Mädchen II (Dornröschen) / Der Tod und das Mädchen III (Rosamunde) / Der Tod und das Mädchen IV (Jackie) / Der Tod und das Mädchen V (Die Wand)]*, 2003), «Бембіленд, Вавілон: два театральних тексти» (*Bambiland. Babel. Zwei Theatertexte*, 2004), «Заздрість: приватний роман» (*Neid. Privatroman*), «Рехніц: масове вбивство євреїв у березні 1945 року» (*Der Fall Rechnitz. Das Massaker an Juden im März 1945*, 2009), «Контакти купця. Рехніц (Янгол, що душить). Про тварин» (*Die Kontrakte des Kaufmanns. Rechnitz (Der Würgeengel). Über Tiere*, 2009), «Зимова подорож: театральна п'єса» (*Winterreise*, 2011), «Без світла» (*Kein Licht*, 2011), «FaustIn and out: похідна драма» (*FaustIn and out. Sekundärdrama*, 2012), «Вулиця. Місто. Напад» (*Die Straße. Die Stadt. Der Überfall*, 2012), «Чисте золото» (*Rein Gold*, 2013), «Тінь/Каже Еврідіка» (*Schatten / Eurydike sagt*, 2013), «Точно!» (*Aber sicher!*, 2013), «Підопічні» (*Die Schutzbefohlenen*, 2014), «Зібрання поезій: Poésie complètes» (*Gesammelte Gedichte. Poésie complètes*, 2014), «Дівчинка, що мовчить. Ульріке Марія Стюарда» (*Das schweigende Mädchen. Ulrike Maria Stuarda*, 2016), «Підопічні. Гнів. Наше» (*Die Schutzbefohlenen. Wut. Unseres*, 2018).

Анна Кім

народилася 1977 р. у Теджоні (Південна Корея). В 1979 р. — переїхала до Брауншвейга, а потім до Відня. Вивчала філософію

і театрознавство у Відні. Два роки навчалася в Лондоні та Кембріджі. Авторка оповідань, есеїв і романів, багатьох публікацій, лауреатка численних нагород. Живе у Відні.

Твори: «Слід» (*Die Bilderspur*, 2004), «Собаки проносяться повз» (*Hunde ziehen vorbei. Stray dogs drifting*, 2005), «Потопання навкарачки» (*Das sinken ein bückflug*, 2006), «Час, що зупинився» (*Die gefrorene Zeit*, 2008), «Вторгнення в особисте» (*Invasionen des Privaten*, 2011), «Анатомія однієї ночі» (*Anatomie einer Nacht*, 2012), «Видимий ворог. Про силу публічного й право на особисте» (*Der sichtbare Feind. Die Gewalt des Öffentlichen und das Recht auf Privatheit*, 2015), «Велика подорож додому» (*Die große Heimkehr*, 2017), «Про невідкладність» (*Über die Dringlichkeit*, 2017).

Єва Менассе

народилася 1970 р. у Відні, вивчала германістику й історію, працювала журналісткою в австрійському журналі *Profil*, редакторкою у *Frankfurter allgemeine Zeitung*. У Лондоні слідувала за судовою справою проти Девіда Ірвінга, який заперечував Голокост. Певний час жила у Празі, після чого стала культурним кореспондентом у Відні. Її дебютний роман «Відень», збірка оповідань «Простимі смертні гріхи», а також її роман «Квазікристали» мали неабиякий успіх у критиків і читачів. З 2003 р. живе в Берліні, де веде публіцистичну та письменницьку діяльність.

Твори: «Остання принцеса з казки» (*Die letzte Märchenprinzessin*, у співавторстві з Елізабет і Робертом Менассе, 1997), «Наймогутніший чоловік» (*Der mächtigste Mann*, у співавторстві з Елізабет і Робертом Менассе, ілюстрації Кеннета Кляйна, 1998), «Голокост перед судом. Процес Девіда Ірвінга» (*Der Holocaust vor Gericht. Der Prozess um David Irving*, 2000), «Відень» (*Vienna*, 2005), «Простимі смертні гріхи» (*Lässliche Todsünden*, 2009), «Квазікристали» (*Quasikristalle*, 2013), «Краще збуджений, ніж розважливий» (*Lieber aufgeregt als abgeklärt*, 2015), «Гайміто фон Додерер» (*Heimito von Doderer*, 2016), «Тварини для просунутих» (*Tiere für Fortgeschrittene*, 2017).

Роберт Менасце

народився 1954 р. у Відні, вивчав германістику, філософію та політологію у Відні, Зальцбурзі та Мессіні. В 1980 р. отримав ступінь доктора філософії, захистивши дисертацію «Фенотип аутсайдера в літературі на прикладі Германна Шюррера» (*Der Typus des Außenseiters im Literaturbetrieb. Am Beispiel Hermann Schürer*). У 1981–1988 рр. — лектор і запрошений професор в Інституті теорії літератури в Сан-Паулу. З 1988 р. — вільний письменник і перекладач із бразильської португальської.

Член Об'єднання письменників Граца з 1981 р., з 1993 р. — Австрійського ПЕН-клубу. Автор романів, есеїст, лауреат численних нагород. Австрійський (культурно-)політичний діяч, живе у Відні.

Твори: «Чуттєва впевненість» (*Sinnliche Gewißheit*, 1988), «Соціально-партнерська естетика. Есеї про дух Австрії» (*Die sozialpartnerschaftliche Ästhetik. Essays zum österreichischen Geist*, 1990), «Блаженні часи, крихкий світ» (*Selige Zeiten, brüchige Welt*, 1991), «Країна без властивостей. Есей про австрійську ідентичність» (*Das Land ohne Eigenschaften. Essay zur österreichischen Identität*, 1992), «Феноменологія втрати духу. Історія знань, що зникають» (*Phänomenologie der Entgeisterung. Geschichte vom verschwindenden Wissen*, 1995), «Реверс тяги» (*Schubumkehr*, 1995), «Істерії та інші історичні помилки» (*Hysterien und andere historische Irrtümer*, 1996), «Остання принцеса з казки» (*Die letzte Märchenprinzessin*, у співавторстві з Елізабет і Євою Менасце, ілюстрації Гергарда Гадерера, 1997), «Наймогутніший чоловік» (*Der mächtigste Mann*, у співавторстві з Елізабет і Євою Менасце, ілюстрації Кеннета Кляйна, 1998), «Безглузда можливе. Есеї до призупинення республіки» (*Dummheit ist machbar. Begleitende Essays zum Stillstand der Republik*, 1999), «Поясни мені, Австріє. Есеї про історію Австрії» (*Erklär mir Österreich. Essays zur österreichischen Geschichte*, 2000), «Вигнання з некла» (*Die Vertreibung aus der Hölle*, 2001), «Такою була Австрія. Зібрання есеїв про країну без властивостей» (*Das war Österreich. Gesammelte Essays zum Land ohne Eigenschaften*, 2005), «Рай тих, кого не люблять» (*Das Paradies*

der Ungeliebten, 2006), «Дон Жуан з Ламанчі, або Виховання пристрасті» (*Don Juan de la Mancha oder die Erziehung der Lust*, 2007), «Я можу сказати кожній» (*Ich kann jeder sagen*, 2009), «Революція понять назавжди. Лекції про поняття з'ясування» (*Permanente Revolution der Begriffe, Vorträge zum Begriff der Abklärung*, 2009), «Сільський листоноша. Гнів громадян і мир в Європі, або Чому подарована демократія програє вибореній» (*Der Europäische Landbote. Die Wut der Bürger und der Friede Europas oder Warum die geschenkte Demokratie einer erkämpften weichen muss*, 2012), «Доктор Гьохст» (*Doktor Hoechst*, 2013), «Батьківщина — найгарніша утопія. Поговоримо про Європу» (*Heimat ist die schönste Utopie. Reden (wir) über Europa*, 2014), «Столиця» (*Die Hauptstadt*, 2017).

Юлія Рабінович

народилась у 1970 р. в Санкт-Петербурзі. У 1977 р. переїхала до Відня. Протягом 1993–1996 рр. — навчання у Віденському університеті за спеціальністю «Переклад». У 1998–2006 рр. — навчалася у Віденському університеті прикладних мистецтв за напрямком «Філософія» та «Образотворче Мистецтво». З 2006 р. працювала синхронною перекладачкою в галузі психології та психотерапії. Вела авторську колонку в щотижневому виданні *Der Standard*. Письмениця, драматургиня та художниця. Живе у Відні.

Твори: «Розколота голова» (*Spaltkopf*, 2008), «Герцновел» (*Herznavelle*, 2011), «Пожирачка землі» (*Erdfresserin*, 2012), «Любовь кротів» (*Krötenliebe*, 2016), «На межі: Я» (*Dazwischen: Ich*, 2016), «За склом» (*Hinter Glass*, 2019).

Роберт Зеєталер

народився в 1966 р. у Відні. Брав участь у багатьох кіно-, теле- і театральних проєктах. Відомий письменник і сценарист. Його романи «Володар тютюнової крамниці» (2012) та «Ціле життя» (2014)

отримали широке публічне визнання, перекладені різними мовами і стали основою однойменних фільмів. Живе у Відні та Берліні.

Твори: «Бджола та Курт» (*Die Biene und der Kurt*, 2006), «Подальші перспективи» (*Die weiteren Aussichten*, 2008), «А тепер серйозно» (*Jetzt wirds ernst*, 2010), «Володар тютюнової крамниці» (*Der Trafikant*, 2013), «Ціле життя» (*Ein ganzes Leben*, 2014), «Поле» (*Das Feld*, 2018).

Міхаель Ставаріч

народився у 1972 р. у Брно (Чехословаччина), а в 1979 р. емігрував до Відня. Вивчав чеську філологію та публіцистику в Університеті Відня. Багато років працював викладачем у Віденському університеті спорту. Потім працював у Відні як вільнонайманий перекладач, письменник і викладач. Читав такі курси, як «Поетика Стефана Цвейга» в Університеті Зальцбурга; вів літературні семінари в Університеті Бамберга.

Твори: «Безкрилий» (*Flügellos*, 2000), «Рутин. Захоплення. Незламність» (*Tagwerk. Landnahme. Ungelenk*, 2002), «Європа. Скарги» (*Europa. Eine Litanei*, 2005), «Мертвонароджений» (*Stillborn*, 2006), «Саранча» (*Terminifera*, 2007), «Магма» (*Magma*, 2008), «Жорстока гра» (*Böse Spiele*, 2009), «Дежавю з Покахонтос. Ріка Рарітан» (*Deja-vu mit Pochachontas. Raritan River*, 2010), «День Сонцестояння» (*Brenntage*, 2011), «Королівство тіней» (*Königreich der Schatten*, 2013), «Автор — мандрівник мовою» (*Der Autor als Sprachwanderer*, 2016), «Готланд» (*Gotland*, 2017), збірка «Загорнутий у чорний мундир» (*In an schwaoazzn kittl gwicklt*, 2017).

Андреа Вінклер

народилася у 1972 р. у Фрейштадті (Верхня Австрія); вивчала германістику і театральне мистецтво у Віденському університеті. Писала

дипломну роботу за мотивами діяльності Фрідеріке Майрьокер. Живе та працює письменницею у Відні.

Твори: «Бідний дурник» (*Arme Närrchen*, 2006), «Перемовини з самим собою» (*Selbstgespräche*, 2006), «Ханна та я» (*Hannah und Ich*, 2008), «Три, чотири звуки, не більше. Одинадцять вигуків» (*Drei, vier Töne, nicht mehr. Elf Rufe*, 2010), «Король, блазень і народ» (*König, Hofnarr und Volk*, 2013), «Я знаю, де я є» (*Ich weiß, wo ich bin*, 2013), «Жінка на моєму плечі» (*Die Frau auf meiner Schulter*, 2018).

ДОВІДКА ПРО УПОРЯДНИКІВ

Вера Фабер

вивчала слов'янську літературу та дизайн. У 2007 р. захистила докторську дисертацію в Університеті Відня. Проводила міжнародну викладацьку діяльність в університетах Києва та Загреба, брала участь в інтернаціональних дослідницьких проєктах. Лауреатка міжнародних стипендій і конкурсів. Основними науковими інтересами є: східно- та середньоєвропейський авангард, інтертекстуальність, інтермедіальність, кіноматограф, фотографія, літературні та мистецькі теорії, наприклад, взаємовплив мистецтва та влади.

Монографії: «Український авангард між Сходом і Заходом» (*Die ukrainische Avantgarde zwische Ost und West*, 2017), «Лише дурниці надають зміст майбутньому» (*Nur der Unsinn gibt der Zukunft Inhalt*, 2018).

Інші праці: «Австрійська та українська література і мистецтво. Представники та контекст у модернізмі й авангардизмі» (*Österreichische und ukrainische Literatur und Kunst. Kontakte und Kontexte in Moderne und Avantgarde*, спільно з Йоханом Зонляйтером і Дмитром Горбачовим, 2016), «Антологія австрійської прози початку XX століття», укладена разом із Якубом Форст-Баттаглією, Іваном Мегелою та Дмитром Воробєєм, 2014.

Вольфганг Мюллер-Функ

теоретик літератури та культури, есеїст, куратор виставок і поет, народився у Бремені, зростав у Відні, Мюнхені, Ульмі та Меммінгені. Вивчав германістику, філософію, історію та іспанську мову в Мюнхені. З 1980-го до 1998-го провадив публіцистичну та викладацьку діяльність у Мюнхені, Відні та Клагенфурті. Захистив кандидатську дисертацію в Мюнхені (1981) та докторську в Клагенфурті (1993). Професор культурології в Університеті Бірмінгема та Відня, багаторазовий учасник та керівник семінарів і міжнародних конференцій, лауреат різноманітних стипендій (Нью-Делі, Нью-Йорк, Рим, Гіссен, Лейпциг, Загреб, Братислава, Відень). Викладав за кордоном, керував дослідницькими проєктами, наприклад, на тему Європейських студій. Живе у Дрозендорфі, Відні та Церовіцах.

Монографії: «Досвід та Експеримент» (*Erfahrung und Experiment*, дослідження теорії та історії есеїзму, 1995), «Йозеф Рот» (*Joseph Roth*, 1989/2012), «Синій колір» (*Die Farbe blau*, 2000), «Австрійський конструктор» (*Komplex Österreich*, 2009), «Культура та її нарратив» (*Die Kultur und ihre Narrative*, 2002/2008), «Культурологічна теорія» (*Kulturtheorie*, 2006/2010), «Архітектура сучасної культури» (*The Architecture of Modern Culture*, 2012), «Поет філософії» (*Die Dichter der Philosophen*, 2013), «Теорії іноземності» (*Theorien des Fremden*, 2016).

Іван Мегела

літературознавець, перекладач, викладач. Доктор філологічних наук, професор Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, член Національної спілки письменників України. Переклав прозові, поетичні та драматичні твори угорських, німецьких, австрійських і швейцарських, чеських письменників, зокрема з угорської — Е. Аді, А. Йожефа, Г. Гардоні, Ф. Мори, А. Гьонці та ін., з німецької — А. Шніцлера, Г. Гессе,

Ф. Дюрренмата, Г. Бьоля, П. Гандке та ін., з чеської — В. Гавела, Й. Топола та ін. Лауреат премії за заслуги в галузі художнього перекладу Федерального канцлера (Австрія), товариства захисту авторських прав «Артісіус» (Угорщина).

Праці: «Реалізм Жигмонда Моріца» (1983), «У світі вічних образів» (2005), «Угорський роман 20–30-х рр. ХХ ст.» (2008), «Історія давньогрецької літератури» (2007), «Історія римської літератури» (2009), «Література європейського Просвітництва» (2011), «Література європейського середньовіччя» (2016), «Ейдоси літературознавчого дискурсу» (2016).

ДОВІДКА ПРО ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Марія Іваницька

германістка, перекладознавиця та перекладачка. Закінчила Чернівецький університет ім. Юрія Федьковича, де після захисту дисертації викладала німецьку мову та мовознавство. З 2000 р. працює у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, з 2016 р. — докторка філологічних наук, завідувачка кафедри германської філології та перекладу. Координує міжнародні перекладацькі проекти, зокрема *Trasstar Europa* (2013–2015). Перекладала твори П. Туріні, Ф. Верфеля, Ю. Герман, Е. Гумель та ін.

Микола Ліпісівіцький

літературознавець, перекладач, викладач. Кандидат філологічних наук, завідувач кафедри германської філології та зарубіжної літератури ННІ іноземної філології Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Переклав прозові, поетичні та драматичні твори німецьких й австрійських авторів, зокрема Б. Брехта, К. Крауса, П. Сонді, Ф. Гопе, К. Лянге-Мюлер, Д. Лауке, І. Лаузунд та ін. Учасник міжнародного перекладацького проекту *TransStar* (2013–2015),

стипендіат перекладацької програми *Schritte* Фонду Самуеля Фішера та Літературного колоквиуму м. Берлін (2016), учасник міжнародного семінару з перекладу драми в рамках Фестивалю сучасної німецької драми *Stücke* в Мюльгаймі-на-Рурі (2015 та 2017).

Дарина Мелашенко

журналістка, перекладачка, письменниця. Магістр германської філології Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (2018). Срібна лауреатка Всеукраїнської студентської олімпіади з перекладу (німецька мова) 2017 р., фіналістка конкурсу *METAPHORA* 2013–2014 р. Працює і веде авторську передачу на австрійському вільному радіо в м. Зальцбург із 2019 р.

Іван Сойко

германіст, перекладач, перекладознавець. Закінчив факультет іноземних мов Київського університету (1970) й аспірантуру при Інституті Гердера Лейпцизького університету (1979). Доцент кафедри германської філології та перекладу Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. В його перекладі вийшли окремі твори Ш. Цвайґа, Г. Ценкера, низка німецькомовних літературно-критичних праць Івана Франка. Перекладач творів української літератури німецькою мовою.

Тетяна Супрун

германістка, перекладачка, викладачка. Навчалася і працює в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка. Проводила перекладознавчі студії у Відні, Граці та Лейпцизі, перекладала українською твори А. Польґара, В. Канетті, К. Брнадіс, Флікса та Кіселя, уривки з творів Г. Йоахіма Шедліха та А. Клюссендорф.

Ірина Цейгер

перекладачка з німецької, германістка, закінчила Чернівецький університет ім. Юрія Федьковича, працювала вчителем німецької мови, перекладачем в Україні та за кордоном, зараз працює в німецькому культурному центрі Гете-Інститут. Перекладає художні твори та публіцистику, пише вірші.

Літературно-художнє видання

АНТОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ АВСТРІЙСЬКОЇ ПРОЗИ

Упорядники *Вольфганг Мюллер-Функ,*
Вера Фабер, Іван Мегела

Літературна редакторка *Оля-Леся Положевич*
Коректорка *Марина Гетманець*
Дизайн та макет *Наталії Олійник*

Підписано до друку 22.04.2020. Формат 70×100 1/16.
Умов.-друк. арк. 18,97. Обл.-вид. арк. 20,00.

Видавництво «Книги – XXI»
Адреса для листування:
а/с 274, м. Чернівці, 58032, Україна
тел.: +380 (372) 586021, моб. +380 (98) 7150181
booksxxi@gmail.com
books-xxi.com.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію
ДК № 5259 від 16.12.2016 р.